

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SİYASAL PARTİLERİN SOSYAL AĞLARI: PARTİLER,
KADIN ÖRGÜTLERİ VE SOSYAL SERMAYE**

Esen HIZLI

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ayşen UYSAL**

İZMİR – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Siyasal Partilerin Sosyal Ağları: Partiler, Kadın Örgütleri ve Sosyal Sermaye” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2016

Esen HIZLI

İmza

(Faint, stylized signature or watermark text visible in the background)

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Siyasal Partilerin Sosyal Ağları: Partiler, Kadın Örgütleri ve Sosyal Sermaye

Esen HIZLI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Günümüzde sosyal sermaye, geleceğe yönelik yatırım stratejisi anlamına karşılık gelmektedir. Dayanışma, işbirliği ve güven güçlü bir ilişkide olması gereken unsurlardır. Hem kolektif olarak siyasal partiler hem de bireysel olarak üyeler güçlü ilişki ağları sayesinde siyasal ve sosyal alanda başarıya ulaşırlar. Her örgütün ve üyenin ilişki ağları sahip oldukları ortak değerlere ve kimliğe göre çeşitlenebilir. Sosyal hayatta olduğu gibi örgüt içinde de kadın ve erkeğin ilişki yapıları birbirinden farklıdır. Aile, sosyal çevre ve sosyal faktörler bireysel ilişki ağlarına yön verirken aynı zamanda bu unsurlar kişilerin kimlik sermayesini de etkilemektedir. Sosyal sermayenin ana unsurlarından biri olan ortak değerler, kimlik sermayesini etkileyebilir ve farklı statüdeki insanları bir araya getirebilir. Kadınların sosyal sermayesi bu unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir.

Bu çalışma, siyasal partilerin ve kadın üyelerinin sosyal sermayelerinde etkili olan unsurlara ve sahip oldukları sosyal sermaye türlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın verileri, 2015-2016 yıllarının Kasım-Nisan ayları arasında iki siyasal partinin İzmir il örgütlerinde faaliyet yürüten on dört kadınla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış mülakatlardan oluşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İlişki Ağları, Sosyal Sermaye, Kimlik, Sosyal Kaynaşma, Ortak Değerler, Ağbağ

ABSTRACT

Master Thesis

The Social Networks of Political Parties: Parties, Women's Organizations and Social Capital

Esen Hızlı

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Science

Department of Public Administration

Public Administration Program

Nowadays, social capital refers to an investment strategy for the future. Solidarity, cooperation and trust are the elements that should be in a strong relationship. Both collectively and individually, members of political parties achieve success by means of strong networks in politic and social fields. Each organization and member's networks vary according to the identity and common values that they have. The structure is also different from the relationship style of men and women within the organization as well as social life. Not only family, social environment and social factors do direct personal networks, but also these elements affect people's identity capital. Common values, one of the main elements of social capital, may affect the identity capital and bring people of different status together. Social capital of women is shaped depending on these factors.

This thesis focuses on the factors that play active roles in the political parties and the social capitals they own. The data of this study consist of semi-structured interviews conducted with fourteen women who are active members of two political parties in İzmir's provincial organizations between November and April in 2015 and 2016.

Keywords: Networks, Social Capital, Identity, Social Cohesion, Common Values, Networked

SİYASAL PARTİLERİN SOSYAL AĞLARI: PARTİLER, KADIN ÖRGÜTLERİ VE SOSYAL SERMAYE

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR SERMAYE BİÇİMİ OLARAK AĞBAĞ MEKANİZMASI

1.1 SERMAYENİN “SOSYAL” BOYUTU	11
1.1.1. Literatürde Sosyal Sermaye	14
1.1.1.1 Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Sosyal Sermaye	17
1.1.1.2. James Samuel Coleman ve Bütünsel Güç Olarak “Ağbağ”	20
1.1.1.3. Ekonomi Politik Çerçevesinde Robert Putnam ve Sosyal Sermaye	22
1.2. SOSYAL SERMAYENİN TÜRLERİ	24
1.2.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye	25
1.2.2. Köprü Kuran Sosyal Sermaye	25
1.2.3. Birleştirici Sosyal Sermaye	26
1.2.4. Zayıf- Güçlü Bağ Ayrımında Sosyal Sermayenin İşlevi	27
1.2.5. Örgüt Üyelikleri Ekseninde İlişkisel, Bilişsel ve Politik Sosyal Sermaye	29
1.2.6. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye	31
1.3. SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ ALET KUTUSU	35
1.3.1. Statünün Birikim Merkezi Olarak “Tanıma/Tanınma”	36

1.3.2. Güven: Modern Toplumun Yoksun Olduğu Kaynak	38
1.3.3. Görünmez El Olarak Sosyal Normlar	39
1.3.4 “Ortak”lık Üzerinden Bir Araya Gelme Yolları	40

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN TOPLUMSAL ETKİLEŞİMİ

2.1. TOPLUMSAL PROFİLLER: SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLER, GAYRİ RESMİ İLİŞKİ AĞLARI OLARAK SOSYAL SERMAYE	47
2.1.1. Kadınların Yaşam Öykülerinde Aile yapılarının Siyasi Bilinç ve Sosyal Çevrelerine Etkisi	48
2.1.2. CHP Kadın Kolları Üyelerinin Toplumsal Profili	57
2.1.3. HDP Kadın Meclisi Üyelerinin Toplumsal Profili	63
2.2. SOSYAL SERMAYENİN OLUŞUMUNDA KİMLİKLERİN ETKİSİ	72
2.2.1. Kadınların Sosyal Sermayeleriyle Kimlik Sermayeleri Arasındaki İlişki	73
2.2.2. Sosyal ve Kolektif Kimliğin Siyasallaşma Üzerindeki Etkisi	75
2.2.3. Proje Olarak Feminist Kimliğin Kazanılma Süreci	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAM ÖYKÜLERİNDE SOSYAL SERMAYENİN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

3.1. SOSYAL AĞLARIN NİTELİĞİ: SOSYAL SERMAYEDE İLİŞKİSEL VE BİLİŞSEL BOYUT	89
3.1.1. Kadınların “Ortak”lıklar Üzerinden Bir Araya Gelme Yolu: Sosyal Sermaye	92
3.1.2. Kamusal Olmayan Kimliklerin Kadınların Sosyal Sermayesine Etkisi	95
3.2. CHP KADIN KOLLARININ KADIN ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNŞASI: İDEOLOJİ YAYMA, AĞLARIN YENİDEN ÜRETİMİ VE MEKAN FIRSATI	98
3.2.1. Bir Sosyal Sermaye Kaynağı Olarak “Mekan”	104
3.2.2. Güçlü, Aracı ve Bağlayıcı Sosyal Sermayenin Üretildiği Alan Olarak; CHP Kadın Kolları	106

3.3. HDP KADIN MECLİSİNİN KADIN ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNŞASI: FEMİNİZMİN DOKUNDUĞU ALANLAR	111
3.3.1. Mağduriyet, Ezilmişlikler, Günlük Yaşam Deneyimlerinin Etkisi	114
3.3.2. Farklı İlişki Ağlarının Yapılanmasında Kaynak Benzerliğinin Rolü	120
3.3.3. Güçlendirilmeyi Sağlayan Unsurların Birlikteliği ile Gelişen Sosyal Sermaye	125
3.3.4. HDP Kadın Meclisi’nin Ağbağı: Dayanışmacı, Köprü Kuran, Birleştirici Sosyal Sermaye	132
SONUÇ	140
KAYNAKÇA	151
EKLER	

KISALTMALAR

ADD	Atatürkçü Düşünce Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BİKG	Barış İçin Kadın Girişimi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DEP	Demokrasi Partisi
DEV-GENÇ	Devrimci Gençlik Federasyonu
DEV-YOL	Devrimci Yol Hareketi
DSİP	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi
EĞİTİM-SEN	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
EKDAV	Ege Kadın Dayanışma Vakfı
EMEK-SEN	Emek Sendikası
ESP	Ezilenlerin Sosyalist Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HDK	Halkların Demokratik Kongresi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
İHD	İnsan Hakları Derneği
KA-DER	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KJA	Konga Jinen Azad/ Özgür Kadın Kongresi
LGBT	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
SDP	Sosyalist Demokrasi Partisi
SFK	Sosyalist Feminist Kadınlar
SKM	Sosyalist Kadın Meclisleri
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYKP	Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi
s.	Sayfa
ss.	Sayfaları Arası
TKB	Türk Kadınlar Birliği
YSGP	Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi
VAKAD	Van Kadın Dayanışma Derneği
vb.	Ve Benzeri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Avusturalya İstatistik Kurumu Ölçeği

s. 91

EKLER LİSTESİ

EK 1: CHP Kadın Kolları ve HDP Kadın Meclisi Üyesi Kadınlar ile Yapılan Yarı-Yapılandırılmış Mülakat Formu	ek s. 1
EK 2: CHP Kadın Kolları Mülakat Listesi	ek s. 6
EK 3: HDP Kadın Meclisi Mülakat Listesi	ek s. 7

GİRİŞ

Günümüzde ilişkilerin varlığı ve yoğunluğu genellikle ekonomik anlamda kullanılan sermayenin toplumsal tabanda anlam kazanmasına olanak sağlamıştır. Bireylerin toplumsallaşma sürecinde ilk olarak sosyalleştiği alan ailedir. Bireylerin ebeveynleriyle kurdukları ilişkiler ilerleyen zaman diliminde onların kişilikleri, zevkleri, siyasal ve kültürel birikimleri üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Aynı zamanda hayatlarına yön veren ve kendilerini tanımladıkları kişilik unsurları, toplumsal, sosyal kimlikleri ve seçimleri aile dışında ikincil bir çevreyle etkileşimleri sonucunda değişime uğramaktadır. Bireyin, birincil toplumsallaşma sürecinde etkili olan aile dışındaki ikincil sosyal çevresi arkadaşlık ilişkileri, iş ilişkileri, eğitim ve okul çevresi, kurum ve örgütlerle olan ilişkilerini kapsamaktadır.

Sosyal bağlantılar kişilerin grup (aile, arkadaşlık, iş ortamı, okul çevresi, kurum ve örgütler) içinde birlikte çalışma ve dayanışma kapasitelerini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal sermaye kavramı, sosyal bağlantılarla ilgili olup kişinin gelecekte ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda avantajlı olmasını sağlayan yatırım stratejilerinin toplamıdır. Bu anlamda sosyal ilişkiler dayanışma ve işbirliği ile desteklendiği takdirde pozitif etki yaratarak kişi ve grubun sosyal değerlerini yükseltir. Sosyal sermayeyi ekonomik anlamından çıkararak kavrama toplumsal boyut kazandıran özellikleri, karşılıklılığı içermesi, güven temelinde kurulması ve sosyal ilişkilerde gelişip çeşitlenmesidir. Bu özellikleriyle birlikte sosyal sermaye, örgüt ve grup içi ilişkilerin enformel yapısını anlamlandırmamıza yardımcı olur.

İlişki, kişilerin aralarındaki bağa anlam yükledikleri takdirde toplumsal bir değer taşır. Bireyin başka birey/bireyler ile kurduğu ilişkiler toplumsal hayatın dinamiğini oluşturur. Bu ağın her bir bağlantısı, tekil gibi görünüyorsa de, toplumsal açıdan önemlidir; çünkü bütünü oluşturan parçalardır.¹ Sosyal bağlantılar kişilerin istedikleri zaman çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri bir kaynağa dönüşebilir. Bu noktadan hareketle, bir kaynak olarak sosyal sermaye grup ve örgüt teorilerinde önemlidir. Örneğin, sosyal bağlantılar sayesinde elde edilen bir bilginin paylaşılması ya da temas kurulan kişilerin o bilgiye yükledikleri anlamlar grup ve

¹ Nilgün Sofuoğlu Kılıç, “Toplumsal İlişkiler Alanı Olarak Sosyal Âlem Üzerine Schutzcu Bir Çözümleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:4, 2012, ss.139-150, s.141.

örgüt lehine pozitif sonuçlar verebilir, böylece bilgi değer kazanır. Aynı zamanda sosyal bağlar, farklı bilgi ve kaynaklara ulaşmak, farklı ortamlara aşına olmak, farklı işbirliği ve dayanışma şekillerini üretmek gibi somut avantajları da beraberinde getirebilir. İşbirliği ve dayanışma, kişi ve gruplar arasındaki ilişkilerin güvenilir olmasını sağlayarak karşılıklı beklentilerin gerçekleşmesine yardımcı olur. Sosyal ağlar, bireyin hayatı, davranışları ve benlik saygısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.² Kişinin içinde yer aldığı sosyal ağlar gelecekte ve şu anda kendisine somut birtakım avantajlar sağlayabileceği mantıksal yatırımları olarak düşünülebilir. Örneğin, mesleğinde yükselmek isteyen birisi çalıştığı sektörde tanıdığı kişi sayısını bilinçli olarak arttırarak kurduğu bu sosyal bağları ileride işine yarayacak düşüncesiyle yatırım olarak görebilir. Aynı şekilde o kişinin yakın ilişkide olduğu bir kimse de, bulunduğu sektörde hiç tanımadığı birisinden ziyade ilişkisinin iyi olduğu ve güvendiği birisini yükseltmek isteyecektir. Bu şekilde gelişen sosyal bağlar karşılıklı yatırıma dönüşür. Toplumsal karşılıklı etkileşimi ifade eden ilişkiler, bireylerin eylem ve pratiklerine benzer anlamlar yüklemesiyle homojen bir niteliğe sahip olmaktadır. Bununla birlikte, bireyin bir başkası ile kuracağı iletişimin güçlü olması gelecekte ona karlı geri dönüşler elde edebilme fırsatını verse bile kişi, her zaman bilinçli ve mantıksal sebeplere dayanarak sosyal ilişkilerini inşa etmez. Bireyler her zaman mantıksal bir kurguyla kendisine veya grubuna karlı dönüşler sağlayacağı düşüncesiyle sosyal ilişkilerini yapılandırmaz; kişi belli bir sosyal çevrenin içinde doğup büyür ve içinde yetiştiği sosyal çevrenin kazandırdığı kamusal ve/veya toplumsal kimliklere sahip olur. Kişinin kamusal ya da sosyal kimlikleri birikerek ve yeniden üretilerek onu farklı sosyal çevrelere taşıyabilir, ağın bir parçası haline getirebilir. Aynı doğrultuda, ilgi alanları, siyasi tercihler, sosyal zevkler, toplumsal normlar, gelenek ve kültür gibi pek çok sosyal faktör sosyal sermaye birikimini ve türünü belirleyen tanımlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Statüler, roller, değerler, toplumsal ilişkiler sonucunda ortaya çıkan ilke ve anlamlar toplumlara özgüdür ve toplumdan topluma değişir. Bireyin mantıksal ya da kendiliğinden yapılandığı sosyal sermayesi sosyal çevresinin özelliklerine göre gelişir.

² Robert M. Milardo, "Comperative Methods for Delineating Social Networks", **Journal of Social and Personal Relationships**, Cilt:9, Sayı:3, 1992'den aktaran Fatma Can ve Selim Hovardaoğlu, "Romantik İlişkilerde Sosyal Ağ Etkileri", **Nesne Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2015, ss.43-65, s.45.

Bu noktadan hareketle, çalışmamızda öncelikle toplumsal ve sosyal kimliklerin sosyal ilişkilerdeki rolüne odaklanacağız. Çalışmamızda toplumsal cinsiyet kavramının araştırma sahamız açısından önemli olduğunu hatırlatarak sosyal sermaye üzerinde oynadığı rolden hareketle bu kavramı sınırlı biçimde ele aldığımızı belirtmeliyiz. Bir sosyal kimlik olarak cinsiyet kimliği çalışmamız boyunca araştırma sahamızın dinamiğini oluşturmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar yakın zamanda bir kırılma yaşamıştır. Toplumsal cinsiyet literatürü, kadın ve erkeğin toplumlara özgü kurgulanan rollere göre cinsiyet kalıplarını edindiği düşüncesine yoğunlaşır. Buna göre, iş ve aile yaşamında, sosyal pek çok alanda kadın ve erkek, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak sosyal ilişkilerini inşa eder. Kadınlar, özel alanda ev ile ilgili işleri yürütme ve çocuk bakımı görevlerine uygun görülüp bu alanlarda öne çıkarken, erkekler kamusal alanda mesleki kimlikleriyle tanınır. Toplumsal cinsiyet, eril ve dişil kavramların üretildiği ve doğallaştırıldığı mekanizmadır.³ Ancak toplumsal yapının değişmesiyle beraber kamusal ve özel alanın sınırlarına hapsedilen kadınlık/erkeklik rolleri de değişmeye başladı. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiler sosyal bir yapıdır ve sürekli yeniden tanımlanmaktadırlar.⁴ Gary N. Powell ve Jeffrey H. Greenhaus, iş ve aile arasındaki cinsiyet farklılıklarına bağlı olan negatif sınırların ve bağımlılıkların artık karmaşık hale geldiğini öne sürmektedirler.⁵ Toplumsal cinsiyete yönelik değişen anlayışa göre, cinsiyet farkları, bireylerin aile içindeki ve işteki rollerinde pozitif ve zengin bir yayılmaya sahiptir; bu farklılıklar iç içe geçerek sınırları ve kalıpları muğlaklaştırmaktadır. Kadınların kamusal alanda daha fazla görünür olmalarıyla birlikte sosyal ilişkileri de değişmeye başladı. Kadınlar, özel alan dediğimiz ev içi rollerinden çıkarak toplumsal ve siyasal alanda söz sahibi özneler haline geldi. Böylece toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranması beklenen kadın ve erkeğin sosyal ilişkileri de karmaşıklaştı. Daha önce özel alana hapsolan kadının kamusal alanda aktif bir biçimde yer almaya başlamasıyla sosyal ve toplumsal ilişkileri de

³ Judith Butler, “Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri”, **Cogito Feminizm**, çev. Begüm Kovulmaz, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58, 2009, s.75-76.

⁴ Françoise Thébaud, “Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları”, **Kadınların Tarihi Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru**, (Ed. Georges Duby ve Michelle Perrot), 1. Baskı, çev. Ahmet Fethi, Cilt:5, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.15.

⁵ Gary N. Powell ve Jeffrey H. Greenhaus, “Sex, Gender and the Work-to-Family Interface: Exploring Negative and Positive Interdependencies”, **Academy of Management Journal**, Cilt:53, Sayı:3, 2010, s.513.

değişime uğradı. Bir bakıma kadınların ilişki ağları aile içi homojen ve yatay eksenden çıkarak dikey yayılan ve çeşitlenen bir yapıya kavuştu. Sosyal sermayenin kendini sosyal bağlılık ve ırk, cinsiyet eşitsizlikleri gibi toplumsal yoksunluk problemleriyle uğraşan bir kavram olarak satmasından dolayı feminist perspektifin bu kavramı yeniden yorumlamasına ihtiyaç duyuldu.⁶ Bu sebeple, bir sosyal kimlik türü olan cinsiyet kimliğinin sosyal ilişkilerdeki yeri, çalışmamızın araştırma sahasında ön planda tutulmuştur.

İkinci olarak, sosyal sermayenin örgüt ve grup teorilerindeki önemi göz önünde bulundurularak bireysel ve kolektif sosyal sermayenin kimlik sermayesi ile etkileşimini ilişkişel biçimde sorgulayacağız. Ancak örgütsel sosyal sermayenin çalışmamızın ana konusu olmadığını belirtmek gerekmektedir. Örgütsel sosyal sermaye, kişisel sosyal sermayeyi oluşturan kaynakların daha iyi anlamlandırılması için yardımcı bir unsur olarak ele alınmıştır. Bunun sebebi, işbirliği ve dayanışma gibi unsurların grup ilişkileri içinde daha iyi analiz edildiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal sermaye, bireysel ilişkilerin olduğu kadar kolektif ilişkilerin yapısını da anlamamıza yardımcı olur. Sosyal sermayenin, toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa hareket edebildikleri ve iş yapabildikleri, kültürel düzeyi hazırlayan bir birikim olduğu söylenebilir.⁷ Bu noktada, çeşitli örgütlere üyelikler yoluyla oluşan kolektif hareketlilik sosyal sermaye birikimini ve kişiler arası ilişki ağlarının yapısını gösteren önemli bir kriterdir. Grup içi ya da gruplar arası kolektif eylemlere ve fikirlere bağlılık ve hareketlilik sağlayarak ortak amaçların gerçekleşmesini kolaylaştırır. Toplumlarda sosyal ilişkilerin yapısını ve niteliğini belirleyen unsurlar toplumdaki egemen değerler, inançlar ve normlardır. Kültür, günlük yaşamdaki toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden üretimi sürecinde anahtar rol oynar.⁸ Kişilerarası sosyal ilişkilerde ise toplumsal unsurlar etkili olmakla birlikte ilişkinin olumlu ya da olumsuz seyretmesinde kişisel tutum ve değerler, kamusal ya da toplumsal, sosyal kimlikler, sosyokültürel ve sosyoekonomik statüler

⁶ Irene Bruegel, "Social Capital and Feminist Critique", **Women and Social Capital**, (Ed. Jane Franklin), London South Bank University, London, 2005, ss.4-17, https://www.lsbu.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0007/9439/women-social-capital-families-research-working-paper.pdf, (01.10.2016), s.5.

⁷ Asuman Altay, "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", **Ege Akademik Bakış**, Cilt:7, Sayı:1, 2007, ss.337-362, s.342.

⁸ John Storey, **Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar**, çev. Koray Karaşahin, 1. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul, 2000, s.10.

etkilidir. Bir topluluğun üyeleri diğer kişilerle ve kendi aralarında ortak bir anlayış, aidiyet, kimlik hissettiği ölçüde çeşitli paylaşımlarda bulunur. Bu durum aynı zamanda kişilerin birbirleriyle etkileşim içinde olmasını, güven bağının kurulmasını, karşılıklı hareket etmesini kolaylaştırır. İki kişinin paylaştığı iletişim kanallarına daha fazla insanın sahip olması ağın yoğunluğunu arttırır. İlişki ağının yoğunluğu arttıkça kolektif hareket edebilme fırsatı doğar. Ancak kolektif harekete edebilmek için de tarafların bazı noktalarda fikir birliğine varmaları ya da ortak amaçları taşımaları gerekmektedir.

Üçüncü ekseninde ise, sosyal sermayenin faydacı yönüne eğileceğiz. Sosyal sermaye yaratıcılık ve öğrenme gibi yetenekleri geliştirerek entelektüel sermaye birikimine pozitif etkide bulunur. Sosyal çevre kazanımı olarak değerlendirilen sosyal sermaye yeni ve farklı alanlar hakkında kişilere fikir sunarak değişik kanal ve ağlara erişimi mümkün kılar.

Bu bilgiler doğrultusunda çalışmamızın savı; *sosyal sermayenin ortak değerler ve kimlikler üzerinden geliştiği; aidiyet, etnik ve dini köken, ortak geçmiş mirası, sosyal kimlikler, yaşam pratikleri ve deneyimleri gibi eksenlerin çok yönlü etkileşimine bağlı olarak bireylerin ve/veya grupların ilişki ağlarının yönünün ve yapısının birbirinden farklılaştığı; bu kapsamda benzer ortak değerler üzerinden ilişki ağlarını yapılandıran bireylerin/grupların benzer sosyal sermayeye sahip oldukları ve kolektif ve bireysel ilişki ağlarının karşılıklı olarak birbirine katkı sunduğudur.*

Bu noktada, sosyal sermayenin kimlik sermayesi ile olan etkileşimi göz önünde bulundurularak bireysel ve kolektif sosyal sermayenin birbirine katkı sundukları öne sürülmektedir. Çalışmamızın savı çerçevesinde üç temel eksene odaklandık. Güven, işbirliği, normlar, toplumsal ve sosyal değerler sosyal sermayenin bileşenleri ve tanımlayıcı unsurlarıdır. Bu sebeple ilk olarak çalışmamızın temel problematiği doğrultusunda bu bileşenlerden ortak değerler unsurunun işlevselliğine ve bu değerlerin ilişki ağlarının inşasındaki rolüne odaklandık. Bu kapsamda “kimlik” unsuru tanımlayıcı bir “ortak değer” olarak kabul edilerek bireylerin hangi kimlikleri üzerinden sosyal sermayelerini geliştirdiklerine eğildik. İkinci ekseninde, kimlik sermayesinin neyi ifade ettiğine, hangi açılardan sosyal sermayeyi etkilediğine ve bu sermayenin bireylerin etkileşim içinde oldukları

toplulukların sosyal sermayesindeki rolünün ne olduğuna odaklandık. Bu noktada, araştırma sahamızın örnekleme olan iki siyasal parti üyelerinin sahip oldukları sosyal sermayelerinin benzer ve farklı noktalarını tespit ederek ilişki ağlarının yönünü, yapısını ve türlerini araştırdık. Çalışmamızın dinamiğini oluşturan sosyal sermayenin birey ya da grup özelinde benzerlik ve farklılık yaratan yönlerini tespit etmek için karşılaştırmalı veriler sunmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz. Son olarak, örgütsel sosyal sermayenin çalışmamızın ana araştırma konusu olmadığını belirterek sosyal sermayenin kişisel ve kişiler arası, kolektif ilişki ağlarına olumlu katkılarının ya da olumsuz etkilerinin olup olmadığına odaklandık.

Çalışma savımızın sınanması için saha araştırmamızda yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Bilimsel araştırma yöntemlerinden kartopu yöntemi ile çalışmamızın örnekleme belirlenmiştir. Kartopu yönteminin kullanılmasının sebebi, farklı niteliğe sahip çok sayıda görüşmeciye ulaşma imkanı sunmasıdır. Çalışmamızın araştırma sahasını Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) çatısı altında faaliyet yürüten kadınlar oluşturmaktadır. Bunun iki sebebi vardır. Birinci sebep, sosyal kimliğin bir çeşidi olan cinsiyet kimliğinin ilişki ağlarında önemli rol oynamasıdır. Çünkü çalışmamızın sosyal sermaye kavramından yola çıkarak geliştirilmesine yol açan ilk etken, kadınların kamusal alanda ilişki ağlarını yapılandırırken erkeklerden farklı avantaj, dezavantaj, kaynak ve kanallara sahip olduğu gibi kendi içlerinde de bu farklılıklara sahip oldukları düşüncesidir. İkinci sebep ise, CHP Kadın Kolları yönetmeliğinde ve HDP parti tüzüğünde “kadın meselesi” kapsamında düzenlenen konuların ve kol/meclis tipi yapılanmanın ilişki ağları açısından karşılaştırmaya olanak sunmasıdır. HDP Kadın Meclisi, partinin bileşeni olan her örgütün kadın üyelerini kapsayan bir çatı görevi görmektedir. Dolayısıyla HDP’nin farklı özelliklere sahip çok sayıda kadına ulaşma imkanı sağlaması çalışmamızın araştırma sahası için önemlidir. Kadın Meclisi’nin kararları, başka bir mekanizmanın onayına ve tartışmasına sunulmaksızın partinin tüm birimlerini bağlayıcı özelliktedir. Bununla birlikte, HDP parti tüzüğünün elli sekizinci maddesi, partide ve bileşen örgütlerde yer alan her kadın üyenin fiziksel ve/veya psikolojik bütünlüğünü esas alarak şiddet, baskı, cinsel taciz, aşağılama gibi her türlü cinsiyetçi uygulamalara karşı yaptırım uygulanacağını belirtmektedir.⁹ CHP

⁹ <http://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>, (18.05.2016)

Kadın Kolları yönetmeliğinin ikinci maddesinde kadın kollarının amaçları düzenlenmiştir. Buna göre, başta partili kadınlar olmak üzere kadınların siyasal yaşama eşit katılımını ve temsilini sağlamak, kadınların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirmek, kadınların siyasette yer almalarının önündeki engelleri kaldırmak için mücadele etmek gibi amaçlar vurgulanmaktadır.¹⁰ CHP Kadın Kolları'nın üyelerini ve toplumdaki kadınları siyasal alanda güçlendirmeye yönelik amaçlar taşıdığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, parti tüzüğü kadına şiddetle mücadele ve cinsiyet eşitliğini de ele almaktadır. Yönetmeliğin on birinci maddesi, parti üyesi kadınların örgütlü kadın gruplarıyla ilişkisini ele almaktadır. Buna göre, kadınlar örgütlü kesimlerle ilişki geliştirir, bunların kuruluşlarıyla sürekli ilişki içinde olur ve işbirliği yapar.¹¹ Örnekleme olarak seçtiğimiz iki siyasal partinin kadın kolları/meclisi yönetmeliklerinde ve parti tüzüklerinde yer alan bu bilgiler ışığında, her iki partinin kadın örgütleri ve diğer sivil toplum örgütleriyle olan ilişkisi araştırma sahamızın bir boyutunu oluşturacaktır. Yukarıda belirtilen sebeplere dayanarak CHP ve HDP'de yer alan kadınların ilişki ağlarının, araştırmamıza karşılaştırmalı veriler sunacak potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınların ilişki ağlarını James Samuel Coleman'ın sosyal sermaye kavramı üzerinden incelediğimizi belirtelim. Sosyal sermayenin en önemli temsilcilerinden biri sayılan James S. Coleman, sosyal sermayenin sadece maddi anlamda güçlü kimselere değil; aynı zamanda ekonomik olarak dezavantajlı sayılan gruplara da birtakım somut faydalar sunduğunu öne sürmektedir. J. Coleman'ın sosyal sermayeyi ele alışında dikkat çeken nokta, ilişkilerin her koşulda "kaynak" görevi görmesidir. Bu kaynak, ortak değerlerle ve güvenle yönetilir. Bu noktada, görüşmecilerimizin demografik ve sosyoekonomik özelliklerini içeren toplumsal profilleri, J. Coleman'ın öne sürdüğü kapsayıcı bir sosyal sermayenin varlığına dikkat çekmek açısından önemlidir. Bu sebeple, görüşmecilerimizin toplumsal profil özellikleri araştırmamızın başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Çalışmamızın veri seti toplam on dört mülakattan oluşmaktadır. Araştırmanın objektifliği ve bilimselliği göz önünde bulundurularak yedi görüşmecinin CHP Kadın Kolları'ndan, diğer yedi görüşmecinin ise HDP Kadın Meclisi'nden seçilmesine

¹⁰ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf>, (18.05.2016).

¹¹ <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf>, (18.05.2016)

dikkat edildi. Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP), HDP bileşeni bir partidir ve kadın üyeleri HDP Kadın Meclisi'nin de doğal üyesi sayılmaktadır. Bu bilgidен hareketle, HDP Kadın Meclisi'nde görüştüğümüz yedi kişiden ikisinin ESP üyesi olduğunu belirtelim. Yarı-yapılandırılmış mülakat tekniğı doğrultusunda gerçekleştirdiğimiz görüşmeler 2015-2016 yılları arasında Kasım, Aralık, Ocak, Mart ve Nisan aylarında yapılmıştır. Kartopu yöntemi kullanarak ulaştığımız görüşmecilerimizle mülakattan önce iletişime geçilmiş, mülakatlar için yer, gün ve saat belirlenmiştir. Bu bağlamda, bazı görüşmeler partilerin il örgütlerinde, bazıları ise kafe gibi dış mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Partilerin il örgütlerinde yapılan görüşmeler, hem kadınların birbirleriyle olan iletişim ve ilişkisini görmek hem de kol/meclis tipi yapılanmanın çalışmalarını gözlemlemek açısından çalışmamıza önemli bir veri tabanı sunmuştur. Görüşmecilerimizin anlatıları değiştirilmeden aktarılmıştır. Ayrıca kişilerin gerçek kimliğinin kullanılmasının çalışmanın bilimselliğı açısından uygun olmadığını düşünerek görüşmecilerimizin gerçek isimlerinin değiştirildiğini belirtmeliyiz. CHP Kadın Kolları'nda ve HDP Kadın Meclisi'nde yer alan toplam on dört kadınla yaptığımız görüşmelerin uzunluğu yarım saat ile iki saat arasında gerçekleşmiştir. Çalışmanın araştırma sahası İzmir ili ile sınırlandırılmıştır. Bunun sebebi, mülakatlar için şehir dışına çıkmanın maddi açıdan ve zaman bakımından elverişli olmadığını düşünmemizdir. Bu sebeple, yarı-yapılandırılmış mülakatlarımızı sadece her iki partinin İzmir il örgütlerinde yer alan görüşmecilerle gerçekleştirdik.

İlişki ağlarının yönünü, yapısını ve etkileşim içinde olduğu yapısal ve sosyal faktörleri analiz edebilmek için bu faktörlerin ne olduğunu ve sosyal sermaye kavramını anlamak gerekmektedir. Bu sebeple araştırmamızın sahası için kullandığımız yarı-yapılandırılmış mülakat tekniğinin yanı sıra yapılan literatür çalışmalarından da faydalandık. Öncelikle literatür taraması yoluyla sosyal sermaye alanında yapılan mevcut çalışmalara ulaştık. Türkiye literatüründe sosyal sermaye ile ilgili yapılan araştırmalar sınırlıdır. Çalışmamıza yol gösteren literatür arşivi çoğunlukla kavramın öncülerinden sayılan James S. Coleman, Pierre Bourdieu ve Robert Putnam gibi teorisyenlerin çalışmalarından ve bu literatürden yararlanan akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmalardan biri, John Field'in "*Sosyal Sermaye*" başlıklı kitabıdır. John Field, Pierre Bourdieu, James Coleman ve Robert Putnam gibi yazarların sosyal sermayeyi ele alışlarını ve farklılıklarını

incelemektedir. Sosyal sermaye, siyaset ve sosyoloji alanlarında önemi yükselen bir kavram olarak toplumsal birliğin varlığına işaret eden bir olgudur. John Field, bu konuyu kapsamlı şekilde ele alan ilk yazarlardan birisi sayılmakla beraber konunun kurumsal altyapısını, işleyişini anlamak için yapılan ampirik çalışmaları da değerlendirmektedir. Bir diğer önemli nokta, çalışmamızın problematiği çerçevesinde ele aldığımız kimlik sermayesi konusunun anlaşılmasıdır. Bu anlamda literatür taraması yoluyla sosyal faktörlerin kimlik ve ilişkiler üzerindeki rolünü sorguladık. James Coleman, insanlar arası ilişkileri etkileyen pek çok sosyal faktörün olduğundan bahsetmektedir. J. Coleman'ın "*Social Capital in the Creation of Human Capital*" başlıklı makalesi sosyal sermayenin tamamlayıcı unsurlarını anlamlandırmamız açısından önemli bir çalışmadır. J. Coleman, sosyal faktörlerin çeşitli kişisel eğilimleri yönlendirdiğini ve bu eğilimlerin eylem ve yapı arasındaki ilişkiyi farklı biçimlerde etkilediğini düşünmektedir.¹² Bu bağlamda sosyal faktörlerin ilişkiler üzerindeki işlevselliği ön plana çıkmaktadır. Belirtildiği üzere, araştırmamızın sahası iki siyasal partideki kol/meclis üyesi kadınlardan oluşmaktadır. Bu sebeple partilerin program, tüzük ve yönetmelikleri yararlandığımız diğer kaynaklardandır. Kadın Kolları/Meclisi yönetmelikleri, birimlerin yürüttüğü kadın çalışmaları ve sivil toplum örgütleriyle yapılan işbirliği hakkında fikir veren önemli belgelerdendir. CHP Kadın Kolları yönetmeliğine partinin resmi internet adresinden ulaşıldı; ancak HDP Kadın Meclisi yönetmeliğine partinin resmi internet sayfasındaki sıkıntı sebebiyle ulaşılamadı. Bu sebeple partinin ve kadın meclisinin kadın örgütleriyle ilişkileri ve kadın sorunlarına dair yürüttükleri çalışmaları tüzükte düzenlenen maddelerden hareketle değerlendirildi. Ayrıca mülakatlar sırasında HDP'deki görüşmecilerimizden kadın meclisi yönetmeliğinde düzenlenen konularla ilgili bilgiler alındı.

Çalışmamız bu kavramsal alet kutusu ışığında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle sosyal sermayenin nasıl tanımlandığı, tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiği ve hangi unsurları kapsadığı ele alınacaktır. Sosyal sermayenin tanımlayıcı unsurları ve türleri ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Çünkü bireylerin dahil oldukları örgütlerin kolektif sosyal sermayesini ve bireysel

¹² James S. Coleman, "Social Theory, Social Research and A Theory of Action", **The American Journal Sociology**, Cilt: 91, Sayı: 6, 1986, (Action), ss.1309-1335, s.1314.

sosyal sermayelerini anlamlandırmamız için sosyal sermayenin öne çıkan unsurlarını ve türlerini bilmek gerekir.

İkinci bölümde sosyal ve ortak değerlerin kimlik sermayesine etkisi ele alınacaktır. Bu bölümde, ailenin ve aile dışında kalan sosyal çevrenin bireyin sosyal alanda toplumsallaşmasındaki rolü göz önünde bulundurulacaktır. İkinci bölümde, sosyokültürel, sosyoekonomik ve demografik faktörlerin bireyin toplumsallaşma sürecinde önemli olmasından hareketle bu faktörlerin sosyal sermayeye etkisi sorgulanacaktır. Bu sebeple, çalışma kapsamında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış mülakat kayıtlarının çözümlenmesiyle elde edilen veriler, demografik özelliklerden hareketle açıklanacaktır. Bu bağlamda bireyin sosyal çevresi ile kimlik sermayesi arasındaki ilişki karşılaştırmalı şekilde değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde, çeşitli kamusal, sosyal ve toplumsal kimlikleri kazanmış olan bireyin hangi tür sosyal sermayeyi biriktirdiği tespit edilerek bireysel ve örgütsel ilişki ağları incelenecektir. Devamında, J. Coleman'ın öne sürdüğü, sosyal sermayenin bir yatırım stratejisi olduğu savına odaklanılacaktır. Bu bağlamda, yarı-yapılandırılmış mülakat kayıtlarının çözümlenmesiyle elde edilen veriler, bütünsel ve kişisel ilişki ağlarının kadın örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan bağlantısından hareketle analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR SERMAYE BİÇİMİ OLARAK AĞBAĞ MEKANİZMASI

1.1 SERMAYENİN “SOSYAL” BOYUTU

“it’s not what you know, it’s who you know”

İnsanların birbirleriyle kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilerin uzun vadede devam etmesi kişilere bazı yararlar sağlar. İnsanların tek başına gerçekleştirmekte zorlandıkları işler, sahip oldukları ilişki ağları ve bağlantıları sayesinde kolayca gerçekleşebilir. Ya da kişiler tanıdıkları vasıtasıyla önemli mercii, makamlara erişip işlerini daha kısa sürede ve daha kolay bir şekilde yaptırabilirler. Önemli bağlantılara, yakınlara, akrabalara, arkadaşlara vs... sahip olanlar, bu ilişki ağları sayesinde bir konuma rahatça yükselebilirken, iletişim ağlarına, önemli arkadaş, tanıdık, eş-dost bağlantılarına sahip olmayanlar bir adım geride kalabilirler ve önemli bağlantılara sahip olanlara göre dezavantajlıdır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal ağlar, sosyal bağlantılar bir sermaye olarak görülmektedir. Çoğu durumda resmi prosedürler, normlar ve kuralların hüküm sürdüğü mekanizmaların ağır işleyişini, sosyal bağlantılarımız, eş-dost, tanıdıklar aracılığıyla aşarak bürokratik süreçlerle temasa geçmekten kurtulabiliriz. *“Neyi bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir”*¹³ özdeyişi seçkin bir gruba üyeliğin ya da yüksek makamda eş-dost tanımanın hayatın her alanında bu bağa sahip kişilere yarar sağlayacağını ifade etmektedir.

Birey, bütünün bir parçası olarak, bütünün diğer parçaları ile (diğer bireylerle) zorunlu bir ilişki içindedir; çünkü her biri kendini bu yolla oluşturur ve ihtiyaçlarını başkaları aracılığıyla giderir.¹⁴ Sosyal ilişkiler ve bu yolla oluşturulan ilişki ağları kişilere ya da gruplara tek başlarına elde edebilecekleri maddi ve/veya manevi kazanımdan daha fazlasını temin eder. Bağlantılar hem kişinin irtibat halinde olduğu kimselere karşı hem de o kimselerin çevrelerine karşı yükümlülüklerini de beraberinde getirir. Bu sebeptendir ki, ortak değerlerin varlığı ve iletişim ağlarına

¹³ Michael Woolcock, **The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes**, <http://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>, (11.01.2016), s.3

¹⁴ Ayşenur Akpınar Gönenç, **Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, 2001, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/sivil-toplum-aysenur-akpinar.pdf>, (26.08.2016), s.22.

üyelik sosyal sermayenin merkeze aldığı konulardandır.¹⁵ Güven, normlar, iletişim ağları sosyal sermaye kapsamında önemli konulardır. İnsanların birbirlerini tanımaları, başka kişilerle tanışıklık ve güven ilişkisi kurmaları, sosyal bağlılığı da beraberinde getirir. Sosyal bağlılık kişilere karşılıklı avantajlar sağlar. Örneğin, kişiler birbirilerini tanımaktan dolayı üçüncü kişi ve çevrelerle tanışabilir, farklı ortamlara girebilirler ve bu yolla sosyal bağlarını geliştirebilirler. Başka bir ifadeyle, kişiler doğrudan tanıdıkları vasıtasıyla dolaylı biçimde başkalarını tanıyarak güven ve karşılıklılık ilişkisi temelinde ortak birtakım işler yapabilirler. Bu açıdan sosyal sermaye kişilere birtakım avantajlar sağlar. Sosyal sermayenin önemi, toplumun sağlıklı işleminde yatmaktadır. Toplumun sağlıklı bir şekilde işleminin ön koşulu iletişim ağlarının güçlü ve verimli çalışarak toplumsal bütünlüğü tesis etmesidir.

Sosyal sermayenin gelişimi ile ilgili iki düşünce yaygındır. Birinci düşünceye göre, sosyal sermayenin özü, ailedeki ebeveyn ile çocuklar arasındaki ilişkilerdir. Bu bakış açısına göre, ailelerin çocuklarına harcadıkları zaman ve çaba sosyal sermaye kapsamında değerlendirilmektedir. Ailenin büyüklüğü, aile bireylerinin özellikleri, kişi sayısı sosyal sermayenin ölçüm araçları olarak değerlendirilir. İkinci düşünceye göre, sosyal sermaye fertlerin, toplumun resmi ve sivil kurumları arasında üyelik yoluyla fayda ve avantaj sağlama kapasitesi ve yeteneğidir.¹⁶ Kişilerin aile, akrabalık, ebeveynlik rollerinin ötesinde sivil ve resmi kurumlara üyeliği yoluyla yani toplumdaki cemaatlere katılarak oluşturacağı bağlardır. Aileyi merkeze alan birinci düşünceye göre sosyal sermaye sadece enformel ilişki ağları ile kısıtlanmakta; kurumların, örgütlerin rolü göz ardı edilmektedir. Pierre Bourdieu, aileyi sosyal sermayenin enformel bağ yapısını anlatan en iyi örneklerden biri olarak kabul etmektedir. Buna göre, aile ilişkileri ağı, gayri biçimsel sermaye döngüsünde yer alabilir. *Bu ise “sembolik sermayenin olağan dışı bir şekilde yoğunlaşmasına” yol açabilir ve çocukların evlenme potansiyeline yol açabilir mesela.*¹⁷

¹⁵ John Field, **Sosyal Sermaye**, çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.4.

¹⁶ KOSGEB, **Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü**, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Mart 2005, s.7.

¹⁷ Pierre Bourdieu, **The State Nobility Elite Schools in the Field of Power**, Cambrige Polity Press, 1996, s.79’dan aktaran Ben Fine, **Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler**, çev. Ayşegül Kars, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 101.

Sosyal sermaye uzun yıllar önce özellikle Avrupa’da iktisadi gelişmeyi sağlamak düşüncesiyle geliştirildi. Sosyal bağlantıların ekonomik kar sağlayabileceği umuduyla geliştirilen bu kavram, ilişkilere yatırım yapmak olarak algılandı. Sosyal sermaye ve ilişki ağlarının önemi, 1980’lerden itibaren ise sosyal bilimcilerin ilgi odağı haline geldi. Sosyal bilimciler arasında bu kavramın günümüze kadar taşınan ünü özellikle James Samuel Coleman, Robert David Putnam ve Pierre Bourdieu sayesinde yükselmiştir.

Sosyal sermayeyi ekonomik ve iktisadi saiklerle ele alan araştırmacılar, genellikle sosyal sermaye kaynaklarının kalkınmaya fayda sunup sunmadığı noktasında varsayımlara ulaşmaya çalışmışlardır. İktisatçıların çoğu, sermaye kavramını toplumdan uzak bir konu gibi algılamayı tercih ederek sermayeyi yalnızca “ekonomik olan”la sınırlandırmışlardır. Özellikle 20. yüzyılda kapitalist toplumlarda sosyal sermayenin popüler hale gelmesinin bir sebebi ekonomi ile toplum arasındaki bölünmeden kaynaklanmaktadır. Bu durum Gary Becker’ın ifadesiyle şöyle açıklanabilir; “piyasa karşısında devlet müdahalesine gösterilen ilgi, ekonomik olmayan alternatif yaşam biçimlerine kaydı”.¹⁸ Neoliberal politikaların 20. yüzyıl itibariyle yükselişe geçişi ve devletin rolünün sorgulanmaya başlanmasıyla birlikte sosyal sermaye, siyasi bir seçenek olarak düşünölmeye başlandı. P. Bourdieu’nün sermaye olgusuna bakışı tam anlamıyla Marksist olmadığı gibi biçimsel olarak salt ekonomik bir tabanı da barındırmamaktadır. P. Bourdieu’ye göre,

*“Özerkliğin kazanılması, bir anlamda içinde bulunulan alana direniş göstermektir. Bu direniş sayesinde iki cephesi bulunan bir çatışma doğar ve kendi alanına sahip olan alan, kendi sermayesini oluşturarak, oluşumunu tamamlar... Bu çatışma alanları mevkiler arası ilişkilerden oluşur ve güce göre şekillenir. Bu gücün dağılımı da sermaye dağılımına göre şekillenir.”*¹⁹

Böylece sermaye, kişilere bir anlamda başkaları üzerinde tahakküm gücü vererek iktidar biçimine dönüşür. Bu noktadan hareketle sermaye, sadece ekonomik gücü elinde bulunduranların tahakküm aracı olmasının ötesinde bir anlama sahiptir. Klasik anlamıyla maddi servet ve varlık anlamına gelen sermaye, güven, karşılıklılık, işbirliği, norm, enformel dayanak gibi unsurları kazanarak geleneksel iktisadi anlamını aşmıştır. Sosyal olarak anlam kazanmasının ardında genelleştirilmiş bir işleve sahiptir; kişisel boyuttan çıkmıştır.

¹⁸ Fine, s.59.

¹⁹ Cihad Özsöz, “Pierre Bourdieu’nün Temel Kavramlarına Giriş”, **Sosyoloji Notları**, Sayı:1, 2007, s.17-18.

Siyasal ve sosyal bilimler, sosyal sermaye olgusunu insan ilişkilerinin kalitesi olarak kavramsallaştırdığından beri, bu kavramı ilgi alanlarından biri olarak saptamıştır.

1.1.1. Literatürde Sosyal Sermaye

Sosyal sermayeye dair literatürdeki tartışmalar 1960 sonrasına tekabül etse de ilk kullanımını daha erken tarihlere götürebiliriz. 1960 sonrası sosyal sermayenin hızla ivme kazanan bir biçimde tartışılmaya başlamasındaki ana etkenin, modern toplum yapısının hızla bireyselleşmesi olduğu kabul edilir. Modern toplumun getirdiği yabancılaşma hissi ve bağların zayıflaması sonucu görülen olumsuzluklar sosyal sermayenin git gide büyük bir önem kazanmasına dayanak olmuştur. Sosyal sermayenin tarihçesi ile ilgili yazına göre, bu kavramı ilk olarak 1916 yılında Batı Virginia'daki okul sistemini değerlendirmek için "*The Rural School Community Centre*" adlı çalışmasıyla kullanan isim, Lyda Judsen Hanifan'dır.²⁰

Sosyal sermayenin kökleri Alexis de Tocqueville, Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber, Georg Simmel'e kadar uzanmaktadır.

Alexis de Tocqueville, Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün –daha sonra Robert Putnam'ın da yapacağı açıklamaya benzer şekilde- resmi statü ve yükümlülüklerden ziyade bireyleri birbirine bağlayan gönüllü kuruluşlardan geldiğini savunur.²¹ A. de Tocqueville, Amerika'nın savaşların yıkıcı gücünü kısa sürede az zararlarla atlama sivil birliktelikten meydana gelen kamu ruhuyla ilişkilendirmektedir. K. Marx, insanlar arası ilişki ağlarının derecesine, özelliğine eğilmemektedir. Ancak sınıf üzerinden kurguladığı dayanışma fikrinin sosyal sermaye literatürüne katkı sağladığı kabul edilmektedir. E. Durkheim, sürekli değişen insan ilişkilerinin yapısının olumlu katkılarını öne çıkararak sosyal kalkınmada bu ilişkilerin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal sermayeyi toplumsal sözleşmeden esinlenerek psikolojik bir sözleşme gibi ele almaktadır. Sosyal sermayeyi organik dayanışma temelinde düşünmemizi sağlayan E. Durkheim'a göre, toplum çeşitlendikçe, yapısı karmaşıklaştıkça ve işbölümü

²⁰Emre Erdoğan, **Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği**, http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (25.12.2015), s.3.

²¹ Field, s.7.

toplumsal yapının normal bir biçimi haline geldikçe ilgi odakları ve değer ölçüleri farklılaşarak bireysel zihni özgürleştirir.²² Değişen toplumsal yapıdaki işbölümü ve organik bağlar toplumsal bütünleşme ve sosyal kalkınma açısından dikkate alınması gereken unsurlardır. M. Weber, sosyal sermaye literatürünü zenginleştiren kuramcılara yol gösterecek teorileri sayesinde adı geçen diğer kuramcılardan farklı bir noktada değerlendirilmelidir. M. Weber, kültürel değerlerle ekonomik gelişme arasında bağlantı kurarak sosyal sermayenin öncülerinden sayılmıştır. Ona göre, ekonomik olmayan çevreler ile ifade edilmek istenen, dini birlikteliğin olduğu ağ ilişkisi, akrabalık, etnik, ideolojik üyeliğin olduğu kişisel ilişkilerdir.²³ G. Simmel, sosyal sermaye kavramına sosyal değişim açısından yaklaşmaktadır. Ona göre, toplum büyüdükçe bireysel özgürlükler artmaktadır; ancak bununla beraber bireyler arasındaki bağlar zayıflayarak toplumsal bütünlük tehdit altına girmektedir. Toplumsal büyüklük ve farklılaşmadaki artış bireyler arasındaki bağları zayıflatmakta ve bu bağların yerine çok daha uzak, kişisel-olmayan ilişkiler yaratmaktadır.²⁴

M. Weber'e yakın bir bakış açısını ekonomik tabandan sıyrarak 21. yüzyıla uyarlayan Francis Fukuyama, sosyal sermayeyi iki ya da daha fazla birey arasındaki işbirliğini destekleyen enformel normlar olarak tanımlamaktadır.²⁵

Gary Becker'a göre, sosyal sermaye, kalıcı bir etkiye sahip, sosyal ya da piyasa dışı herhangi bir etkileşimdir.²⁶ Bu tanım ile G. Becker'in sosyal sermayeye ekonomi dışı bir anlam atfettiğini görürüz. Sosyal sermayenin genişletilmiş fayda işlevine işaret eden G. Becker, sosyal sermayeye toplumsal güçleri içeren bir yapı olarak bakmaktadır. Böylece kişinin ötesinde genel bir faydanın açığa çıktığından bahsedilebilir.

Nan Lin'e göre sosyal sermaye aktörlerin eylemleri için ulaşım kullandığı, sosyal ağlar içinde yer alan kaynaklardır ve bireylerde değil, sosyal ilişkiler içinde

²² Jacques Coenen Huther, **Durkheim'i Anlamak**, çev. Serra Akyüz, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 59.

²³ M. Kemal Şan ve Rıdvan Şimşek, "Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arka Planı", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s. 92.

²⁴ George Ritzer, **Sociological Theory**, çev. Ümit Tatlıcan, Third Edition, McGraw-Hill, 1992, ss.1-19, [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/George-Simmel--\(George-Ritzer-1991\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/George-Simmel--(George-Ritzer-1991).pdf), (18.08.2016), s.7.

²⁵ Francis Fukuyama, "Social Capital and Civil Society", **International Monetary Found Working Paper**, Sayı:74, 2000, (Civil), s.3

²⁶ Fine, s.42.

gizlidir; ancak bu kaynaklara ulaşım ve kullanım aktörlere/bireylere aittir.²⁷ Kişi, kendi sosyal ağları içinde bulunan kaynakları nasıl kendine yarar sağlayacak şekilde kullanabileceğini bilirse, o zaman sosyal sermaye bir anlama kavuşacaktır. Aynı zamanda toplumsal bir kaynak olarak sosyal sermaye, kişinin kendi çabasıyla elde ettiklerini grup içinde paylaşmasıyla kamusallaşmaktadır.

Don Cohen ve Laurence Prusak sosyal sermayeyi, sosyal aktörler arasında güven, ortak anlayış ve müşterek değerler neticesinde birbirine bağlı davranışlar vasıtasıyla grup içerisinde kooperatif bir davranışı mümkün kılan biriktirilmiş sosyal bağlar stoku olarak tanımlamışlardır.²⁸ Bu yönüyle J. Coleman'ın dayanışmacı sosyal sermayesi ile ortak bir bakış açısı taşıdığını söyleyebiliriz. Örgüt üyesi bireyler, diğer üyelerle ortak bir anlayış, aidiyet, kimlik hissettiği ölçüde çeşitli paylaşımlarda bulunur. Aralarında hiç ortak nokta bulunmayan diğer kişilere nazaran benzer birkaç noktada buluşan kişilerin birbiriyle bağları daha sıkıdır. Çok çeşitli ortaklıklardan ortaya çıkan bu bağ, kişilerin birbiriyle sık temas halinde olmasını, güven bağının kurulmasını, karşılıklı işbirliği yapmasını kolaylaştırır. Sosyal sermaye kavramının özü sayılan güven, karşılıklılık, sosyal ağlar, birlikte davranış normları, aidiyet duygusu aktörler arasındaki ilişki ağlarının örülmesinde ve sürdürülmesinde oldukça önemlidir. Grup içi ilişkileri anlamada ve örgüt ya da grubun sosyal sermaye örüntülerini kavramada J. Coleman öne çıkmaktadır. Pierre Bourdieu, daha çok eşitsizliğin yeniden üretilmesi noktasında sosyal sermayeyi ele alsa da, grup ilişkilerinin kurumsallaşmasına yönelik stratejilere yapılan yatırım olarak sosyal sermayeyi değerlendirmesi önemlidir. Bireyler, gruplara üyelikle birlikte grubun sahip olduğu kaynaklara erişebilir.

Sosyal sermaye üzerine yapılan genel araştırma ve yazın sosyal sermaye metaforunun ardında çok çeşitli ağbağ mekanizmalarının yattığını ortaya koymuştur. Nan Lin, entegre bir sosyal sermayenin, aktörler arası ilişki örgüsünden meydana gelen sosyal ağlar ve sosyal ilişkilerde kökleştiğini ve sosyal sermaye kavramının bu

²⁷ Nan Lin, **Social Capital: A Theory of Social Structure and Action**, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s.25'den aktaran Feray Erselcan, "Disiplinler Arası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 35, Sayı:2, 2009, ss.248-256, s.250.

²⁸ Manfred Fuchs, **Sozialkapital, Vertrauen und Wissenstransfer in Unternehmen**, DUV, Wiesbaden, 2006, s.84'den aktaran Selman Yarcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s.128.

bağ çerçevesinde ölçülmesi gerektiğini ifade eder.²⁹ Toplumsal ilişkilerin farklı olması ve bu ilişkilerin tespitinin zor olması sosyal sermayenin somut olmayan bir yönünü göstererek ortak bir tanım üzerinde uzlaşamamasına sebep olmaktadır. Bir sermaye olarak toplumsal ilişkiler çok farklı koşula bağlı olduğundan dolayı yapı olarak değişkenlik göstermektedir ve ekonomik sermaye ile hem paralel hem ayrı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bu sermaye türü ekonomik olmayan ile ilgilenmektedir ancak sosyal sermayenin varlığı, miktarı ve yapısı diğer tüm sermaye türlerinin varlık koşullarından ayrı olarak düşünülemez.

1.1.1.1 Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Sosyal Sermaye

Pierre Bourdieu, sosyal sermaye konusunda ilk kuramsal sosyolojik analizi yapmıştır. P. Bourdieu, sosyal sermayeye bir gruba üyelikten kazanılan nitelik olarak bakar.³⁰ Kültürel farklılıkların toplumsal tabakalaşmayla ilişkisini analiz etmek amacıyla ekonomi dışındaki sermayeyle de ilgilenmiş, kültürel ve sembolik sermayeyi böylece kavramsallaştırmıştır. Sosyal sermayeyi P. Bourdieu penceresinden açıklamadan önce, sermayenin onun için taşıdığı anlamı bilmek diğer kavramlarını da anlamak için faydalı olacaktır. Sermaye, “*toplumun biriktirilmiş tarihidir.*” Bununla ifade edilmek istenen “aktörlerin veya grupların eyledikleri düşünce ve davranışlarının birtakım kodlama ve kalıpların birlikteliği” olduğudur. Alışkanlıklar, gelenekler, görenekler, inançlar –geçmiş kültürel ve toplu miras-bugüne ve geleceğe dair bireysel ve kolektif tavırları süzgeçten geçirip şekillendirir.³¹ Sermaye, aktörlerin (birey ya da grup olarak) toplumsal düzendeki konumlarını koruyup devam ettirmek adına kullandıkları ekonomik, kültürel, toplumsal ve simgesel kaynaklar olarak toplumsal iktidar ilişkisinin işleyicisidir. P. Bourdieu, sosyal farklılaşmayı besleyen toplumsal bağ ve ağların büyüklüğünden hareketle sosyal sermayenin yaratılmasının ve etkinliğinin sosyal gruplardaki üyeliğe bağlı olduğunu söyler. Bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri, ailelerinden

²⁹ Nan Lin, “Building a Network Theory Of Social Capital”, **Connections**, Cilt:22, Sayı:1, ss.28-51 s.35.

³⁰ Loic Wacquant, “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi”, çev. Ümit Tatlıcan, **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, (Der. Güney Çeğin ve diğerleri), 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.62.

³¹ David Swartz, **Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, çev. Elçin Gen, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.102.

devraldıkları ya da eğitim gibi formel kurumlar dolayısıyla biriktirdikleri sermayelerine göre, toplumsal uzamda konum alışları şekillenir.³² Michael Woolcock, seçkin bir gruba üyeliğin o kişiye iş ya da sözleşmeler alanında fayda sağlayacağını öne sürerek P. Bourdieu'nün bakış açısına benzer şekilde sosyal sermayenin faydacı yönüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca sosyal sermayenin çekirdeğinin aile ile ilgisi olduğunu düşünmemize sebep olur. Buna göre, farkındalığı olan aileler çocuklarına sadece ödevlerinde başarılı olarak, yardım ederek, çocukların saatlerce okulda zaman harcayarak başarılı ve parlak bir geleceğe sahip olamayacağını bilirler. Önemli kişilerle vakit geçirmeleri, dinsel topluluklara katılmaları, gönüllü toplum projelerine katılmaları daha mühim olabilir.³³ Sosyal sermayenin özü buradan gelmektedir. Aile, arkadaş, dernekler, topluluklara katılmak önemli bir varlık oluşturarak zengin bir ilişki ağı sağlar. Kültürel ve ekonomik sermayeden farklı olarak sosyal sermaye belirli bir hayat tarzına yol açmamaktadır.³⁴ Örneğin operaya gitmek, resim sergisine katılmak, sadece seçkin kişilerin davet edildiği davetlere katılmak aynı zamanda bunları yapmayanlara göre belli bir hayat tarzını sürdüren kişilerin yaptığı eylemlerdir. Nitekim sosyal sermaye –diğer sermaye türlerinden bağımsız tutulmaksızın- çeşitli sosyal çevrelerin içine dahil olup var olan bağlantıları belirli sosyal çevreler üzerinden büyütme için yapılan bir yatırımdır. Başka bir ifadeyle, aktörün gerek sosyal ağlar içindeki konumu, gerekse gelecekte kendisine karlı geri dönüşler sağlayabileceği düşüncesiyle yaptığı mantıksal yatırım stratejilerinin toplamıdır. P. Bourdieu'ye göre aile, bu tür toplumsal ilişkiler ağının merkezinde bulunan önemli bir örnektir. Bu noktada, aile, birlik ve bütünlüğün nasıl yaratılıp korunduğu, böylelikle toplumsal düzen içindeki konumların nasıl sürdürülüp geliştirildiğini açıklayan toplumsal bir gruptur. Aile ilişkileri ağı enformel sermaye dolanımının merkezindedir.

P. Bourdieu, sosyal sermayeyi yatırım stratejisinin bir ürünü olarak ele almaktadır. Bu noktada sosyal sermaye sadece elitlere ait olup; onların göreceli üstünlüklerini devam ettirme aracıdır. Sosyal sermaye kapasitesinin bireylerin

³² Mehmet Ali Aydemir, **Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s.41.

³³ Woolcock, s.3.

³⁴ A. Zeki Ünal, **Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.117.

bağlantı ağlarına bağlı olduğunu ve bireyler tarafından yoğun kullanıldığında arttırılabileceğini, yoğun kullanılmadığında ise azaltılabileceğini öne süren P. Bourdieu sosyal sermayeyi, *sosyal ilişkilere veya grup üyeliğine bağlı olarak edinilen reel veya potansiyel kaynakların tümü*³⁵ olarak tanımlamaktadır. Pierre Bourdieu, sosyal sermayeyi toplumda oluşturulmuş elitler iktidarının devamını sağlayan bir kaynak olarak görür. Bu açıdan sosyal sermayeyi toplumsal eşitsizliği yeniden üreten bir kavram olarak nitelendirmektedir. Bir gruba aidiyet, sosyokültürel kodların varlığı, ona sahip olan kişi ya da kişilerin sosyal konumlarını pekiştirirken, bir taraftan da ondan yoksun olanlar aleyhinde sosyal eşitsizliği devam ettirmektedir. Daha ziyade sınıfsal eşitsizlikleri açıklamaya yönelik P. Bourdieu'nün sosyal sermaye teorisi, sosyal sermayenin imtiyazlıların bir serveti olduğunu, onların üstünlüklerini sürdürmek için kullandıkları bir araç işlevi gördüğünü ve sosyal güçlerin eşitsizlikleri yeniden ürettiğini iddia etmektedir.³⁶ Topluma ait olan davranış kalıpları, kodlamalar ve toplumsal bellek yeni davranışların eklemelenmesiyle kendini yeniden üretmektedir. Aktörün sosyal konumu onun sosyal sermayesi hakkında fikir vermektedir. P. Bourdieu'nün temel kuramları arasında sayılan “*sermaye*” kültürel, ekonomik, sembolik ve sosyal sermaye şeklinde çeşitlenmekte ve her bir sermaye türü bir diğeriyle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Aktörün kendi sermayesine yaptığı yatırımlar birikerek daha verimli yatırımlar yapmasına olanak sağlar. Ekonomik açıdan iyi durumda olan bir kişinin çocuğunu sosyal olanakları, kültürel faaliyetleri ile ünlü iyi bir okulda eğitim görmesini istemesi ve buna yatırım yapması çocuğun kültürel sermayesine de yapılan yatırım olarak düşünülebilir. Sosyal sermaye açısından düşünüldüğünde ise, seçkin kimselerin olduğu bir kulübe üye olan bir kişi yine oraya üye olan seçkin kimselerle tanışacaktır ve ilişki ağlarını benzer sosyal statüye sahip kişiler üzerinden geliştirecektir. Ancak önemli olan bu ilişkileri ve kaynakları yatırım stratejisi olarak kullanabilmektir. Örneğin, sosyal sermaye belirli koşullarda ekonomik sermayeye çevriliyorsa işe yarar bir yatırım stratejisi olarak düşünülebilir.

³⁵ Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, 1986, (The Forms), <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Bourdieu-Forms-of-Capital.pdf>, (12.03.2016), s.51.

³⁶ Hülya Ekşi, **Sosyal Sermaye -Önemi, Üretimi ve Ölçümü- Üzerine Bir Alan Araştırması**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s.12.

Sembolik sermaye, gücün bir yansıması olarak ekonomik, kültürel ya da sosyal sermaye türünü bilecek ve onu tanıyacak kadar farkındalığı olan kişilerin ilişkisinde kendini göstermektedir. Bu anlamıyla özellikle kültürel ve sosyal sermayeye sahip kişilerin sembolik sermayesi de doğalında var olmaktadır. Ekonomik sermayesi yüksek bir bireyin zenginliği tanındığı ve bilindiği takdirde ona sembolik güç katacaktır. Güç, bu sıfatla, yani fiziksel cebir yoluyla eylemekle kalmaz, aynı zamanda kendisine maruz kalanların o güce dair sahip oldukları temsil yoluyla da eyler; en sert ve en kaba gücün tanınma biçimi, gücün fiziksel etkisine boyun eğişin ötesindedir.³⁷ Aslında sembolik sermaye ekonomik, kültürel, sosyal sermaye türlerinden ayrı bir biçimde dördüncü bir sermaye olmasının ötesinde, daha çok bu üç sermaye türüne içkin bir yapıdadır; Özellikle sosyal sermaye ve kültürel sermaye sembolik olan gücü zaten içinde barındırmaktadır.

P. Bourdieu, sosyal sermayeye araçsal bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu araçsal bakışın temelinde bir unvana sahipliğin, arkadaşlık bağlarının, isim(statü) taşımanın, bir yere/kuruma üyeliğin yani sosyal sermayeyi meydana getiren tüm alt unsurların kişiye adeta bir etiket sağlayıp, avantajlı sosyal konumlarını daha da avantajlı hale getirmeye yardım ettiği düşüncesi yatmaktadır. Belirli şartlarda ekonomik sermayeye çevrilebilen toplumsal bağlantılar, aktör ve grupların potansiyel kaynaklarının birlikteliğinden meydana gelmektedir.

1.1.1.2. James Samuel Coleman ve Bütünsel Güç Olarak “Ağbağ”

J. Coleman, eğitim sosyolojisi alanında araştırmalar yaparak sosyal statünün okul başarısındaki etkisini araştırır. J. Coleman ve P. Bourdieu’nün sosyal sermayeyi ele alışı sosyal eşitsizlik ve okullardaki akademik başarı arasındaki ilişkiyi anlama üzerine yoğunlaşır. P. Bourdieu’nün sosyal sermayesi J. Coleman’la benzer şekilde sık temas halinde ve yoğunluğu yüksek bağların ona sahip olan kişilere yüksek fayda sağladığı üzerine kurgulanmıştır. J. Coleman ile P. Bourdieu’yü ayıran nokta, P. Bourdieu sosyal sermayenin seçkin kesimlere avantaj sunduğunu öne sürerken, J. Coleman dezavantajlı grupların, yoksul bölgelerde yaşayan ve ekonomik açıdan

³⁷Pierre Bourdieu, **Devlet Üzerine Collège de France Dersleri (1989-1992)**, çev: Aslı Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, (Collège), s.232.

güçsüz olanların da sosyal sermayeden istenilen faydayı alabileceğini düşünmesidir. Bu açıdan sosyal sermaye sadece seçkinlerin lehine işleyen bir ağbağ mekanizması değildir; aynı zamanda sınırlı imkanlara sahip gruplara da olumlu etkiler sunmaktadır. J. Coleman, sosyal sermayenin sağlayacağı fayda açısından güçlü-güçsüz arasında keskin bir ayrım yapmaktan uzak durmaktadır. Ona göre, sosyal sermaye bireylerin kendi amaçlarına ulaşmak için kullanabilecekleri sosyal yapının yönleridir.³⁸ P. Bourdieu'ye göre sosyal sermaye, bir grup elitin kendi aralarındaki yarışta bir adım öne geçebilmelerini sağlayan kaynak gibidir. David Gauntlett, P. Bourdieu'nün sosyal sermayeyi dışlayıcı olarak ele almasını sosyal sermaye literatürü için önemli olduğunu ifade etmektedir. D. Gauntlett, P. Bourdieu'ye benzer bir bakış açısıyla *sosyal sermayenin sadece orta ve üst sınıfların kendi seçkin alanlarını devam ettirici özellikte olduğunu* öne sürmektedir.³⁹ Bu noktadan hareketle P. Bourdieu, sosyal sermayeye, güçlü konumda olanların üstünlüklerini sürdürme aracı olarak ilişki ağlarını kullandığı ve sosyal eşitsizliklerin güçlü olanlar lehine yeniden üretildiği bir olgu olarak yaklaşmaktadır. Bireyin sosyal sermayeye sahip olması o kişinin bir aileye, gruba, partiye vb. aidiyeti ve/veya üyeliği ile ilişkilendirilir. Birey, gruba, aileye, partiye vb. aidiyeti yoluyla ait olduğu grubun ağlarını ve kaynaklarını kullanma hakkını garantiler; bu aidiyet fert için hem bir tanıma hem de bir tanınmadır.⁴⁰ Aile, parti, dernek gibi topluluklara üye olan birey, hem o topluluk çevresi tarafından kabul görmekte hem de benzer aidiyete sahip diğer kişilere ulaşmaktadır. Böylece bireyin ilişki ağları üyesi olduğu çeşitli topluluklar aracılığıyla genişlemektedir. Tanıma/tanınma bu şekilde karşılıklılık ilişkisine dönüşmektedir ve ilişki ağları tanıma/tanınma/karşılıklılık döngüsü içinde yeniden üretilmektedir.

Sosyal sermaye ile ilgili öne sürülen tezler genellikle iktisadi çerçevenin dışında sosyolojik ve siyasi açıdan toplumun bütünleşmesine katkı sunma noktasında pozitif dışsallıklar üzerinedir. Sosyal sermayenin ürettiği dayanışma, iş birliği, bilgi paylaşımı gibi çıktıların toplumun bütünleşmesine katkı sağlamak gibi pozitif

³⁸ Nalan Kangal, **Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013, s.25.

³⁹ David Gauntlett, **Making is Connecting: The Social Meaning of Creativity, From DY and Knitting to Youtube and WEB 2.0**, Polity Press, 2011, <http://www.makingisconnecting.org/gauntlett2011-extract-sc.pdf>, (04.02.2016), s.2-3.

⁴⁰ Yarcı, s.131.

amaçlarla kullanılabileceği gibi, negatif dışsallık yaratan amaçlar doğrultusunda da kullanılabileceği unutulmamalıdır. Bu açıdan ilişkiler ağının negatif dışsallıkları göz ardı edilmemelidir. Sosyal sermayenin toplumsal ya da bireysel faydasını anlayabilmek için bu bağlantıların barındırdığı sosyal yapıları anlamak gerekmektedir.

J. Coleman'a göre, *sosyal sermaye, sorumluluklar ve beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlardan oluşur... Sosyal sermaye insanların gruplar içinde birlikte çalışma becerisidir.*⁴¹ J. Coleman, yoğunluğu yüksek ilişkilerin hem ağa dahil olan aktörlerin her birine hem de bütünüyle ağın kendisine önemli faydalar sunduğunu öne sürmektedir. Bireylerin birbiriyle sıkça temasta bulundukları yapılar, *ortak davranış normlarını* ortaya çıkaran ve bireylerin birbirlerine karşı *beklentilerinin* oluşmasını sağlayan bir işlevi yerine getirmektedir.⁴² Böylece ilişki yapıları ve temas aralıkları sık olan bireyler arasında güven ve itibar inşa edilir.

1.1.1.3. Ekonomi Politik Çerçevesinde Robert Putnam ve Sosyal Sermaye

İtalya üzerine yaptığı çalışmasında sosyal sermayeye kamusal nitelik atfedip bugünkü ününü kazanmasına yardım eden Robert Putnam, politik ve ekonomik istikrar ve refahın yurttaş katılımı ile gerçekleşeceğini savunur ve bu amaçla sosyal sermayeyi İtalya'nın güneyi ve kuzeyi arasındaki farklılıkların tespit edilmesinde önemli bir araç olarak görür. R. Putnam'a göre sosyal sermaye, katılımcılarına birlikte daha etkili faaliyet gösterebilme imkanı sunan ağ, güven, norm gibi aslında sosyal hayatın özelliklerine karşılık gelen bir yapıyı ifade etmektedir.⁴³ Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye bir toplumun üretken potansiyelini içeren güven, norm, ağ gibi özelliklere işaret etmektedir.⁴⁴ R. Putnam'ın sosyal sermaye algısı üç bileşenden oluşmaktadır. Birincisi, ahlaki yükümlülükler ve normlar, ikincisi, güven başta

⁴¹ Aylin Koç ve Yılmaz Ata, "Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2012, ss.199-218, s.205.

⁴² Nail Öztaş, "Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye", **Amme İdare Dergisi**, Cilt: 40, Sayı:3, 2007, ss.79-98, s.83.

⁴³ Robert Putnam, "Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", **Political Science and Politics**, Cilt:28, Sayı:4, 1995, (Tuning Out), ss.664-683, s.664.

⁴⁴ Paul Bullen ve Onyx Jenny, **Measuring Social Capital in Five Communities in NSW A Practitioner's Guide**, Managment Alternatives, 1998, <http://www.mapl.com.au/A2.htm#2>, (01.10.2016).

olmak üzere sosyal değerler, üçüncüsü, gönüllülük esasına dayanan dernekler ve sosyal ağlar.⁴⁵ Karşılıklı toplumsal güvenilirlik iletişim ağlarına aktif katılımı sağlamaktadır. İletişim ağlarına aktif katılan yurttaşlar ülkedeki siyasi başarıya katkı sunabilirler. R. Putnam’a göre, yurttaş toplumunun varlığı ve dolaylı olarak sosyal sermayenin varlığı yönetimdeki başarıya hizmet etmektedir. Kuzey ve Güney İtalya bölgesel yönetimlerinin performanslarını sivil geleceğin performansı olarak değerlendirerek, yurttaş katılımı ve özgür dernekleşmeyi siyasi başarı için vazgeçilmez olarak görmektedir. Vatandaşların ülke yönetimine ve/veya yerel yönetimlere katılması ve ekonomik ve/veya siyasi bir birlik kurmak için bir araya gelmeleri o toplumun sosyal sermayesi üzerinde belirleyici etkiye sahiptir.⁴⁶ İtalya örneğinin dışında Amerika üzerine de çalışmalar yapmış ve sosyal sermayede sivil katılımın kalkınma ve ekonomik refah için önemli bir unsur olduğuna eğilmiştir. Amerika üzerine yaptığı çalışmalarda R. Putnam, kalkınmanın anahtarı olan sivil demokrasi ve toplumun gidişatına yönelik eleştiri ve kaygılarını ise “*Bowling Alone*” adlı eserinde paylaşılarak sosyal sermayeye kamusal nitelik kazandırmıştır. İnsanların tek başına bowling oynamalarını birbirlerine güvenmeme ve tanımamaları ile açıklayan R. Putnam’a göre, sosyal sermayenin erozyona uğraması, birbirlerine güvenmeyen ve birbirini tanımayan komşular, siyasetçiler ve seçmenler, şirketler ve çalışanlarla karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷ Toplumsal yapıdaki değişimler (ebeveynlerin yoğun çalışma tempoları sebebiyle birlikte geçirebilecekleri zamanlarının azalması, teknolojinin hemen hemen her eve girmesiyle televizyon izleme ve bilgisayar başında vakit geçirmenin giderek yükselmesi) sonucunda çekirdekte aile üyeleri, genelde de toplum üyeleri birlikte sosyalleşebilecekleri aktivitelerden uzak kalmakta; bu durum da toplumu yalnızlaştırmaktadır. Bununla birlikte toplumdaki artan suç oranının sosyal sermaye eksikliğinden kaynaklandığını ve suç oranının en güçlü belirleyicisinin düşük düzeydeki sosyal sermaye seviyesi olduğunu ifade

⁴⁵ Martti Siisäinen, “Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam”, **The Third Sector: For What and For Whom?**, Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Dublin, July 5-8, 2000, s.3.

⁴⁶ Nurettin Tüysüz, **Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması**, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2011, s.14.

⁴⁷ Suna Başak, “Genelleşmiş Güven ve Toplumsal Cinsiyet”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı:1, 2010, s.60.

etmektedir.⁴⁸ Tüm bunların toplamında birbirine güvenmeyen ve birbirinden kopuk, işbirliğinin yok olmaya yüz tuttuğu bir toplum gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. R. Putnam'a göre, bu şekilde toplumda düşüşe geçen sosyal sermayeyi yükseltmenin yolu örneğin, sivil toplum kuruluşlarına üyelikten geçmektedir. Sivil anlayışın geliştiği toplumlarda eş zamanlı olarak toplumsal duyarlılık artar, kişinin kendisinin ve çevresindekilerin geleceğini sahiplenme duygusu çoğalır, katılımcı demokrasi uygulamaları da etkinleşir.⁴⁹ Yurttaş katılımının fazla olduğu bir toplumda sosyal sermayenin de yüksek olacağı anlayışından hareketle katılım ile sosyal sermayeyi paralel gelişen şeyler olarak değerlendirmektedir.

1.2. SOSYAL SERMAYENİN TÜRLERİ

Bir bireyin (ya da örgütün) sahip olduğu ilişki ağları, o birey için özel birtakım kaynaklar oluşturur.⁵⁰ Sosyal sermaye, kaynaklarını harekete geçirebildiği oranda önem kazanmaktadır. Aktörlerin ilişki kurduğu bağların büyük olup olmaması, belli bir değer taşıyıp taşıyamaması ve söz konusu bağları harekete geçirip geçirmediikleri sosyal sermayenin işlevliliğini belirlemektedir. Sosyal sermayenin kaynakları olan bilgi, destek, güven gibi unsurlar ve aktörlerin işgal ettiği konumlar aynı zamanda sosyal sermayenin türünü ve sağlayacağı faydaları da belirlemektedir. Sosyal sermayenin her biçimi içinde yer aldığımız sosyal yapıyı oluşturmaktadır. Sosyal, yapısal kaynaklardaki işlevsellik bireyler için sosyal sermayeyi ifade etmektedir.⁵¹ Bireyler arasındaki karşılıklı ilişkiler sonucu ortaya çıkan sosyal sermaye o kişilerin dahil olduğu gruplara da faydalar sağlayabilir. Bu yönüyle kişisel kaynak olduğu kadar aynı zamanda kolektif boyuta da sahiptir. Tek başına sahip olunamayan bir değer olarak düşünüldüğünde sosyal sermayenin kişiselliği aşan genelleştirilmiş faydasının olduğunu söylemek mümkündür. Kişisel sermayede bireysel tercihler söz konusuysa sosyal sermayenin genelleştirilmiş, birey ötesi

⁴⁸ Robert Putnam, **Social Capital: Measurement and Consequences**, 2001, (Measurement), <http://www.oecd.org/innovation/research/1825848.pdf>, (03.01.2016), s.12.

⁴⁹ İbrahim Betil, "Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, Girişimcilik", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:1 Sayı:5, 2010, ss.21-25, s.22.

⁵⁰ Ayşen Uysal ve Oğuz Topak, **Particiler Türkiye'de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.14.

⁵¹ Özge Özgören, **Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014, s.24.

işlevleri mevcuttur. Buradan hareketle sosyal sermayenin çeşitleri de bireyin kontrolü dışındadır.

1.2.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye

Bağlayıcı sosyal sermaye, aile üyeleri ve yakın arkadaşlar gibi nispeten homojen gruplar içindeki güçlü ilişkiyi ifade eder.⁵² Bu sermaye türü, aile üyeleri, aynı etnik kimliğe sahip kişiler arasındaki ilişki ağlarını temsil eden bir yapıda olup homojenliği devam ettirme özelliğindedir. Bağlayıcı sosyal sermayeye sahip gruplar daha çok akrabalık, din, mezhep, etnik köken, sınıf/kast, cinsiyet veya coğrafi temelde oluşurlar.⁵³ Bu anlamıyla bağlayıcı sosyal sermaye türü dışsallaştırıcıdır. Peter Knorringa ve Irene van Staveren “*bonding*” olarak tanımladıkları bağlayıcı sosyal sermayeyi sadece aile ve yakın arkadaş grupları arasındaki ilişkiler etrafında ele almaz. Dinsel aidiyet, cinsiyet, sınıf unsurları üzerinden de düşünülmesi gereken kapalı ilişkileri bağlayıcı sosyal sermaye kapsamında değerlendirmektedirler.

1.2.2. Köprü Kuran Sosyal Sermaye

P. Knorringa ve I. van Staveren iki tip sosyal sermayenin birbirinden ayrıldığını söylemektedirler. Bunlar, dinsel aidiyet, cinsiyet, sınıf ya da ailedeki kapalı bağlara dayalı güven ilişkisinin olduğu bağlayıcı “*bonding*” sosyal sermaye ile parti üyelikleri gibi kurumsal üyeliklere dayalı güvenin hakim olduğu köprü kuran “*bridging*” sosyal sermayedir.⁵⁴ Köprü kuran sermayeyi sıklıkla kullanan ve bugünkü ününe kavuşmasını sağlayan isim Robert Putnam’dır. Bağlayıcı sosyal sermaye, çok yoğun ve sıkı yapısı ile öne çıkarken, R. Putnam bunun tersi olan köprü kuran sosyal sermayenin az yoğunluklu ve heterojen olduğunu ileri sürmektedir. Mesafeli arkadaş grupları, üyeler, iş arkadaşları gibi daha zayıf ve az yoğun ilişkiler ağını ifade eder. Değişik sosyoekonomik statüye mensup insanlarla kurulan ilişkiler

⁵² Aytül Ayşe Özdemir, **Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerine Yapılan Bir Alan Araştırması**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007, s.37.

⁵³ Durmuş Çalışkan, **Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010, s.20.

⁵⁴ Peter Knorringa ve Irene van Staveren, “Social Capital For Industrial Development: Operationalizing The Concept”, **UNIDO**, Vienna, 2006, s.46.

köprü kuran sosyal sermayeye örnek olarak verilebilir.⁵⁵ Köprü kurma biçiminde sosyal sermaye örneklerine medeni haklar hareketi, genç hizmet grupları ve birleşme amaçlı din örgütleri dahildir.⁵⁶

Ronald Stuart Burt'un aracı sosyal sermaye kuramı⁵⁷ ile R. Putnam'ın köprü kuran sosyal sermaye kuramı az yoğunluklu yapıdaki kişileri bir araya getirme noktasında birbiriyle ilişkili bir biçimde düşünülebilir. Ancak yapısal boşluk kuramının ayırt edici özelliği taraflarla olan ilişkilerin zayıf bağlarla olabileceği gibi güçlü bağlarla da oluşabilmesidir. Bu yaklaşımda aktörlerin veya grupların birbirleri arasında herhangi bir ilişki olmama durumu yapısal boşluklar olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ R. Burt, yapısal boşlukların taraflarında olan kişilerin daha iyi bilgiye ulaşmak için avantajlı olduklarını ileri sürmektedir. Yapısal boşluklar teorisi (*structural hole theory*) ağ düzeneğindeki aracılık fırsatları tarafından betimlenen bir sosyal sermaye türüdür. Buna göre, yapısal boşluklar arasındaki kesiklik yapının farklı tarafında yer alan insanlar arasındaki bilgi akışını sağlayan girişimci fırsatlardır.⁵⁹ Farklı taraflar arasındaki bilgi akımı ve bilginin içeriği farklı olduğundan dolayı ulaşılan bilgi her iki taraf için yeni ve değerli niteliktedir.

1.2.3. Birleştirici Sosyal Sermaye

M. Woolcock, R. Putnam'ın köprü kuran sosyal sermaye ve bağlayıcı sosyal sermaye sınıflandırmasına birleştirici sosyal sermaye kavramını eklemiştir. Birleştirici sosyal sermaye yatay ve dikey örgütlenmeleri kapsamaktadır. Bu sayede bireyler kendi sosyal çevreleri dışında kalan bağlantılardan fikir ve bilgi edinirler.⁶⁰ M. Woolcock'un öncülüğünü yaptığı birleştirici sosyal sermaye kavramı farklı sosyal statüdeki ve güçteki insanların ya da grupların bir araya gelmesinden doğacak pozitif

⁵⁵ Şenol Karadeniz ve Bülent Yılmaz, "Sosyal Sermaye Bağlamında Kütüphane Kurumu", **Bilgi Dünyası**, Cilt:16, Sayı:2, 2015, ss.180-203, s.183.

⁵⁶ Barış Seçer, "İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye", **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3, 2009, s.107.

⁵⁷ Yapısal boşluk kuramı (*structural hole theory*) olarak da adlandırılmaktadır.

⁵⁸ Ronald S. Burt, **Brokerage and Closure**, Oxford University Press, New York, 2005'den aktaran Cenk Sözen, **Türkiye'de İşsizlik ve Sosyal Sermaye Örgütlerin İstihdam Kararları ve Stratejileri Üzerine Bir Araştırma**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s.32.

⁵⁹ Ronald S. Burt, "A Note on Social Capital and Network Content", **Social Networks**, Cilt:19, 1997, (Content), ss.355-373, s. 355.

⁶⁰ Hüseyin Topuz ve Zafer Yıldız, "Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı:61, 2011, ss.201-206, s. 205.

dönüşüm ile ilgilenmektedir. Buna göre, sosyal konum olarak farklı durumdaki bireyler birleştirici sosyal sermaye aracılığıyla diğer kişilere ulaşabilir. Böylece farklı güç ilişkileri farklı sosyal konuma sahip insanlar arasında dolaşıma girebilir. M. Woolcock’a göre, sivil oluşumlar, topluluklar güçsüzlük ve zayıflıkla karşı karşıya kalındığında kişiye daha güçlü bir konum sağlayabilir, tartışmaları çözebilir, yeni fırsatlar için avantaj sağlayabilir. Buna karşılık sosyal bağların yokluğu çalışanlara döngünün dışında kalma korkusu, kararlarda yer alamama gibi eksik duyguları yaşatabilir.⁶¹

1.2.4. Zayıf- Güçlü Bağ Ayrımında Sosyal Sermayenin İşlevi

Nan Lin ve Mark Granovetter tarafından geliştirilen zayıf ve güçlü bağ kavramında herhangi bir topluluk ya da toplumun/toplumların kendi içinde ya da birbirleriyle olan ilişkiselliği ön planda tutulmaktadır. Güçlü bağlar, birbirine benzer kişilerle ilişki kurma ve sürdürme eğiliminde olan kapalı grupların dışsallaştırıcı ağbağ düzeneğidir. Güçlü bağlar, duygusal açıdan birbirine hissiyatı derin olan aile bireyleri, yakın arkadaşlar gibi kapalı grupların içe dönük ilişkilerini ifade etmektedir. Aynı zamanda sosyal norm, güven ve dayanışmanın en uyumlu şekilde işlediği dışlayıcı bağlardır. Örneğin, aynı kimliğe sahip insanların benzer kaynaklara sahip kişilere ulaşabilmesi güçlü bağlar ile açıklanmaktadır. Bir grubun paylaştığı ortak değerler, kültür mirası üzerinden kurulan yakınlık ve ilişkiler o gruba mensup insanların iletişimini güçlendirmektedir.

J. Coleman, güçlü bağları “*sosyal kapalılık*” kavramı içinde ele almaktadır. Bununla birlikte sosyal kapalılığın olumlu dışsallıklar yaratabileceğini öne sürmektedir. Sosyal kapalılık, gücün kıt kaynaklar üzerinden nasıl kurulduğu ve korunduğu ile ilgilidir.⁶² Örneğin, aile içerisinde ebeveynler ile çocuklar arasında kurulan ve kapalılık özelliği gösteren güçlü bağlar dayanışma, yardımlaşma, güven ve itibarı tesis edip korumaktadır. Aynı zamanda işbirliği, güven gibi unsurlar gelişerek kapalı ağlardaki etkin normların varlığını güçlendirmektedir. Dışa dönük

⁶¹ Woolcock, s.3.

⁶² Bryan S. Turner, **Klasik Sosyoloji**, çev. İdil Çetin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s227.

olmayan ilişkilerde bilgi paylaşımı kolaylaşır, güven duygusu yaratılarak bilgi paylaşımından doğacak riskler azaltılır.

Zayıf bağ mekanizmasında yeni kaynak şekillerine ulaşılması hedeflenmektedir.

*İki eyleyen arasındaki zayıf bağlar, güçlü içsel bağları olan iki grup arasında bir köprü hizmeti görebilir. Bu tür bir zayıf bağ olmadığında grup tamamıyla yalıtılabilir. Bu yalıtılma ise daha parçalı bir toplumsal sisteme yol açabilir. Zayıf bağları olmayan bir birey, sıkıca kaynaşmış bir grup içinde kendisini yalıtılmış bulacak ve daha büyük toplumda olduğu kadar başka gruplarda nelerin olup bittiğine ilişkin enformasyondan yoksun olacaktır. Bu nedenle zayıf bağlar, yalıtılmayı engeller ve bireylerin daha büyük toplumla daha iyi bütünleşmelerine olanak tanır.*⁶³

Aktörler arasında güçlü bağların olması, birbirleri arasında sık tekrar eden ya da uzun süreli ilişkilerin olması anlamına gelmektedir. Böylece güçlü bağlara sahip aktörler arasında dayanışma güçlüdür, aktörler arası işbirliği vardır, bireylerin maddi ve manevi destek bulması kolaylaşır, grup içi kutuplaşmalarla daha kolay mücadele edilir, tehdit veya fırsat algıladıklarında üyelerini hızlı harekete geçirebilir. Güçlü ilişkiler aktöre daha güvenilir iletişim kanalları sunar ve kişiyi istismar edilmekten korur, kişinin eylemlerini hayata geçirmesine karşı duran tehditlere karşı müşterek hareket edebilmeyi sağlamaktadır.⁶⁴ Araştırmalar siyasi örgütlen(ebil)me, sosyal hareketlilik ve yayılma ile güçlü bağlar arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, ortak birtakım amaçlar ve talepler etrafında toplanan kişiler, kısa haberleşme ağlarına sahip oldukları takdirde, kolektif olarak harekete geçmeye daha müsaittirler. Aynı siyasi görüş, ticari anlayış, dini yaklaşım veya milliyetten olan kişilerin, grupların, örgütlerin ve hatta ülkelerin gruplaşmalarının bir nedeni de bağları güçlendirerek grup içi güven oluşturma umudu olabilmektedir.⁶⁵ Aktör olarak sivil toplum örgütleri gibi örgütleri ve siyasi partileri düşündüğümüzde parti-parti, örgüt-örgüt ya da parti-örgüt ilişkiselliğinde aradaki bilgi paylaşımının sık olması ve sürekli tekrar etmesi, ortak amaçların ve çıkarlarının örtüşmesine bağlı olabilir. Siyasi faaliyet yürüten bir örgüt, kendisiyle tamamen zıt vizyona sahip bir örgüte nazaran kendi amaçlarına daha yakın faaliyet gösteren bir siyasi örgütle işbirliği yapmayı tercih edecektir. Tercihen bilinçli bir seçim olmasa dahi, ortak noktaların

⁶³ George Ritzer ve Jeffery Stepanisky, **Sosyoloji Kuramları**, çev. Himmet Hülür, Deki Yayınları, Ankara, 2014, s. 428-429.

⁶⁴ Ronald S. Burt, "The Network Structure of Social Capital", **Research in Organizational Behavior**, Cilt:22, 2000, (Behaviour), ss.345-423, s.352-353.

⁶⁵ Sözen, s.29-30.

beslendiği kaynaklar doğrultusunda bilgi paylaşımı, haberleşme kanalları bu ortak çıkarlar sebebiyle kendiliğinden gelişebilir. Böylece bilgi paylaşımı ve haberleşme kaynaklarının sık olduğu bir ağbağ modelinde kolektif hareket etmek de kolaylaşacaktır. Buradan hareketle güçlü bağların örgütlere sağladığı en önemli avantajlardan birisi büyük kriz anlarında ya da değişimin gerekli olduğu durumlarda örgüt üyelerine güven ve rahatlama sağlayarak negatiflikleri ve hizipleri minimum seviyede tutmasıdır.

Zayıf bağlarda farklı sosyal çevre ve kültüre sahip kişilerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan etkileşim ve işbirliği söz konusu olmaktadır. Ağ düzenekleri sosyal sermayeye ulaşmak açısından önemli bir dayanaktır. R. Burt, zayıf bağ yapısının faydacı yönünü teorik olarak açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, sosyal yapılar içinde var olan boşluklar bir uçurum olmaktan ziyade tampon özelliğindedir. Farklı sosyal yapı içinde olan ve yapının iki tarafında yer alan kişiler arasında farklı bilgi akışı gerçekleşmektedir. Her iki yandaki bilgi akımı ve içeriği farklı olduğu için, yapısal boşluğu aşabilen bilgi karşı taraf açısından yeni ve önemli olma özelliğine sahip olacaktır.⁶⁶

M. Granovetter, tıpkı R. Burt gibi herhangi bir sosyal yakınlığa gerek olmadan kurulan zayıf bağların faydacı yanına eğilerek, bu tür bağların bireyler, karmaşık sosyal sistemler ve sosyal bilimler üzerindeki etkisini inceler. Ona göre, zayıf bağlar, kişilerin kendi ulaşabileceği sosyal çevrelerinin ötesinde bulunan bilgi ve kaynaklara erişimi sağlamaktadır.⁶⁷

Zayıf ve güçlü bağ teorileri, aynı ortaklıkları paylaşan toplum/toplulukların ağ örüntüsü ve farklı grupların birbiriyle etkileşime geçebilmesi ve kaynak edinebilmesi çerçevesinde sınırlandırılmaktadır.

1.2.5. Örgüt Üyelikleri Ekseninde İlişkisel, Bilişsel ve Politik Sosyal Sermaye

⁶⁶ A. Selami Sargut, “Sosyal Sermaye: Yapının Sunduğu Bir Olanak mı, Yoksa Bireyin Amaçlı Eylemi mi?”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:6, Sayı:12, 2006, s.5.

⁶⁷ Mark Granovetter, “The Strenght of Weak Ties: A Network Theory Revisited”, **Sociological Theory**, Cilt:1, 1983, (Weak Ties), ss.201-233, s.209.

Köprü kuran, bağlayıcı, birleştirici, güçlü ve zayıf bağ kategorizasyonu dışında Jannie Nahapiet ve Sumantra Ghoshal'ın “*bilişsel sosyal sermaye*” ve “*ilişkisel sosyal sermaye*” teorileri sosyal sermaye literatürü için önemlidir. Buna göre, *ilişkisel sosyal sermaye*, davranışlara etki eden arkadaşlık ya da saygı ilişkisi gibi belli tipteki insan ilişkileri üzerine odaklanır.⁶⁸ Kişilerin etkileşim yoluyla geliştirip, paylaştığı ve aradaki etkileşim sayesinde yeni kaynaklara ulaşmayı başardıkları sermaye türüdür. İlişkisel ve yapısal boyut birbiri ile karışabilmektedir. Fakat aralarında amaç açısından farklılık bulunur. İlişkisel boyut insan ilişkilerinin kalitesine odaklanırken, yapısal boyut için sadece ilişkinin var olması yeterlidir. *Bilişsel sosyal sermaye*, kurum normları, örgütsel bilgi, normatif norm beklentileri, bağlılık, örgüt kimliği, örgüt vizyonu gibi unsurları yeniden yapılandıran içsel ağların kullanımıyla örgütün avantajlı faaliyetlerini hayata geçirme derecesini tasnif eder.⁶⁹ Bilişsel sosyal sermaye bu tasnifi ile sosyal ağda yer alan insanların ortak dil, ortak vizyon ve kodlarla ortak anlayış oluşturup oluşturamadığına eğilmektedir. Ortak değerler ve aynı vizyona sahip olmak güvenilir ilişkilerin oluşmasına katkı sunabilir.⁷⁰ Örgüt içi ağların kullanılması, ortak amaçların şekillenmesi ve paylaşılması noktasında örgütsel performansı yükseltmektedir.

İlan Talmud, ilişkisel ve bilişsel sosyal sermayenin yanı sıra “*politik sosyal sermaye*” tanımını da örgütlerin sosyal sermaye sınıflandırmasına dahil etmiştir. Politik sosyal sermaye, geniş politik ağlardaki üyeliklerin örgütlere daha fazla kurumsal güç ve devlet ile yerel kurumlardan daha fazla politik koruma sağladıkları sermaye biçimidir.⁷¹ Politik sosyal sermaye, bütüncül bir yaklaşımla geniş ağlara olan üyeliklerin daha özelde örgüte birtakım avantajlar sağladığı tezine dayanmaktadır. Daha geniş ağlara üyeliklerin, söz konusu örgüte birtakım avantajlar sağlayacağı ve örgüt içi ağların yeniden yapılandırılmasının yine örgüte olumlu sonuçlar doğuracağı iddiası bilişsel sosyal sermaye kapsamında ele alınmaktadır.

Sosyal sermaye kavramının genel mantığı, birey, örgüt, takım ve hatta millet olarak başarılı olan aktörlerin daha gelişkin, yoğun ve verimli ilişki ağlarına sahip

⁶⁸ Jannie Nahapiet and Sumantra Ghoshal, “Social Capital, Intellectual Capital and the Organizational Advantage”, **Academy of Management Review**, Cilt:23, Sayı:2, 1998, ss.242-266, s.244.

⁶⁹ Şan ve Şimşek, s.99.

⁷⁰ Wenpin Tsai and Sumantra Ghoshal, “Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks”, **The Academy of Management Journal**, Cilt:41, Sayı:4, 1998, ss.464-476, s.466.

⁷¹ Özdemir, s.42.

olmalarıdır. Aktörün millet/toplum olduğu durumlarda iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi, toplumsal birlik, bütünlük, dayanışmanın tesis edilmesi sosyal sermayenin başarısıdır. Benzer şekilde aktörün takım ya da örgüt olduğu durumlarda örgütün ağbağ mekanizmalarının gelişkinliği yine örgüt lehinde avantaj sağlamaktadır ve böylece aktörlerin daha etkin ilişki ağlarına sahip olmaları aynı zamanda daha “başarılı” olmalarına olanak sağlamaktadır. Ağlar sadece sosyal ve örgütsel etkileşim formu olmakla kalmaz, aynı zamanda, ortak öğrenmeyi ve bilgiyi kolaylaştıran sosyal süreçleri hızlandırmaktadır.⁷² Gelişkin ağbağ mekanizması sayesinde örgüt ya da birey farketmeksizin aktörler sosyal süreçleri hızlandıran mekanizmalara sahip olarak avantaj elde edip, daha başarılı kabul edilirler.

1.2.6. Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye

J. Coleman’a göre sosyal sermaye güçlü bağlantıların olduğu işlevler ekseninde tanımlanmaktadır. Bağlantılar sadece yapının parçası olan aktörlere değil; aynı zamanda o yapının tüm parçalarını içeren bütünün kendisine de faydalar sağlamaktadır.⁷³ Aynı etnik kimliği taşıyan kişilerin oturduğu bir mahallede kişiler arası dayanışma, yardımlaşma, güven ve itibar ilişkisi dayanışmacı sosyal sermayeye örnek olarak gösterilebilir. Dayanışmacı sosyal sermayenin açık, somut faydaları arasında bilgi akışı ve bilgiye erişimdeki kolaylık, zamanlama olarak yararlı bilgiyi herkesten önce elde etmek gibi faydalar sıralanmaktadır. İşletmelere, kurumlar arası ilişkilere getirdiği faydalardan bağımsız olarak siyasi örgütlenmelere getirdiği somut fayda bilgi akışının hızlı gerçekleşmesi, dayanışma ve yardımlaşmanın aktörler arası iyi işlemesi, sık temaslar yoluyla kapsamlı bilgiye ulaşmak olarak sıralanabilir. Mahalle örneğinden yola çıkarak düşünüldüğünde birbiriyle sık ve yakın temas halinde olan kişilerin ağbağ yoğunluğu yüksek olmaktadır. Aktörler arası bilgi akışının yüksekliği ağbağ yoğunluğunun yüksek olması ile doğru orantılıdır. Dayanışmacı sosyal sermayenin işlevsel olabilmesi için bilgi akışını sağlayan kanalların düzgün işlemesi ve aktörlerin karşılıklı beklenti ve yükümlülüklerini

⁷² Rifat Algan, “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:455, Haziran, ss.223-228, s.225.

⁷³ James S. Coleman, “Social Capital in the Creation of Human Capital”, **American Journal of Sociology**, Cilt:94, 1988, (Human Capital), ss.95-120, s.98.

yerine getirmeleri gerekmektedir. Aktörler, güçlü bağların etkisiyle yakın oldukları kişilerden zorlandıkları bir takım işleri kolaylaştırmalarını beklerler; bu durum yükümlülük ilişkisini ortaya çıkarır. Bireyler çok sayıda yükümlülük ilişkisi kurarak çok sayıda karşılık yaratırlar ve bu durum J. Coleman'ın benzetmesiyle çok sayıda kredi slipine sahip olmakla aynı anlama gelmektedir.⁷⁴ Bireylerin birbiriyle sık etkileşim ve temas halinde olması sonucunda ortak davranış normları ve karşılıklı beklentiler oluşur. Beklenti ve yükümlülüklerle paralel şekilde güven ve itibar duygusunun var olması kaçınılmazdır. Güven, bireyin, diğer bireylerin benzer eylem kalıplarına ve ilkelerine sahip olduğuna inanmasıdır.⁷⁵

Dayanışmacı sosyal sermaye, grup düzeyinde hesaplanan ve grubun niteliği olarak tanımlanan bir özelliktir. İnsanlar birbirleriyle ilişki kurarak ve bunun zaman içinde devam etmesini sağlayarak kendi başlarına başaramayacakları ya da sadece büyük zorluklarla başarabilecekleri şeyleri gerçekleştirebilmek için birlikte çalışabilirler.⁷⁶ Yoğunluk, bu ilişkiler örgüsünde var olan aktörlerin kurabilecekleri muhtemel tüm bağlantıların ne kadarının kurulabilmiş olduğunu gösteren bir değişkendir ve yoğunluğu ne kadar yüksekse o aktörün dayanışmacı sosyal sermayesi de o kadar yüksektir.⁷⁷ Yoğunluğu yüksek ağlar (dayanışmacı sosyal sermaye) hem kişiye hem de bütün olarak gruba avantajlar sunar. Kolektif eylem ve sorunların çözümü için yine yoğunluklu ağbağlar önemli ortam ve kapasite sunmaya yardımcı olur. Örgütlerde kolektif hareket edebilmede kolaylık sunan şey, örgütün hem bütünsel olarak hem de örgüt içinde yer alan bireylerin birbirleriyle ya da karşılıklı diğer örgütlerle olan ağbağ yoğunluğunun güçlü olmasıdır. Örgütler arası iletişimin güçlü olduğu toplumlarda kolektif bilinç artar, muhalefet güçlenir, müzakere süreçleri işler.⁷⁸ Bir grup ya da örgütün başka örgütlerle kurduğu ilişkilerden bireysel yararlar oluşabileceği gibi, örgütler arası ilişkilerin ve temaların iyi olduğu durumlarda kişisel aştan bir yararlar örgütler itibar kazanabilir. Çünkü bu

⁷⁴ Coleman, Human Capital, s.104

⁷⁵ Şenol Baştürk, "Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman'ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar", **Sosyoloji Konferansları**, Sayı:45, 2012, ss.75-123, s.93.

⁷⁶ İsmail Kitapçı, "Motivasyonel Bir Güç Olarak Sosyal Sermaye Kavramı ve Rasyonalitesi", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, No:1-2, 2015, http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_HIA/arsiv/2015/ismail-kitap.pdf, (01.09.2016), s.12.

⁷⁷ Nail Öztaş ve Suna Başak, "Güven ve Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:1, 2010, ss.27-56, s.46.

⁷⁸ Uysal ve Topak, s.17

tür ağbağ yapılarında grup içindeki bireyler birbiriyle sıkça temaslarda bulunarak ortak davranış normlarını ve karşılıklı beklentilerini oluştururlar. Sık temaslar ortak davranış normlarını ortaya çıkarmaktadır.

N. Lin'e göre dayanışmacı sosyal sermayenin bir takım getirileri vardır. Bunlar, maddi ya da fiziki destek bulma anlamında fiziki varlığın korunması, duygusal ve sosyal destek bulma, hayattan tatmin olma olarak sıralanabilir. Dayanışmacı sosyal sermayenin üç özelliği kapsayıcı bir şekilde örgüt ya da grup içi ilişkilerin analiz edilmesinde önemlidir. Bunlar şöyle sıralanabilir; birincisi her türlü bilgi ve özellikle de özel bilgiye daha çabuk, kapsamlı ve güvenilir şekilde ulaşmayı sağlar. İkincisi, güven, dayanışmacı ağbağın en önemli unsuru olarak sayıldığından dolayı gruptaki dalgalanmalar ve anlaşmazlıkları en aza indirir. Özellikle karar vermek için az zaman olduğunda ya da karar vericiler beklenmedik bir sürprizle karşılaştıklarında örgütün ulaşmak istediği hedefler tehlikeye düşebilir. Arkadaşlık bağı gibi güvenin olduğu dostluk ilişkilerinin önemi, örgütün kriz yaşadığı sırada içinde bulunduğu koşullarda varlığını korumasında ve krizi yönetmek için gerekli olan davranışlarında ortaya çıkmaktadır.⁷⁹ Üçüncüsü ise, bu tür ağbağ yapıları (dayanışmacı) siyasi örgütlenme ve dikine sosyal hareketliliği olumlu etkiler.⁸⁰ Siyasi örgütlenme ve dikine sosyal hareketliliği etkilemesi açısından dayanışmacı sosyal sermaye bir bakıma örgütü harekete geçirici özelliğe sahiptir. Sık tekrar eden düzenli ilişkiler siyasi örgütlenmede kolektif hareketin maliyetini azaltır, işbirliğini geliştirir, tehditlerle mücadeleyi kolaylaştırır, maddi ve manevi destek bulmayı sağlar.

Sınıf ve dayanışmacı sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalarda bu sermaye türünün yoksul kesimlere getirisinin yeterli olmadığı öne sürülmektedir. Raju J. Das, sosyal sermayenin yoksul kesimleri de kapsayan bütünüyle bir kalkınma için yeterli olmayacağını söylemektedir. Sınırlı kaynağa sahip insanların (yoksulların) güçlü sosyal ilişkiler yapılandırabilme kapasitesinin aile mensupları veya yakın arkadaş

⁷⁹ David Krackhardt ve Robert N. Stern, "Informal Networks and Organizational Crises: An Experimental Simulation", **Social Psychology Quarterly**, Sayı:52, 1988, ss.123-140, s.125.

⁸⁰ Öztaş, s.85.

çevresi (dayanışmacı sosyal sermaye) ile sınırlı olduğuna dikkat çekerek sosyal sermayenin ancak acil durumlarda pratik destek sağladığını ileri sürmektedir.⁸¹

Aracı sosyal sermaye ise fiziki ve duygusal destek dışındaki ekonomik ve siyasi faydalarla ilgilidir. Nan Lin'in çalışmalarına göre özetlenecek olursa, aracı sosyal sermaye, ekonomik fayda olarak varlık kazanımı, siyasi fayda olarak iktidar kazanımı ve sosyal fayda açısından da itibar kazanımı olarak belirli getirilere sahiptir.⁸² Aracı sosyal sermaye, ekonomik, sosyal ve siyasi fayda sağlaması açısından aktöre çeşitli kazanımlar sunmaktadır. Ancak N. Lin, sosyal sermayenin bir bütün olarak kolektif bir fayda sağladığını düşünmektedir. Buna göre, sosyal sermayenin dayanışmacı boyutu örgüt, takım, arkadaş topluluğu aile ya da bir millete fayda sağlarken; aracı sosyal sermaye aktöre yönelik olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ancak dayanışmacı sosyal sermaye ve aracı sosyal sermaye arasında topluluğa ya da bireye fayda sağlama noktasında keskin bir ayrım bulunmayıp bir bütün olarak birbirine bağlı şekilde düşünülmelidir. Temel sosyal sermaye kabulüne göre, sosyal sermayenin sağladığı kaynaklar (bilgi, destek vb.) nihai tahlilde hem tek tek aktörlerden gelmekte hem de aktörler arası kurulan ilişkilerde yerleşik bulunmaktadır. Dolayısıyla, faydalanılan kaynaklar ya aktörün kendisinin doğrudan bağlantılarının erişim sağladığı kaynaklar olmaktadır ya da tanıdıkların tanıdıklarının ve bir bütün olarak ağbağın sağladığı kaynaklar olmaktadır.⁸³ Sosyal sermayenin dayanışmacı özelliği ilişki ağlarının sıklık ve yoğunluğuna göre başarıyı ölçmektedir. Dayanışmacı sosyal sermaye, hem aktör hem de ilişki ağının tüm üyeleri için bütüncül fayda sunarak onlara başarılı olma olanağı vermektedir. Bir ilişki ağı içindeki tek tek aktörler ne kadar fazla bilgi ve destek alarak sosyal sermayenin kaynaklarından yararlanırsa, o kadar "*başarılı*" sayılmaktadır. Aracı sosyal sermaye bağlantısız grup ya da kişiler arasında oluşacak bağa ve farklı bilgi, destek donanımına ulaşmayı sağlar. Buna göre, grup içinde ya da gruplar arasında oluşacak boşlukların kenarında bulunan ve birbirleriyle bağlantısı olmayan ikinci ya da üçüncü aktörler arasında köprü kuran ilişkilerin daha önemli bir sosyal sermaye

⁸¹ Raju J. Das, "Social Capital and The Poverty of The Wage Labor Class: Problems with the Social Capital Theory", **Transactions of The Institute of British Geographers**, Cilt:29, Sayı:1, 2004, ss.27-45'den aktaran Nilgün Tunçcan Ongan, "Sosyal Uyum-Sosyal Sermaye Eksenli Kalkınma Yaklaşımının Sınıfsal Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme", **Çalışma ve Toplum**, Sayı:36, 2013, s.221.

⁸² Öztaş, s. 94.

⁸³ Öztaş, ss. 94-95.

olduğu R. Burt'ün öne sürdüğü bir düşüncedir.⁸⁴ R. Burt, J. Coleman'ın dayanışmacı sosyal sermaye kuramını eleştirerek aracı sosyal sermayenin dayanışmacı sosyal sermayeye göre daha işlevsel olduğunu düşünür. Ağbağ yoğunluğu ne kadar azsa ve aktörler üzerinde ne kadar kısıtlılık varsa aktörler o kadar çok sosyal sermayeye ulaşmaktadır. Bir ağbağdaki boşlukları birbirinden kopuk parçaları birleştirme yönünde aracılık eden kimseler, bu şekilde kuracağı ilişkilerle üstünlük kazanır.⁸⁵ Ona göre, birbirlerine sıkı bağları olan örgütler, kişiler, akrabalar aynı bilgi ve kaynaklara ulaşırlar. Dolayısıyla aynı ağ içindeki aktörlerin edindikleri bilgi ve kaynaklar birbirinden farklı olmaz. Farklı olmayan bilgi ve kaynaklar da sürekli kendini tekrar etmektedir. J. Coleman, iyi bağlantılara sahip olmanın ön koşulunu ağ yoğunluğunun yüksek olmasıyla açıklarken R. Burt bunun aksini öne sürmektedir. R. Burt'e göre, bir ağbağın aktörleri üzerinde ne kadar az kısıtlılık varsa –yani operasyonel olarak ağbağ yoğunluğu ve hiyerarşisi ne kadar az ve ağbağın büyüklüğü ne kadar çok olursa- aktörler o kadar çok sosyal sermaye sahibi olurlar ve dolayısıyla da o kadar çok başarılı olurlar.⁸⁶ Dayanışmacı sosyal sermayede bilgi akışı birbirini tanıyan akraba, aile, grup, arkadaşlar arasında dolaşım halinde olduğundan dolayı aktörler hep aynı kişilere ulaşmaktan ötürü benzer bilgi ve destek elde ederler. Aracı sosyal sermaye bağlantısız grup ve aktörlere ulaşmayı sağladığı noktada farklı bilgi dolaşımına olanak sağlamaktadır ve başarısı buradan gelmektedir. Aracı görevi gören aktörler bilgi avantajlarını ve akışı kontrol etmede fırsat yakalar ve bu tür birbiriyle bağlantısı olmayan aktörler arası kurulan bağlar birbirinin aynı olmayan bilgileri sağlayarak katkı sunar.⁸⁷

1.3. SOSYAL SERMAYE KAVRAMININ ALET KUTUSU

Sosyal güven, sosyal normlar ve sosyal ilişki ağları sosyal sermayenin içeriğini oluşturmaktadır. Bunun yanında, karşılıklılık çerçevesinde tanıma-tanınma,

⁸⁴ Öztaş, s. 87.

⁸⁵ Öztaş ve Başak, s.34.

⁸⁶ Ronald S. Burt, "The Network Structure of Social Capital", **Research in Organizational Behaviour**, (Ed. Robert I. Sutton ve Barry M. Staw), Cilt:22, JAI Press, Greenwich, 2000, ss.33-36'dan aktaran Öztaş, s.87.

⁸⁷ Öztaş, s. 87.

ortak uzlaşma alanlarının varlığı, değerler, tutumlar da sosyal sermayenin oluşmasında etkilidir.

*Toplumsal sermaye, kullanışlı toplumsal ağları, karşılıklı bir güven ve ödev duygusunu, etkin davranış biçimlerini yöneten normlara ilişkin bir kavrayışı ve genel olarak insanların etkin eylemlerde bulunmalarına izin veren diğer toplumsal kaynakları içerir.*⁸⁸

1.3.1. Statünün Birikim Merkezi Olarak “Tanıma/Tanınma”

Tanınma, kişinin sahip olduğu statünün oluşmasına yardımcı olan bir değerdir. Aktörlerin sahip olduğu sosyal sermaye türü, statülerinin de nasıl olacağına yol gösteren bir rehberdir. Birbirine sıkı bağlarla bağlı olan ve bir araya gelme yoğunluğu yüksek olan aile, akrabalık, arkadaşlık ilişkilerinde dayanışmacı sosyal sermayenin açığa çıktığı bilinir. Böyle bir ilişki ağı içinde aktörün tanınması, özelliklerinin bilinmesi, yetenek ve kabiliyetleri hakkında fikir oluşturulması, bağlantılarının değerinin bilinmesi ve yayılması daha rahat ve kolay gerçekleşebilir. Böylece aktörün statüsü ilişki ağı içinde olduğu akraba, arkadaş, ailesi sayesinde temellenir. Herkes, ailelerinden, arkadaşlarından ve diğer insanlardan saygı görmeyi, onlar karşısında prestij ve güç sahibi olmayı ister; tanınma ve onay bekler.⁸⁹ En yakın arkadaşımızın kişiliğini, mesleğini, bağlantılarını, yeteneklerini bilerek kendi bakış açımızda ona bir değer atfederiz. Bu kişinin sıkı bağlantılarının olduğu diğer kişiler gözünde de bu değer oluşması kişiyi, dayanışmacı sosyal sermayenin bir tezahürü olarak sosyal hayattaki statüsüne ulaştırır. Bu statü tanınma yoluyla açığa çıkan bir değer olduğu için iyi anlamda olabileceği gibi olumsuz anlamda da olabilir, aktörün nasıl tanındığı ile ilgilidir. İnsanların sosyal hayat içerisinde gerek kabiliyetleri, gerekse tanınmaları açısından kolay ve yasal statüyü elde edebilmeleri onların ancak doğru sosyal sermayeye sahip olmaları ile mümkün olur. Bu noktada birey sadece bedenleşmiş durum ve onun aktüel hale getirilmesini içeren bir sosyal sermayeye sahip olmak koşuluyla elde ettiği statüyü devamlı ve yasal olarak kurgulayabilir.⁹⁰ Tanıma ve tanınma meselesi bellekte canlanan simgesel ayrıntılarla

⁸⁸ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s.720.

⁸⁹ Roger, 1994, s.478’den aktaran Ben Fine, s.92.

⁹⁰ Yarcı, s.132.

ilgilidir. Bilinçte sembolik olan karakterler ve simgesel sermayenin nasıl kazanıldığı tanıma/tanınmanın nasıl seyrettiği ile ilgilidir. Grup ve sınıflar arasındaki belirgin farkların olması sembolik farklılıkların da olacağına işaret edip tanınma ve tanınmanın da sembolik bir anlam kazanmasına yardım eder. Bu açıklamada Bourdieucü bir bakış açısıyla seçkin sınıf ile onun dışında kalan seçkin olmayan kademedeki sınıf ve gruplar arasındaki objektif farklardan bahsedilmektedir. Seçkin bir gruba ya da aileye mensup bir kişi ile öyle olmayan sıradan bir insanın tanınmalarındaki farklılık aslında ait oldukları grubun objektif farklarından kaynaklanmaktadır. Bu farklar sembolik tanımayı ve ayırmayı mümkün hale getirir. Ortaya çıkan objektif farklar açısından sosyal sermaye etkili olabilir. Aktörün pratiklerinde, eylemliliklerinde başarılı olması onun sembolik gücünü yaratır; başarısız olması ise aynı mantık doğrultusunda sembolik tanınmasını olumsuz anlamda etkiler.

Karşılıklılık bireyler arasındaki ilişkide ortaya çıkmaktadır ve hedefe yönelik yatırımın geri dönüşü olarak anlaşılır. R. Putnam, karşılıklılık normlarının genel ve özel olmak üzere iki şekilde olabileceğini şu örnekler üzerinden açıklamaktadır: Bunlardan biri annenin çocuklarına yatırım yaparak uzak gelecekte kendisine bakacağını beklemesi genel karşılıklılık, birbirine yakın zamanlar içinde benzer değerlerde hediyeleri takdim etmesi ise özel karşılıklılıktır.⁹¹ Birey-toplum arasındaki ilişkide ise karşılıklılık olgusuna olan yaklaşımların farklı bir düzlemde ele alındığı görülür. Mark Granovetter, bireylerin ve kurumların davranışlarının sosyal ilişkiler tarafından belirlendiğini ifade ederek birbirinden bağımsız olduğunu düşünmenin son derece yanlış olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, birey ve kurumların sosyal ilişkilerden nasıl etkilendiği sosyal teorinin temel sorunsallarından birisidir.⁹² M. Granovetter'in karşılıklılık olgusuna bakışı, birey-birey arasındaki çıkar ilişkisini aşarak işbirliği ve eşgüdüm gibi karşılıklı faydayı sağlayan eylemler ile ilgilidir. Bunun yanında sosyal ilişkiler tarafından belirlenen davranışları “*embeddednes*” teorisiyle açıklayarak kültürel kalıpların ve normların aslında kişilerin farkına varmadan yaptığı birçok davranışın belirleyicisi olduğunu öne sürmektedir.

⁹¹İsmail Hira ve Nurullah Altun, “Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrol Deneyimleri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 2011, s.115.

⁹²Mark Granovetter, “Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness”, *American Journal of Sociology*, Cilt:91, Sayı:3, 1985, (Embeddedness), ss.481-510, s.481.

1.3.2. Güven: Modern Toplumun Yoksun Olduğu Kaynak

Bireyler arasında güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda bir yandan işbirliği içinde hareket etme isteği artarken, işbirliği yönünde davranan bu toplumlarda güven düzeyinin artması söz konusu olmaktadır.⁹³ Yüksek güvenli toplumlarda işbirliği, dayanışma, ortak karar alma ve yatırım yapma, sözleşmelerde esneklik ve ilişkilerde kısa dönemden çok uzun dönemi tercih etme eğilimi ortaya çıkmaktadır.⁹⁴ Güvenin aynı zamanda birtakım görevler ya da yeni girişimler, ortak çalışmalar için birlikte çalışmayı kolaylaştırıcı yönü vardır. Bu noktada işbirliği ve güven arasındaki ilişki kol kola yürümektedir. İşbirliğinin sıkı olduğu bir toplumda kalkınma pozitif yönde hızlanacağı için toplumların refahı üzerine çalışan Robert Putnam ve Francis Fukuyama sosyal sermayenin güven unsuruna oldukça önem vermişlerdir. F. Fukuyama güveni; kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsur olarak tanımlar.⁹⁵ Toplumların gelişmişlik seviyelerini işbirliği ve organizasyonlara katılım düzeyi ile açıklamaya çalışan F. Fukuyama hem organizasyonlara katılım hem de işbirliğinin sağlanmasında güvenin önemli olduğunu ifade etmektedir. F. Fukuyama ve R. Putnam'ın bakış açıları doğrultusunda toplumsal refahın sağlanmasında güvenin oldukça belirleyici olduğu söylenmelidir. Birbirine güvenmeyen insanların cemaatlere, cemiyetlere, derneklere ya da siyasi örgütlenmelere uzak durarak giderek yalnızlaşması toplumsal ilişkileri zayıflatır. J. Coleman'a göre, güven ve itibar inşa edildiği sürece sosyal sermaye ortaya çıkacaktır. Güven, bir ilişkinin tarafı olan bir kimsenin var olan ya da ortaya çıkabilecek bir zayıflığının, ilişkinin diğer tarafındaki kişi tarafından istismar edilmeyeceğinden emin olmasıdır.⁹⁶ Bu tanım, kişisel ve daha çok ikili ilişkilerle ilgili olsa da güven, grup ve örgüt bağlamındaki ilişkilerden bağımsız

⁹³Sevil Devamoğlu, **Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2008, s.23.

⁹⁴Nuri Gökalp, “Ekonomide Güven Faktörü”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2003, ss.163-174, s.165.

⁹⁵Tuba İnal Çekiç, “Türkiye’de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplumun Bölgesel Yapısı”, **Megaron**, Cilt:7, Sayı:3, 2012, (Bölgesel), ss.181-190, s.182

⁹⁶Suna Başak ve Nail Öztaş, “Güven ve Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet”, **Gazi İİBF Dergisi**, Cilt:12 Sayı:1, 2010, ss.27-56, s.35

düşünülmemelidir. Özellikle örgütsel ilişkiler alanında bir zayıflık, hassasiyetin ortaya çıktığı durumlarda örgüt içindeki kişilerin bütüne güvenmesi gerekmektedir ki kolektif olarak sosyal sermaye işlerlik kazanabilsin.

Güven, aynı zamanda beklenti ve zorunluluğun hissedilmesinde önemli bir yapı taşıdır. Zorunluluklar ve beklentiler, yardımlaşma eylemleriyle oluşur. Eğer A kişisi B kişisi için bir şey yapıyorsa ve karşılığını gelecekte alacağına dair ona güveniyorsa, bu durum A için bir beklenti, B için bir zorunluluk oluşturur.⁹⁷ Yatırım yapılan bir alan ya da yardımın ileride ihtiyaç halinde dönüp karşılık vereceği beklentisine duyulan hissiyat güven olarak ele alınmaktadır. Ancak örgüt ve grup içi ilişkiler açısından çalışmanın ele aldığı güven unsuru, zorunluluk ve beklentiden daha farklı olarak, kişinin ortak platformu paylaştığı diğer kişilere duyduğu güvendir. Üyeler güveni tesis ederek sosyal sermayeyi canlı tutacaklardır.

Belirsizlik ortamı güven sayesinde kırılabilir. Çünkü güven bilgi akışının rahat ve sorunsuz işlemesi için gerek duyulan bir kaynak olarak koordinasyonun iyi işlemesine yardım etmektedir. Bir ağın içinde güvene dayalı ilişkiler geliştirdiklerinde aktörler güvenilir olarak ün yaparak diğer aktörlerden önemli bilgileri elde edebilirler.⁹⁸ İşbirliğinin sekteye uğradığı durumlarda oluşacak riskler güven yoğunluğu ile aşılar. Ekonomide bireylerle şirketler, finans piyasaları arasındaki işlem maliyetleri, sosyal ilişkilerdeki faydaya benzer şekilde güven yüksekliği sayesinde azaltılabilmektedir. Çünkü hem ekonomi hem sosyal bilimlerde güvenin yapıcılığı, bağlar arası bilgi aktarımını kusursuz ve çabuk gerçekleştirdiği ölçüde artmaktadır.

1.3.3. Görünmez El Olarak Sosyal Normlar

Sosyal normlar güven gibi güçlü bir toplumun yaratılması için göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. Normlar, davranışları, toplumda hangi tür davranışların istenilir, hangi tür davranışların da istenmedik olduğunu belirten

⁹⁷James S. Coleman, **Foundations of Social Theory**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 1990, s.306.

⁹⁸ Ercan Turgut, **Sosyal Sermaye ve Bilgi Paylaşımı Davranışının Yenilikçilik İklimine Etkisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, s.36.

kurallar sistemini ifade eder.⁹⁹ Enformel bir sosyal kontrol sağlayan sosyal normlar, formel kontrol biçimlerine ve yazılı yasal cezalara ihtiyacı azaltır. Böylece sosyal olarak değer atfedilmiş bir davranışın gelişmesi ya da önlenmesinde emredici sosyal normlar güçlü etkidir. Sosyal bir yapıda beklenen sosyal davranışın belirlenmesinde rol oynar.¹⁰⁰ Enformel biçimlerle kurulacak işbirliği sosyal normların etkisiyle yasal olarak kurulacak işbirliğine olan ihtiyacı azaltabilir. Enformel ağlar Guilain Denoeux'un tanımlamasına göre, yandaş ilişkileri, dini, mesleki ve oturan yere bağlı olarak çeşitli şekillerde kurulabilir. Enformel ağlar, *“Birbirleriyle son derece kişisel, sözleşmeye dayanmayan bağlar ve sadakatler aracılığıyla ilintilenmiş bireylerin oluşturduğu gruplardır”*¹⁰¹ İster iş çevresinde olsun, ister dini bir grup içinde olsun üye olunan platformun diğer üyelerine güven beslemeden kurulan enformel ağın işlemesi zor olacaktır. Sadakat ve güven gruplar arasındaki ağların harekete geçirilmesine yardım eden potansiyel bir kaynaktır. Dayanışma duygusunu harekete geçirerek kolektif hareket edebilme gücünü yaratabilir. Bir işbirliği ağı olarak sosyal sermaye zengin-yoksul, işçi-işveren, genç-yaşlı gibi zıt kutuplar arasında güven ve diyalog ortamı oluşturabilir.

Birbirine sıkı bağlarla bağlı olan bireyler bir bilgi paylaşımını, görevi ya da desteği aile ilişkileri içinde daha kolay sağlarken, bunun dışındaki iş çevresine adaptasyon, bir platforma üyeliğinde kuracağı bağlarda güvene daha çok ihtiyaç hissetmektedir. Çünkü güven, uzun süreli olmayan ve ortak bir geçmişe dayanmayan ilişkilerde bireysel ya da kolektif etkileşimlerimizin sağlam zemine oturması için önemli bir ihtiyaçtır. Karşılıklı etkileşimler güveni doğurur, tanıma ve tanınma ile kurulan bağlar pekişir.

1.3.4 “Ortak”lık Üzerinden Bir Araya Gelme Yolları

Bir kaynak olarak sosyal sermaye karşılıklılığı içermektedir. Karşılıklı beklentiler ve ilişkiler yüksek güven ve ortak değerlerle yönetilirse ilişki ağları daha

⁹⁹ Çiğdem Kirel, **Sosyal Psikoloji 2**, (Ed. Sezen Ünlü), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, (Psikoloji), s.43.

¹⁰⁰ Hüsnü Kapu, “Sosyal Sermaye Organizasyonlarının Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, Ocak 2008, s.272.

¹⁰¹ Heidi Wedel, **Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekonduklarında Kadınların Siyasal Katılımı**, çev. Can Kurultay, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s.21

geniş çeperlere yayılabilir. J. Coleman, sosyal düzen içinde insanları bir arada çalışmaya yönelten araç olarak sosyal sermayeyi kurgularken rasyonel tercih kuramından yararlanarak bireysel davranışların toplamına ulaşmaya çalışmıştır. Klasik tercih (ya da rasyonel davranış) teorisi, klasik ekonomide bütün davranışların insanların kendi çıkarlarını takip etmelerinden kaynaklandığı görüşünü paylaşmaktadır; bunun yanı sıra sosyal etkileşim ise bir değişim biçimi olarak görülmektedir.¹⁰² J. Coleman, sosyal düzenin ilkelerini açıklayabilmek için sistemin içinde gerçekleşen davranışların bireysel davranış ve tercihlerden ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir. Rasyonel tercih kuramına göre, işbirliği uzun vadede ona katılanlara ayrı ayrı kişisel faydalar sağlasa da bu kişiler bireysel çıkarlar doğrultusunda başkalarının menfaatlerini düşünmeden tercihlerde bulunacaklardır. Kişiler işbirliğinde bulunmayı tercih ediyorsa yine kendi çıkarlarına katkı sağlayacağını düşündükleri için bu yolu tercih ederler. Bu açıdan rasyonel tercih kuramı bencillik ve bireyselliği öne çıkardığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. J. Coleman, sosyal sermayeyi yalnızca onu gerçekleştirmek için çaba gösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceğini değil, aynı zamanda yapının tüm bileşenleri tarafından kullanılacak bir kamusal mal olarak betimlemiştir.¹⁰³ Kişiler arasındaki ilişkiler karşılıklı beklentileri yaratması, güven ve dürüstlük ihtiyacı doğurması, bilgi akışına hız kazandırması, dürüstlüğe ve karşılıklı beklentilere uyum göstermeyenleri dışlaması, buna karşılık uyumlu ve sadık davranış biçimlerini onaylaması açısından sosyal sermayenin tek başına sahip olunamayan bir kaynak olmasını desteklemektedir. Böylece bireysel ve kolektif arasında bir köprü kurup geçişi sağlayan sosyal sermaye, kişisel ve fiziksel sermayenin ötesine geçerek kamu malı niteliği kazanmaktadır.

Sosyal ilişki ağları belirgin ve ortak birtakım benzerlikleri taşıyan insanların aynı platformda bir araya gelmesi ve bunun kolektif bir görünüme kavuşması açısından önemlidir. Benzer özellikleri taşıyan kişileri bir araya getiren araç, işbirliğidir. İşbirliği yoluyla sosyal ilişki ağları genişler. Toplumdaki bireylerin, mevcut kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak üzere birlikte çalışabilmeleri

¹⁰² Field, s.29.

¹⁰³ Coleman, Human Capital, s.116.

için sosyal sermayeye ihtiyaçları vardır.¹⁰⁴ Bireyler ihtiyaçlarını giderirken belirli kararlar verip, belirli davranışlarda bulunurlar. Dolayısıyla kişiler bireysel ihtiyaçları çerçevesinde ortak noktalarda buluşup birlikte hareket ederler. Rasyonel seçim kuramı, sosyal ilişkilerdeki bireysel ihtiyaçların belirlediği işbirliğinin bir bütünü her parçasına ayrı ayrı fayda sağladığını vurgulamaktadır. Rasyonel seçim kuramına göre, temelde aktör, çıkar ilkesine uygun eylemlerde bulunur ancak bu eylemlerdeki tercihleri yönlendiren belirleyici üstünde kolektif süreçler de etkilidir.¹⁰⁵ Buna göre, kişiler bireysel olarak kendi akıllarıyla karar verirler ya da kendi istekleri doğrultusunda tercihlerde bulunurlar. Ancak bununla birlikte bireysel çıkarlar doğrultusunda verilen kararlar ya da davranışlar kişileri ortak paydada buluşturup işbirliğine yönlendirebilir. Toplum, bu şekilde bireysel çıkarları ile hareket eden bireylerin toplandığı bir olgudur. James S. Coleman tarafından geliştirilen rasyonel seçim yaklaşımında, sosyal sermaye, sosyal ilişkilerden ortaya çıkan bireysel bir kaynak olarak kavramlaştırılmıştır.¹⁰⁶ Sosyal sermaye hem bireysel kaynaktır hem de bireyden ayrı bağımsız bir niteliğe sahiptir. Kamusal bir mal olarak görülmesinin önemi bu kaynağın bireyin kendi mülkiyetinden çıkıp sosyal ilişkilerin doğal bir ürünü olmasında yatmaktadır. J. Coleman'ın rasyonel tercih kuramından hareketle sosyal sermayeyi farklı bir boyuta taşıdığı nokta, kişilerin sosyal yapıdaki ilişkilerini rasyonel amaçları doğrultusunda kullanabilmeleridir. Çünkü birey kişisel veya ortak amaçlar için sosyal sermayeye erişmek isteyebilir.

Kişilerin her biri, kimliğini farklı dinamikler üzerinden ayrı ayrı adlandırabilmektedir. Önemli olan, farklı kimlik ya da eğilimlerin çatışmasıyla ortak birtakım faaliyetlerin yaratılabilmesidir. Kolektif kimliğin ortak amaçları doğurması ya da ortak amaçlar etrafında toplanan bireylerin kolektif oluşumlara zemin hazırlamasında çalışmanın odaklandığı noktalardan birisi, kolektif kimliğin sosyal ağ için önemli olup olmadığıdır. Alberto Melucci'ye göre, insanların aralarında hissettikleri bağ sadece ortak çıkarı paylaşımlarından doğmaz; yaptıkları şeylere anlam vermeleri için bu bağ önemlidir. Dayanışma, bireyleri amaçları uğruna

¹⁰⁴ Ekodiaolg, "Sosyal Sermaye Nedir, Sosyal Sermaye Kavramı ve Tarihçesi", <http://www.ekodialog.com/Konular/sosyal-sermaye-kavrami-ve-tarihcesi.html>, (15.07.2016).

¹⁰⁵ Baştürk, s.85

¹⁰⁶ Erselcan, s.249.

güçlendirir.¹⁰⁷ Bir grup içinde “biz” duygusuyla var olmak, ortak taleplere cevap bulma ihtiyacıyla birlikte çalışmak, karşılıklı güven ve daha fazla ortak noktalara sahip kişilere ulaşmayı sağlaması açısından kişisel bağlantıları güçlendirir.

Peter Blau, norm ve değerlerin toplumsal bütünleşmede, hatta örgütlenmelerde aracı rolü oynadığından bahsetmektedir. Bir kişi üyesi olduğu grubun değerlerine ve normlarına uyumlu olduğu takdirde grup tarafından kabul görür. Ancak daha önemlisi grubun sürekliliği ve istikrarı üyenin gruptaki uyumluluğu ile mümkün olmaktadır. Ortak değerler grup üyeleri arasında tutkal görevi görerek, bütünleştirici bağları kişiseliliğin ötesine taşıyarak ilişki ağlarının gelişmesine yardım eder.

“Ortak uzlaşmayla belirlenen değerler ve normlar, toplumsal yaşantının araçları olarak ve toplumsal işlemlerin aracı bağlantıları olarak hizmet ederler. Bu değerler, dolaysız toplumsal etkileşimin mümkün olmasını sağlarlar ve karmaşık toplumsal yapılarda toplumsal bütünleşme ve farklılaşma süreçlerinin yanı sıra onlardaki örgütlenme ve yeniden örgütlenmenin gelişimini yönetirler.”¹⁰⁸

P. Blau’nun yukarıdaki değerlendirmesi daha çok geniş formdaki toplumsal bütünleşme ve örgütlenme üzerinedir. Bununla birlikte daha küçük grup ya da örgüt yapılarındaki bütünleşmeyi sağlayan bir unsur olarak normlar, değerler ve ortak uzlaşma konuları da aktörler arasındaki etkileşim için önemlidir.

Çalışmamızın ilk bölümünde sosyal sermayenin kavramsal değerlendirmesi ve sosyal alandaki gelişimi ele alındı. Buradan hareketle sosyal sermayenin beklentiler ve ortak değerlerle yönetildiğinde mevcut ilişki ağını genişletebileceğine ve ağın üyesi olan aktörlere çeşitli faydalar sunabileceğine odaklandık. Sosyal sermayenin ortak değerlerle yönetilmesi, işbirliğini gerektirmesi, bilgi akışını sağlaması sebebiyle kişilerin tek başına sahip olamayacağı kolektif özellikteki bir kaynak olduğunu açıkladık. Çalışmamızın problematiği çerçevesinde siyasal parti çatısı altında faaliyet yürüten kadınların hangi sosyal çevre, kanal ve kaynaklara sahip olduğunu öğrenmek adına öncelikle sosyal sermaye kavramının çeşitlerini ve

¹⁰⁷ Alberto Melucci, “The Process of Collective Identity”, **Social Movements and Culture**, (Ed. H. Johnston ve B. Klandermans), VCL Press, London, 1995, s.48’den aktaran Handan Çağlayan, **Feminist Perspektiften Kürt Kadın Kimliği Üzerine Niteliksel Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.16

¹⁰⁸ Peter Blau, **Exchange and Power in Social Life**, New York: Willey, 1964, s.255’den aktaran George Ritzer ve Jeffery Stepnisky, s.419.

işlevlerini tartıştık. Çalışmamızın ikinci bölümünde sosyal sermayenin kimlik sermayesi ile karşılıklı etkileşim içinde olduğunu açıklamak üzere Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)'de faaliyet yürüten on dört kadınla gerçekleştirdiğimiz yarı yapılandırılmış mülakatın verilerini analiz edeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYENİN TOPLUMSAL ETKİLEŞİMİ

Toplumsal hem sosyoekonomik olarak hem de insan ilişkileri açısından gelişimini etkileyen bir takım değerlere ihtiyacı vardır. Bunlar örf, adet, gelenek ve görenek olarak tanımlanabilen kurallar, toplumsal normlardır. Bireyler sosyal sermayelerini geliştirirken bu toplumsal normların etkisinde kalarak ve çoğu zaman bu görünmeyen kanunlara sadık kalarak ilişki ağlarını inşa etmektedirler. Örneğin, yüksek mevkide olan birisiyle ahabplık etmek gurur verici bir şey olarak lanse edilebilir ya da kadınların aileleri ve çevreleri tarafından takdir gören bir erkekle evlenme istekleri bu duruma örnek verilebilir. İyi bir iş çevresinde bulunmak kişilere ileride lehlerine dönük daha iyi birtakım ilişki ağlarına sahip olmaları açısından yararlı bir fırsat olabilir. Sosyal sermayenin üretilmesi, sürdürülmesi ve yayılmasında kendilerine önemli görevler düşen bireylerin, içinde bulundukları topluma ve/veya topluluklara bağlılıklarına gereksinim duyar.¹⁰⁹ Bu sebeple aile, iş arkadaşlıkları ya da ahabplık bağları bireylerden beklenen bağlılık davranışlarında sosyal sermayelerinin devamını sağlaması açısından önemsenmelidir. Böyle bir ağın üyeleri, birbirleriyle çalıştıkları kurumda paylaşmadıkları önemli normları ve değerleri paylaşırlar.¹¹⁰ Böylece güven, yakınlık ve işbirliği kendiliğinden ve daha kolay bir biçimde meydana gelebilir. J. Coleman'a göre, eğer birey toplumda uyulması gereken kurallar konusunda bir uzlaşma olduğunu düşünüyorsa üyesi bulunduğu grup içinde yüksek seviyede bir uzlaşma olduğunu hissedecek ve sahip olduğu sosyal sermaye de artacaktır.¹¹¹ Buna göre, aile, iş çevresi, okul çevresi, üyesi olunan siyasi ya da sosyal topluluklar kişinin içinde yaşadığı sosyal çevreye ilişkin algılarına etki etmektedir. Bireyin sosyal çevresine ve üyesi olduğu toplulukların sunduğu ağlara bağlılığı arttıkça sosyal sermayesi de artacaktır. Bununla birlikte sosyal ilişki ağındaki bağlar, ırk, cinsiyet vb. bazı sosyal kimlik benzerlikleri

¹⁰⁹ Hatice Necla Keleş, **Sosyal Sermaye**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012, s.47.

¹¹⁰ Francis Fukuyama, **Büyük Çözölme İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması**, çev. Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir, 1. Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul, 2000, (Büyük Çözölme), s.162.

¹¹¹ Gözde Özdemirli Demir, **Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Gelişiminde Sosyal ve Kimlik Sermayelerinin Rolü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.21.

doğrultusunda kurulmaktadır. Genel anlamda sosyal çevrenin sosyal sermayeye etkide bulunduğu kabul edildiğinde kimlik sermayesi çatısı altında ele alacağımız sosyal statü ve sosyal rollerin sosyal sermayeyle karşılıklı etkileşim içinde olduğu belirtilmelidir.

Eric M. Uslaner, toplumlardaki işbirliği, birbirine bağlılık seviyeleri ve bireysel davranışların ayrı ayrı sosyal sermaye gelişimini etkileyeceğini söylemektedir. Buna göre, kolektivist toplumlarda etkileşim bireylerden çok gruplar arası olduğundan grup içinde “stratejik güven” yüksek olmakta, ancak grup dışında bireylerin birbirlerine olan güven derecesi düşük kalmaktadır.¹¹² Bu düşüncüyü kolektivist toplumlardan aile ve arkadaşlık gibi daha küçük merkezli ilişki düzeylerine indirgersek aile üyeleri ya da arkadaş grupları içindeki güven, dayanışma ve işbirliği seviyeleri kurum ya da örgüt yapısı içindeki dayanışma ve işbirliğinden farklı seyredecektir. Bu doğrultuda aynı ırk, cinsiyet vb. bazı sosyal kimlikleri taşıyan bireyler arasındaki bağlılık, güven ve işbirliği kendi aralarındaki iletişim ve paylaşımı artırarak ağı bağlılıklarını da yükseltecektir.

Bu bilgiler ışığında çalışmamızın problematiği doğrultusunda CHP ve HDP’de faaliyet yürüten on dört kadınla gerçekleştirdiğimiz yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilecektir. Öncelikle görüşmecilerimizin sosyal sermayelerinin gelişimine etki eden faktörleri anlayabilmek için sırasıyla aile yapılarını ve toplumsal profil özelliklerini açıklayacağız. Daha sonra kadınların sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkinin yapısını, yoğunluğunu ve türünü anlayabilmek için kimlik sermayesi kavramının içeriğini ve sosyal sermaye üzerinde oynadığı rolü ele alacağız.

Tezimizin ikinci bölümünde görüşülen kadınların nasıl bir ailede yetiştikleri, varsa ailelerinin siyasi geleneğinin ne olduğu, kimlik sermayesi kapsamında dinsel ve etnik aidiyetlerini nasıl anlamlandırdıkları sorgulanacaktır. Bu noktadan hareketle, birinci bölümdeki kavramsal alet kutusu kullanılarak tezimizin ikinci bölümünde şu sorulara yanıt aranacaktır: Her iki partideki kadınların siyaset algıları ve siyasal eylemlerini etkileyen kimlik olgusu ilişki ağlarının yönünü, yoğunluğu ve yapısını da

¹¹² Eric M. Uslaner, **Corruption, Inequality and Trust**, Department of Government and Politics University of Maryland- College Park, 2004’den aktaran Ege Akademik Bakış, “ Bir Kamu Mali olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, Cilt:7, Sayı:1, 2004, ss.337-362, http://www.onlinedergi.com/makaledosyalari/51/pdf2007_1_16.pdf, (Erişim 19.08.2016), s.342.

etkilemekte midir? Sosyal sermayenin birikim ve yoğunlaşma sürecinde görüşmecilerimizin toplumsal profil özellikleri ve kimlikleri neden ve nasıl etkili olmaktadır? Kimliklerin sosyal sermayeye etkisi CHP ve HDP’de faaliyet yürüten kadınlar açısından nasıl farklılaşmaktadır?

2.1. TOPLUMSAL PROFİLLER: SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLER, GAYRİ RESMİ İLİŞKİ AĞLARI OLARAK SOSYAL SERMAYE

Görüşmecilerimizin aile yapıları, eğitimleri diğer göstergelerle birlikte değerlendirilmek koşuluyla onların toplumsal statüleri hakkında fikir vererek toplumsal alandaki bugünkü politik duruşlarını anlamamıza yardımcı olur. Bununla birlikte çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde konuyla bağlantılı olarak düşünülen sosyal kimlik kavramı bireylerin sosyal ilişkilerinin gelişmesinde önemlidir. Sosyal kimlik üzerine önemli çalışmalar yapan John C. Turner ve Henri Tajfel’e göre, bireyin kendini tanıması ve toplumdaki konum ve statüsünü yapılandırması bir grup ya da topluluğun varlığına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle sosyal kimlik, bireyin bir grup ya da toplulukla özdeşleşme halidir. J. Turner’a göre, bireyler kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve değerlendirirler, kendilerini sınıflandırır¹¹³. Bu sınıflandırma sonucu kendilerini grupla özdeşleştirerek sosyal kimliklerini inşa ederler. Bu doğrultuda birey kendisini bir grubun üyesi ve o grubun özelliklerine sahip birisi olarak algılar. Irk, cinsiyet, meslek vb. kategoriler sosyal sınıflara işaret ederek bireylerin toplumdaki konumlarını belirler; bu durum da üyelerinin sosyal kimliğini oluşturur. Örneğin, üniversite öğrencisi olmak, kadın olmak vb. tanımlamalar sosyal kimlik örnekleri arasında gösterilebilir.

Sosyal kimlik kapsamında değerlendireceğimiz kamusal olmayan kimlik, bireylerin bilinçli tercihleri yoluyla edinip değiştirebildikleri kimlik türüdür. Kamusal olmayan kimlik, kişinin seçme iradesine bağlı olan kimliklerdir. Örneğin, örgüt üyesi olmayı seçmek veya bir ideolojiyi benimseyip onun bir parçası olmayı istemek kamusal olmayan kimliğin somut örnekleri arasında sayılmaktadır. Kişiler kamusal olmayan kimliklerini bilinçli olarak edinebilir, yenileyebilir veya

¹¹³ John C. Turner, **Rediscovering the Social Group: A Self Categorization Theory**, UK: Basil Blackwell, 1987, s.30’dan aktaran. H. Andaç Demirtaş, “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, **İletişim Araştırmaları**, Cilt:1, Sayı:1, 2003, (Varsayımlar), ss.123-144, s.129.

değiştirebilirler. Özellikle göç, meslek değiştirme, yabancı ülkelerde bulunma gibi yaşam deneyimleri kimliği etkiler.¹¹⁴

Görüşülen kadınların aile yapıları, eğitimleri, ailelerinin siyasi geleneği, aile bireyleriyle kurdukları ilişkileri, etnik ve dini aidiyetleri hem sosyal kimliklerin oluşmasına hem de sosyal sermayelerinin birikim ve evrilme sürecine ilişkin önemli göstergelerdir. Bu sebeple, her iki partide yer alan toplam on dört kadına doğdukları yer, eğitim seviyeleri, meslekleri, okul ortamları, yetiştikleri sosyal çevre, ebeveynleri, kardeşleri, eşleriyle ilişkileri ve günlük yaşam pratiklerine ilişkin paylaşımları sorulmuştur. Demografik göstergelerden olan etnik ve dini köken ile inançlarına ilişkin sorular ise görüşmecilere doğrudan yöneltilmeyip bu veriler onların kendi anlatılarından derlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, çalışmamızın ikinci bölümünde ilk olarak görüşmecilerin ailelerinin onların siyasal tercihlerinde ve buna bağlı olarak sosyal sermayelerinin birikiminde etkisinin olup olmadığı incelenecektir. Daha sonraki bölümlerde etnik köken, din, sosyal çevre ve arkadaşlık ilişkileri, mağduriyet deneyimleri ekseninde sosyal, kamusal olmayan kimliklerin etkisi göz önünde bulundurularak her iki partideki kadınların sosyal sermayelerinin türü ve çeşitlenmesinin ne yönde olduğu ve nasıl biçimlendiği ortaya konulacaktır.

2.1.1. Kadınların Yaşam Öykülerinde Aile yapılarının Siyasi Bilinç ve Sosyal Çevrelerine Etkisi

Homojen grup olarak aile, güçlü yakınlık bağlarının kurulduğu ve bağlayıcı sosyal sermayenin açığa çıktığı bir yapı olarak değerlendirilmektedir. J. Coleman’a göre sosyal sermaye, aile bağlarında ve toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bir çocuğun veya gencin toplumsal ve bilişsel gelişimine faydalı birtakım kaynaklardır.¹¹⁵

Sosyal sermayenin politik bilinç kazanmadaki rolü bu çalışma kapsamında olmamakla birlikte görüşülen kişilerin aile yapıları ve arkadaşlık bağları kişilerin parti ya da örgütlerdeki aktivizmine farklı biçimlerde etki etmiştir. Ailenin politik tercihi, sermayeleri, bireylerin sosyal sermayesine etkisi açısından önemlidir.

¹¹⁴ Sefa Şimşek, “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:3, 2002, s.34.

¹¹⁵ Kitapçı, s.16.

Ailelerin sahip oldukları sermaye türleri ve yoğunlukları, çocukluk döneminde birtakım algı düşünce ve eylem biçimlerinin kazanılmasında etkili olmaktadır.¹¹⁶

*“Şöyle, benim babam Osmanlıca biliyordu. Bana para verirdi çocukluğumda, bahsettiğim şöyle, ilkokul ikinci, üçüncü sınıfta Milliyet Gazetesi alırdım. Ben Abdi İpekçi'nin yazılarını, köşe yazılarını babama okuyarak, okuya okuya büyüdüm ve oradan temeli attım yani. Ailemizin hepsi İnönü'den gelme. Hatta annem benim ismimi İsmet koymak istemiş de sonra kabul etmemişler falan. Öyle geliyorum yani. Anneden babadan etkilenmeler şeklinde, hep onun içinde büyüdüm yani. **E: Pekî, onlardan üye olan var mıydı CHP'ye?** Benim abim gençlik kolları başkanıydı 78'de...**E: Evli misiniz?** Evet, evliyim iki çocuğum var. Onlar da benim çizgimden gidiyorlar. Atatürkçü, cumhuriyetçi...”¹¹⁷*

Kadınların politikleşme süreci üzerindeki bilişsel ve düşünsel etkilerin çocukluk döneminde önemli olduğunu Selen'in ifadelerinde de görüyoruz.

“Ben ilkokulda okuma yazmayı öğrendim. Babam o zamanın gazetesini getirip kucağıma attı. Bundan sonra gazetelerimi sen okuyacaksın dedi. Ben de dinleyeceğim çünkü şimdi tabi erişkin insan haline gelince babamın amacını anladım ben. Ben okuduğumu iyi anlayamıyorum net anlayamıyorum sen okuyunca daha iyi anlıyorum derdi babam. İşte ben hani o günden bugüne kendimi politikanın içinde buldum. Yani sürekli böyle ülke sorunlarıyla, gazete okuyarak, ilgilenen merak eden işte ne bileyim gidişat iyiye çok mutlu olan, kötüye çok üzülen geceleri uykusu kaçan mesela günlerdir uyuyamayan bir insandım.”¹¹⁸

Bireylerin yetiştikleri sosyal çevre, üyesi oldukları ailenin yaşam pratikleri, sosyal birikimleri ve hatta siyasi eğilimleri bireylerin kendi sosyal sermayelerini inşa ederken içselleştirdikleri bir kavram hazinesi haline gelebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin seçmiş oldukları işlerde, tercih ettikleri yaşam tarzlarında ve bütün bunlara bağlı olarak kurdukları ilişkilerde aile ve arkadaş çevresinin etkili olduğu söylenmelidir. Örneğin, işsiz bir kişinin çevresi ne kadar geniş ise, ne kadar kişiyi tanıyor ya da tanınıyor ise iş bulma süreci de o kadar kısa ve az maliyetli olur.¹¹⁹ Bu örnekten hareketle aile yapısının ilişki ağlarının gelişkinliği ve biriken sosyal sermaye mirasının büyüklüğü çocuklara çeşitli açılardan etki edebilir.

Ailenin sahip olduğu sosyal sermaye bir bakıma çocuklarına miras bırakacakları ilişki ağlarını temsil etmektedir. Zengin ilişkiler ağını devralan çocuklar, toplumsal ve bilişsel anlamda somut avantajlar elde ederler. Bununla

¹¹⁶ Evşen Altun, **Aile ve Siyasetin Yeniden Üretimi: Siyasal Toplumsallaşmada Ailenin Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ayşen Uysal, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2014, s.110.

¹¹⁷ Nadide, CHP Kadın Kolları Üyesi, 05.04.2016, İzmir.

¹¹⁸ Selen, CHP Kadın Kolları Üyesi, 22.03.2016, İzmir.

¹¹⁹ <http://prezi.com/2oonerswc-jc/sosyal-sermaye/>, (02.05.2016.)

birlikte bireysel sosyal sermayenin gelişimi için tek kaynağın aile olduğunu kabul etmek yanıltıcı olacaktır. Çünkü sosyal ilişkilerin zaman içinde geçirdiği dönüşüm aile ve din kurumları gibi geleneksel birlikteliklerdeki kopuşu da beraberinde getirmektedir. Bireyler, yetişkin olana kadar geçirdikleri zaman diliminde aile ve arkadaş etkisiyle yaşamlarına yön veren tercihler yapıp ilişki mekanizmalarına yön verebileceği gibi çok fazla unsurun etkisiyle bu iki temel kurumun dışında kalan grup ilişkileri, eğitim ilişkileri, komşuluk ilişkileri gibi sosyal kurumlarda ve örgütsel ilişkilerde buluşup farklı perspektifler kazanırlar. Bireylerin yaşları, cinsiyetleri, meslekleri onların algı ve düşüncelerini şekillendirmelerinde önemli olmakla birlikte aynı zamanda bu unsurlar ilişkisellik ekseninde değerlendirilmelidir. Birey ve grupların sahip olduğu özellikler dikkate alınarak bunların oluştuğu sosyal ve tarihsel bağlam göz ardı edilmemelidir. P. Bourdieu'ye göre alan terimleriyle düşünmek ilişkişel düşündürmektir.¹²⁰ Bireylerin siyasal alanda konumlanmaları, siyaset algıları, siyasal düşünce ve eylemlerinin nasıl oluştuğunu anlamaya yönelik failerin bireysel tarihleri ile birlikte içinde bulundukları toplumsal, kültürel ve sınıfsal yapıların ilişkişel bir çerçevede düşünülmesi gerekliliğini ortaya çıkarır.¹²¹

Bağlayıcı sosyal sermayenin aile ve akrabalık ilişkilerinde seçkin kimliklere destek verdiği, ama aynı zamanda bu özelliğiyle de dışlayıcı olarak kabul edildiği ifade edilmişti. Homojenliği devam ettirme eğiliminde olan bu sosyal sermaye türü, örneğin aile şirketi gibi ticari bir birliktelikte aile üyelerinin sıkı ve sağlam güven temellerine oturtulmuş ilişkişelliği çerçevesinde aileden olmayan birisinin aile üyesi bir kişiye oranla şirket ilişkilerinde ve kariyerinde bir adım geri kalabileceği örneğinde kendini gösterebilir. Ya da bu tür gayri resmi ilişkiler siyasi arenada kişilere somut avantajlar sağlayabilir ve enformel ilişki ağlarının görünür bir biçimde kendini yeniden ürettiğine örnek teşkil edebilmektedir. Ailenin toplum için önemi, ona iliştilen anlamın bireylere aktarılması, üyelerince paylaşılması, yeni sosyal ağlar üretmesi, yeni bağlamlar ve etkileşim alanları kurabilmesi, dahası gerçekliğin yeniden üretilmesine katkı sunması ile mümkün olur ve aile dinamik bir süreçtir.¹²²

¹²⁰ Ali Kaya, "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, (Der. Güney Çeğin ve diğerleri), 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, ss.397-419, s.398.

¹²¹ Altun, s.47.

¹²² Erhan Tecim ve Mehmet Ali Aydemir, "Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 28, 2012, s.48

Bu noktadan hareketle, uzun süreli iletişim ağlarını temsil eden bir yapı olması sebebiyle aile, geçici ve yüzeysel kurulan ilişkilerden ziyade potansiyel kaynakları harekete geçirici gücü de içinde barındırmaktadır. Sosyal sermaye üzerinde ailenin etkisini kapsamlı şekilde ele alan Pierre Bourdieu, sosyal ilişkilere, bireylere sahip oldukları ağlar aracılığıyla çeşitli kaynaklara ulaşma imkanı veren bir yapı olması sebebiyle önem atfetmektedir. James Coleman ise aile ya da akrabalık ilişkilerini gerekli bilgiye en net ve kısa yollarla ulaştırması açısından ele almaktadır. Aktörlerin amaçsal eylemlerini gerçekleştirmesinde ya da kolaylaştırmasında sosyal ilişkilerin ve ağların önemli olduğunu vurgular.¹²³ Böylece enformel ilişkiler genele göre ulaşılması mümkün olmayan ya da zor olan bilgileri kısa yoldan yakınlarla ulaştırması ve onlara avantaj sağlaması ve güvenilir referans niteliği taşıması sebebiyle, bireylerin siyasi arenada belirli kademelere yükselmesi için avantajlıdır. Aynı zamanda bu ilişki ağının dışında kalan gruplar ya da kişiler için dezavantajlıdır. Bir nesep bağı ile geçmişin birikimini toplumsal itibar, saygınlık sürekliliği içinde üyelerine ve yakın çevresine taşıyan aile, bizzat sosyal sermayenin kaynağı ve taşıyıcısı rolünü üstlenir.¹²⁴

Görüşülen kadınlardan Suzan, Ayşe ve Arzu'nun anne baba ve kardeşlerinin herhangi bir siyasi parti ya da örgüt üyeliği bulunmamaktadır. Buna karşılık, eşlerinin politik insanlar olduğunu belirtmişlerdir. Ayşe ve Suzan CHP kadın Kollarında, Arzu ise HDP Kadın Meclisi'nde yer almaktadır. Görüşmecimiz Ayşe'nin toplumsal fikirlerinin oluşmasında ve politik bilincinin şekillenmesinde ailesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal çevrenin ve aile dışı faktörlerin politik değişimindeki etkisini ise yetişkinlik ve sonraki süreçlerde yaşadığını aktarmaktadır.

“Ailem politik insanlar değillerdi. Benim gençliğimde tabi bir CHP bir de Demokrat Parti vardı. Annem ve babam Demokrat Partiliydi. İzmir'in geneli Demokrat Partiliydi. Annem ve babam da Demokrat Partiliydi. Ben de annemin babamın partisindendim eğer parti tutmak gerekiyorsa. Onlarla birlikteydim. Ama daha sonra dünyayı görmeye başladım, dünyayı fark etmeye, sistemi fark etmeye başlayınca CHP'li olmak değil, ilerici oldum. Yani demokrat oldum bunlar çok önemli şeylerdi, aydınlandım, şimdi siyasi tercihim CHP'den yana koyuyorum. Şu anda onu daha doğru bulduğum için... Hep bir siyasi bağlantımız oldu yani. Eşim 68 kuşağındandı benim. Bedel ödemiş biri yani. Öğrenci hareketlerinin falan içinde olup hapis yatmış bir insandır. Dolayısıyla

¹²³ Keleş, s.22

¹²⁴ Tecim ve Aydemir, s.48.

bizim ev politik bir evdi. Ama kızım tıp fakültesinde okurken ben de politik bir öğretmendim. Ama o kadar. Yani parti bağlantımız yoktu.”¹²⁵

Suzan, CHP’de görüştüğümüz diğer kadınlardan hem kültürel hem sosyal sermaye bakımından daha zengindir. Çok geniş bir ailede büyümüş bir çocuk olarak siyasi yöneliminde ailesinin karışık siyasi eğilimleri önemli olmuştur. Suzan, aile içinde çok farklı siyasi eğilimlere sahip aile üyelerinin olmasını da önemsemektedir. Küçük yaşlarda oluşan Ecevit hayranlığından bahsederken bu politik figürün kendisi için rol model olduğuna değinmekte ve üzerindeki etkisinden şöyle bahsetmektedir.

*“Yani kişilik özelliğim belki yetiştiğim ailenin de böyle bir şeyinin olması, politik bir ailede büyüdüm. Bir kanadı tarikat, bir kanadı CHP siyaseti, bir kanadı daha sol, bir kanadı çok daha sağ, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) falan karışıktı yani. Karışık bir siyasi yapısı vardı ailemin. Anne tarafım göçmendir Boşnak’tır. Onlar daha Demokrat Parti ile yakın olan bir aileydi. Nitekim orada da çok farklı siyasi şeyler var ama siyaset yani siyasi parti anlamında siyasetse o ortaokul yıllarımda başladı. Aradığım şeyler dürüstlük, iyi niyet gerçekten halkı düşünen, sıradan insanları düşünen biri olarak benim için önemli özelliklerdi. Ecevit’e olan hayranlığım nedeniyle babaannemle çok kavga ettim. Babaannem İnönücüydü çünkü. 1971 falandı bu dediğim. Ortanın solunu izleyen, gazete giren, gazetenin düzenli okunduğu bir evdi. Her akşam Moskova radyosunun dinlendiği bir evdi. Dokuz yaşında babamı kaybettim. Babam politik bir insandı. Aktif siyaset yapmıyordu devlet memuruydu ama politik bir insandı. Moskova radyosunu düzenli dinleyecek kadar politik bir insandı. **E: Babanızdan mı etkilendiniz?** Yok hayır, genel ortamla alakalı bir şey bu. Mesela benim abim sakat, abime karşı ayrımcılık yapıldığını görmek beni etkileyen şeylerden biriydi”.*

Arzu, ailesinin politik insanlar olmadığını, politik anlamda bilinçlenmesinin halasının oğlunun ona verdiği kitaplarla ve onunla yaptığı paylaşımlarla şekillendiğini şöyle ifade etmektedir.

“Şöyle, halamın bir oğlu vardı. O hani abimiz bizim sonuçta. Çok kitap okuyan bir insandı gerçekten o da. Her türlü okuyordu hani psikoloji, felsefe, sosyoloji gibi. Ben de kitap okumayı çok seven bir insan olduğum için oraya gittiğim zaman onun kütüphanesinden muhakkak orada kaldığım süre içerisinde bana bir şeyler tavsiye etmesini istiyordum ve okumaya çalışıyordum. O süreçte İkibine Doğru dergilerini orada görmeye başladım. Sosyalizmi ilk onun ağzından duydum ama hiçbir zaman örgütlü bir mücadele içerisinde değildi. Sadece okuyor ve kendisinde tutuyordu. Yani asosyal de bir insandı zaten hani çevresiyle kesinlikle zaman geçirmezdi. Sadece işten sonra evine gelir, eşiyle çocuklarıyla dururdu, çok konuşmayan bir insandı. Aile dışından da kimseyle konuşmazdı. Ama benim merakımdan kaynaklı benimle sohbet etmekten zevk alırdı. Ondan duymuştum yani sosyalizm ne demektir gibi. Fakat beni hiçbir zaman örgütlü bir mücadeleye sevk etmedi. Yani bunları bil ama sende kalsın gibi. Yani öyle oldu. Tabi ben onu ilk dönem çok

¹²⁵ Ayşe, CHP Kadın Kolları Üyesi, 17.04.2016, İzmir.

gözümde büyüttüm. Ama sonra baktım ki aslında bir şey yok. Sadece okuyor ve hiçbir adım atmadan kendisinde tutuyor. Okumayı seviyor, öğrenmeyi seviyor o kişi. Öyle gördüm onu. Ondan sonrasındaki süreçte zaten yani benim aktif mücadele ettiğim süreç içerisinde hiçbir zaman çok destekleyici bir cümlesini de görmedim. Sadece duyduğum, sohbetlerimizin olduğu sosyalizmin ne olduğunu, Marksizmin ne olduğunu falan ondan duydum ve onu büyük bir sosyalist olarak gördüm ilk dönemlerde işte daha lise bir, lise iki dönemlerinde. Ama ondan sonrasında durumun öyle olmadığını da anladım zaten. Politik çizgi olarak da zaten çok farklı bir yerden bakıyordu. Öyle o kadar yani. Onun dışında sadece kendim bunu yapmaya çalıştım. Şöyle bir durum var, biraz da mizaç meselesi.”

Yoğun ve yakın bağlara en önemli örnek olan aile kurumu, bireyin birincil olarak davranış, tutum, alışkanlıkları görüp bunu içselleştirdiği bir yapıdır. Bu örneğe CHP’de görüştüğümüz çoğu kadın karşılık vermektedir. Bir ya da iki istisna dışında genellikle CHP üyesi kadınların aileleri de CHP’ye sempati duyan ya da düzenli olarak CHP’ye oy veren kişilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte HDP’li kadınların da bir kaçının ailesi sol gelenekten gelmektedir ancak HDP yeni bir oluşum olduğu için gençlik ya da politikleşme dönemlerinde ailelerinin HDP’ye ya da tam anlamıyla Kürt siyasal hareket partilerine oy veren kişiler olduğunu söyleyemeyiz.

Çalışmasında J. Coleman, sosyal sermayenin asıl kaynağı olarak aileyi almaktadır. Sosyal sermayeyi aile bağlarında ve toplumun sosyal kurumlarında var olan; bir çocuğun veya gencin toplumsal ve bilişsel gelişimine faydalı bir kaynak olduğunu ve bu kaynakların farklı insanlara göre farklılık gösterdiğini ve insani sermayeyi geliştirmek için önemli bir avantaj oluşturduğunu savunmaktadır.¹²⁶ Gençlik dönemlerinde oldukça etkili olmak üzere düşünsel, toplumsal ve bilişsel gelişiminde ailelerin etkin rol oynaması kişilerin dışsal sosyal sermayelerinin zeminini oluşturmaya dolaylı olarak yardımcıdır.

“Mesela ailen örgütlü müydü, aile bireylerinden? Siyasi geleneği vardı, siyasi kişilerdi ama. Evet, siyasi kişilerdi ama yok, örgütlü değillerdi. Yani daha doğrusu şöyle, aslında babamın da yani bizim orası Dev-Yol geleneğinden geldiği için biraz daha Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) eğilimlilerdi. Ama örneğin, ben ne kadar onların içinde büyümüş olsam da orada örgütlenmedim. Çok bana hitap etmiyordu. Biraz da kendim başka bir kanalda örgütlendikten sonra onları değiştirmeye çalıştım aslında. E: Onları da

¹²⁶ J. S. Coleman, **Foundation of Social Theory**, Cambridge: Harvard University Press, 1994, s. 300 ve A. Portes, “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, **Annual Review of Sociology**, Sayı:24, ss.1-24, 1998, s.5’den aktaran Ayşın Paşaaahmetoğlu, **Kültürel Değerlerde Farklılaşmanın Sosyal Sermayeye Etkileri; Ankara Mobilyacılar Sitesi (Sitelere) ve Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s.7.

*etkileme sürecin oldu o zaman. Yani biraz o gelenekten koparma, biraz daha güncel politik siyasetle daha çok ilişkilene ve biraz HDP'den doğru, ESP'den doğru yakınlık hissetmelerine uğraşıyorum. Yani bu hem benim daha rahat politika yürütmeme neden olsun diye hem de sonuçta doğru bildiğim bir şey. Sokakta insanları örgütlemeye çalışırken haliyle en yakınındakilere de bir şeyler anlatmak, onları ikna etmeye çalışıyorum. E: Ev içinde mesela böyle siyasi konularda paylaşım içinde bulunabileceğin bir ortam vardı. Tabi. E: Akrabalarınla da aynı şekilde miydi? Ya şöyle hepsi örgütlü olmasa da ya da hepsiyle hemen hemen aynı fikirde olmasak da tartışabiliyoruz. Bazen sertleşebiliyoruz anlaşamadığımız yerlerde. Ama çok rahat kendimi ifade ettiğim bir ortamdayım.*¹²⁷

Yukarıda yer alan Emel'in ifadelerinde ailesinin Devrimci-Yol ve Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) geleneğinden geldiğini görmekteyiz. Emel'in politik algı, düşünce ve eylemlerinin oluşmasında ailesinin rolü olmakla birlikte siyasal eğilimi üzerinde kültürel, toplumsal çevresinin ve tarihsel bağlamın da etkisi bulunmaktadır. ÖDP ya da daha başka bir fraksiyon içerisinde yer almamasında eğitimi, okumaları, kültürel gelişimi, siyasi konjonktür, kurulan arkadaşlıklar gibi çeşitlenebilecek pek çok başka faktör hesaba katılmalıdır. Burada dikkat çeken nokta, ailesinden etkilendiğini ifade etmesi ve örgütlülüğü boyunca kurduğu ilişkilerde bilişsel etkilerin bir nebze rol oynamasıdır.

Aile, din, eğitim gibi kurumların ilişki ağlarının yapılanmasındaki önemi çok sayıda sosyal sermaye kuramcısının kabul ettiği bir olgudur. Yakın ve sıkı bağların dayanışmayı arttıran olumlu katkısını bir tarafa bırakırsak, bazen bu bağların bireyler üzerinde baskı kuran olumsuz bir özelliği de gün yüzüne çıkabilmektedir. Yakın aile ya da akrabalık bağlarının bireyler üzerinde sorumluluk duygusunu pekiştirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kadınların kendi bireysel varlıklarını geliştirme yeteneği, aile içindeki ilişkiler, sosyal ağlar içinde hüküm süren geleneklerle baskı altına alınabilmektedir.¹²⁸

“Ben 12 Eylül öncesi çok zor politika yaptım. Benim babam askerdi. Benim babam 1 Mayıs'ta beni şu derece yani özür diliyorum alanlardan alıp bana sokak ortasında işte o..., sosyalist komünist olma diyen bir insandı rahmetli. Yani o kadar o dönemlerde çünkü gençlik iki dönem yani 78 öncesi dönemlerde gençlik ya işte fuardaki ne derlerdi o zaman işte pavyon değil de diskolardaydı ya da eylemselliklerin içindeydiler. Ben babamın Turan Dursun kitaplarını aşağı atıp sokaklara fırlatıp benim tekrar inip aşağıdan toplayıp aldığımı bilirim. Öyle bir geçmişim var siyasi içerik olarak. E: İstemiyorlardı yani

¹²⁷ Emel, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 03.12.2015, İzmir.

¹²⁸ Rana Eşkinat, “Sosyal Sermayenin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:4, ss.75-90, s.76.

*karşılandı... Tabi asla. Hani o dönem babam asla istemiyordu hem kendi adının kirlenmesinden dolayı asker olarak.*¹²⁹

Feriha, CHP kadın kolları üyesidir. Daha önce Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin içinde yer almış fakat sonra siyasi yaşamdan hem ailesinin etkisi hem de başka etkenler sebebiyle bir süre uzak durmayı tercih etmiştir. Yukarıdaki ifadelerinde görüldüğü üzere babasının Feriha'nın siyasi tercihinine yönelik tavrı oldukça sert ve engellemeye yöneliktir. Aile üyelerinin bu anlamdaki baskısını hisseden görüşmecilerimizden birisidir.

Bilge ise, Amasyalı olup Lüleburgaz'da yetişmiştir. Yetiştği sosyal çevrenin siyasi algı ve düşüncelerine etkisini olumsuz anlamda değerlendirmekte ve politik tercihleri sebebiyle üzerinde dışlayıcı bir baskı hissettiğini ifade etmektedir. Bunu şu ifadelerde görebiliriz.

“E: Lüleburgaz'da yetiştiğini söylüyorsun ve politik insanlar da değil ailen yani bir partide olmak adına politik insanlar değil. Ama çevrende böyle HDP'ye yakın insanlar var mıydı? Yok. Yani arkadaş çevremden, kendi kurduğum arkadaş çevremden arkadaşlıklardan başka yok öyle. Bu arada aslen Amasyalıyız yani. İstanbul'da doğduğumdan bahsettim doğumumdan başladım ama aslen Amasyalıyız. Ne sadece o köy çevresinde ne Lüleburgaz'da yetiştiğim çevrede hani üç nesil ötesine gitsek HDP'li yoktur yani. Hani beni gördükleri zaman sosyal medyadan ya da konuştuğumuz zaman bir araya geldiğimiz zaman beni böyle garip bir yere koyduklarını görebiliyorum, karşılaşıyorum böyle şeylerle. Neden uğraşıyorsun sana ne faydası var diye.”

Sezen ve Nevin aile üyelerinin farklı siyasi görüşlere sahip olması sebebiyle özellikle” neden HDP'desin?”, “sen Kürt de değilsin, neden uğraşıyorsun?” tarzında sorulara çok sık maruz kaldıklarını ifade ederlerken, aslında yakın sosyal ağlar içinde gizlenmiş geleneksel baskı biçiminin bir boyutuna tanık olmaktayız. Bunu görüşmecilerimizin sırasıyla şu ifadelerinde görebiliriz.

“Aslında değişik bir resim vereceğim sana. Eşim Selanik kökenli, muhacir kökenli sosyalist bir birey. Babam dediğim gibi Tokatlı. Erkek kardeşim siyasal yaşantıda. Babamla her defasında didiştik, didişmedik değil. Hani o seni koruma içgüdüsiyle yaklaşıyor ya şuna benziyor sigara içmeme her türlü karşı çıkar ama misafir geldiği zaman benim çantamdaki sigara çıkartılır ve misafire sunulur gibi...(gülmeler) Babamla çok onun mücadelesini verdik. Böyle bir durum var. Eşim dersin günlük hayatta kimi zaman bu mücadelenin içerisinde olduğumdan dolayı mutlu mu, mutlu. İfade ederken mutlu ama mesela kayın biraderim daha 1 ay öncesinde sen Kürt müsün ki böyle bir yapının içerisinde sin dıyor. Böyle bir tartışma oldu. Hanım kaktüsü çok severim ya

¹²⁹ Feriha, CHP Kadın Kolları, 30.12.2015, İzmir.

*onun gibisin der, şekli güzeldir elini dokundurduğun noktaya kadar...(gülmeler)
sana zarar verecek yapının içerisinde niye varsın? ”¹³⁰*

Nevin’in eşinin erkek kardeşinden yana yaşadığı bu tarz bir baskının örneğini Sezen de erkek kardeşinden görmektedir. Ancak Sezen özellikle hala ve amcasından etkilenmiştir. Özellikle amcasının önemli bir kültürel sermayeye sahip olması Sezen’in bilinçlenmesinde etkili olmuştur. Sosyal sermaye bir yönü ile nimet bir yönü ile kısıtlayıcı ve dışlayıcıdır.¹³¹ Kısıtlayıcı ve dışlayıcı olan bu boyut bazı örgüt ilişkilerinde görülebilir. Ancak kısıtlayıcı ve dışlayıcı baskının en çok kendisini hissettirdiği yer aile ve akrabalık şeklindeki güçlü bağlardır.

“Erkek kardeşim de Dokuz Eylül’de okudu daha birkaç ay önce Ankara’ya gitti okulu bitirdi. Kardeşim koyu bir Kemalisttir. Yani enteresan. Biz onunla çok tartışırız. Zaten onunla da çok iyi ciddi bir bağım yok. Yani şöyle ailemle bu meseleleri rahat konuşamadığımız için ciddi bir ayrışma yaşayıp ben onlardan ciddi bir kopuş yaşamıştım yani hiç görüşmüyordum. Beş yıl falan kadar hiç görüşmedim daha çok da annemle. Babamla yine ara ara görüşüyorduk. Amcamla her şeyi konuşabiliyorum. Hatta siyasi partide yöneticilik yapma fikrimi de amcamla paylaştığımda amcam beni çok onore etti. Yani evet, yaşı küçük yani siyaset için bence erken belki otuzlarına kırklarına gelmen lazım, biraz daha olgunlaşman lazım derdi. Amcam biraz benim teoride güçlenmemi istiyor. Çünkü kendisi de Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) siyaset bilimi mezunu. O yüzden şey yani onun istediği şey militan olmaktan ziyade, sokakta öğrenmekten ziyade biraz böyle teoride öğrenip, teoride güçlenmem yönünde hep böyle şeyleri olmuştur ama onun dışında amcamla hiç çatışma yaşamadık. Fikirlerime her zaman saygı duymuştur. Yaptığım şeyler onu onore etmiştir.”

Kişilerin siyasal eğilimleri birtakım kişisel özelliklerinden bağımsız şekillenmemekle birlikte içinde yaşadığı ve maruz kaldığı toplumsal, sınıfsal ve kültürel yapılardan da bağımsız değildir.¹³² Aileler çocukluk ve gençlik dönemlerinde birtakım algı ve düşüncelerin şekillenmesinde etkilidir. Ancak sosyal çevre, toplumsal ve tarihsel bağlam da ilişkisellik ekseninde göz önünde bulundurulmalıdır. Bir sermaye birikim merkezi olarak aile, sahip oldukları sosyal sermayeyi çocuklarına aktararak onların siyasal alandaki konumlarını belirlemek isteyebilirler. Dolayısıyla çocukluktan itibaren şekillenmeye başlayan algı ve düşüncelerin sosyal sermayeye etkisi kabul edildiğinde, aile ve akrabalık bağları sosyal sermaye üzerinde kısıtlayıcı veya geliştirici olabilmektedir.

¹³⁰ Nevin, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 27.12.2015, İzmir.

¹³¹ Eşkinat, s.76.

¹³² Altun, s.47.

2.1.2. CHP Kadın Kolları Üyelerinin Toplumsal Profili

Cumhuriyet Halk Partisi Kadın Kolları'ndan ilk görüşmecimiz Necla, yüksekokul mezunudur, uzun yıllar belediye memur olarak çalışmış ve emekli olmuştur. Necla evlidir. Etnik ve dini inancına dair bir beyanı olmadı. Bununla birlikte ailesinin CHP geleneğinden gelen kişiler olduğunu ifade ederken, Atatürkçü bir aileden geldiğini gururla belirtmektedir. Necla, CHP'de yer alıp bu parti için çalışmalar yapmayı bir geleneği sürdürmek olarak görmekte ve etkisini kuşaktan kuşağa aktarma olarak tanımlanan “kültürün taşıyıcısı” vasfına işaret etmektedir.

“Ben İzmir doğumluyum. Fakat babamın görevi nedeniyle Türkiye'nin her yerini dolaştım. Ben orta biri farklı bir okulda okudum, orta ikiyi farklı bir okulda okudum, orta üçü farklı bir okulda okudum. Sonra İzmir'e geldik. Orta üçten itibaren aynı liseyi falan bitirdim İnönü Lisesi mezunuyum. Onun haricinde Açık öğretim fakültesi işletme üçüncü sınıfın sonuna kadar geldim yani iki yıllık yüksekokul mezunu diyebilirsiniz.”... “Ailemiz tabi Cumhuriyet Halk Partiliydi. Benim ninelerim dedelerim Cumhuriyet Halk Partili, ben Cumhuriyet Halk Partili bir ailede büyüdüm. Biz Atatürkçü bir aileden geliyoruz”

İkinci görüşmecimiz Serra, lise mezunudur. Üniversiteye, döneminin siyasi karışıklıkları yüzünden babasının izin vermemesi sebebiyle gidememiştir. Meslek lisesinden mezun olduktan sonra makine ressamlığı yapmıştır. Uzun yıllar İzmir'de yaşamış olmasından dolayı kendisini İzmirli olarak nitelendirmektedir. Evli ve bir çocuğu vardır. Serra'nın lise yıllarında Dev-Genç ile ilişkisi olmuştur. Ailenin kökleri, muhafazakarlık ve dindarlık üzerinden tanımlanan Konya kentine kadar uzanmasına karşın, ailesinde kapalı kişilerin olmadığını ve açık görüşlü bir ailede büyüdüğünü ifade etmektedir. Babasını “sonradan olan sosyal demokrat” olarak görmektedir. Annesinin CHP Kadın Kolları ilçe kadın kolu başkanlığı yapmış olması dikkat çekici olmakla birlikte tıpkı Necla gibi ailedeki bir önceki kuşağın siyasi çizgisinden etkilendiği görülmektedir.

“Lise hayatımda oldu Dev-Genç... E: Ailenizden mi etkilendiniz bu anlamda? Şimdi ailede baba, sosyal demokrattı. Daha sonradan sosyal demokrat oldu. Annem Cumhuriyet Halk Partisi İlçe Başkanlığı yaptı, ilçe kadın kolu başkanlığı yaptı. Hem de Eşrefpaşa gibi bir yerde yani o dönemde, annem 1934 doğumluydu düşünün. Ama aileden gelen bir Halk Partisi aşkı vardı. Anneannemin ablası yüz dört yaşında vefat etti. Radyosu kulağında öldü. Yani aile olarak öyle biliniyoruz. Babamın kökü Konya'dır ama asla şey değildir, yani kapalı değildir. Biz İzmir'de doğduk büyüdük, ailem de İzmir'de doğmuş

büyümüş... Ailem Cumhuriyet Halk Partilidir ama kuzenlerim falan hep anarşist, komünistti. 1979'da zaten çok zor bitirdik liseyi. Sürekli boykotlu bir dönemdi. Lise zor bitti ve babam üniversiteye buradan çıkan bir daha giremez dedi. Yani çok büyük zorluklar vardı o dönem... Bir bakarsanız böyle ya seksenlerden sonra sınava giren ve okuyanlar var bizim yaşitlarımız, ben 1962 doğumluyum ya da benim gibi okumayıp evlenenler var. Bizim ailede kuzenlerde falan anarşist çok, babam da onu dedi ya gidersiniz ya kalırsınız”

Serra, ailesinin siyasal tercihinin çocukluk döneminden itibaren içselleştirmekle birlikte aynı siyasal kültürün taşıyıcılığını yapmıştır. Serra'nın politik tercihlerinde babasının kısıtlayıcı ve baskıcı rolü bulunmaktadır. Uzun vadede ailevi ve sosyal altyapı, siyasal ve ekonomik üstyapıyı biçimlendirmektedir.¹³³ Serra'nın CHP'ye sempati duyup sonradan aktif üye olmasında annesinin politik imajı etkili olmuştur. Sosyal sermaye açısından dikkat çeken nokta ise, annesinin CHP İlçe kadın kolları başkanlığı yapmış olması ve böylece mevcut ilişki ağlarının Serra açısından potansiyel sosyal sermaye kaynağına dönüşme ihtimalini taşımasıdır.

Üçüncü Görüşmecimiz Feriha, 1964 İzmir doğumlu, Girit Göçmenidir. Evli ve bir çocuğu vardır. Lise mezunudur. Maliye Bakanlığı'ndan emeklidir. TKP geçmişli olmakla birlikte, uzun süredir CHP'de aktif siyaset yapmaktadır. Kadın kollarında il eğitim sekreterliğini yürütmektedir. Kendisini Atatürkçü olarak tanımlamaktadır. Atatürkçü kimliği nedeniyle CHP'de yer aldığının altını özellikle çizer.

“İzmir doğumluyum. Kök Giritli. Girit göçmeniyiz eşim de ben de. 1964 doğumluyum. Siyasi yaşamım 12 Eylül öncesine dayanıyor benim. Ben Türkiye Komünist Partisi'nden gelen bir insanım. Neden CHP'liyim? Atatürk'ün ilk olur verdiği partidir TKP. Sol bir partidir ve sosyal faşist diye nitelendirilirdi 12 Eylül öncesinde. Biz neden CHP'liyiz? Atatürkçü olduğu için. Çünkü esas gerçek Atatürkçülüktür. Belki biraz şovenist bir söylem olacak benim için ama suyun öbür yanında olan insanlar daha Atatürkçüdür yani Trakya tarafı, şey tarafı. Ben öyle düşünüyorum kendi adıma. CHP'nin içindeyim gerçek Atatürkçülüğü sosyalist düşünceyle birleştirdi.”

Feriha'nın ailesiyle olan ilişkilerinde bir diğer dikkat çeken nokta, eşinin ve kızının partiye mesafeli durmasıdır. Kızının daha radikal ve aktif siyasetle uğraştığını dolayısıyla da CHP'ye yakın görüşte birisi olmadığını ifade etmektedir. Feriha gerek kızı gerekse de eşinin siyasal görüşlerini içinde yer aldığı partiden yana etkilemeye çalışsa da bunda başarılı olamamıştır. Bu durumdan kısmen rahatsız olmakla birlikte

¹³³ Sinan Zeyneloğlu ve diğerleri, “Kürt Sorununda Antropolik ve Demografik Boyut: Sayım ve Araştırma Verilerinden Elde Edilen Bulgular”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, 2011, ss.335-384, s.370.

bunu kabullenmiştir. Dikkat çeken nokta ise, eşlerden ikisinin de siyasetle uğraşmasını, aile huzurunu daha önemli görmesinden dolayı tehlikeli görmekte ve eşinin CHP'ye üye olmamasını içten içe onaylamaktadır.

“Eşim ve çocuğum çok zor dönemler yaşadı. Ben yedi sekiz senedir fiili yapıyorum. Ondan sonra ilk zamanlar tabi birazcık şey yapıyorlardı onlar da alıştılar. Kocamı bir tek üye olarak aktifleştiremedim. Bir eve bir tane siyasetçi yeter çünkü ev dağılıyor hakikaten...(gülmeler) boşanmaya kadar gidebilir diye. Sen yetersin ben oy bazında oydaş olurum diyor, sen partidaş olarak devam et... Benim kızım da üniversitede okuyor. O da mesela CHP'yi beğenmiyor. O da bu daha farklı grupların içerisinde yer alıyor anarşist diye gruplar var mesela. Onların içerisinde yer alıyor. Bizim partimizi de sistem partisi olarak nitelendiriyor. İşte Amerikan uşaklarısınız siz de falan diyor. Ama bu böyle yani sür git olan bir olay. Ben mesela kızıma kabullendiremiyorum CHP'yi. Yani kızım çok özgür düşünceli bir çocuk. Öyle olmasının da benden kaynaklandığını düşünüyorum. Siyasi düşüncesinde de ona hiçbir zaman şu ya da bu demem. Ama o daha sosyalizmin aşırılığında düşünen bir çocuk. Bir de sanatçı olmasının getirdiği bir şey var, öyle.”

Dördüncü Görüşmecimiz Selen, 1954 Gümüşhane doğumludur. Babası inşaat müteahhiti olduğundan dolayı çocukluğu farklı illerde geçmiş ve farklı sosyal ortamlarda yetişmiştir. Lise mezunu, öğretmen emeklisidir. 1999'dan beri CHP'ye aktif üyeliği olan Selen, görüşmeyi yaptığımız dönemde kadın kolları il eğitim sekreterliği görevini sürdürmekteydi. Anne ve babasının CHP'ye yakın insanlar olduğunu ancak aileden başka kimsenin CHP'ye üye olmadığını ifade etmektedir. Kendisini demokrat olarak nitelendirmektedir. Mesleğinin kendi dünya görüşünü şekillendirdiğine dair ifadeleri dikkat çekicidir.

*“Şimdi ben Gümüşhane'de doğdum ama Gümüşhane'yi biliyor musunuz dersiniz hiç bilmiyorum. Orada doğmuşum. Çocukluğum Erzincan'da geçti. Babamın görevi nedeniyle işte bütün illeri dolaştım. **E: Peki mesela politik olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız dünya görüşü olarak?...** Değişiyor insandan insana ama şey, böyle eşitlikçi, paylaşımcı, sosyal demokrat, ezilenden yana her zaman. Belki mesleğimden dolayı da öyle olmam gerekti. Hani çok yoksul bir çevrede büyüdüğümü söyleyemem ama sürekli böyle çevrelere karşı kendimi sorumlu hissettim. Mesela ben sıcacık bir evde otururken dışarıda soğukta titreyen insanları düşünürdüm. Buranın sığağından rahatsızlık duyardım. Dolayısıyla eşitlikçi, paylaşımcı biri diyebilirim yani. Demokrat biri diyebilirim. Özgürlüğüne çok düşkün dolayısıyla özgürlüklere çok önem veren biriyimdir.”*

Yaş, meslek, cinsiyet gibi pek çok faktör birlikte düşünüldüğünde her bir sosyal unsurun kişilerin algı, eylem ve pratiklerini şekillendirdiğini belirtmiştik. Selen'in aile ve akrabalık ilişkilerinden ziyade mesleğinin dünya görüşünü

etkilediğini düşünmesi bu açıdan önemlidir. Selen, eşiyle gündelik pratikler ve siyaset konusunda rahatça paylaşımlarda bulunabilmektedir. Eşinin CHP’de yer almasına karşı olsaydı bile, ona rağmen yine de yer almaya devam edeceğini belirtmesi dikkat çekmektedir.

“Eşim inşaat mühendisi benim. O da bir devlet kuruluşundan emekli olduktan sonra çalışıyor hala onun da bir memuriyeti var ama şey benim partiyle ilişkilerimi destekliyor. Desteklememiş olsa ben gene burada olur muyum, evet olurum. Olurdum yani. O da bunu önleyemeyeceğini bildiği için belki böyle bir şey yok yani bana gelen bir negatif bir şey yok yani. Mutlaka birinin o taşın altına elini sokması gerekiyor. Ben soktum yani”

Selen’e benzer şekilde beşinci görüşmecimiz olan Ayşe de öğretmen emeklisidir ve mesleğinin ona kattığı deneyim ve birikimlerin dünya görüşünün oluşmasında etkisi olmuştur. 1952 İzmir doğumlu olan Ayşe’nin iki çocuğu var ve evli. Ailesinin siyasi geleneği Demokrat Parti’ye dayanmaktadır. Ayşe, siyasi düşüncelerinin oluşmaya başladığı dönemden itibaren ailesinin siyasi geleneği olan Demokrat Parti’yi benimsememiştir. Bunun sebebi ise, kendisinin ilerici ve açık görüşlü olduğunu, dolayısıyla da bunu en iyi temsil eden partinin CHP olduğunu düşünmesidir. Yatılı okuması, sonrasında mesleğini genellikle taşrada icra etmesi, taşrada tanık oldukları Ayşe’yi etkilemiştir. Bununla birlikte mesleğinden hareketle ve eğitim gördüğü dönem boyunca karşılaştığı şeyler onu “ilerici” olmaya götürmüş ve bu dinamiği hayat görüşünün merkezine almıştır.

Bir sosyal kimlik türü olan mesleki kimlik, mesleğin ideolojisinden kaynaklanır ve bireye mesleki faaliyetler içinde “kim” olduğu yönünde anlayış kazandırır, dolayısıyla meslek üyesine mesleki yaşamdaki yerini belirten bir işlev yükler.¹³⁴ CHP’de görüştüğümüz kadınlardan Selen ve Ayşe’nin öğretmenlik yaptıkları süre içinde ve emeklilik dönemlerinde meslekle özdeşleştikleri görülmektedir. Toplumun temel sosyal değerleriyle bağlantılı olan saygınlık, itibar, ilericilik vb. özellikler Selen ve Ayşe’nin ifadelerinde vurguladıkları sosyal değerlerden bazılarıdır. Mesleki kimlik kazanımının mesleki özdeşimi de beraberinde getirdiği düşüncesinden yola çıkarak “öğretmenlik” gibi bazı meslek gruplarının kadınların dünya görüşü ve politik tercihlerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayşe,

¹³⁴ Fatoş Korkmaz ve Selma Görgülü, “Hemşirelerin, Meslek Ölçütleri Bağlamında Hemşireliğe İlişkin Görüşleri”, **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2010, s.3.

öğretmenliğinin ilk yıllarında görev yaptığı okula gelen mezun öğrencilerin “aydın” kişiler olduğundan ve onlarla gurur duyduğundan bahsetmektedir. Bununla birlikte eğitim enstitüsünde gördüğü eğitimden ve o sosyal çevrenin değerlerinden etkilendiğini belirtmektedir. Selen ve Ayşe’nin CHP’de yer alma nedenleri arasında “aydın, ilerici, Atatürkçü, çağdaş bir toplum yaratma” amacından bahsetmeleri dikkat çekici olmakla birlikte mesleki kimliğin siyasi kimlikle kısmen özdeşleşebileceğinin de bir örneğidir. Kadınların mesleğini icra ederken o meslek grubundan bireylerle yaptığı etkileşimler, mesleki eğitimde kazandıkları algı ve tecrübeler onların pek çok alandaki tutum, davranış ve tercihlerini belirleyebilmektedir.

“Örneğin bir gün köy enstitüsünü eski mezunları gelecek denildi. Eski mezunlar geldi okula. Büyük bir ilgiyle onları izliyorum. Kadın erkek okulun girişinin iki yanına altışar tane hendek kazdılar ama kadınlar böyle küreklerle falan çalışıyor. Öğretmen olmuşlar hepsi. O zaman böyle kırk elli yaşlarında falanlar. Su taşıdı kadınlar, erkekler kazmayla daha derin deldiler falan. Sonra aldılar altı sağa altı sola bayrak direği diktiler. Okulumuza bayrak direği dikeyiyoruz dediler. O günün akşamı okulda sohbetleri oldu onların. Bir hafta kadar kaldılar okulda. Müthiş bir ilgiyle izledim, dinledim kendilerini. Ne kadar aydın, ne kadar hoş insanlar. Benim büyüdüğüm çevreden, ben İzmir’de Agora’nın üst kısımlarında büyüdüm ama dediğim gibi Demokrat Partili bir halk, tutucu bir çevreydi. Ama tabi yine de günümüze göre çok aydın insanlardı. Çünkü yine şöyle bir anımı anlatayım, öğretmen okulunda okuyorum Manisa öğretmen okulunda. Yatılıyım. Ben okuldayken annem bana bir bluz örmüş, merserize. Annemin bana ördüğü o merserize bluz kolsuzdu. Karşı komşudaki komşu olan teyzelerimiz mahalleliler bluzu neden giymiyorsun dediler. Ben itiraz ettim, ben onu giymem falan diye karşı çıktım. Karşı komşumuz başörtülü bir kadındı. Beni çağırdı gel bakayım buraya dedi. Sen yarın öğretmen olacaksın dedi. Sen zamana uymak ve örnek olmak zorundasın dedi. Niçin giymiyorsun o bluzu dedi, onu giymemi söyleyen bana başörtülü bir hanım. Hatta Müzeyyen Hanım Teyze. Adını bile hatırlıyorum. Yani tabi aydınlanmamda kuşkusuz değiştirdiğim o okul çevresinin etkisi var. Eğitim enstitüsünden çok şey aldım. Eğitim enstitüleri kısmını atlarsam haksızlık olur yani. Bir defa orada çok okudum, aydınlanmamda onun etkisi var.”

Ayşe, eşinin 68 kuşağından olduğunu ve siyasi olarak o dönemde yıprandığından ötürü genel anlamıyla partilerde aktif çalışmaya uzak bakan birisi olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple eşinin CHP’de de yer almayı tercih etmediğini ancak kendisini çalışmalarda fiili ve manevi olarak her zaman desteklediğini söylemektedir. Kendisini feminist olarak nitelendirmekten uzak durmakla birlikte kadın çalışmaları için elinden gelen katkıyı sunduğunu ifade etmektedir. Kendini feminist olarak nitelendirmemesinin temelinde eşinin siyasi yaşamda ona destek olan tavrının etkisi vardır.

“Yani eşim partilere genel olarak uzaktı. Onun genel anlamda son derece iyi bir siyasi birikimi vardır ama o dönemlerde CHP’de çalışmadı, hiç katkı koymadı yani. Ama tabi işte ben CHP’ye girdim altı ay sonra yönetim kuruluna seçildim. Her bildiriye beraber yazdık. Her çalışmayı birlikte yaptık, baya destekledi.”

Altıncı görüşmecimiz olan Suzan, CHP’de görüşülen kadınlardan en yoğun kültürel ve sosyal sermaye birikime sahip olan kişidir. Annesi işçidir. 1957, İzmir doğumludur. Yüksek lisans eğitimini Londra’da yapması üzerine bir süre yurt dışında yaşamış, döndüğünde ise yarım kalan aktif siyasal yaşamına devam etmiştir. Bir süre özel sektörde çalıştıktan sonra on iki yıllık bir akademik çalışma hayatı olmuş ve takiben uzman olarak devlet memurluğu yapmıştır. Anne tarafının Boşnak olduğunu ifade etmekle birlikte, bu olgunun onun siyasi kimliğinin oluşmasında tanımlayıcı unsur olduğunu söyleyemeyiz. Eğitimini siyasal bilimler alanında tamamlamış olan Suzan, yüksek bir kültürel sermayeye sahiptir. Suzan’ın eğitim hayatı, aile üyelerinin farklı siyasi tercihlere sahip olması onun siyasi kimliğinin şekillenmesinde önemlidir. Bununla birlikte siyasi kimliğinin oluşmasında karakteristik özelliklerinin belirleyici olduğunu düşünmektedir.

*“1957 doğumluyum. Elli dokuz yaşındayım. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine gittim. Siyasal’a gitmek istediğim için gittim. Üniversiteye ilk merkezi yerleştirme sisteminin çocuklarıyız. İşte Siyasal’da iktisat maliye bölümünden mezun oldum. Aynı yerde iktisat politikaları üzerine Türkiye’nin enerji politikaları iktisat politikaları üzerine bir master tezi yaptım. Daha sonra Londra Üniversitesi’nde kalkınma çalışmaları alanında kentsel kesimde arz iş gücü teorilerinin kadın iş gücünü ne kadar açıklamaya yettiğine dair bir master tezi daha yaptım. On iki yıl da üniversitede sosyal politika ve planlama dersi verdim Çankaya Üniversitesi’nde... **E: Peki, siyaset daha doğrusu politikleşmeniz ne zaman başladı? Lise döneminde mi, üniversite döneminde mi? Hani aktif olarak katılımdan ziyade o dinamiği hissetmek nasıl oldu?** Yani kişilik özelliğim belki yettiğim ailenin de böyle bir şeyinin olmasından dolayıdır. Politik bir ailede büyüdüm. Ama siyaset yani siyasi parti anlamında siyasetse o ortaokul yıllarımda başladı. Mesela Deniz Gezmişlerin asılmasına karşı imza toplayanlardan biri oldum o yaşta. Herkesi disipline verdiler okulda. Ortaokul döneminde. Ortaokulu bitirdiğim sıralar yani. O yaşlarda bile doğru olduğunu düşündüğüm şeyleri yapardım, öyle diyeyim. İdam cezasına karşıydım, genç insanların öldürülmesine karşıydım. İmza toplanıyordu ben de topladım.”*

CHP Kadın Kollarından son görüşmecimiz olan Nadide, Milli Eğitim Bakanlığı’ndan idareci olarak emekli olmuştur. Aslen Erzurumludur fakat uzun yıllardır İzmir’de yaşamaktadır. CHP’ye üye olmasında ailesinin de aynı siyasi gelenekten geliyor olmasının ve abisinin 70’li yıllarda gençlik kolları başkanlığı

yapmasının etkili olduğunu ifade etmektedir. Erzurum’da ailesinin sol görüşe sahip kişiler olmasından dolayı sıkıntılar yaşadığını söylemektedir.

“Yani ben aslında ailemin Erzurum’da solcu insanlar olmasından dolayı okuluma alınmadım, memur olarak çalıştım. Ondan sonra okulumu bitirdim. Daha sonra sınavlar falan yani hep kendi ellerimle başardım. Ama hep siyasetin içinde oldum yani. E: Evli misiniz? Evet, evliyim, iki de çocuğum var. Onlar da aynı benim gibi Atatürkçü, cumhuriyetçidir. Eşim aslında sağ görüşe sahipti. Şimdi ise o benden bir basamak daha ileride yani. Konuşa konuşa anlaşıyor her şey anlaşıldı yani. Onun da aileden gelmeymiş ama sonradan değişti.”

Nadide, siyasetle her zaman iç içe olduğunun ve sadece CHP’de faaliyet gösterdiğinin altını çizmektedir. Ayrıca çocuklarının da kendi siyasi çizgisini takip ettiklerini, Atatürkçü, ileri görüşlü olduklarını vurgulamaktadır. Bu nitelendirmelerin CHP’deki kadınlar için saygınlık ve itibar anlamlarını taşıması ve politik tanımlayıcı unsurlar olması dikkat çekmektedir. Bir diğer dikkat çeken nokta ise, eşini politik görüş anlamında etkileyip dönüştürdüğünü söylemesi ve bundan gurur duymasidir.

Meslek, aile, eğitim çevresi gibi faktörler görüşmecilerimizin siyasi algı, tutum ve düşüncelerinin inşasında rol oynamaktadır. CHP’deki görüşmecilerimizin çoğu emekli olduktan sonra aktif siyasetle uğraşmaya başlamıştır. Bunun sebebi, memur statüsünün parti üyeliğine izin vermemesidir. Bu yönüyle emeklilik, CHP’li kadınların aktif siyaset yapmasının bir yoludur. Meslek ve siyasi gelenek olarak ailelerin Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti geleneğini taşımaları CHP’de görüştüğümüz kadınlarda öne çıkan benzer kriterlerdendir. Nitekim eğitim alanında çoğunun lise ya da yüksekokul mezunu olması, öğretmen ya da memur gibi belirli meslek gruplarına mensup olmaları, yaş aralığının elli ile altmış arasında olması benzer demografik göstergelerdendir.

2.1.3. HDP Kadın Meclisi Üyelerinin Toplumsal Profili

Halkların Demokratik Partisi Kadın Meclisi, parti tüzüğü’nün kırkinci maddesinde düzenlenen ve buna göre üyesi olan kadınların, kadınlara özgü sorunların çözümü ve kadın sorunları ile ilgili çalışmalar yürütmesi amacıyla oluşturulan partinin merkez organlarından biridir. Kadın Meclisi’nin kuruluş, işleyiş ve çalışma yöntemleri parti meclisi tarafından onaylanacak bir yönetmelikle

düzenlenir.¹³⁵ HDP, Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP), Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP), Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP), Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi (SYKP), Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (YSGP)'ni kapsayan çok bileşenli bir partidir. HDP bu yönüyle çatı görevi gören ve çeşitli parti yapılanmalarını kapsayan bir siyasi partidir. Bileşenlerinin aktif üyesi olan her kadın, HDP Kadın Meclisi'nin de doğal üyesidir. Kadın Meclisi'nin bütün kararları parti örgütünün tüm organlarını bağlayıcı niteliktedir. Aynı şekilde Kadın Meclisi'nin tüm kararlarının hayata geçirilme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, Kadın Meclisi'nin Kadın Kolları yapılanmasından farklı ve bağımsız nitelikte olduğu söylenebilir. Kadın Meclisi'ni parti kadın kolları yapılanmasından ayıran bir diğer nokta ise, Kadın Meclisi'nde alınan kararların parti içinde başka herhangi bir mekanizma tarafından tartışılmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, Kadın Meclisi'nin kendi içinde aldığı kararlar partinin tüm organları için bağlayıcı olup partideki erkek üyelerin müdahalesine kapalıdır.

HDP Kadın Meclisi'nin kapsam ve amacı hakkında verilen bu bilgiler ışığında, CHP Kadın Kolları üyelerine sorulan ve aynı demografik özellikleri içeren sorular HDP Kadın Meclisi üyelerine de sorulmuştur. Elde edilen verilerin dikkat çeken boyutu, burada CHP'ye nazaran (varsa eğer) etnik ya da dini kimlikleriyle kendilerini tanıtmalarıdır. Yapılan görüşmelerde etnik ve dini aidiyetlerle ilgili çeşitlilik HDP Kadın Meclisi üyeleri için tanımlayıcı birer unsur olup çalışma boyunca öne çıkan verilerden biri olmuştur. Toplumsal profilleriyle ilgili genel bir çıktı olması sebebiyle görüşmecilerimizden ikisinin evli, diğerlerinin bekar olduğunu da belirtelim. Bununla birlikte görüşmecilerimizin yaş aralığı yirmi yedi ile kırk sekiz arasında değişkenlik göstermektedir. CHP'deki görüşmecilerimizin aksine HDP'deki kadınlar arasında emekli olan ve kamu sektöründe çalışan bulunmamaktadır.

HDP Kadın Meclisi'nden birinci görüşmecimiz Leyla, Mardinlidir. Babasının memur olması sebebiyle pek çok ilde yaşamıştır. Otuz bir yaşında olan Leyla'nın kültürel sermayesi fazladır. Hacettepe Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı okumuş, yüksek lisansını ise kadın çalışmaları alanında yapmıştır. Eğitimiyle ilgili seçimleri kendi yaşamındaki dönüm noktalarına işaret etmektedir. Bu durumu somut

¹³⁵ <http://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>, (10.08.2016).

bir şekilde, cezaevi deneyimi ve orada feminist kadınlarla arkadaşlık kurduktan sonra kadın çalışmaları alanında yüksek lisans yapmayı istemesi ve hanede dil mozağının çeşitliliğinden dolayı dil öğrenimine yatkın olmasıyla açıklamaktadır.

“...dile daha çok isteğim vardı çünkü bizim evde üç dil konuşulur. Yan komşumuz Arap’tır, Arapça konuşuyorlar ve bizim sokak dili hani bizimkiler için. Anne dili ve kendi dilimiz Kürtçedir. Dışarıya karşı daha hatta böyle kibarlaştırarak konuşmaya çalıştığımız Türkçedir diyeyim. Biz de ailenin o dil korkusundan dolayı sadece Türkçe konuşan çocuklar olduk. Ben işte sonradan diğer kardeşim de öyle Kürtçeyi, ana dilimizi de öğrenmeye çalıştık hatta falan. Ama tabi, bunların hepsi içinde yaşadığımız sürecin bize bir şekilde değmesiyle oluştu.”

Leyla için taşıdığı Kürt kimliği seçtiği örgüt ya da partide saygı duyulmasını istediği ve söz konusu örgüt ya da partinin bu kimliğe sahip çıkması, amaçları kapsamında yer verilmesini beklediği bir unsurdur; dolayısıyla yer almak istediği parti ya da örgütlerde, çalışmalarda bu kimliği sahiplenip sahiplenmediğine dikkat etmektedir. Aile içerisinde Kürtçe konuşulması ile ilgili verdiği örnekle beraber düşünüldüğünde Kürt kimliğinin ailesi ve kendisi için tanımlayıcı unsur olduğu söylenebilir.

“Yani gündelik hayatta biz zaten evde bir sürü politik şey konuşuruz. Özellikle Kürt kimliğinden doğru tartışırız aslında yani bir Kürt sorunuyla ilgili herhangi bir gelişme olduğunda konuşuruz ya da işte sokak gündeminde Kürt olayından kaynaklı bir şey varsa etrafımızda müdahale ederiz falan yani. Bu duyarlılığı yüksek bir aileyiz. Annem de öyle mesela, erkek kardeşim de öyledir....”

Memur çocuğu olan Leyla, babasının mesleği ile ilgili algısının üst bir noktada olduğunu ancak süreç içinde yaşadığı cezaevi deneyimi ve psikolojik şiddetin etkisiyle bakış açısının değiştiğine değinmektedir. Hayatında önemli bir iz bırakan tutuklanma süreci ve yaşadıkları feminizme olan yakınlığını pekiştirmiştir.

“E tabi yani cezaevi, gözaltına alınmam, ilk gözaltımdı ve ilk gözaltımda tutuklandım. Hani bunlar da tabi farklı korkular yarattı. Hani ben bir memur çocuğuyum. Daha önce dediğim gibi bizim için hani kent yoksullarının devlete, millete minneti çok büyüktür aslında. Yani memur olduktan sonra da özellikle hani minneti de şeyi de hani borçlu, pek bir borçlu hisseder kendini. Ben de öyle bir çocuktum aslında hani bizler bunlarla karşılaşınca o yüzden beni epey etkiledi. Benim aslında pek çok yönümü daha çok törpüledi, bileti... Çünkü sürekli kelepçeli halde küçücük bir aracın içinde oturuyor olmam bile insanı yoruyor aslında. Git gel altı ay boyunca. Öyle, sonra okulu bitirdim ben ve biraz daha hem kadın mücadelesine odaklanabildim bu süreçte. Çünkü hani 8 Mart eylemleri, 25 Kasım günleri takvimsel şeylere dönük çok fazla şey yapıyorduk ama bunların bana yetmediğini, bunların çok da böyle beni doyurmadığını fark edince aslında gündelik hayatımızın da gündelik olan şeylere daha fazla müdahale edebileceğim bir alan olarak gördüğüm için

özellikle de kadın mücadelesini çalışmak istedim. O yüzden yüksek lisansımı da o dönem kadın çalışmalarında yapmak istedim.”

İkinci görüşmecimiz Emel yirmi yedi yaşında ve Artvinlidir, İzmir’de doğup büyümüştür. Siyasi alanda daha fazla çalışma yapabilmek için lisans Arkeoloji eğitimini yarıda bırakmıştır. Emel’in hem yetiştiği sosyal çevresi hem de ailesinin sol siyasi gelenekten gelmesi onun siyasi görüşlerini ve kişiliğini etkilemiştir. İlişki içinde olduğu yakın sosyal çevrenin de etkisiyle aktif siyasal yaşamına lise yıllarında başlamıştır.

*“İzmir’e bir üç, üç buçuk sene oluyor geri döndüm. Yine onun öncesinde Denizli’ye gidene kadar İzmir’deydim. Lisede okurken örgütlendim. Zaten ailem politikti. Az çok yani bizim oradaki bölgeden kaynaklı politik olarak eğilimleri olan bir ortamda büyümüştüm. Ben de bir yerde örgütlenmek istiyordum yani örgütlü bir mücadele yürütmek istiyordum ve lisede **Lise Öğrenci Birliği** ile tanıştım. Lisede örgütlü bir çalışma yürüttüm. Daha sonra **Sosyalist Gençlik Derneklerine** üye oldum ve yaklaşık bir dokuz on yıl Sosyalist Gençlik Derneklerinde faaliyet yürüttüm.”*

Emel kendisini sosyalist olarak tanımlamaktadır. Kadın örgütleriyle temasının hem örgüt olarak hem bireysel olarak etkin olduğunu ve kadın meselesiyle iç içe çalışmalar yaptığını belirtmekte birlikte kendisini feminist olarak tanımlamamaktadır. Sosyalist olarak anılmak Emel için daha tanımlayıcı ve doğru bir ifadedir.

*“Belki en kısa haliyle sosyalist olarak tanımlayabilirim kendimi. Yani şöyle, birçok şey yaşıyorsunuz, görüyorsunuz. Bütün bunlar vicdani olarak da akıl olarak da çok mantıklı gelmiyor **E: Peki, feminist kimliğin var mı? Yani kendini öyle tanımlar mısın?** Yok, ben feminist olarak tanımlamıyorum kendimi ama yani bütün kadın eylemlerine gidiyorum. Zaten hem örgütümüzden doğru, hem kadın örgütlerinden doğru kadın sorunlarına müdahil olma, işte bir parçası olma yönünde mücadelemiz çabamız oluyor. Ama kadın mücadelesi yürütmek için genel bir algı vardır feminist olmak gerekir gibi, bence bu doğru değil”*

Üçüncü görüşmecimiz Arzu, Alevidir. Akhisar doğumludur ancak, otuz yedi yıldır İzmir’de yaşamaktadır. Kırk sekiz yaşında olan Arzu, siyasi algısını küçük yaşlarda inşa ederken okuduğu kitapların ve dinlediği müziklerin etkisinde kalmıştır. Ressamlık hayali de bu çerçevede şekillenmiştir; kişiliği ve hayat görüşüne dair ipuçlarını ressamlık hayaline ilişkin ifadelerinde görmekteyiz.

“Aleviyim, Türk Alevilerindenim. İlk birinci sınıfta köyde okudum daha sonra İzmir’e taşındık. Lise mezunuyum. Üniversite için özellikle resime çok meraklı olduğum için Güzel Sanatları çok istemiştim. O dönemlerde iki defa sınavına

*girmiş olmama rağmen kazanamadım. Bu dönemde de zaten daha doğrusu lisede zaten politikleşmeye başlamıştım. Ondan kaynaklı da çok fazla derslere önem vermedim. Kendime özellikle böyle çok bağlı kalacağım bir iş değil de biraz daha kendi başıma olabileceğim bir iş kurmaya çalışmak istedim. Yani o dönemlerde henüz lise iki yıllarındayken işte Ahmet Kaya, Grup Yorum dinlemeye başladım ve sürekli çelişkileri yaşamaya, çelişkileri yakalamaya başladım. Okudum yani kitap okumayı çok seviyordum. Okuduğum kitaplarda sürekli işte devrim tarihleri, Rusya'daki örneğin Ana, **Gorki'nin Ana kitabı** çok etkilemişti beni. Oradaki ezilen insanların birlikte mücadele etmeleriyle birlikte kazanmış olduğu haklar falan... Ben nasıl bir iş yapmalıyım ki bir anlamda politika içerisinde olabileyim. O yüzden ressamlığı çok istedim. Hani resim atölyesi açarım, orada öğrencilerim olur, yani oydu hayalim.”*

Arzu'nun lisede başladığı fiili örgütlülük süreci ailesi tarafından “utanılacak” bir iş olarak algılanmış ve Arzu bundan dolayı zor zamanlar geçirmiştir. Kendini feminist olarak tanımlayan Arzu, aile içi geleneksel kurallara, toplumsal cinsiyet hiyerarşisine ve dayatmalara seçtiği politik çizgi ile karşı durmaya çalışmıştır.

“Yani uzun bir süreç böyle gitti hani eve uğradığım zamanlarda da annem ağladı yakardı etti falan ama anne dedim benim yolum bu. Lütfen beni böyle dantel öreceksin, işte ne bileyim temizlik yapacak, yemeğini yapacak evlenecek barklanacak birisi olarak görme. O yüzden ben onlar için hep utanılacak, evden gitmiş bir insanım onlara göre. Evden kaçmış yani kocaya kaçmış gibi. Her zaman şeyi düşündüler yani işte benim orada olmadığım süreç içerisinde söyleyememişler, köydeymişim gibi. Bayramlarda falan gitmiyorum her seferinde yalan söylüyorlar benim için. Böyle gizli saklı çok utanılacak işler yapıyor kızları ve bunu kapatmak zorundalar. Annem, ‘başımda saç kalmadı bütün hepsini döktüm ben’ diyor. Bu derece dert yani bir mücadele içerisinde olmak ve hatta toplum için yapılan bir mücadele. Yıllarca bunu anlatmaya çalıştım.”

Şu anda sağlık sektöründe çalışan Arzu, kötü giden evliliği sebebiyle bir süre politik mücadelesinden uzak kalsa da boşandıktan sonra tekrar fiili olarak siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Gezi olayları bu anlamda onun için dönüm noktasıdır.

Dördüncü görüşmecimiz olan Nevin, işçi emeklisi bir ailenin çocuğu olarak Tokat'ta doğmuş. Ailesiyle birlikte 1973 yılında göçle İzmir'e gelmişler. Alevi olan Nevin, bu kimliğin politik duruşunun şekillenmesinde önemli olduğunu belirtmektedir. Nevin, 1990'larda yaşadığı cezaevi süreci ve şiddet olaylarının etkisiyle İnsan Hakları Derneği (İHD)'de çalışmaya karar verdiğini ifade etmektedir. Cezaevi ve şiddet anılarının etkisiyle cezaevi sonrasında siyasi mülteci olarak Almanya'ya giden ve bir süre orada yaşayan Nevin oradaki Alevi örgütlenmesinde aktif olarak çalışmalar yürütmüştür. Evlenip Türkiye'ye dönmesi oradaki yürüttüğü faaliyetleri sona erdirse de, döndükten sonra İHD ve HDP'deki çalışmalarını

sürdürmektedir. Nevin'i insan hakları aktivisti ve HDP'li olmaya yönelten ana etmenlerden birinin ezilmişlik ve dışlanmışlık üzerinden şekillenen Alevi kimliği olduğunu söyleyebiliriz.

“Kiminle örtüşüyorsam onunla ortak mücadele. Yaşam hakkı en kutsal hak. Çocuk hakkı var, birey hakkı var, yaya hakkı var, doğa hakkı var. İçerisine neyi alabilirse onunla nasıl bütünleşebiliyorsa ama tercih hakkı anlamında söylemiyorum da öncelikli hak yaşam hakkı. En çok ötekileştirilen, o anlamda bütünleştik yani. Kitle acılar üzerine yoğunlaşıyor.”

Nevin'in Almanya'da yaşadığı süre içinde yabancı olmaktan kaynaklı yaşadığı zorluklar ve göç deneyimi, empati duygusuyla olayları içselleştirip benzer deneyimleri yaşayanlara farklı açıdan bakabilmesine olanak sağlamıştır. Nevin'in ifadeleri kişiliğinin göç, gurbetçilik, cezaevi ve Alevilik eksenlerinden hareketle şekillendiğini gözler önüne sermektedir.

“Almanya'ya ilk gittim. Birden beş yaşından aşağı bir çocuk konumundasın. Akraba, kardeşin, her kimse senin dil hocan olacak bütün sorunlarını çözecek ondan sonra sen dil kurslarına gideceksin eğitimlerden geçeceksin, günlük sorunlarını çözeceksin. Nereden baksan üç dört yılını alacak. Şimdi bunları görmeseydim ben belki Almanya'dakileri daha iyi algılayamayabilirdim. Orayı görmesem bugün komşuma neyi nasıl anlatacağımın çeşitliliğinde zorlanırdım belki. Şimdi anlatabiliyorum.”

Nevin'in Almanya'da yaşadığı yerel toplumla uyum sorunu ve dil handikapı, onun hayatı boyunca her türlü ayrımcı uygulamalara karşı duran bir duruş sergilemesinde önemli olmuştur. Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı; bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplumlara tam olarak ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler olarak tanımlamaktadır.¹³⁶ Kişilerin siyasi, ekonomik vb. sebeplerle göç ettikleri yerlerde yaşadıkları entegrasyon sorunu sosyal dışlanmaya neden olan problemlerden biri olarak kabul edilir. Nevin'in Almanya'daki Alevi örgütlenmesi içinde aktif olarak yer almasının sebepleri arasında cezaevi ve şiddet deneyimlerinin yanı sıra Almanya'da yaşadığı entegrasyon problemleri de yer almaktadır.

Beşinci görüşmecimiz Sezen yirmi sekiz yaşında ve Ankara doğumludur. Sezen, üniversiteye kadar Ankara'da yaşamıştır. Göç ile Ankara'ya geldiklerini belirtmekle birlikte doğudaki göçlerde olduğu gibi doksanlı yıllarda değil, bin

¹³⁶ Saniye Dedeoğlu, “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Kadınlar Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:66, Sayı:1, 2012, s.29.

sekizyüzlü yıllarda geldiklerini ifade ediyor. Kürt olan Sezen, Kürtçenin kendileri için bir kimlik algısı yaratmadığını ifade etmektedir.

“Evde mesela bizim ailede, köyde Kürtçe konuşulur ancak şey, Kürtçe sadece bir dildir bizim için bir kimlik değildir en azından ailemin bir kısmı için öyledir. Ben biraz böyle şey, amcamın ve halamın etkisinde kalarak daha çok böyle politik alana adım atmıştım. Lisede böyle ilk defa okumalar yapmaya, örgütlenmeye başlamıştım...”

Üniversite eğitimi için İzmir’e gelen ve Dokuz Eylül Üniversitesi’nde maliye bölümünde okuyan Sezen, siyasi çalışmalara ağırlık vermesi sebebiyle bir süre üniversite eğitimini yarıda bırakmıştır. Hayatını sivil toplum projeleriyle ilgili çalışmalardan kazanıyor. Kürt kimliğini sahiplenmesinde ve Kürt kimliği üzerinden dışlanmayı hissetmesinde okul çevresinin etkisi olmuş, aidiyet konusundaki kişisel sorgulamalarına lise döneminde başlamıştır.

“Lisede de ilk şeyim, ben Ankara’da Bahçelievler Deneme Lisesi diye bir yerde okudum. Anıtkabir’in hemen dibindeydi ve Ankaralılar bilir, o okul böyle şeydir, çok ülkücülerin yoğun olarak var olduğu bir lisedir ve biraz orada şey yani kendimi ait hissedip hissetmeme konusunda sorgulamalara başladım. İşte arkadaş edinemedim. Ben son sınıfta mesela hiç okula gitmedim. Yüz küsur gün devamsızlığım vardı. Okuldan atılacaktım.”

Sezen’in Kürt kimliğini sahiplenmesinde eğitim hayatında tanık olduğu ayrımcı söylem ve eylemler etkili olmuştur. Bununla birlikte Kürtçe, ona göre kimliğinin tanımlayıcı bir unsuru değildir. Lise döneminde yaşadığı dışlanma ile birlikte kişisel okumaları ve akrabalarıyla etkileşimleri aktif siyasal yaşamının lise döneminde başlamasına etki etmiştir.

Altıncı görüşmecimiz Bilge, aynı zamanda Sezen’in yakın arkadaşıdır ve ikisi uzun yıllar ev arkadaşlığı yapmışlardır. Bilge, yirmi yedi yaşındadır. Amasyalı olan Bilge, üniversite eğitimi için İzmir’e gelene kadar Lüleburgaz’da yaşamıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi kamu yönetimi bölümünü bitirdikten sonra Sezen’le birlikte çeşitli proje çalışmalarında dönemsel çalışmıştır, şu an ise bir kafede kasiyerlik yapmaktadır. Kendisini feminist olarak tanımlayan Bilge, bunu keşfetme sürecinde Sezen ile ev arkadaşlığı yapmasının etkili olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte küçüklükten gelen çeşitli bilinçaltı durumların etkili olduğunu, ancak doğru zamanda bu nitelendirmeyi açığa vurduğunu ifade etmektedir.

“Evet, yani feminist olarak tanımlamaktan korkmuyorum kendimi. Ama hani ne kadar bunu cesaret edip her ortamda yani illa ki hani bu olacak bu olacak gibi böylesine ısrar etmem her ortamda. Ama feministliğin hani küçüklükten beri

aslında yakınlık duyduğum bir şey olduğunu keşfettim. Evet, küçükken hani bir şeye ağlarsın. Neden o öyle ben böyleyim diye düşünürsün ama sonradan onu fark edersin. Çünkü ben haklıydım hani böyle hissediyordum gibi.”

HDP Kadın Meclisi’nden görüştüğümüz son kişi Gaye, Dersim’in bir ilçesinde doğdu. Otuz sekiz yaşında ve sağlık sektöründe çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir. Yatılı okulda okuduğu lise dönemi ve öncesinde abisinin yanında kaldığı dönem, onun Alevi kimliği ile ilgili farkındalıklarını arttırmıştır. Ailesinin Dersimli ve Alevi olmasından dolayı, kendisini “doğalında politik” olarak nitelendirmektedir. 1995 yılında İzmir’e göç ettiklerini ifade etmektedir; ancak bu göçün siyasi ya da ekonomik sebeple olmadığını, kardeşlerinin eğitiminde yaşanan zorluklar sebebiyle yapılan bir tercih olduğunu belirtmektedir. Abisinin yanına Adıyaman’a ortaokul eğitimini sürdürmek için gelen Gaye, o dönemde ilk olarak Alevi kimliği ile ilgili sorgulamaları yaşamıştır.

Gaye, Dersim’de Alevi nüfusun yoğun olmasından dolayı, Alevi kimliğini bu bölge ile özdeş anlamda ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle, Gaye’ye göre Alevi olmak Dersimli olmakla eşdeğer bir anlama sahiptir. Bu bilgi doğrultusunda, Dersim’de doğup büyümesi, Alevi kimliğine sahip olması ve çevresinde tanık olduğu ayrımcı söylem ve eylemler kendi deyimiyle onu doğal bir muhalif yapmıştır. Kişinin aile ve yakın çevresinin dışında kalan ve ikincil toplumsallaşma etmenlerinden sayılan okul çevresi, siyasi bilinç ve algıları şekillendirmekte etkilidir. Sezen’in Kürt kimliğini lisede ülkücü çevreyle karşılaşması sonucu daha çok hissetmesine benzer şekilde, Gaye’nin ortaokul ve yatılı okul sürecinde Sünnilik ile tanışması ve çevresinde Aleviliğe yönelik tutum ve algıları fark etmesi, onu bu kimlik üzerinden kendisini tanımlamaya ve aidiyet bağı kurmaya itmiştir. Dersim’de büyümesi, abisinin yaşadıkları ve Alevilik ile Dersim özdeşliğinde “halkın doğalında politik” olduğunu düşünmesi siyasi bilinçlenmesi için ilk etkilerden sayılmaktadır. Okul süreci Gaye’nin kamusal ve kamusal olmayan kimliklerini sorguladığı zaman dilimidir. HDP’de görüşülen diğer kadınlardan farklı olarak Gaye’nin hayatındaki bu iki dönemin, birbirini etkileyen ama siyasi algısını şekillendirme açısından farklı nüansları barındıran iki dönem olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

“Dersim’deki her aile aslında politiktir. İşte o Alevi toplumunun verdiği, sol yapının verdiği etkilerden dolayı benim ailemde de sonuçta günlük hayatta çok politik olmasa bile o Aleviliğin getirdiği bir politikleşme var çünkü sistemin içinde kendine yer bulamamış bir aile ve sistem tarafından sürekli dışlanan bir aile. Tabi bir de 1980 darbesi olmuş. Biz o zamanlar ben 1978 doğumluyum,

ben iki yaşımdayken falan o dönem abimler tabi çok aktiflermiş. Ben daha kapıların üzerinde yazılı olan yazıları biliyorum işte. Zamanında gazetelerle kapatmışlar ama sonradan gazeteler kalkınca hala o yazılar duruyordu. İşte eski sol örgütlere mensubiyet ve onun üzerindeki bir süreç vardı. Tabi, sonraki süreç biraz sessizlik süreci yani köyde de olmanın etkisiyle birazcık sessizlik dönemiymiş. Ama benim aile yapım biraz şöyle karışık, benim annem de babam da iki evli. Babamın da ilk eşinden olan çocukları var, annemin de ilk eşinden olan çocukları var. Annemin ilk eşinden olan çocuklarıyla tanışmamız çok çok sonra ve biri zaten ben tanışmadan Gazi olaylarından önce vuruldu. Yani hiç tanıyamadık onu, Devrim'i. Biri de benim. 1994'te ilk tanıştığımızda onunla annemle falan gittim tanıştım yani uzun yıllar görüşmemişler annemle vesaire. O yüzden de biraz böyle ikili bir yapı var yani. Anne ayrı olan çocuklar var, baba ayrı olan çocuklar var. Bir de anne baba bir olan çocuklar var...(gülmeler) yani böyle bir ortamda büyüdüm. Tabi, şöyle yani ister istemez köyden çıktıktan sonraki süreç biraz sancılı oluyor. Köy, homojen bir yer herkes bildiğin, herkes sizden. Ben ortaokulda ilk defa başka bir toplumla karşılaştım... Ortaokulda abimin yanında kalıyordum. İşte ilk defa bir Sünnilikle gerçek hayatta karşılaşmam, ilk temasım orada oldu. Yani ilk deneyimim orası ve o süreç mesela beynimde farklı kırılmalar yaratmıştı."

Dünya görüşü olarak kendisini sosyalist ve feminist olarak tanımlayan Gaye, özellikle feminist kimliğini fark etmesi ve sahiplenmesinde yine yatılı okuduğu dönemin izlerine işaret etmektedir.

Her iki partide yer alan kadınların sahip oldukları sosyal sermayenin türünü, benzerlik ve farklılık gösteren yönlerin neler olduğunu, ilişki yoğunluklarının nasıl ve ne kadar olduğunu tespit etmek için toplumsal profil özelliklerinin analiz edilmesi gerekir; bu doğrultuda CHP ve HDP'de görüşülen kadınların demografik özelliklerini ve aile yapılarını kapsayan toplumsal profil özellikleri değerlendirildi. Aile ve akrabalık bağı, bireyin dünya görüşünü şekillendiren ve politikleşmesini olumlu/olumsuz etkileyen bir unsur olabilir. Yakın ilişki ağları bazen algı ve düşüncelerin gelişmesine katkıda bulunurken bazen de kısıtlayıcı ve baskıcı olabilir. Bazı yaşam öykülerinde görüldüğü üzere, görüşmecilerimizin siyasi görüşlerini ve tercihlerini doğru bulmayan aile üyeleri, onlar üzerinde baskıcı ve kısıtlayıcı rol oynamıştır. Kimileri ise yakın aile üyelerinin kültürel sermayesinden ve siyasi bilgi ve tecrübelerinden etkilenecek bugünkü politik duruşunu belirlemiştir. Bununla birlikte bireyin yetiştiği çevrenin toplumsal değerleri, geleneksel kuralları, okul ya da iş çevresi de siyasi kimliğin kazanılma sürecinde etkilidir. Politikleşmeye katkı sunan bütün etmenler ilişkisel biçimde düşünülmelidir ve sosyal sermayenin diğer sermaye türleriyle ve kişisel özelliklerle etkileşim içinde olduğu hatırlatılmalıdır. Bu

doğrultuda, sosyo-demografik özelliklerin sosyal sermayenin birikim süreciyle bağlantılı olduğu da belirtilmelidir.

2.2. SOSYAL SERMAYENİN OLUŞUMUNDA KİMLİKLERİN ETKİSİ

İlişkisel sosyal sermayenin alt unsurlarından olan kimlik olgusu, kişiler arası etkileşimin kolay ve sorunsuz gerçekleşmesinde önemlidir. Kişinin kendini tanımlama tarzı ve hayatına yön verme şekli diğer bileşenlerle birlikte düşünüldüğünde nasıl ki kimliğe göre şekilleniyorsa, bu tercihler, hayat tarzı, hedefler ve sıfatlar yardımıyla kurulan ilişki ağlarının yoğunluğu, türü ve yapısı da kimlikten bağımsız düşünülemez.

Kimlik, kolektif ya da bireysel siyasallaşma üzerinde etkili bir unsur olmakla birlikte sosyal sermaye için de önemli bir kaynaktır. Kişinin sahip olduğu etnik, ırk, cinsiyet gibi sosyal kimlik sermayeleri sosyal sermaye bağlarına da yön vermektedir. Bunu James Cote, kimlik sermayesi kavramıyla açıklamaktadır. J. Cote’a göre kimlik sermayesi bireyin kendinde var olan ve davranışlarına yön veren içsel güçlerdir.¹³⁷ Bununla ifade edilmek istenen, bireysel yaşamdaki amacın içsel kontrolü sağlayıp kimlik sermayesine yön verdiğidir. Kimlik sermayesi, bir dizi psikolojik yetiler, kişinin iç dünyası ve hayatına yön veren kararları alacak düzeye getiren bir bireyselleşme sürecini kapsamaktadır.¹³⁸

Kişinin kimlik sermayesini edinme süreci, öz kimliğine nasıl yatırım yaptığı ve diğer bağlamlarda geçirdiği değişimlerle alakalıdır. Bu noktada sosyal çevresini gözlemleyen ve ondan etkilenen her bireyin kimlik sermayesi sosyal sermayesinden bağımsız şekillenmemektedir. Bireyin sonradan edindiği sosyal kimlikler sosyal faktörler ile ilişkili biçimde değerlendirilir.

¹³⁷ Gözde Özdikmenli Demir, “Üniversite Öğrencilerinde Kimlik Gelişimi: Kimlik Statülerinin Sosyal Sermaye ve Kimlik Sermayesi ile Olan İlişkisi”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:2, 2010, s.3.

¹³⁸ James E. Cote, “Identity Capital, Social Capital and The Wider Benefits of Learning: Generating Resources Facilitative of Social Cohension”, **London Review of Education**, Cilt:3, Sayı:3, 2005, ss.221-237, s. 226.

2.2.1. Kadınların Sosyal Sermayeleriyle Kimlik Sermayeleri Arasındaki İlişki

Sosyalleşme insanın, kimliğini oluşturmada, toplumun mevcut değer ve normlarının bireylere öğretilmesi sürecidir.¹³⁹ Kimlik gelişimi, sosyal bir varlık olan insanın, içinde bulunduğu çevrede gerçekleştirdiği, onu diğerlerinden farklı kılan özellikleridir.¹⁴⁰ Bireyler sosyal faktörlerin ve sosyal çevrenin etkisiyle kimlik sermayelerini inşa ederler. Kimlik sermayesi çerçevesinde iki tip ayrımdan bahsedilmektedir; bunlar kişisel kimlik ve sosyal kimliktir. Ancak bazı kimlik sermayesi kuramcılarına göre, sosyal kimlik ile kişisel kimlik iç içe geçen ve birbiriyle etkileşim içinde olan olgulardır. Kişisel kimlik, kendimizi, genel davranışsal eğilimlerimizi, kişiliğimizi, düşüncelerimizi, beğenilerimizi ve becerilerimizi temel alarak, bizi diğerlerinden ayıran niteliklerimizdir.¹⁴¹ Sosyal kimlik ise, bir toplumsal gruba üyelik ve o grubun üyelerine özgü niteliklerin tanımlandığı kimlik türüdür.¹⁴² Alevi olmak, kadın olmak, Türk olmak, Kürt olmak birer sosyal kimlik örnekleridir. Kamusal ya da kamusal olmayan çok çeşitli kimliklerin anlamlandırılma ve sahiplenilme süreci bireylerin politik çizgisine bazı noktalarda yön verirken gerek kültürel gerekse de sosyal sermayelerinin birikim sürecine etki edebilir, yönünü çeşitlendirebilir ya da dönüştürebilir.

Suzan'ın, Gaye, Nevin ve Leyla örneklerinde görüldüğü gibi etnik kimliğinden dolayı şekillenen bir kimlik sermayesi ve sosyal sermayesi olduğunu söyleyemeyiz. Birey, kimlik arayışı içinde kendini bir gruba ait hissedip, o sosyal gruba göre kendini tanımlar; bir anlamda sosyal sınıflandırma yaparak kendini bir grupla özdeşleştirir. Örneğin kadın kimliğine sahip olmak, bireyin kendi bedenini ve benliğini algılaması sonucunda davranış, düşünce ve tutumlarını buna uygun biçimde yönlendirmesini gerektirir. Her sosyal kimlik gibi başkalarıyla karşılaştırma sürecini

¹³⁹ Cemile Tokgöz Bakıroğlu, "Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları", İstanbul, <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/228.pdf>, (26.08.2016).

¹⁴⁰ Melek Coşgun, "Gençlerin Kimlik Gelişimi ve Sosyalleşme Sürecine Televizyon Dizilerinin Etkisi (Sakarya İli Kocaali İlçesi Örneği)", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:28, 2012, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/28/16.pdf>, (27.08.2016), s.2.

¹⁴¹ H. Andaç Demirtaş, "Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık", **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, (Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceylan), 1.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, (Ayrımcılık), s.77.

¹⁴² Demirtaş, Ayrımcılık, s.77.

içinde barındıran bu kimliği bireyler, birincil etkideki aile içinde anlamlandırmaya başlarlar. Böylece kadın erkek kimliğine dair oluşmaya başlayan fikirlerle beraber karşılaştırma, özdeşleştirme, baskıların farkına varma ve direnme pratikleri açığa çıkabilir. Suzan'ın davranış ve düşüncelerine yön veren feminist kimliği, ailesinin ve yaşadığı toplumun gayri resmi kurallarından duyduğu rahatsızlıkla belirginleşmiştir. Suzan, ilk örgütlenmesini de bu çerçevede açıklamaktadır.

*“Evde mesela sekiz on tane üniversitede yatılı okuyan erkek çocuk vardı. Kocaman bir ev beş altı odalı bahçesi büyük falan böyle. Bahçemizde işte amcamın halamın falan ayrı bir evi, bizim ayrı evimiz var falan böyle çiftlik gibi geniş bir arazi içerisinde Karşıyaka’da kendi arazimizdi. Ben böyle bir şey içerisindeydim ve yani günde hiç muhatap olmuyorsam kırk elli kişiyle muhatap olarak büyüdüm. Çekirdek aile içerisinde, küçük aile içerisinde büyümüş biri değilim. İlk böyle çok şey yaptığım beni çok etkileyen şeylerden biri çevremde okuma yazma bilmeyen erkek yoktu ama kadın vardı. Bunun kadınlara bir haksızlık olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum ve onlara defter kalem almıştım ailede. Okuma yazma öğretmeye başlamıştım, onların da bilmesi şart yani. Adalet duygusu taşıdığımı biliyorum. Bu adalet duyguma hitap etmeyen her şeye karşı aktif bir tutumum oldu yani babaannem herhangi bir şey hakkında yalan söylediğinde yalan söylüyor diyecek kadar... Mesela aynı şeyin amca çocuklarım için geçerli olduğunu düşünmüyorum. Biraz kişilikle alakalı ama ortam müsaitti o kişilik özelliğimin ortaya çıkması için. Yani hep söylerim benim ilk kadın çalışmam beş yaşında okuma yazma öğretmeye kalkışmamdır. Gerçekten kadınlara haksızlık yapıldığını düşündüğüm ilk şey hani geriye dönüp bakıyorum kendime oydu diye düşünüyorum. **E: Peki ilk örgütlülüğünüz ne zaman oldu?** 1971’de Karşıyaka Halkevinde ilk şey yaptım benden iki yaş küçüklere fen ve matematik dersleri verdim. O zaman 12 Mart dönemi yeniydi. Örgütlü olduğum düşünülebilir yani”¹⁴³*

Etnik ve dinsel kimlikten farklı olarak sonradan kazanılan, feminist kimlik, sosyalist kimlik, parti kimliği gibi kimlikler kendini merkeze alan, çemberin dışında kalanları ötekileştiren ve devamlılığı odak alan vurgulardan farklı olarak bireyin değişik zamanlarda istediği gibi biçimlendirebildiği ve edinebildiği bir kimliktir. Bu özelliği onu edinen kişiye sağladığı sosyal çevre hakkında fikir vermeye yardımcı olur. Sosyal kimliği belirleyen, bireyin ait görüldüğü değil, kendisini ait hissettiği gruba/sınıfa ilişkin üyeliktir.¹⁴⁴ Bu yönüyle kamusal olmayan kimlikler kişinin sonradan edinebildiği ve çeşitlenebilme özelliğini taşıyan kimliklerdir. Bu noktadan hareketle bir kişinin birden çok sosyal kimliği olabilir. Örneğin, bir kişi hem kadın, hem feminist hem sosyalist olabilir. Aynı şekilde etnik ve dinsel kimliklerle birlikte düşünüldüğünde tüm sosyal kimlikler kişinin kendini ait hissettiği grubun üyeleriyle

¹⁴³ Suzan, CHP Kadın Kolları, 02.04.2016, İzmir.

¹⁴⁴ Demirtaş, Ayrımcılık, s. 77.

nasıl bir etkileşim içinde olduğu hakkında da fikir verir; bu yönüyle kimlik sermayesini sosyal sermayeden bağımsız düşünemeyiz.

2.2.2. Sosyal ve Kolektif Kimliğin Siyasallaşma Üzerindeki Etkisi

Bireyin özgün kimliğinin oluşumunu sağlayan toplumsal kimliktir.¹⁴⁵ Bu noktada, kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek mirası ve kalıplaşmış ritüeller toplumsal kimliğin oluşumuyla beraber sosyal çevreyi de etkisi altına almaktadır.

Grupların ya da bireysel anlamda kişilerin ortak mitlere, geleneklere, tarihi mirasa sahip olmaları birçok konuda olabileceği gibi siyasal bütünleşmede de esnek ve daimi güç olarak onları bir arada tutmaya yardımcı olabilir. Topluluk fertleri arasındaki dayanışma bağlantısını kuvvetlendiren ortak anılar, etnik kimlik ve gelenekler yasal ve bürokratik bağlantılardan farklıdır. Milli ya da etnik kimlikler topluluktaki bireyler arasında samimiyet ve işbirliğini sağlama, kendi aralarında daha iyi anlaşılma gibi içsel işlevleri yerine getirmede önemlidir. Antony Smith, milli kimliğin çok boyutlu olduğunu düşünmektedir. Milli kimliğin oluşabilmesi için ortak mitlere, tarihi belleğe ve kitlesel bir kamu kültürünün varlığına ihtiyaç vardır. Milli kimliği modern yaşam ve siyasada böylesine esnek ve daimi bir güç haline getiren ve kendi özelliğini yitirmeksizin diğer güçlü ideoloji ve hareketlerde etkili birleşimlere girmesini sağlayan tam da bu çok boyutluluğudur.¹⁴⁶ Buna göre, farklı bir takım ideolojilerle bütünleşme ve etkili birleşimlere girmede önemli bir unsur olan ortak anılar, yaşanan ortak ezilmişlikler ve ortak ayrımcılıklar çerçevesinde yönünü çizip insanları bir paydada buluşturabilir. Daha yüzeysel farklılıkların ve insanların tarihsel değişimlerinin altında yatan anlam kümelerinin, şifrelerin “tekliği”ni sağlayan etnik, coğrafi geçmiş, din, bölgesel veya ulusal dil şeklinde sayılabilecek özler ve paylaşılmış deneyimlerin varlığı önemlidir.¹⁴⁷

Çalışma boyunca ortaya çıkan ve özellikle HDP Kadın Meclisi üyeleriyle gerçekleştirilen görüşmelerde Kürt kimliği vurgusunun gerek kadınların siyasallaşma

¹⁴⁵ Fuat Bozkurt, **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s.7.

¹⁴⁶ Anthony Smith, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şen, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.34.

¹⁴⁷ Jorge Larraín, **İdeoloji ve Kültürel Kimlik Üçüncü Dünya Gerçeği**, çev. Neşe Nur Domaniç, 1.Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.217.

dönemlerinde gerekse de sahip oldukları iletişim kanallarının yönünü tespit etmede oldukça önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kürt kimliğinin yanı sıra Alevi kimliği de görüşülen bazı kadınlar için tanımlayıcı ve belirleyici bir unsurdur; dolayısıyla birden fazla sosyal kimliğe sahip kadınların siyasi görüş ve tercihlerini anlamlandırırken çok boyutlu düşünmek gerekmektedir.

HDP Kadın Meclisi üyelerinden Gaye, Dersim’de bir Alevi köyünde doğup büyümüştür. Eğitimini sürdürmek için yatılı okulda kaldığı süreci ve sonrasını “farkındalık dönemi” olarak nitelendiriyor.

“Mesela çok samimi bir arkadaşım vardı. Bilmiyordum onun Sünni olduğunu ama sonra Sünniyim dediğinde çok şaşırılmışım. Yani kendi içimizde de aslında bazı kalıplarımız olduğunu şimdi dönüp geriden bakınca görebiliyorum, sonra da zaten yatılı okul süreci. Yatılı okul zaten kötü bir süreç özellikle de yani tek, kadınların sadece işte kız çocuklarının kaldığı sağlık meslek liseleri, kız meslek liseleri gibi liselerin olduğu yatılı okullar biraz sorunlu. Ben Adıyaman gibi bir yerde ilk iki yılı geçirdim ki daha kapalıydı. İşte öğretmenlerin şunu giyme, bunu giyme, şu kadar sınırlı saatte çarşıya git gel dedikleri bir süreçti ve hepsi çok anlamsız geliyordu bir de. Yani siz düşünün ki bir etek giyme zorunluluğu vardı çarşı izninde, benim hiç eteğim yoktu...(gülüşmeler) Yani, ilk çarşıya giderken arkadaşlardan etek alıp çıkmak zorunda kalmışım. O sırada zaten olayların yoğun olduğu süreçlerdi. İşte 1995’te bizim her birimizin de okul problemi nedeniyle ailem İzmir’e geldi. 1995’te ben Balıkesir’e geldim ve ertesi yıl da İzmir’e geldim. İzmir’den mezun oldum liseden. Ama şöyle bir süreç hep vardı tabi ki. Bu yani Alevilik geleneği, bu sol kültürün getirdiği şeyden dolayı işte kendinize hep bir arayış içindesiniz ve hep bir aidiyet arıyorsunuz, bu tabi en yakınınızdaki kişi.”

Mekanik dayanışma benzerlikten ileri gelen bir dayanışmadır; böyle dayanışmalı bir toplumda bireyler arası fark azdır; bireyler, aynı duyguları duyduklarından, aynı değerlere bağlı olduklarından birbirlerine benzerler.¹⁴⁸ Aynı kimliği taşıdığı bilinen kişilerle bir bağ kurmak ve aidiyetlik hissinin verdiği güveni tesis etmek daha kolay olabilmektedir. Kimlikler, sosyal ve kültürel süreçlerin bir ürünü olarak gelecekteki yaşam tarzının belirlenmesine etki ederken geçmişi kendine rehber olarak tutmaktadır. Görüşmecinin okul çevresinde Alevi arkadaşlarla yakın bağ kurması, çevreden gördükleri ve o güne kadar alışageldiği kültürel ve sosyal yapıdan farklı kimlikleri tanınması kendi aralarındaki bağlılığı pekiştirici bir etki yaratmıştır. Birbirlerine bağlılık olarak nitelendirebileceğimiz bu yakınlıkta, çocukluk döneminde belki politik olarak adlandıramayacağı bir arayış mevcuttur. Ancak kişi ilerleyen zamanlarda politik ve etnik aidiyetini anlamlandırırken

¹⁴⁸ Doğan Ergun, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1973, s.57-58.

deneyimlemiş olduğu farklı sosyal ve kültürel değişimleri, benzerlik ve farklılıkları analiz edebilmektedir. Kolektif kimlikler, bir yönüyle sosyal sınırları inşa etmek için oluşturulan benzerlik ve farklılıkları temsil etmektedir. Sosyal yapı ve bir kolektifin üyeleri arasında güven ve dayanışmanın sürdürülmesi onun başlıca görevidir.¹⁴⁹

J. Coleman, sosyal sermayeyi tanımlarken genellikle aile, okul çevresi ve diğer toplumsal ilişkilerden meydana gelen bir ilişki ağının ürünü olduğunu vurgulamaktadır. Bireyin yaşadığı toplumun normları, politik rejimi, resmi ya da gayri resmi kuralları kendi kimliğini tanımasına ve adlandırmasına zemin hazırlarken, ilişkisel kaynaklarına da dayanak oluşturmaktadır. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel'in derlediği *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak* kitabında Alevi gençliği üzerine analizler yapan Özlem Ezgin'e göre, aynı kimliği taşıyan kişilerin yakınlık kurmalarında yaşanmış ortak anıların, ezilmişliklerin ve ayrımcılıkların etkisi dikkate alınması gereken bir konudur. Alevilerin uğradıkları ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri deneyimleri farklı inanç pratikleri, zorunlu din dersi, hakaret, iftira ve kalıp yargılar, Alevi-Sünni kadın erkek ilişkileri, sosyal çevre ve ayrımcılık pratikleri, çocukluk yıllarında ve öğrencilik hayatında yaşanan ayrımcılıklar, çalışma yaşamındaki ayrımcılıklar ve kamu hizmetindeki ayrımcılıklar sınıflandırılmıştır.¹⁵⁰ Görüşmecimiz özellikle yatılı okulda maruz kaldığı ayrımcı söylemleri gençlik dönemiyle birlikte politik bir arayışın dinamiği olarak düşünmüş; Aleviliği kendi deyimiyle sol kültüre yakın olarak hissedip aidiyetini de o kültürle bütünleştirmiştir. Aidiyet arayışında kendisi gibi olan diğer yatılı okuldaki arkadaşlarıyla arasında diğer arkadaşlarına göre daha sıkı bir bağ kurmasını da bu çerçevede düşünebiliriz. Belirsiz ve kontrol dışı değişimlerin yaşandığı bir çevrede kimlik arayışı, güven içerisinde yaşamının moral kaynaklarından biri olmaktadır. İnsanlar dini, etnik, bölgesel ya da ulusal kimlikler etrafında yeniden bir araya toplanma ihtiyacı hissetmektedirler.¹⁵¹

“İşte beş tane Dersimliydik biz okulda ve beşimizin arasında daha özel bir ilişki vardı doğal olarak. Okul, yatılı okulların şöyle bir sistemi var; mümkün olduğunca orada farklılıkları eritmeye çalışıyorlar. Yani örneğin biz çok çalıştık. Hani beşimiz de gerçekten çok çalışkan öğrencilerdik. Ama

¹⁴⁹ Judit Bokser- Lıwerant, “Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler”, **İslami Araştırmalar**, çev. İhsan Çapcıoğlu, Cilt:16, Sayı:2, ss.281-293, s.2.

¹⁵⁰ Özlem Ezgin, “Alevi Gençliği, Deneyim ve Talepler: Bir Özne Olarak Alevilik”, **Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak**, (Der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel), 1. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara, 2013, s.184.

¹⁵¹ Bokser- Lıwerant, s.9

buna rağmen o Alevi kimliğimizi de eritmeye çalışan yaklaşımlar vardı. Mesela bizi de oruç tutmaya zorluyorlardı. Ya da işte öğretmenler gelip ya çok iyi çocuklarsınız, çok çalışkansınız, çok başarılısınız ama işte biraz da dini yönünüzü geliştirin falan diye telkinlerde bulunuyorlardı. Ama biz diyorduk hocam biz Aleviyiz. Biz biliyoruz diyorlardı. Bu sefer biz şaşırıyorduk, aa nereden biliyorlar biz söylemedik ki. E, Dersimlisiniz diyorlardı. Doğal olarak yani hep böyle süreçlerle geldi geçti o dönem. Yani bir arayışımız vardı ama tabi ki politik olarak politik olmaktan ziyade o politik inancın, o sol kültürün getirdiği bir aidiyetti. Ama ideolojik bir aidiyet o dönem için geliştiremiyorsunuz. Yani şu fraksiyon bu fraksiyon gibi olmuyor.”¹⁵²

Kişi kendini diğer insanların gözleriyle görüp, benliğini onların kendisine olan tepki, tutum ve davranışlarından çıkardığı sonuçla algılar ve bunlar, kendini algılama (self-perceptions) yoluyla fert tarafından yorumlanarak belli bir kimliği yaratır.¹⁵³ Bu doğrultuda, insanların kendilerini tanımlama ve aynı zamanda etraf tarafından tanınma yolunun kimlikle ilgili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, insanın toplumsallaşması ile birlikte yine bir kimlik oluşumundan bahsedebiliriz. Bununla ifade edilmek istenilen nokta, etnik grupların ya da kişilerin homojen olarak düşünülmemesi gerektiğidir. Etnik kimliğin, farklı kimliklerin bir arada olmasını sağlayarak grup içi dayanışmayı artırıcı bir işlevi yerine getirdiği sosyolojik bir gerçekliktir.¹⁵⁴

Erik H. Erikson’a göre kimlik, psiko-sosyal anlamda bireydeki ego sentezinin ve yine bireyin gruptaki rolünün tamamlanmasına dayanır ve sosyal kimlik bireyin kendini sosyal bir çevreye göre tanımlamasını ve konumlandırmasını ifade eder.¹⁵⁵ Sosyal kimlik teorisi kapsamında bireyin kim olduğu ve eylemlerine yön veren mekanizmayı belirleyen normların ne olduğu bireyin kendi kimliğini nasıl algıladığı ile alakalıdır. Bir gruba ya da bir örgüte üye olmaya sevk eden düşünce ve davranışlar sosyal kimlik ile bağlantılı olarak düşünülmelidir. Bu sebeple, sosyal kimlik sosyal sermaye literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal sermaye türleri arasından özellikle ilişkisel sosyal sermaye bireyin kimlik anlayışı ile bağlantılıdır. İlişkisel sosyal sermayede bireyin kimlik algısı, bir sosyal gruba ya da

¹⁵² Gaye, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 19.01.2016, İzmir.

¹⁵³ Mehmet Cüneyt Birkök, **Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.68.

¹⁵⁴ N. Bilgin, Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.60’dan aktaran Celalettin Yanık, “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, **Kaygı**, Sayı:20, 2013, ss.225-237, s.231.

¹⁵⁵ Yanık, s.228

gruplara üyeliği ve bu üyeliğe yüklediği değer olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁶ Sosyal kimlik, kişinin içinde bulunduğu toplumsal yaşama ayak uydurarak kazandığı bir kimlik olarak düşünüldüğünde zamanla kolektif özellikler kazandığı görülür. Sosyal kimlik sürecindeki etkin yönün mensubiyet ve aidiyet ikilisi doğrultusunda ele alınması, bireysel kimliğin artık toplumsal rabıtası içinde değerlendirilecek kolektif kimlik kurgusuna kapı aralamaktadır.¹⁵⁷

“Yani tabi ki kendimi Kürt özgürlük mücadelesinin saflarında görüyorum. Yani temel aidiyetim nedir diye düşünürsem hani ya da esas kimliğim hangisidir, hangisini daha çok sahipleniyorum diye bir soru sorarsanız Kürt kimliğimi daha çok sahipleniyorum. Bunun dışında kadın kimliğimi daha çok sahipleniyorum ve arkasından gelen inanç kimliğimi, Alevi kimliğini sahipleniyorum. Hani bir sıralama ya da bir hiyerarşi koyarsak arasına. Çünkü şunu çok iyi görebiliyorum yani bu ülke kurulduğundan beri bir eşitlik ilişkisi sağlayamamış kendi içerisindeki vatandaşlara. Buna Türkler de dahil. Bir eşitlik ilişkisi yakalayamadığı için de birileri üzerine hep tahakküm kurmuş. Belki de aslında bir çelişki gibi de gelebilir. Ben daha çok Alevi kimliğim üzerinden ezildim. Bütün çelişkilerimi Alevi kimliğim üzerinden yaşadım. Ama bu Alevi kimliğim üzerinden yaşadığım çelişkiler beni Kürt kimliğine taşıdı. Yani çünkü orada mesela bir Dersimli olarak sizde ilk eşleştirdikleri şey Alevilikti. Onun için bu Alevi kimliği beni Kürt kimliğine taşıdı. Ya da Kürt kimliğiyle buluşturdu diyebilirim. Onun için asıl ezilmişliğin ya da asıl kendime edindiğim Kürtlerin özgürlük mücadelesi için yürütülen mücadelenin sahiplenilmesi gereken büyütülmesi gereken ve eşit, özgür bir topluma ulaştırılması gereken bir mücadele olduğunu düşünüyorum. HDP’yi burada farklı kılan bu eşitliği yakalaması, anda eşitlikçi olması, özgürlükçü olması ve kapsayıcı olması. Yani bütün farklı farklı yapıları farklı farklı ezilmişlikleri öteki kimlikleri bir araya getirebilmesi ve bir arada tutması. Yani benim Alevi kimliğim de HDP’de yansımaları buluyor Kürt kimliğim de HDP’de temsil buluyor, kadın kimliğim de HDP’de temsilini buluyor. Aynı zamanda emekçi kimliğimde orada temsilini buluyor.”¹⁵⁸

Kişilerin zorunlu olarak içinde bulunduğu aile gibi ya da bulunmayı tercih ettiği arkadaşlık çevresi gibi platformlar onlara sosyal bir kimlik sağlarken aynı zamanda etnik kimlik, din, dil, ortak tarihsel anılar, müşterek geçmiş mirası, aynı ezilmişlikten dem vurmalar çerçevesinde onları birleştirmeye sevk ederek kolektif kimliğe sempati duymalarına kapı aralamaktadır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında kadınların bazılarının kadın olmaktan kaynaklı cinsiyete özgü kimliklerinin örgütsel ve kişisel ilişki ağlarını nasıl şekillendirdiğine yönelik bulgular sunulacaktır. Ancak çalışmanın bu aşamasında etnik ve milli kimliğin özellikle HDP Kadın Meclisi’nde

¹⁵⁶ Henri Tajfel, “Social Pshycology of Intergroup Relations”, **Annual Review of Pshycology**, Cilt:33, 1982, ss.1-39, s.2

¹⁵⁷ N. Bilgin, **Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995’den aktaran Yanık, s. 229.

¹⁵⁸ Gaye, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 19.01.2016, İzmir.

ortak sayılabilecek özgün bir yön olması sebebiyle kolektif kimlik kazanmalarında etkili olduğunu vurgulamak yanlış olmayacaktır. Kişisel olarak nitelendirilen kimlik algısı bireyin kendi sosyal sermayesi ile iç içe geçen bir süreç olarak düşünülmelidir. J. Cote bu sosyal ilişki ağındaki bağların ırk, cinsiyet vb. bazı sosyal kimlik benzerlikleri doğrultusunda kurulduğunu ileri sürmektedir.¹⁵⁹ Siyasi algı, bilinç, etkileşim, diyalog ve tercihler aile, arkadaşlık gibi enformel sosyal sermaye tabanı, kişinin kendine atfettiği kimliği meydana getirmekte etkili olmaktadır.

“...Etkileniyorsunuz tabi. Bunlarla büyüyorsunuz, kişiliğiniz bunlar üzerine oturuyor veya idealleriniz bunlar üzerine şekilleniyor. Saygı duyuyorsunuz, kendinizi sokaktaki arkadaşınıza veya bir arkadaşınıza o kimliğinizle ne kadar olursa olsun etkileniyorsun ve ifade etmeye çalışıyorsun. Farklılaşıyorsun ve farklı gördüğün, seninle bir var olduğun arkadaşlarınla bir şeyler yapmaya çalışıyorsun.”¹⁶⁰

Yukarıda ifadelerine yer verilen görüşmecimiz Nevin, Alevi kimliğine sahip bir HDP Kadın Meclisi üyesidir. Kendisini Kürt olmamasına rağmen yaşadığı sosyal çevrenin ve biraz da içsel sorgulamalarının etkisiyle Kürt siyasal hareketine yakın bulmaktadır. Gençliğinden bugüne değin kendisini Kürt hareketinin bir mensubu olarak görüp kendi ifadesiyle “sosyalist kimliği” ile yer almayı tercih ettiği hareketi bütünleştirmiştir. Gaye, sahip olduğu her kimliğin kendisini bir diğer kimliğe taşıdığını düşünmektedir. Çok boyutlu ve etkileşim içinde olan bu kimlikler onun tercihlerini ve içinde yer almayı seçtiği siyasi oluşumu belirlemeye yardım etmiştir. Buna benzer şekilde Nevin, yurt dışında olduğu zaman diliminde Alevi örgütlenmesinde yer alarak kolektif kimliğini kazanmıştır. Keza Kürt siyasal partilerinde aktif olarak bulunmasını da kendine atfettiği sosyalist kimlik ekseninde açıklamaktadır. Görüşmecilerimizin anlatılarına bakıldığında kolektif kimlik olgusunu meydana getiren ortaklıkları yaşam biçimi halinde seçtikleri örgüt veya oluşumlara taşıdıkları görülmektedir. Bazıları feminist, bazıları sosyalist bazıları Atatürkçü kimliğini temsil eden oluşumlara yönelip kişisel kimliğine kolektif boyut katıp anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla sosyal çevre ve ilişkilerin temeli bu noktadan bağımsız düşünülemez.

“...O zamanki kurulan ilk Halkın Emek Partisi (HEP) dönemlerinde büro sekreterlikleri yaptım ki o zamanlar kimlik daha önemliydi. Bir Kürt partisi olarak algılanıyorsunuz tamamıyla bugünkü HDP ile kıyaslanamayacak bir

¹⁵⁹ Özdikmenli Demir, s.2.

¹⁶⁰ Nevin, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 27.12.2015, İzmir.

şekilde. Ondan sonra kısa dönemler bir gözaltı cezaevi dönemleri yaşadım. **E: Bu hangi dönemde oluyor?** 1993'e kadar böyle devam etti. 1993'ten sonra bir kısa dönem İnsan Hakları Derneği olarak Diyarbakır'da bulunup geri geldim. Orada bir gözaltım var ve şiddet görmüştüm. Akabinde tedavi olmak için imkanlarımla yani ailesel imkanlarla Avrupa'ya çıkmıştım. Ameliyatlar falan filan derken siyasi mültecilik, arkasından oradan süren bir on dört yıllık iş yaşamı. Ama orada da çok ilginç, Alevi örgütlenmesi vardı çok büyük, devasa bir örgütlenme. Alevi Almanya Federasyonu'nda falan çalıştım. Arkasından da tekrar bir evlilik yapma kararıyla ülkeye geri dönüş yaptım. Yaşam beni zaman içerisinde yine 1993'lerdeki HEP, DEP döneminin devamı olan ama daha çok sosyalist kimlikle ötekileştirdiğimiz denilen devletin yok saydığı, görmek istemediği kesimlerle bireylerle bulunmuş olduğumuz partinin içerisinde göreve getirdi."¹⁶¹

İnsanların kendi hayatlarını anlamlandırdıkları cinsiyet kimliği, etnik kimliği ya da milli kimliği devamlı olarak icra edildiği sürece varlığını tesis edebilir. Bireylerin farklı farklı kimliklere sahip olması siyasallaşmasına da etki edebilmektedir. Manuel Castells, farklı kültür yapıları arasında her daim var olan bir tutarlılıktan bahsetmektedir. Ona göre, insanlar, bireyselleşme ve toplumsal parçalanma süreçlerine direndikleri, zaman içinde bir aidiyet duygusu, nihayetinde birçok durumda bir cemaat kimliği, kültürel bir kimlik ortaya çıkaran cemaat örgütlenmelerinde toplanma eğilimi gösterirler.¹⁶²

"...Sosyalist bir insanın dünya görüşünde insan özelliğini öne çıkaran bir yapının bireyi olduğu için buradayım. İkincisi, bizler Bektaşiyiz. Bektaşilikte önemli olan diyor yetmiş iki millete bir nazardan bakmanın getirisi de böyledir."¹⁶³

Kürt Kadın Hareketinde kendini hareketin bir parçası olarak gören her bir kadının farklı birer kimlik taşıdığı kabul edilerek bu hareketin, farklı perspektiften kadın kurtuluşuna bakan kadınları bir araya toplaması amaçlanır.¹⁶⁴ İster sosyalist, sosyalist feminist, milliyetçi feminist ister ulusal anlamda feminist olarak adlandırılsın, Kürt Kadın Hareketi üzerine yapılan çoğu çalışmalarda vurgulanan nokta, kadın ve Kürt olmaya dayalı kimliklerin sahiplenilmesidir. Kadınların örgütlenirken bu temalara önem verdiği görülmekle birlikte örgüt içi ve örgüt dışı

¹⁶¹ Nevin, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 27.12.2015, İzmir.

¹⁶² Manuel Castells, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Kimliğinin Gücü**, 2. Baskı, çev. Ebru Kılıç, Cilt:2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.85.

¹⁶³ Nevin, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 27.12.2015, İzmir.

¹⁶⁴ Ömer Çaha, **Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s.384.

ilişkilerinde de bu paydayı paylaşan insanlarla aynı yolda yürümeyi tercih etmesi doğal bir çıktıdır.

Leyla, Alevi Kürt kimliğine sahip HDP Kadın Meclisi üyesidir. Kendisini politik anlamda feminist olarak tanımlamasından ziyade bu kimliğe göre kurduğu ilişki ağlarının yapısı onu diğer görüşülen kadınlardan farklı bir noktaya taşımaktadır. Çalışmamızın esas problematiğine yönelik önemli bulgular sunduğunu düşündüğüm Leyla, uzun yıllar çeşitli kadın örgütlerinde yer almış olması sebebiyle çeşitlilik arz eden bir sosyal sermayeye sahiptir. Diğer bir dikkat çeken nokta ise, siyasal yaşamı ve bireysel mücadelesi boyunca dahil olduğu ya da yakınlık kurduğu kadın örgütlerinde Kürt kimliğini de temsil eden mozaikler aramış olmasıdır. Hem kadın hem Kürt kimliğini bir arada temsil edeceğini düşündüğü örgütlenmeler içinde yer almaya önem vermektedir. Bahsedildiği üzere, insanların kendi hayatlarını anlamlandırdıkları cinsiyet kimliği, etnik kimliği ya da milli kimliği devamlı olarak icra edildiği sürece varlığını tesis edebilir ve bireylerin farklı farklı kimliklere sahip olması siyasallaşmalarına da etki edebilir.

“Aslında bir yerde örgütlenirken özellikle hani biraz doğalında geliştirdi falan ama ben zaten hani bir yerde örgütlenirken en baştaki kriterim bir, Kürt sorununa bir Kürt olduğum için nasıl bakıyor? İki, kadınlar orada nasıllar? Çünkü görece hani Kürt toplumu özellikle feodalitenin bazı yerlerinin çözüldüğü ama bazı bağlarının yine de incelmış bir şekilde de olsa sürdüğü bir toplumdu ve ben de onlardan birisi olarak hani kadın sorununa dair ne yapıyorlar ve özellikle o hareket içerisindeki kadınlar nasıl diye özellikle bakıyordum.”

Leyla'nın Kürt toplum yapısı hakkındaki düşünceleri toplumdaki feodal bağların eski dönemlere göre incelendiği, ama yine de ataerkil yapının görece baskın olduğu ve tamamen kaybolmadığı yönündedir. Leyla, geçmişten bugüne kadar siyasal mücadelesini yürüttüğü ve yer aldığı örgütlerde Kürt ve kadın kimliğinin temsil edilmesine önem vermiştir. Bu doğrultuda Leyla, Nevin ve Gaye için HDP, farklı kimliklerin temsil edilebildiği ve farklı kimliğe sahip insanları buluşturabilen bir partidir. Hem siyasal mücadelelerini hem de ilişki ağlarını kadın, Alevi, Kürt kimlikleri üzerinden inşa etmeleri dikkat çekmektedir. Kadınlar, aynı zamanda, örgüt içinde benzer kimliklere sahip diğer kişilerle tanışarak, işbirliği yaparak, ortak çalışmalarda bulunarak hem örgütsel hem de kişisel sosyal sermayelerini geliştirmektedirler.

2.2.3. Proje Olarak Feminist Kimliğin Kazanılma Süreci

Cinsiyete has yaşam statüleri ve deneyimleri arasındaki farklılık, ne hukuki ne de gayri resmi boyutta dikkate alınmakta; kadınların kültürel öz-kavrayışına olduğu gibi, ortak kültüre getirdikleri katkıya da gereken takdir gösterilmemekte; yaygın tanımlamalar içerisinde, kadınların gereksinimleri dahi yeterince dile getirilmemektedir.¹⁶⁵ Bunun sonucunda cinsiyete özgü ötekileştirilmeyi hisseden kadınlar, tanınma mücadelesine girmekte ve cinsiyet kimliğinden beslenen yeni bir kimlik yaratmaktadırlar. Toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleri, bu aktörlerin bütün bir toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçladıklarının bir örneğidir.¹⁶⁶ Manuel Castells, her kimliğin (cinsiyet kimliği, milli kimliği, etnik kimliği vb.) onu taşıyan kişiye belli yararlar sunduğu savını ortaya koyarken, bir anlamda kişisel direniş mekanizması olarak işleyen kimliklerin bir proje gibi toplumsal değişimler yarattığını söyler. Ona göre, feminist kimlik bu noktada bir proje metaforudur. Tarihsel süreçte kadınların hakları için direniş sergileyip, toplumların dayattığı üretim, cinsellik, kişilik yapılarına meydan okuma çabaları toplumsal yapıyı dönüştürme projesi olarak düşünülür. Burada M. Castells'in dikkat çekmek istediği önemli husus, var olan yapıyı dönüştürme projesi olan kimliğin onu taşıyan kişiye belli faydalar sağlamasıdır. Bu faydalar, uğruna mücadele edilen şeyin gerçekleşip gerçekleşmemesi şartından bağımsız olarak kültürel, sosyal ya da entelektüel kazanımlar olarak sıralanabilir.

“Biraz böyle kadın mücadelesine üniversiteye başladığımda yani o kavramlarla yani toplumsal cinsiyet kadınlık rolleri vesaireyle üniversiteye geldiğimde aslında biraz karşılaştım. Mesela onunla yani kadınlık rolleri ve toplumsal cinsiyet rollerini aslında eşcinsel bir arkadaşla tanıştıktan sonra fark etmiştim yani o rolleri sorgulamayı. Ben aynı zamanda LGBT¹⁶⁷ mücadelesinin de içinde profesyonel olarak aktif çalıştım. Hatta İzmir’de Siyah Pembe Üçgen Derneği var. Ben o derneğin profesyonel çalışanıydım... Dernekte profesyonel çalışandım yani projede koordinatör olarak çalışıyordum. Biraz böyle sorgulamam eşcinsel bir erkek arkadaşla temasımla olmuştu. Sonra Toplum Gönüllüleri Vakfı’nın birkaç eğitimine gitmiştim. Toplumsal cinsiyet, demokrasi

¹⁶⁵ Jürgen Habermas, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları, çev. İlknur Aka, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.119.

¹⁶⁶ Manuel Castells, s.14.

¹⁶⁷ Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel.

ve insan hakları, halk sağlığı için cinsel sağlık eğitimlerine falan. Orada böyle toplumsal cinsiyet eğitimleri aldıkça güçlendiğimi hissetmiştim.”¹⁶⁸

Sezen’in eşcinsel bir arkadaşı aracılığıyla LGBT ile tanışıp, daha sonra orada aktif çalışmalar yürütmesi hem bireysel anlamda kadın kimliğinden doğru kimlik sermayesini hem de yakın bağların köprü işlevi gördüğü sosyal sermayesini geliştirmesi açısından önemlidir. Kadınlık rolleri ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili sorgulamalar yapmasının ardından dahil olduğu yapı ve bileşenler Sezen’e kültürel anlamda bir birikim sağlamıştır. Sahip olduğu feminist kimlik gelişirken aynı zamanda hem sosyal hem kültürel olarak onu güçlendirmiştir. P. Bourdieu, “kimlik” olgusundan ziyade fiili ve potansiyel kaynakların, sosyal sermaye aracılığıyla harekete geçirilebileceğini ifade ederken esasen bireyin nihayetinde bir kazanım elde ettiğini farklı bir bakış açısıyla savunmaktadır. Örneğin, kişinin sahip olduğu feminist kimliğin, ona kazandırdığı kültürel ve sosyal birikimi sosyal sermaye literatüründe “kaynak” olarak adlandırdığımızda, potansiyel ya da fiili olan bu güç kişiye ekonomik, kültürel ya da sosyal kazanımlar sağlayabilir. Sosyal sermayenin kaynakları harekete geçirici özelliği bir bakıma çeşitli alanlarda avantaj elde etmeye yardımcı bir dinamiktir.

“Ben LGBT aktivistiyken lobcilik faaliyetleri üzerine HDP’yle, MHP’yle CHP’yle AKP¹⁶⁹ ile görüşmeler yapıyorduk. HDP’yle zaten bir görüşme olacaksa hep kendimi önerip kendim geliyordum kendimi daha rahat ifade edebildiğim için. Böyle gide gele işte iki sene önce 2014’te kongre olduğunda arkadaşlar yani önermişlerdi yeni yönetimde yer almak ister misin diye. Açıkçası il yöneticiliği böyle şey, çok yapabileceğim bir şey değilmiş gibi geliyordu, zorlanabileceğim bir şeymiş gibi ve hep şey demiştim. Bir başkası daha olsun aklınızda ben zaten destekliyorum, zaten her alanda içindeyim son isim ben olayım. Ama arkadaşlar olman iyi olur şeklinde motive edince kendimi yönetimde buldum.”

Sezen’in kadınlık rollerini sorgulamasıyla geliştirdiği feminist bilinç, onu bir arkadaşının da etkisiyle LGBT çalışmalarında yer almaya itmiş. Dana önce yer verilen ifadelerinde LGBT üyeliği süreciyle birlikte konuyla alakalı farkındalığını geliştirmek adına katıldığı etkinlikler artmıştır. Daha sonrasında orada kurduğu bağların yardımıyla HDP il yönetim teşkilatında yer almıştır.

Feminist kimlikten kaynaklı ilginin o alana yönelmesiyle birlikte o bilinç giderek artmaya başlamaktadır. Bir proje olarak herhangi bir yapıyı ya da sistemi

¹⁶⁸ Sezen, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 01.03.2016, İzmir.

¹⁶⁹ Adalet ve Kalkınma Partisi

değiştirmeye çalışırken aynı zamanda kişisel dönüşüm ve gelişim de beraberinde gelebilmektedir. İki yönlü ve karşılıklı bu döngünün örneğini Arzu'nun ifadelerinde de görmekteyiz.

“Şöyle bir şey şimdi ben ilk tabi o lise yıllarımda dediğim gibi bu şeye, bir araya girirdiğim süre içerisinde o zamanki bilincimle şu anki kadın bilincim aynı değil. O zaman ne var, bireysel bir tepki var. Hani aileden erkek kadın ayırımına bir tepki var. Örneğin, abi sinemaya gidebiliyor, sen gidemiyorsun. Abin geç gelebiliyor, sen gelemiyorsun gibi. Hani bunlara bir tepkisellik var ama bir aktif politika yürütmeyi hedef aldığım zaman kendime, böyle bir şey aklıma gelmedi. Şöyle bir durum vardı çünkü kafamda, devrimci insanlar zaten öyle bir şey yapmazlar. Devrimciler zaten kadını öyle ötekileştirip o şekilde bir hareket sergilemezler gibi bir düşünce vardı kafamda. Doğal olarak da tüzükte ya da programda özellikle bir kadın örgütlenmesi gibi, kadın çalışması gibi bir şey aramadım. Evet, zaman içerisinde tabi ki şu anda çok daha iyi bir durumdayız kadınlar olarak parti içerisinde. Bu da kadınların iradesiyle alakalı bir şey. Yani biz kadınlar önce kendimize anlattık bunu. Yani karşıdakinden ziyade kendimize bunu anlatmak zorunda kaldık. Yani diğer kadın arkadaşlarımıza bunu anlatmak zorunda kaldık. Bir yerde hani tepki vermemiz gerekiyor. Çok doğalında hiç fark etmeden örneğin bundan bir on on beş sene öncesinde mutfağa girenler hep kadınlar oluyordu. Hani bir şey mi, yemek mi hazırlanacak kadınlar hemen o kadar kanıksamışız ki bu durumu hemen doğal biz daha iyi yaparız çünkü ya, bir de onlar pistirler, ellerini yıkamazlar falan, hemen biz yapalım derdik. Ama sonra dedik ki bu onları geliştirmiyor ve rahatlarına da geliyor yani, bunu böyle yapmamamız gerekiyor. Doğal olarak onları uyardık, ellerinizi yıkayın ve lütfen mutfağa girin. Örneğin biz hala yani Sosyalist Kadın Meclisleri (SKM) olarak erkeklik atölyeleri yaparız ve onları kendileriyle yüzleştiririz bu konuda. Evet, proje güzel ama bir sihirli değnek değmiyor. Projeyi başlattığınız anda herkese bir sihirli değnek değmiyor. Yani bunların hepsi bir mücadeleyle kazanılmış şeyler oluyor.”

Arzu'nun anlattıklarından hareketle ilk siyasi çalışmalarına başladığı zamanla şu anki bilgi ve deneyimlerin etkisiyle durduğu nokta arasında fark bulunmaktadır; burada dikkat çeken husus proje olarak feminist kimliğin bir şekilde kişiye avantaj sunmasıdır. Sezen'in de feminist kimliğini keşfetme sürecini bağ kurduğu mekanizmalardan ayrı tutamayız. Aynı şekilde bu bağların Bourdieu'nün bakış açısıyla enformel ağların, bir diğer deyişle sosyal sermayesinin diğer sermaye türlerine katkı sunduğu görülmektedir. Bununla birlikte önemli olan noktalardan birisi, kişisel fayda ortaya çıkarken, kimlik sermayesinin gelişme evresinde sosyal çevreyi de dönüştürebilme kapasitesinin gelişebilmesidir. Bunun önemi, kişinin kimlik sermayesi farklı açılardan eklemlenerek büyürken sosyal çevreyi de etkileyerek grup ve birey adına avantajlı durum yaratabilmesidir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde CHP ve HDP'de faaliyet yürüten kadınların kimlik sermayelerinin sosyal sermayeleri üzerindeki rolünü sorguladık. Kadınların

nasıl bir sosyal çevrede yetiştiği, etnik, dinsel, feminist, cumhuriyetçi, sosyalist vb. kimliklerinin ne olduğu ve bu kimlikleri nasıl içselleştirdikleri sosyal sermayelerinin gelişimine farklı etkilerde bulunmaktadır. Etnik, dini ve cinsiyet kimliği HDP'deki çoğu görüşmecimiz için tanımlayıcı bir unsur olmaktadır. CHP Kadın Kolları'ndaki görüşmecilerimizin kimlik sermayeleri Atatürkçülük ve laiklik üzerinde ortaklaşmakta; ilişki ağları ise aynı kimlikleri taşıyan kişiler ekseninde genişlemektedir. Her iki parti açısından farklı sosyal faktörlere bağlı olarak gelişen farklı kimlik sermayeleri açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermayenin türü, yönü ve gelişimi CHP ve HDP açısından farklı dinamikleri içermektedir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde sosyal sermayenin hem bir yatırım stratejisi olmasına hem de ağın bütününe ve aktörlerine katkı sunan faydacı yönüne eğilerek Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)'de faaliyet yürüten kadınların ilişki ağlarını analiz edeceğiz. Kadınların sahip oldukları sosyal sermaye çeşidi ve ilişki ağlarının yapısı incelenirken belirleyici ve yön gösterici kriterimiz, kadın örgütleriyle kurdukları temas ve etkileşimin boyutları olacaktır. Bunun sebebi, sosyal sermayenin ortak değerlerden beslenip genişlemesi ve yeniden üretilmesidir. Bu doğrultuda kadınların feminist talep ve beklentilere sahip olup/olmadıkları sorunsalından hareketle ilişkilerin kaynak, karşılıklılık, bilgi akışı... gibi eksenlerde nasıl farklılaştığı ve genişlediği tespit edilmeye çalışılacaktır. Tezimizin üçüncü bölümünde şu sorulara yanıt arayacağız: CHP ve HDP'de faaliyet yürüten kadınların sosyal çevresi nasıldır? Aynı siyasal partide faaliyet yürüten kadınların sosyal sermayeleri birbirinden farklılaşıyor mu? Başka bir ifadeyle benzer sosyal sermaye türüne sahip kadınlar aynı zamanda benzer kaynaklara da (etnik kimlik, kamusal ya da kamusal olmayan kimlik, feminist kimlik, benzer aile yapıları, cezaevi/egitim/ortak yaşam deneyimleri, mağduriyet, meslektaşlık, hemşerilik, siyasi tercih vb.) sahip midir? CHP ve HDP'de faaliyet yürüten kadınların feminist talep ve beklentileri var mıdır? Varsa bu talep ve beklentilere sahip kadınların kadın örgütleriyle ilişkileri nasıldır? Kadın örgütleriyle kurulan ilişkiler çerçevesinde sosyal sermayenin gelişimi her iki partide yer alan kadınları açısından aynı doğrultuda mıdır?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAM ÖYKÜLERİNDE SOSYAL SERMAYENİN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Bireyler birden fazla sosyal kimliğe sahip olabilir. Sosyal ilişkilerde bireyin ağ içinde konumlandığı yer, ona atfedilen değerler ve özellikler tarafından belirlenir. Tanıma/tanınma etkileşimi sonucunda her bireyin kendini ait hissettiği gruptaki etkileşimi ve iletişime katılımı farklı boyutlarda gerçekleşir. Dolayısıyla bireyin grup içinde algılanışı, grubu tanınması ve anlamlandırması kimlik sermayesiyle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Partili olmak, feminist olmak, kadın olmak, laik olmak, erkek/kadın olmak gibi kişinin sahiplendiği sosyal kimlikler, belli bir toplulukla etkileşimi beraberinde getirerek kişinin sosyal ilişkilerinde nasıl biri olduğunu, kimlerle aynı kimlikleri taşıdığını ve kimlerle ortak hareket edip etmediğini anlamamıza yardımcı olur. Sosyal kimlik, kültürel sistem ve alt sistemlerindeki iletişim ve etkileşim ile ortak dil, ortak bilgi ve ortak anılarla dile getirilen ve kodlanan, kişinin dünya görüşünü oluşturan ortak değerler, deneyimler, beklentiler ve anlamlar bütününe dolaşıma girmesi sonucu oluşur.¹⁷⁰ Bu noktadan hareketle, dil, bilgi, kültür, kimlik, simge, yaşam pratikleri gibi değer ve unsurlardan bir ya da birkaçını taşıyan kişilerin aynı platformda yer alması hem sosyal sermayenin kaynağı hem de doğal bir çıktısıdır.

James S. Coleman, birbirleriyle sık görüşen kişilerin yoğunluğu yüksek ağbağlara sahip olacağını ve ortak davranış, eylem kapasitelerinin artacağını öne sürmektedir. Ortak davranış normlarının tekrar ettiği örgütlerde üyeler arası işbirliği ve eylemler, güven temelinde gerçekleştiğinde başarıya ulaşır. Parti içi ilişkilerde kadınlar arası işbirliği ve ortak eylemler özellikle ortak sorun alanları üzerinden gerçekleşmektedir. Kadınlar, kadın kolları ya da kadın meclisi şeklindeki yapılanmalarda kadınların siyasal yaşama katılımı, eşit temsil, aile içi şiddetle mücadele, karar alma süreçlerinde siyasal güçlendirilme gibi sorun alanları üzerine ortak çalışmalara yapıp çözüm üretmekle yükümlüdürler.¹⁷¹ Pratik iletişim içinde

¹⁷⁰ Jan Assman, **Kültürel Bellek**, çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.141'den aktaran Gürcan Şevket Avcıoğlu, "Yapısal Kimlikten Seçimlik Kimliğe; Kimliğin Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2011, s.362.

¹⁷¹ <http://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>, (08.09.2016) ,
<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf>, (08.09.2016).

ulaşılabilir bir ahlaki ya da siyasi bilgi türüne ihtiyaç vardır çünkü onsuz bir kolektif toplumsal yaşam düşünölemez.¹⁷² Farklı örgüt ya da birimlerdeki kadınlar arasındaki etkileşimin yüksek olması, bilgi akışını hızlandırma, yeni kanallara ulaşma, ortak sorun alanları üzerine yenilikçi fikirler oluşturma, işbirliğini genişletme gibi pek çok açıdan önemlidir. Sosyal sermayenin dayanışmacı, güçlü/zayıf, bağlayıcı/aracı, ilişkisel/bilişsel yapısı, ağ üyesi bireyin homojen ilişkiler kurmasına veya farklı birimlerle olan iletişiminin niteliğine göre belirlenir. Sosyal ağda yer alan insanlar ortak kodlar ve simgeler oluşturarak güvenilir ilişkilerin oluşup devam etmesini isterler. Benzer demografik özelliklere, sosyoekonomik konumlara, sosyal kimliklere, ortak çıkar ve amaçlara, ortak dünya görüşüne ya da yaşam pratiklerine sahip olan insanlar kendi aralarında güçlü iletişim kurabilirler. Dolayısıyla hem tek tek ağın üyeleri kişisel olarak hem de ağın bütünü kolektif olarak avantaj sağlar.

Bu bilgiler ışığında çalışmamızın son bölümünde veri sunumu şu eksenlerden hareketle gerçekleşecektir. İlk olarak ilişkisel ve bilişsel sosyal sermayenin kapsam ve önemi ile ilgili bilgiler sunulacaktır. Bu bağlamda, kişisel ilişkilerde yatan ortak bir takım değerlerin neler olduğu ve sosyal sermayeye nasıl katkı sunduğu açıklanacaktır. Devamında örneklem olarak seçtiğimiz kadınların sosyal sermayelerinin oluşum sürecinde en çok hangi ortak değerlerin etkili olduğu analiz edilecektir. “Kimlik” olgusu, sosyal sermayenin tamamlayıcı kaynaklarından biri olan “ortak değerler” kapsamında ele alınarak CHP ve HDP’deki kadınların kimlik sermayeleri ve sahip oldukları ortak değerlerin neler olduğu açıklanacaktır. Son olarak, CHP ve HDP’deki kadınların hangi tür sosyal sermayeye sahip oldukları aktarılacaktır. Bu doğrultuda, çalışmamızın kavramsal alet kutusundan yararlanarak ilk bölümümüzde ele aldığımız sosyal sermaye türleri her iki parti açısından sınıflandırılacaktır. Dayanışmacı, birleştirici, bağlayıcı, güçlü/zayıf, aracı/köprü kuran, ilişkisel/bilişsel sosyal sermaye türlerinden hangilerinin CHP’de, hangilerinin HDP’de yer alan kadınlar için işlevsel ve görünür olduğu sunulacaktır. Her iki partiye göre yapılan sınıflandırma doğrultusunda, kadınların benzer ya da farklı sosyal sermayeye sahip olmalarının nedenleri açıklanacaktır.

¹⁷² Terry Eagleton, **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s.187.

3.1. SOSYAL AĞLARIN NİTELİĞİ: SOSYAL SERMAYEDE İLİŞKİSEL VE BİLİŞSEL BOYUT

Sosyal sermayenin ilişkisel boyutu duygusallığa dayalı güveni, normları ve zorunlulukları içerir.¹⁷³ Grup içinde bilginin doğru aktarılması, fırsatçılığın azaltılması ve işbirliğinin gelişmesi için grup üyeleri arasında uzun süreli ve güvene dayalı bir ilişkinin olması gerekir. Sosyal sermayenin örgüt içi ilişkilerde görünür olan ilişkisel boyutu, güven, güvenilirlik ve karşılıklılık normunu içerir. Karşılıklılık, bireyleri çıkarıcı ve ben-merkezci davranış kalıplarından çıkartarak onları ortak fayda ve ortak bir kimlik etrafında birleştirir.¹⁷⁴ Bilişsel boyut ise, ortak dil ve yaşam deneyimleri üzerinden paylaşılan vizyon ve kurulan bağı ifade etmektedir.

İlişkisel boyut, kişisel ilişkilerde etkileşimin gücünü ortaya koymaktadır. Karşılıklılık, organizasyon üyeleri arasındaki değiş tokuş ilişkisidir; ortak problemleri çözmeye yardımcı olarak grup içi bağları güçlendirir. Normlar ise, daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere, toplumda ya da bir organizasyonda yazılı olmayan, zımni, örtük kurallardır. Kimlik, ilişkisel sosyal sermayede güven ve norm alt boyutlarıyla birleştiğinde, kişiler arasında kurulan etkileşimin daha sağlam temellerde kurulmasını ve bundan kaynaklı uzun ömürlü ilişki ağlarının oluşmasını sağlamaktadır. Kimlik, bireyin dış dünyaya yönelik algı ve tutumlarının oluşmasına etki ederek gelecekteki hedef ve amaçlarını şekillendirir. Bu doğrultuda, bireyin ortak fikir, hedef ve algılarını paylaşan diğer kişilerle etkileşime girmesine yardımcı olur. Bilişsel boyut da bu noktada ilişkisel boyuttan çok fazla ayrılmamaktadır. İlişkisel ve bilişsel boyutun salt sosyal sermaye literatüründeki alt unsurlarına göre yapılan sınıflandırmada iki boyutun arasında bir fark varmış gibi görünür. Ancak bilişsel boyutun yaşanmış ortak deneyimler, paylaşılan dil ve paylaşılan vizyon gibi alt unsurları aslında onun ilişkisel boyuttan çok farklı bir yere konulamayacağını gösterir.

Ulaşılan vizyon ve normlar, kimlik bağı, paylaşılan dil, karşılıklılık ve güven örgüt üyeleri ve kişiler arasında aynı zamanda duygusal bir bağın oluşmasını tetikler. Duygusallığa dayalı güven, güvenirlilik derecesi ve karşılıklı bağımlılık,

¹⁷³ Aykut Göksel ve diğerleri, “Örgütlerde Bilgi Paylaşımı Davranışı: Sosyal Sermaye Boyutundan Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2010, ss.87-109, s.91.

¹⁷⁴ Paul S. Adler ve Seok-Woo Kwon, “Social Capital: Prospects for a New Concept”, **Academy of Management Review**, Cilt:21, Sayı:1, 2002, ss.17-40, s.25.

güven ilişkisi, gerçek ilgiyi belirtme ve güvenin gelişmesi için karşılıklı çaba harcama, diğerlerinin sorunlarını kendi sorunları gibi kabul etme, diğerlerinin ihtiyaçlarını takip edip uygun yardımı yapma, ödül beklemeक्सizin yardımlaşma ve fedakâr davranışlar ile kendini göstermektedir.¹⁷⁵ İlişkisel ve bilişsel sosyal sermayenin örgüt üyeleri açısından önemi; aynı perspektifi ve vizyonu paylaşımlarının fikir alışverişi ve bilgi paylaşımını hızlandırıp güven temelinde aralarındaki yanlış anlaşılımları minimum düzeye indirmesidir.

Güven, karşılıklılık, duygusal bağ, karşılıklı ihtiyaçları gözetme ve yardımlaşma iletişimin daha akıcı ve düzgün ilerlemesini sağlayarak yenilikçi fikirlerin de ortaya çıkmasının önünü açmaktadır. Kişiler arasında gelişen diyaloglardan açığa çıkan yenilikçi fikirler hem örgüt teorilerinde hem de sosyal sermayenin kişiler arası etkileşimine yönelik analizlerde tartışılan bir konu olmuştur. Örgüt teorilerinde sosyal sermayenin önemi, çalışanlar açısından motivasyon, işbirliği ve güveni tesis edip işletmenin büyümesine katkı sağlamasıdır. Yüksek bir sosyal sermaye örgütte yenilikçi bir iklim oluşmasına etki edecek ve çalışanları yenilikçi davranmaya teşvik edecektir.¹⁷⁶ Bu düşüncüyü sosyal çevre için uyarladığımızda, tüm sosyal sermaye türlerinin amacının işbirliğini, bilgi akışını, kaynaklara erişimi hızlandırıp birey ya da gruplar lehine fayda sağlamak olduğu odağa alındığında yenilikçi birtakım öneri ya da planlamaların ancak güçlü bir sosyal sermaye ile mümkün olacağı söylenmelidir. İlişkisel ve bilişsel sosyal sermayenin yoğun ve geçişli olduğu ilişki ağlarında yenilikçi bir fikrin benimsenip hayata geçirilmesi daha kolaydır ve grup ya da bireylerin lehine pozitif sonuçlar doğurur. Yenilik sadece bir kişinin parlak zekâsının ürünü olamayıp aksine sosyal ağlardaki bağlar yoluyla oluşan bilgi ile ortaya çıkan bir süreçtir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Daniel J. McAllister, “Affect and Cognition Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation for Organizations”, **The Academy of Management Journal**, Cilt:38, Sayı:1, 1995’den aktaran Göksel ve diğerleri, s.91.

¹⁷⁶ Ercan Turgut ve Memduh Beğenirbaş, “Çalışanların Yenilikçi Davranışları Üzerinde Sosyal Sermaye ve Yenilikçi İklimin Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, **KHO Bilim Dergisi**, Cilt: 23, Sayı:2, 2013, s.102.

¹⁷⁷ Turgut ve Beğenirbaş, s. 109.

Tablo 1: Avusturalya İstatistik Kurumu Ölçeği

Sosyal Ağların Niteliği	• Normlar (güven, karşılıklılık ve işbirliği) • Paylaşılan değerler, yaygın amaçlar (aktif katılım, sosyal yardımlaşma ve paylaşım düzeyi)
Sosyal Ağların Yapısı	• Ağların sayısı, genişliği, yoğunluğu, sıklığı ve açıklığı vb.
Sosyal Ağların Fonksiyonelliği	• Bilgi ve denetim paylaşımı, sosyal destek sağlama, müzakere ve kabul alanları oluşturma düzeyi
Ağ Modelleri	• Sosyal bağlar • Sosyal gruplar arasında kurulan köprüler • Sosyal bağlantılar • Sosyal izolasyon düzeyi

Kaynak; **Australian Bureau of Statistic, Measuring Social Capital. An Australian Framework and Indicators**'dan aktaran Hatice Necla Keleş, **Sosyal Sermaye**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012, s. 75-76.

Sosyal sermayenin ilişkisel boyutu, mesleki bağlantı ve ilişkiler, sorumluluklar, normlar ve güvenin oluşmasına neden olan bireyler arası ilişkileri gösterir; bilişsel boyutu ise, bireyler arasında oluşan ağın dahil olduğu üyelerin sahip olduğu ortak ilgileri ifade etmektedir.¹⁷⁸ Yukarıdaki tabloda Avusturalya istatistik kurumunun verilerinden hareketle sosyal sermaye birikiminin ölçeği şemalaştırılmıştır. İlişkisel ve bilişsel sosyal sermaye türünün sayılan alt unsurları çerçevesinde değerlendirildiğinde, paylaşılan değer, tutum, yardımlaşma ve paylaşım düzeyinin yüksek olduğu ilişkilerde sosyal destek sağlama, fikirlere yönelik kabul alanları oluşturma eşiği de yükselmektedir.

¹⁷⁸ Keleş, s.62.

3.1.1. Kadınların “Ortak”lıklar Üzerinden Bir Araya Gelme Yolu: Sosyal Sermaye

Değer, insan hayatındaki temel prensiplere hizmet eden ve önemi zamana ve topluma göre değişebilen arzu ve hedeflerdir.¹⁷⁹ Buna göre, değer kapsamında ele alınan arzu ve amaçlar, bir sosyal grubun ortak amaçlarını yansıtabileceği gibi bireysel deneyimler sonucunda kazanılan tecrübeleri de ifade edebilir. Birey, kültürel ve toplumsal yapının standartlarına göre belirlenen bir takım değerleri içselleştirebilir. Ya da yaşadığı toplum ve/veya kültür içinde bireysel olarak değerlerini belirleyebilir. İster toplumsal ister kişisel olsun işbirliğini ve bir takım amaçlar çerçevesinde bütünleşmeyi sağlayan şey ortak değerlerin varlığıdır. Sosyal bir grubun üyeleri arasında fikir birliğinin olması, diğer bir ifadeyle, üyelerin aynı vizyon ve perspektifi taşımaları, aralarındaki çekimi kolay ve erişilebilir hale getirmektedir. Aynı/benzer vizyonu paylaşan organizasyon üyeleri, kendi kaynaklarını paylaşmaya ve değişmeye daha yatkın olacaklardır.¹⁸⁰ İşbirliğine, dayanışmaya ve ortak bir amaç etrafında bütünleşmeye olanak sağlayan pek çok faktör vardır. Sosyal dışlanma, kültür etkisi, din, toplumsal cinsiyet rolleri ve bütün bunlardan kaynaklı ortak yaşam pratikleri, ezilmişlikler, ayrımcılıklar bu faktörlerden sadece birkaç tanesidir. Ortak iyelik ve dayanışma, sosyal sermayenin oluşturulması için katalizör görevi görmektedir.¹⁸¹ Aynı zamanda dayanışmanın güçlü olduğu yerlerde sosyal sermaye artan bir ivme kazanır. Bu noktadan hareketle, kültür, milli kimlik, etnik kimlik, cinsiyet gibi bireye ait çok yönlü kimlikler, pozitif etkilerle insanların bütünleşmesini ve yakınlık hissedip bağ kurmalarını kolaylaştırabileceği gibi, aynı kimlikler ezilmişlikler, dışlanma ve ayrımcılık gibi negatif etkilerle de insanlar arası etkileşimi kuvvetlendirebilmektedir.

¹⁷⁹ Shalom H. Schwartz, “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?”, **Journal of Social Issues**, Cilt:50, Sayı:4, 1994, ss.19-45, s.21.

¹⁸⁰ Sumantra Ghoshal ve Wenpin Tsai, “Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks”, **Academy of Management Journal**, Cilt:41, Sayı:4, 1998, s.467’den aktaran Aygöl Turan, “Sosyal Sermayenin Bilgi paylaşma Tutumuna Etkisinde Motivasyonun Rolü: Telekomünikasyon Sektöründe Bir Araştırma”, www.journals.istanbul.edu.tr/iuiieyd/article/download/5000033615/5000065562, (18.05.2016), s.6

¹⁸¹ Faruk Sapancalı, **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, 1. Baskı, İzmir, 2005, s.25

Sosyal dışlanmanın net bir tanımı üzerinde fikir birliği olduğunu söylemek güçtür. Ancak üzerinde anlaşılan tanımdan hareketle sosyal dışlanma; bireyleri ve grupları içerecek şekilde toplumu bir bütün olarak kapsayabilir. Dışlanma süreci sosyal bağın, sosyal ve sembolik karşılıklı ilişkinin kırılması olarak görülmektedir.¹⁸² Sosyal olarak dışlanmış kişilerin toplumun geneliyle olan ilişkileri hassas ve kırılgandır. Toplumla uzun süreli ve yakın ilişki kuramayan kişiler, sosyal anlamda genel çevreden yalıtılmışlardır. Bu bir anlamıyla, genele göre daha küçük birimlerin bütüne ayak uyduramaması, bütünden farklı olma sebebiyle garipsenme, farklı dinsel, etnik kimliği ya da cinsiyeti taşıma sebebiyle bir takım sosyal imkanlardan zımni olarak engellenme şeklinde kendini gösterir.

Sosyal kimlikler, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa neden olan negatif etkilere sahip olabilir. Bununla birlikte, çeşitli sebeplerle sosyal dışlanmaya maruz kalan insanlar, yaşadıkları ezilmişlikler ve ortak acılardan hareketle kendi aralarında yakın ilişkiler kurabilirler. Görüşmecilerimizden birkaçı sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir. Kadınların politikleşme süreçlerinde ve ilişkilerinde, yaşadıkları ayrımcılığın ve sosyal dışlanmanın etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte, kadınları, birlikte dayanışmaya iten saiklerin ezilme deneyimlerinden kaynaklandığını ve sosyal sermayelerinin birikim sürecinde bu deneyimlerin rol oynadığını belirtmeliyiz.

“Yani yaşadığım yer örneğin İzmir’de Karataş bölgesi. Aslında yani orta tabakanın daha çok olduğu zenginlerin çok fazla olmadığı ama fakirlerin de hiç neredeyse olmadığı bir yer. Sonuçta yine etrafıma baktığımda herkesin benden, bizim yaşamımızdan biraz daha üstte olduğunu gözlemleyebiliyordum ama benim daha çok gözlemlediğim şey bu ülkenin her yerinde yaşayan insanların eşit yaşamadığı, koşullarının farklı olduğu yani işte dikkatimi bu çekmeye başladı özellikle...”¹⁸³

Arzu politikleşmesine sebep olan etkenleri ve kurduğu ilişki ağlarını anlatırken, Kürt ya da Alevi olmamasına rağmen, insanların yaşadığı ezilmişlikten ve ayrımcı muamelelerden duyduğu rahatsızlık üzerinde durmuştur. Bireysel anlamda politikleşmesinin yanı sıra, o kişilerle bir bağ kurma yolunu onların yaşantılarını içselleştirmekte bulmuştur.

“Sürekli bir şovenist yaklaşım vardı etrafımda Kürtlere karşı. İşte Aleviyim, Alevilerin de örneğin sürekli ezilmişliğini gözlemliyordum yani sonuçta bizim

¹⁸² Sapançalı, s.24.

¹⁸³ Arzu, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 06.01.2016, İzmir.

köy Akhisar'ın bir köyü. Hani böyle bir durumu yaşayarak bizzat kendim yaşamadım ama anlatılanlardan biliyorum. Farklı yerlerdeki Alevilerin falan ötekileştirildiğini dinlemiştim hep dedemden. Bunun gibi birçok şey benim kafamı karıştırmaya başladı yani. O anda zaten şeyin kararını verdim yani ben bütün olan bitene karşı gözümü kulağımı kapatarak yaşayacak bir insan değilim.”¹⁸⁴

Sosyal dışlanmayı tetikleyen unsurlar karşılıklı etkileşim içindedir. Bireyler ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve diğer alanlardaki gereksinimlerinin karşılanmaması sonucunda bu alanlardaki eylem ve faaliyetlere katılmazlar, toplumla bütünleşmezler. Dolayısıyla herhangi bir alandaki yoksunluk diğer alanlarla bütünleşmeyi de engelleyerek dışlanmaya sebep olur. Sezen ilk olarak Kürt kimliği ile ilgili lise döneminde okuldan uzaklaşmasına, ikinci olarak da kadın kimliğiyle ilgili sorgulamalarına sebep olan ayrımcı muameleleri şu şekilde anlatmaktadır.

“O dönemde okulu biraz böyle babam sayesinde kotarabilmiştim. Çünkü okula gidemiyordum. Yoğun olarak böyle şey Doğu’da herhangi bir şey olduğunda, herhangi bir çatışma haberi geldiği zaman okul böyle inanılmaz kaosa dönüyordu. Eğer kendini belli eden biri varsa ona yönelik baskılar çok fazla oluyordu. Bir arkadaşımızın mesela sallamayla kafasını kırmışlardı falan. Öyle saçma sapan çok fazla beni üzen ve onlardan uzaklaştıran fazlaca şey olmuştu okulda. Sarı kırmızı yeşil bayrak dedikleri aslında bayrak da değildi sadece bir fuları Anıtkabir’in önünde yakmışlardı. Sınıf arkadaşlarım TRT haberi çağırıp bir eylem yapmışlardı. Kürtlere yönelik çok iğrenç ve çirkin söylemleri olmuştu. Mesela kendimi ilk kötü hissettiğim, onlardan uzaklaştığım yer orası olmuştu. Ben aslında şey, politik bir ailede büyümediğimden ötekileştirilmeyi kendi üzerimde şöyle hissediyordum. Bir erkek kardeşim var benden üç yaş küçük. Mesela aile içinde bile şeysin, büyük olmana rağmen dikkat etmen gereken çok fazla şey var. Mesela tırnak içinde çok fazla kız başına ifadesi üzerimde kullanılırdı. Kız başına bunu mu yapacaksın, kız başına şunu mu yapacaksın işte. O kadın cinsiyetinin verdiği misyonlar ve rolleri ailede çok fazla hissetmeye başlamıştım.”¹⁸⁵

Topluluklar belli değer ve tutumlarını yaratarak bireylerin bu düzene uyum sağlamasını beklerler. Grupların ortak inanç ve değer kalıpları etrafında toplanması aralarındaki dayanışmayı güçlendirirken, grubun benimsediği tutum ve eylemlere katılım göstermeyenler ötekileştirilir. Irk, etnik köken, yerleşim yeri ve diğer kültürel ya da ilkel bağların özünde olan dayanışma, gruplar arası sınırları belirginleştirerek “öteki”yi yaratmaktadır.¹⁸⁶ Bu doğrultuda, bir grubun sosyal birlikteliği dışlanmayı yaratabilir. Sezen’in sınıf arkadaşlarının ortak davranış ve eylemlerine katılmaması

¹⁸⁴ Arzu, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 06.01.2016, İzmir.

¹⁸⁵ Sezen, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 01.03.2016, İzmir.

¹⁸⁶ Hilary Silver, “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labour Review**, Cilt:133, Sayı:5-6, 1994, s.542.

onlarla olan bağınyı zayıflatmış. Aynı zamanda Sezen'in sınıf arkadaşlarının ırkçı söylem, eylem ve davranışları karşısında yalnız kaldığını hissetmesi sosyal dışlanmanın bir örneğidir.

Sezen, özellikle çocukluk döneminde aile içinde karşılaştığı ayrımcı muamelelerden rahatsızlık duymuş. Onun feminist düşüncelerinin ve kadın kimliğine ilişkin sorgulamalarının bu dönemde şekillenmeye başladığını söyleyebiliriz. Sezen gibi Bilge de kadın kimliğiyle ilgili sorgulamalarına sebep olan ayrımcı muameleleri şu şekilde ifade etmektedir.

“Mesela erkek kardeşlerim var dedim ya. Babam erkek kardeşlerimi araba pazarına götürürdü gezmeye. Ben de evde kalırdım. Hiç arabalara falan merakım olmamasına rağmen hani gidip görme isteğimden değil ama neden ben gitmiyorum diye düşünürdüm. Hani onun böyle bir içimde burukluğu olurdu. Hala bu olan bir şey. Bir misafirlige gidersin, sen orada misafirsindir. Ama seninle aynı yaşta bir erkek hizmet etmek zorunda değilken sen orada misafir olsan bile hani şey yapmak, hizmet yapmak zorunluğundaymışsın gibi olur. Hani hizmet yapmadığında babandan böyle bir bakış falan olur. Bunlar insanı inciten şeyler yani. O noktada hani feminist olduğunu aslında doğuştan fark ediyorsun. Bu toplumda yaşadığın sürece feminist oluyorsun. Bunu sadece uygun ortamlara girdiğin zaman fark edebiliyorsun. Konuştuğun zaman başka kadınlarla paylaştığın zaman aynı hisleri yaşadığını anladığın zaman fark edebiliyorsun. Yoksa sadece ben neden böyleyim gibi bir huzursuz bir şey içinde kalıyor. Bu yüzden duyduğum rahatsızlığı anlamlandırma ancak bu şekilde ortak duyguları paylaşan ve ortak dışlanmışlığı hisseden kadınlarla olabiliyor.”

Aile bağlarının sosyal sermaye açısından önemi büyük olmakla birlikte bu bağların bazı durumlarda baskıcı ve dışlayıcı olduğu ifade edilmişti. Bilge, erkek kardeşleri ile eşit koşullara sahip olmamasının üzüntüsünü yaşamıştır. Adaletsiz ve ayrımcı muamele gördüğünü ve kadın kimliği üzerinden ezildiğini düşünmektedir. Bilge'nin kendisiyle ilgili farkındalıklara ulaşması, kendini feminist olarak tanımlaması ve bu kimliği sahiplenmesi yaşadığı şeyleri başka kadınlarla paylaşma ve ortaklık kurma noktasında olmuştur. Ortak acılar, sosyal dışlanma, günlük yaşam deneyimlerinin benzerliği sosyal sermaye için bir kaynak olup hem ilişkilerden etkilenilen hem de o ağı etkileyen karşılıklı bir sürece dönüşmektedir.

3.1.2. Kamusal Olmayan Kimliklerin Kadınların Sosyal Sermayesine Etkisi

Kültür, etnik ve dinsel kimlikten bağımsız olarak düşünülemez. Bir tanıma göre,

“Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır... İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği, bütün bunlar hep kültürün öğeleridir.”¹⁸⁷

Bir kimsenin kendini tanıması, tanımlaması ve dışarıya karşı kendini ifade etmesinde kültürel kimliğin oynadığı rol önemlidir. Liberal görüşe göre, kişi amaç ve hedeflerinin arasına kendisiyle mesafe koyan, radikal şekilde bedeninden ayrılmış, düşünme yoluyla seçim yapabilme kapasitesinde olan cisimleşmiş akıldır. Cemaatçi görüşe göre ise, kişi salt bir biçimde sosyokültürel çevresi içinde hapsolmuştur ve sosyal çevresinden bağımsız bir varlık olarak düşünülemez. Kültür ve kimlik üzerine yapılan genel çalışmalar bu iki tanımı odak alsa da bazı eksiklikler taşıdığı yönünde eleştirilmektedir. John Rawls’ın siyasal kişi kavrayışına göre, kişiler kendilerini belli amaç ve bağlılıklarından ayrı düşünemeyebilirler. Bu nedenle de insanların amaç ve bağlılıkları ile olan ilişkilerini nasıl düşündükleri kimlikleri ile ilgili bir meseledir.¹⁸⁸ Rawlsçı siyasal kişi kavrayışında iki tür kimlikten söz edilir. Bunlar kamusal kimlik ve kamusal olmayan kimliktir. Kamusal kimlik, kişilerin vatandaş olarak sahip oldukları ve sabit olan kimlikleridir; kamusal olmayan kimlik ise, bireysel seçim meselesidir ve zaman içinde değişebilir.¹⁸⁹ Kamusal olmayan kimlik, farklılıkları eritip bir arada tutucu özelliği sebebiyle önemlidir. Kamusal olmayan kimlikten hareketle düşünülen düşük bireycilik anlayışı örgüt üyesi olma ve örgüt içerisinde kendini göstermek için örgütün ideolojisiyle uyumlu bir kimliği taşıma açısından sosyal bağların gelişiminde önemlidir. Düşük bireycilikte, örgütün bir üyesi olmak vurgulanır; özel hayat örgüt ve sosyal bağlılık duyulan yakınlarca işgal edilmiştir.¹⁹⁰ Kadınların kişisel olarak kendilerine attettikleri kamusal olmayan feminist kimliği, sosyalist kimliği, Atatürkçü kimliğinde ortak noktayı bulup tanışmaları, anlaşmaları ve mümkün olduğunca farklılıkları eritmeyi ya da aykırılıkları daha az belirgin hale getirmeyi önemsemeleri ilişki ağlarını nasıl yapılandırdıkları adına önemlidir. Çünkü yoğun, kendi kendini düzenleyen bir ağ büyük çaplı güvenin koşullarını oluşturur.¹⁹¹ Aynı kamusal kimliği paylaşan kişiler arasındaki bağlar saygınlık, itibar ve güven

¹⁸⁷ Mermi Uygur, **Kültür Kuramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.17.

¹⁸⁸ Nafiz Tok, **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s.98.

¹⁸⁹ Tok, s.100.

¹⁹⁰ G. Hofstede, **Culture’s Consequences: International Differences in Work Related Values**, London: Sage Publications, 1980, s.171’den aktaran. Ayşın Paşamehmetoğlu, s.11.

¹⁹¹ Philip Evans ve Bob Wolf, “İşbirliği Kuralları”, **Harvard Business Review İşbirliği Kuralları**, çev. İlker Gülfidan, Mess Yayınları, İstanbul, 2009, s.53.

ilişkinin kurma adına birleştirici olabileceği gibi bazen de o kimliğin haricinde kalanlar için dışsallaştırıcı olabilir.

“Ben ilk kadın kolları başkanı olarak değil de, Cumhuriyet Halk Partisi’ne üye olduğum andan itibaren iyi ki buradayım dedim. Cumhuriyet Halk Partisi ile zaten her zaman gurur duyan bir insanım. Her zaman üye olduğum andan itibaren iyi ki üye olmuşum diyen bir insanım. Zaten CHP’li olduğum için etrafımdaki insanlar da Cumhuriyet Halk Partilidir. Görüştüğüm kişiler, ortam, hep girdiğim yerler de hep Cumhuriyet Halk Partilidir. Biz zaten son derece Cumhuriyet Halk Partili olarak gururluyuz, erdemliyiz, dik duruşluyuz, biz her zaman birbirimize sahip çıkarız ve saygı da duyarız.”

Yukarıdaki ifadede Necla, kendisi gibi düşünen ve kendisiyle aynı siyasi fikir birliğini sağlayan kadın ve kişilerle yan yana durmayı önemsemektedir. Aynı zamanda Atatürkçü kimliğinden ve o kimliğin temsilini bulduğu CHP’den gururla bahsetmektedir; sosyal bağları bu çerçevede yapılanmaktadır, sosyal bağları buna uygun olmayanlar için ise dışlayıcıdır. Benzer ortaklık, taban ve kaynaklara sahip kadınlarla bir arada bulunma ve ilişki ağlarını bu çapta geliştirme eğilimi söz konusudur. Burada vurgulanan Atatürkçü kimlik, ilişki ağının kontrolü ve inşasında güven, itibar, saygınlık temelinde gelişen ve örgüt ideolojisiyle Necla’nın benliğini özdeşleştiren bir kamusal olmayan kimlik örneğidir. Feriha, Necla ve genel olarak görüştüğümüz CHP’li pek çok kadın gibi işbirliği, dayanışma, sosyal çevre edinme, ortak iş yapabilmek için “kendilerinden olan” bir tabanla yakınlık kurmaya dikkat etmektedir. Güçlü bağlar, birbirine benzer kişilerle ilişki kurma ve sürdürme eğiliminde olan kapalı grupların dışsallaştırıcı ağbağ düzeneğidir. İnsan davranışları tercih edilen ve/veya örtük olan bilinç durumunda kendini gösterir. Bu bilinç durumu belirgin ve kendi bilincinde olmayabilir; ama basit kültürel veya ahlaki alışkanlıklar ve davranışlar biçimini alabilir.¹⁹² Kişilerin kültürel ya da ahlaki alışkanlık, tutum ve davranış biçimlerinde bir bilinci barındırdıkları düşünüldüğünde benzer tutum ve davranışları sergileyenlerin de ortak bir bilince sahip olup o bilinç ışığında birleşebilecekleri savı doğmaktadır. Feminist kimlik, Atatürkçü kimlik, ulusalcı kimlik gibi kamusal olmayan ve bireysel tercihle sonradan sahip olunan kimlikler, farklılıkları daha az belirgin hale getirme işlevine sahiptir. Kadınlar, Atatürkçülük, ulusalcılık bilinci/kültürü ile farklılıkları eritip ortaklaşabilmektedirler. Feriha’ya

¹⁹² Francis Fukuyama, “Tarihin Sonu mu?”, **Küreselleşme: Temel Metinler Ekonomi, Siyaset, Kimlik, Kültür, Medeniyet**, (Der. Kudret Bülbül), çev. Yusuf Kaplan, 1.Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, (Kültür), s.179.

hangi kadın örgütlerinin çalışmalarını desteklediği sorulduğunda verdiği yanıt bu duruma örnek oluşturmaktadır.

“Yani ben aslında şöyle bir şey söyleyeceğim. Diyeceksin ki sen de bana şimdi abla madem öyle düşünüyorsun senin burada ne işin var diye. Ben cinsiyet ayrımına karşı bir insanım. Partim beni buraya getirdiği için ben buradayım. Ama eğer benim partimin tüzüğünde kadın erkek eşittir deniyorsa o kadın bu kadın zihniyetini yapmam. Özellikle şuna dikkat ediyorum. Bazı kadın örgütlerinin altında siyasi partinin bir şeyi, tabanı oluyor. Onlara özellikle dikkat ediyorum. Yani şu anda dillendirmeyeyim ben onları. Ben gerçekten kadına kadın gibi bakan yani kadının yaşamda var olması için çalışan özgürleşmesi için çalışan bütün derneklerin yanındayım. Özellikle yani bu HDP yanlılarının falan olana asla katılmam.”

Kamusal olmayan kimliğin dışlayıcı özelliğine dem vuran bu örnek aynı zamanda kendi gibi düşünen ve sahip olduğu kimliğin etkisini taşıyan benzer fikirdeki insanlarla bir arada bulunmaya işaret etmektedir. Bu durum aynı ağın üyelerinin yine aynı kaynaklarla beslenip ilişkilerini hep aynı doğrultuda inşa etmesini ortaya çıkarmaktadır; bu da farklılıklara kapalı bir yapıyı meydana getirir.

3.2. CHP KADIN KOLLARININ KADIN ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNŞASI: İDEOLOJİ YAYMA, AĞLARIN YENİDEN ÜRETİMİ VE MEKAN FIRSATI

Başlı başına kadınlar kendi rollerinin değişiminde ve başka kadınların kontrolünde aktif biçimde etkilidir.¹⁹³ Kadınlar kolektif oluşumun ideolojik yeniden üretiminde etkili olup aynı zamanda kültürün aktarıcısıdır. Bu noktada HDP için de geçerli olacak şekilde, CHP’de görüşülen kadınların anlatılarında ideolojinin yeniden üreticisi ve miras aldıkları kültürün aktarıcısı rollerinde çevrelerini etkiledikleri görülmektedir. CHP’deki kadınlar kendi ideolojilerine yakın örgütlerle etkileşim içindedirler. Kadın kollarında faaliyet yürüten kadınların öncelikle apolitik kişileri tespit ederek onları partiye kazandırmayı hedefledikleri görülmektedir.

Kadınların faaliyet gösterdiği sivil toplum örgütleri, genellikle evlerindeki rolleriyle paralel olarak gönüllü yardım faaliyeti yürüten kuruluşlar olarak

¹⁹³ Lale Yalçın-Heckman ve Pauline Van Gelder, “90’larda Türkiye’de Siyasal Söylemin Dönüşümü Çerçevesinde Kürt Kadınlarının İmajı: Bazı Eleştirel Değerlendirmeler”, **Vatan, Millet, Kadınlar**, (Der. Ayşe Gül Altınay), çev. Tanıl Bora, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.344.

görülmektedir.¹⁹⁴ Feminist örgütlerle kurulan ilişki sınırlı görülmekle birlikte bir görüşmecimiz (Suzan) dışında kendini “feminist” olarak tanımlayan yoktur. Çeşitli derneklerde yer alan ya da sempati duyan kadınlar, genellikle sosyal sorumluluk ve gönüllü yardım çalışmaları yürütmektedirler.

“Ben kadın hareketiyle çok birebir ilgilenmedim. Yani sadece kadın hareketine inanmam. Ben dünyanın, sistemin insanı ezmesiyle ilgiliyim. İnsanı eziyor sistem ve bunun içinde kadın da var erkek de var yani. Belki benim çok çok mükemmel bir evliliğim olduğu için böyle düşünüyorum. Ben yaşamı paylaşmış bir insanla beraberim. Dolayısıyla tabi ki ilgiliyim ezilen kadınla, tecavüze uğrayan kadınla, işkence gören kadınla tabi ki eğitim alamamışlarla ilgiliyim. Çağdaş Yaşam Derneği’nde neyle mücadele ettim, kız çocuklarının okuması için mücadele ettim. O da bir mücadeledir ama birebir feminist değilim yani.”¹⁹⁵

CHP kadın kollarının ilçe düzeyinde yürüttüğü politikalara bakıldığında, kadınları siyasi anlamda bilinçlendirme, güçlendirme, yerel siyasette aktif olmaları için teşvik etme, siyasi ve kültürel olarak eğitim çalışmaları ve kurs programları gibi çalışmalara yoğunlaştığı görülmektedir. Kadın örgütleriyle olan eşgüdüm ve işbirliği de bu hedefleri gerçekleştirmek adına sınırlı olarak inşa edilmektedir. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Türk Kadınlar Birliği (TKB), Kent Konseyi Kadın Meclisi, Kadın Dayanışma Vakfı, Eşit Yaşam Derneği, Ege Kadın Çalışmaları Platformu, Ege Kadın Dayanışma Vakfı (EKDAV), Yerel Siyaset Çalışma Grupları, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Kadını Yaşat Derneği gibi dernek ve platformlarla çeşitli etkinlik ve projeler söz konusu olduğunda ilişki içinde oldukları görülmektedir. Görüşülen kadınlardan bu sayılan platform ve derneklere aktif üye olan çok az kadın olmakla birlikte çoğunlukla parti kadın kolları olarak yakın buldukları kadın örgütlerini ismen verdikleri belirtilmelidir. Bu dernekler, siyasi bilinçlendirme, yerel siyasete aktif katılım, kadını siyasi anlamda güçlendirme ve temsil etme, eğitim seviyesini yükseltme çalışmalarında öne çıkmaktadır. Bunların dışında Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Sığınma Evleri gibi kadın sorunları ile ilgili olan organizasyon ve örgütlerle ilişkilerin yoğunluğu sınırlı şekilde olsa da mevcuttur.

¹⁹⁴ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı:10, 2008, s.51.

¹⁹⁵ Ayşe, CHP Kadın Kolları Üyesi, 17.04.2016, İzmir.

Suzan, kadını siyasi alanda güçlendirme çalışmalarına gönül vermiştir ve aktif şekilde bu konuyla ilgili örgütlerde yer almaya halen devam etmektedir.

“Ben Eşit Yaşam Derneği’nin başkanıyım. Kurucusuyum, kurucularından biriyim daha doğrusu. Dün akşamki platformun da üyesiyim (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nu kast ediyor) çünkü platform üyeliği gönüllülüğe göre oluşuyor herkese açık bir platform. KA-DER İzmir şubenin üyesiyim. Ama KA-DER’in sadece İzmir değil yani Ankara’dayken de üyesiydim ve bana göre KA-DER’in milletvekilliğinden çok yerel siyasetle uğraşması lazım. Bunlar geniş kadın kitlelerini ilgilendiren bir şey yerel siyaset. Bir de her kadın için Ankara aynı mesafede değil yani. Benim için milletvekili olmak hayal edilebilir ve erişilebilir bir şey. Hani erişemedim o ayrı bir şey ama erişilebilir bir şey. Hani bir bürokrasisi var o anlamda söylüyorum, erişememek başka şeylerle alakalı yani. Karabağlar’da yaşayan kaç kadın hayal edebilir milletvekili olmayı? Binlerce kadın yaşıyor. Ama muhtar azası olmayı hayal edebilirler. Mahallelerinde mahalle lideri olmayı hayal edebilirler. Muhtar olmayı hayal edebilirler, belediye başkanı ve meclis üyesi olmayı hayal edebilirler. Kendi hayatımızı değiştirmek kendi günlük yaşamımızda yaptığımız şeylerle başlıyor. İnsanların hayatını değiştirmek ya da siyaset yapmaları için illa Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde olmaları gerekmiyor Mesela bizim şu anda Kent Konseyi’nde yürüttüğümüz programlar var. Karabağlar’da sadece altmış üç kadın muhtar azasıdır. Mesela belediye başkanını seçilmiş kadınlarla bir araya getirdik. Azaları da davet ettik. Altı muhtarımız var kadın. Elli sekiz toplam muhtarımız var. İşte milletvekili seçilmiş kimsemiz yok. Eski il genel meclis üyelerimiz, belediye meclis üyelerimiz, bugünkü belediye meclis üyelerimiz falan hepsini davet ettik Karabağlar’a. Seçilmiş kadınlar birbirini tanısin görsün istedik ve onları da başkaları görsün istedik çünkü rol model örneğinde. Ben KA-DER’de başından beri yerel siyasetle uğraşmamız ve kadınları bulundukları yerde hareketlendirmemiz gerektiğini savundum, düşündüm.”¹⁹⁶

Kadınların politik hayattaki çok sesliliğine önem veren ve bu alanda aktif olarak uzun yıllar çalışan Suzan’ın üye olduğu platform ve oluşumlar da çoğunlukla kadını siyaseten güçlendirmeye yöneliktir.

Serra’nın kadın örgütlerine üyelik ya da üyelik dışında birebir temas ve etkinliklerine katılma açısından verdiği cevaplar kendisinden ziyade partinin ilişki kurup kurmaması noktasındadır. Birebir teması ya da üyeliği bulunmamasına karşın CHP’nin Kadını Yaşat Derneği, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, KA-DER’in düzenlediği organizasyonlara katıldığını belirtmektedir. Örgüt ideolojisi ile kendi benliğini özdeşleştirmenin bir örneğini bu şekilde görebiliriz. Kadın örgütleriyle bireysel bir bağı olmamakla birlikte, partinin söz konusu platformlarla kurduğu bu ilişkinin amacı, kadınların CHP’den

¹⁹⁶ Suzan, CHP Kadın Kolları Üyesi, 02.04.2016, İzmir.

beklentilerini bilmek ve CHP'nin kadın meselesinde parti olarak bir duruş sergileyebildiği mesajını vermektir.

“Mesela gündüz Gündoğdu'daysak akşam bizim kadın derneklerimizin, Mor Çatı'nın bir etkinliği oluyor, ona katılıyoruz. Kadını Yaşat Derneği var mesela. Onlar bize mesajlar gönderiyor ya da partiye gönderiyor. Biz de destek oluyoruz onlara. Derneklerin sesi çok yok çünkü. Kadın cinayetleri davalarında katılım sağlamaya çalışıyoruz. Kadını Yaşat Derneği, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, KA-DER, Kent Konseyi'nin Kadın Meclisi, bunların bütün etkinliklerine katılmaya çalıştık. Mesela KA-DER kadını desteklemek için biliyorsunuz, İzmir'de ön seçimde kadın milletvekilleri seksene yakın aday çıkmıştı. KA-DER'in düzenlediği onların bir daveti vardı bütün partileri davet etti, biz de katılım sağladık mesela ona. Bizim en azından izleme şansımız oldu. Kimler hangi yeteneklerde, neler yapmışlar yani kadının ön plana çıkması için yer bulması için elimizden gelen desteği yapmaya çalıştık. Danışma kurulumuzu yaptık bütün ilçelerimizle beraber otuz ilçenin katılımıyla. O da güzel bir organizasyondur. En azından seçimden sonra kadınların ne beklediğini, partimizin içindeki değerlendirmelerimizi, partimizden ne beklediklerini gördük yaşadıkları tecrübelerle.”¹⁹⁷

İlişki ağlarını inşa sürecinde ortak hareket edebilecek kadınlara ulaşmanın çeşitli yolları vardır. Bu durum, partideki kadınların kadın hareketi ve kadın sorunlarını geri plana atarak çatı kapı ziyaretleriyle parti politikalarını en kısa ve kolay şekilde kadınlara ulaştırmak şeklinde tezahür edebileceği gibi, bireysel olarak ilgi ve tercihlerin yol göstermesiyle kurulan arkadaşlık bağları yoluyla da ilişki ağları şekillenebilir. CHP Kadın Kolları'nın partiye daha fazla kadın oydaş kazandırma adına yaptığı çalışmalarda yüz yüze kurulan ilişkilerin yoğunlukta olduğu ilişki yapılanmaları görülmektedir. Bir diğer deyişle, kadın örgütleriyle olan ilişkisellik ve eşgüdümünden farklı olarak CHP'deki kadınların sosyal ilişki ağlarını olası oydaş ve partiye katılabilecek potansiyeldeki kadınlar üzerinden yapılandığı söylenebilir. Ev ziyaretleri çalışmaları kadınların yüz yüze ilişkilerle geliştirdiği ve devam ettirdiği ilişki yapılanmasına örnektir. Kadınlar, “kadınca” konuşmalarla ev kadınlarına hitap edebilmekte, evlere girebilmekte ve daha da önemlisi kadın ilişki ağlarını kurabilmektedir.¹⁹⁸ Örneğin, CHP'nin, kent konseyleri, eğitim, bilinçlendirme kursları ya da ev ziyaretleri adı altında düzenlediği etkinlikler vasıtasıyla CHP'ye yakın olan kadınlarla ortak ideoloji tabanında buluşma, apolitik olanları da partiye kazandırma, parti tabanına oydaş sağlama amacıyla yaptığı bilinçli ilişki ağı kontrolü ve yönelimi vardır.

¹⁹⁷ Serra, CHP Kadın Kolları Üyesi, 30.12.2015, İzmir.

¹⁹⁸ Ayşe Güneş Ayata, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, (Der. Şirin Tekeli), 5.Baskı, İletişim, Yayınları, İstanbul, 2011, s.268.

“Kadınla ilgili daha çok... E: Kadın cinayetleri mi? Kadın cinayetleri siyasi konular kapsamında çok konuşulmaz. Herkes kendi işini yapmalı diye düşünüyorum ben. Dernek varsa, sivil toplum kuruluşları varsa onlar bu konuyla uğraşmalı. Mesela bir çevreci dernek çevreyle ilgilenmeli, siyasete çok girmez. Biz daha çok bizim Cumhuriyet Halk Partisi’nde danışma kurulumuzda kadının yerini değerlendirdik.”¹⁹⁹

Yukarıda yer alan Serra’nın anlatısında parti içinde ve kadın kollarının düzenlediği etkinliklerde kadın meselelerine dair konuların konuşulmadığı ifade edilmektedir. Serra’nın anlatısından hareketle, CHP Kadın Kolları’nın kadın cinayetleri, aile içi şiddet gibi sorun alanlarında kapsamlı çalışmalar yürütmediğini görmekteyiz. Bunun yerine, kadını siyasi alanda güçlendirme, yerel siyasete ve parti çalışmalarına daha fazla kadının katılımını sağlama gibi amaçlar çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, kadın kollarının kadınların parti içindeki konumlarını iyileştirmeye yönelik düzenlediği durum değerlendirme toplantıları CHP’li kadınlar için oldukça önemlidir.

Necla ve Feriha’nın anlatılarında ise partinin reklamını yapma, partiye oydaş sağlama, seçim çalışmaları ve seçim dışı yapılan etkinliklerde partiden olmayan kadınların partiye sempati duymasını sağlama gibi etkinlik ve organizasyonlardan bahsedilmektedir. Bu tür etkinlikler kadın kollarının yöneldiği amaçları ifade edilmektedir. Bunlar parti okulu projeleri, sosyal sorumluluk çalışmaları, çat kapı ziyaretleri, mahalle temsilciliklerinin yereldeki kadınlardan haberdar olup onlarla iletişimi güçlendirme çalışmaları şeklinde çeşitlenebilir.

“Mesela başlı başına bizim partimizde kadın kolları var. Bu kadın kolları daha fazla kadının partiye üyeliğini sağlamak, partiye oydaş sağlamak, daha fazla kadının hakkını aramak, kadın şiddetinin karşısında durmak, her zaman kadının yanında olmak gibi amaçlara sahiptir”²⁰⁰

Feriha, kapsamlı şekilde kadınlarla ortak yapılan çalışma ve iletişim yöntemlerini açıklıyor. Anlatısında dikkat çeken husus, parti kadın kollarının sadece kadın bazlı çalışmalar yapmadığı, daha ziyade siyasi çıkar elde etme amacıyla kadınlardan gelebilecek potansiyel oy kaynağını parti tabanına doğru harekete geçirmek olduğudur.

“Bizim buradaki parti okulunun temel amacı sosyal sorumluluk sağlayarak siyasi çıkar elde etmek. Bizim bu projeleri yapmamızdaki amaç kendi partililerimizi değil, farklı partili olanlar ya da kararsız seçmenlere sosyal

¹⁹⁹ Serra, CHP Kadın Kolları Üyesi, 30.12.2015, İzmir.

²⁰⁰ Necla, CHP Kadın Kolları Üyesi, 30.12.2015, İzmir.

sorumluluk aracılığıyla ulaşip onları Cumhuriyet Halk Partisi'ne çekmektir. Yani bu sadece kadın bazlı değil normalde yapılan bütün sosyal projelerin amacı vatandaşa dokunmaktır. Yani bugün kadın kolu işleyişi olsun, gençlik kolları işleyişi olsun toplumsal yarar sağlayan projelerdir bunlar. Ne bileyim örneğin işte yatalak insanlara belli bölgede ulaşılan, mahallelerde ya da ilçelerde ulaşılan yatalak insanlara ilaçlarını almak gibi çalışmalarımız var. Ondan sonra ne bileyim inşaat işçileriyle oturup bir öğlen yemeğimizi paylaşmak, onlara sosyal iş güvencesini anlatmak gibi çalışmalarımız var. Ondan sonra köylerdeki insanlara kooperatifleşmeyi anlatmak gibi çalışmalar var. Belli yaş grubundaki çocuklara Tire sütün hem gelişimdeki önemini hem de kooperatifin neye yaradığını, sütün önemini anlatmak gibi çalışmalarımız var. Ondan sonra yatay dediğimiz bölgelerimiz bizim denizi görmemiş vapura hiç binmemiş ne bileyim Sasalı Doğal Yaşam Parkı'nı görmemiş çocukları anneleriyle birlikte alıp oraya götürmek, denize götürmek gibi projeler yapıyoruz. Yani bunlar çok çoğalabilir, bir yığın sosyal proje var ama bunlardaki hedef kendi partililerimiz değil asla. Biz orada öncelikle mahalle muhtarı eğer CHP'li bir mahalle muhtarıysa onlarla bu projeleri gerçekleştiriyoruz. Daha sonra da muhtar partili değilse temsilcilerimizi araya koyarak o mahallede oturan partimizin dışında yani bu AKP'li olabilir, MHP'li olabilir ya da kararsız seçmenlere onların aracılığıyla ulaşip bu projeleri yaparak onlara işte CHP de böyle güzel projeler yapıyor kısmını paylaşmak kısaca.”

Feriha, Necla ve Serra'dan farklı olarak Suzan, sivil toplum kuruluşlarında aktif olarak yer almış ve halen almaya devam etmektedir. Bu yönü, onun siyasal ve sosyal anlamda ilişki ağlarının çeşitlenmesine, farklı oluşum ve örgüt yapıları hakkında fikir sahibi olmasına olanak sağlamıştır. Farklı sosyal tabanlardan birçok kadınla bir araya gelerek kendi sosyal çevresi dışında kalan bağlantılardan bilgi ve fikir edinebilmekte ve birleştirici sosyal sermayenin pozitif anlamdaki birikimini toplayabilmektedir.

“Yani benim partili kimliğimle bir sivil harekete gitmem değil; sivil hareketten gelen biri olarak kendi sivil hareketim içinde varlığımı sürdürmem hani doğrudan bu tür çalışmalara gitmem bence önemli (kadın platformlarını kast ediyor). Ben Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele için çok uzun yıllar emek vermiş kadınlardan biriyim. Ankara’daki ilk danışma merkezinin projelendirilmesini gerçekleştiren dört kişilik ekibin üyelerinden birisiyim. O ekibi kuran kişiyim. Yine ilk sığınma evini, Bağımsız Türkiye Kadın Hareketini, ilk bağımsız sığınma evini ilk projelendirenlerdenim. Yani baktığınız zaman bu hareketin, şiddetin kadınların bu hayatta insan olarak ayakta durmalarını önleyen en önemli etken olduğunu göreceksiniz kadar şiddet konusuyla uğraşmış biriyim her şeyden önce. Onun için hani ben CHP adına gitmiyorum oraya. Ama CHP’nin içinde o sivil hareketi temsil eden insanlardan biri olarak duruyorum. Partinin kadın kollarının doğru yönlendirici olması anlamında parti içerisinde yer alan kadınların aynı zamanda kadın hareketinde ya da başka sivil hareketlerde yer almalarına da engel bir şey yok... Ben Eşit Yaşam Derneği’nin başkanıyım, kurucusuyum, kurucularından biriyim daha doğrusu. Yerel siyaset çalışmalarını kuranlardan biriyim başından beri. Emek-Sen’deki çalışma grubunun üyesiyim hatta İzmir’deki tek üye benim. Çok küçük bir

gruptur, altı yedi kişiden oluşuyor. Bir süre yeterince zaman ayırıp ilgilenemedim. Ama mesela bu ay Karabağlar'da semt merkezlerinde kurslardan seçilmiş kadınlarla atölye çalışmaları yapacağız. Çünkü gelir artırıcı çalışmalar, gelir üzerinden örgütlenme, iş üzerinden örgütlenme kadınlar için çok önemli bir örgütlenme türü. Yani illa dernek olması gerekmiyor, insanların hayatı değiştirmek için yaptıkları şeylerin illa siyasi faaliyet olması gerekmiyor. Bu mesela üç haftalık bir çalışma olacak... Kadın Dayanışma Vakfı'nın kurucu üyesiyim. Kadın Dayanışma Vakfı Ankara'da kuruldu. 1980 sonrasının kadına yönelik şiddetle mücadele için Mor Çatı'dan sonra kurulmuş ikinci vakfıdır, hala yaşıyor. Özellikle trafikkine uğramış kadınlara hizmet sunan bir kadın sığınma evimiz var. Evet, bana çok şey öğretti çok. Yani bir kere kadınlarla çalışmak çok zor bir çalışmadır. Ama tanıdığımı çok memnun olduğum binlerce kadın tanıdım.”

Suzan'ın uzun yıllar sivil toplum kuruluşlarında aktif çalışmalar yürütmesi hem feminist kimliğini güçlendirmiş hem de sosyal sermayesine katkı sunmuştur. Çeşitli örgütlerden kadınlarla bir araya gelmesi farklı bilgi kanallarına ulaşmasını kolaylaştırmıştır. CHP'de görüştüğümüz diğer kadınlardan farklı olarak Suzan, örgütlerin kadın çalışmalarına partili kimliğiyle destek vermemektedir. CHP'de aktif üye olmadan önce kadın çalışmaları konusunda çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla yakın temas içinde olması bireysel ilişki ağlarını farklı kanallar üzerinden geliştirmesine olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda Suzan'ın hem siyasal bilgi ve birikiminin hem de sosyal sermayesinin diğer görüşmecilerimizden daha gelişkin olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.1. Bir Sosyal Sermaye Kaynağı Olarak “Mekan”

Yörelere, sosyal ilişkiler ağı ile çapraz olarak kesilmekte, bu ilişkilerin boyutları ve sınırları birkaç haftalık ev komşuluğundan dini ve akrabalık ilişkileri gibi nesiller ve kıtalar boyunca süren ilişkilere kadar uzanmaktadır.²⁰¹ Burada önemli olan nokta, sosyal ilişkiler uzun ve mekan açısından toplanmaya elverişliyse katılımcılar da o kadar kaynağını ortaya koyabilir.

Sosyal sermayenin ivme kazanmasına, kaynakların kullanılmasına ve ilişki yönünün hangi doğrultuda olacağının belirlenmesine katkı sunan en önemli şartlardan birisi çeşitli ortak noktaları taşımaktır. Bununla birlikte, potansiyel

²⁰¹ Martin Albrow, “Yerel Kültürlerin Ötesine Yolculuk”, **Küreselleşme: Temel Metinler Ekonomi, Siyaset, Kimlik, Kültür, Medeniyet**, (Der. Kudret Bülbül), çev. Hakan Arıkan, 1. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s.295.

kaynakların harekete geçirilmesi, ortak tarafların buluşabilmesi ve buna bağlı olarak ağ yapısının şekillenmesi açısından mekan elverişliliği de önemlidir. Bunun en somut örneğini CHP’de kadınların Kent Konseyi aracılığıyla buluşabilmeleri ve işbirliğini yine bu mekan üzerinden sağlayabilmelerinde görmekteyiz.

“Mesela Kent Konseyinin Karşıyaka’da ilk açıldığı yıl çalıştık biz. Çok farklı kesimden kadınları buluşturma adına da iyi oldu. Her kesimden kadın geldi. Gecekonduylardan işte varoş dediğimiz kesimlerden bizim o merkezi kesimlerden her kesimden kadın geldi, katıldı. Siyaset okulu kursu açtık hatta o kadınlara, evet orada bilgilenmesini bilinçlendirmesini yaptık. Her hafta bir şey geldi bir profesör geldi. Ya da bir siyaset kadını geldi ve sonra onlara diploma verildi siyaset okuluna gittiklerine dair. Evet, çok güzel şeyler yapıldı.”²⁰²

Selen gibi Kent konseylerinin kadına özgü politikalar geliştirme adına önemli bir yerde durduğunu söyleyen pek çok CHP’li görüşmecimiz var. İlişki ağının mekânsal olarak bir buluşma noktası olup aynı türden ağların kendini üretmesi ve buluşma noktası olması açısından Ayşe’nin söyledikleri önemlidir.

“Şimdi Kent Konseylerindeki kadınların büyük bir çoğunluğu CHP’li. Tabi, olmaması gereken bir şey ama öyle. Onlar geliyorsa onlarla götüreceksin. Onlar da bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Ama tabi sivil toplum örgütleri bayağı bir eğitilmesi gereken örgütler. Baya bir şeyler öğrenmeleri gereken örgütler. Yani birikimleri yeterli değil.”²⁰³

Suzan, İzmir’in bir ilçesinin kent konseyi başkanıdır. Ona göre, kent konseyinin her ilçede yapması gereken şey daha fazla kadını buluşturmak için mahalle düzeyinde yerel çalışmalar, etkinlikler ve eylemsellikler yapmasıdır. Bu yolla mekan sorununu aşarak daha fazla kadına ulaşılabileceğini ve daha fazla kadının birbirinden haberdar olabileceğini düşünmektedir.

“Hani bir köy var uzakta sesler orada benim mahallemde değil benim evimde değil benim çevremde değil gibi bir mesafe var demokratik taleplerle ilgili insanların günlük yaşamı arasında. Öyle olmadığını görmeleri, kendi mahallelerinde insanlar Alsancak’a gidip tepki gösterdikleri zaman bu etki bu mesafeyi aşarak gelmiyor. Ama kendi sokağında yaptığı zaman kendi mahallesindeki çarşıda yaptığı zaman kendisinin de katılabileceği bir şey olmaya başlıyor. Kendisini de davet eden, kendisini de kapsayabilen hatta kendisini huzursuz eden sorgulatmaya başlayan şeyler oluyor. Bence biz kent konseyinde biraz öyle yapmaya çalışıyoruz. Tabi ki yerel sorunları ele alıyoruz.”

Bilgi ve hizmetlerin hareketliliği açısından mekanlar önemli kanallardır. Ortak taleplerin ve amaçların gerçekleştirilmesi için aktörlerin ağısal örgütlenmeler

²⁰² Selen, CHP Kadın Kolları Üyesi, 22.03.2016, İzmir.

²⁰³ Ayşe, CHP Kadın Kolları Üyesi, 17.04.2016, İzmir.

içinde yer almaları gerekir. Sosyal sermaye, kişisel bağlantıların ve kişiler arası etkileşimlerin yanı sıra bu ilişkilerle bağlantılı olan bir takım ortak değerlerle birlikte oluşmaktadır.²⁰⁴ Ortak talepler ve amaçlar, bireyleri bir arada tutan ve birlikte dayanışmayı mümkün kılan değerlerdir. Sosyal sermaye sosyal yapıların içinde ortaya çıkarak yapı içinde yer alan aktörlerin belirli faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır.²⁰⁵ Ekonomik olarak güçsüz olan kadınlar ortak taleplerini ve amaçlarını dile getirecekleri mekanlara ulaşma sıkıntısı yaşayabilirler. CHP’li kadınlar Kent Konseyi’nin düzenlediği etkinlikler vasıtasıyla maddi açıdan güçsüz kadınların yerleşim yerlerine giderek ortak sorunlara sahip kadınları buluşturmaktadırlar.

3.2.2. Güçlü, Aracı ve Bağlayıcı Sosyal Sermayenin Üretildiği Alan Olarak; CHP Kadın Kolları

İnsanlar amaçları peşinde koşarken birbirleriyle işbirliğine dayalı, kolektif ilişkilere girerler.²⁰⁶ Başarılı bir işbirliği, çalışma ya da etkinlik oluşturmak için güvenin ve yakın bağların ne kadar önemli olduğu dikkate alındığında ilişki yapılarının oturduğu bir sosyal sermaye birikimi planlanan projenin şansını artırır. Ancak bununla birlikte kaynak paylaşımını sınırlandırarak sosyal sermayenin yatay ekseninde birikmesine yol açar. CHP’nin kadın örgütleriyle olan sınırlı ilişkisinden bahsedilmekle birlikte daha çok Kent Konseyi, belediyelerin kadın danışma merkezleri gibi partiyle yakın temasta olan birimlerle eşgüdüm halinde olduğu söylenebilir. Kadınlara okuma yazma kursları açılması, şiddete uğrayan kadınların belediyenin kadın danışma merkezleri aracılığıyla hastaneye yönlendirilmesi, hukuki süreçlerde bu kadınlara yardımların sağlanması, sosyokültürel olanaklarının geliştirilmesi ve etkin olarak sosyal aktivitelere katılımının sağlanması şeklinde sıralanabilecek belli başlı çalışmalar Kent Konseyleri ya da belediyenin kadına yönelik birimleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu noktadan hareketle, kadına

²⁰⁴Tuba İnal Çekiç ve Ayşe Nur Ökten, “Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış”, **Megaron**, Cilt:4, Sayı:3, 2009, (Kırsal), ss.203-213,s.207

²⁰⁵ İnal Çekiç ve Ökten, Kırsal, s.207.

²⁰⁶ Michael Mann, **İktidar Tarihi Başlangıcından 1760’a Kadar Toplumsal İktidarın Kaynakları**, çev. Esin Saraçoğlu, Soner Torlak, Emre Kalay, Olcay Sevimli, Cilt:2, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012, s.18.

yönelik projeler için sağlanan organizasyonların temeli kadın örgütleriyle temas halinde çalışmaktansa daha çok belediyeyle işbirliği şeklinde gerçekleşmektedir. Kadına yönelik şiddet ile mücadele konusunda CHP İl Kadın Kolları'nın düzenleyeceği bir etkinlik olduğunda bilgi ve organizasyona yönelik kaynak paylaşımı, yine CHP'nin il ve ilçe örgütlerindeki birimleri ve kendi üyeleri arasında dolaşıma girmektedir.

*“Mesela şey yapıldı mesaj atıldı. Bütün ilçeler, kendi bulundukları ilçedeki kadınlara mesajlarla duyurular yaptılar. Dolayısıyla o kadınların hepsi Cumhuriyet Meydanı'nda toplandı. Şimdi şöyle bir karar alındı. Bundan sonra her ilçe kendi bölgelerinde yapacak bu kadına şiddet eylemini. **E: Peki mesela böyle durumlarda eylem olabilir ya da herhangi mesela bu kadın cinayetleriyle ilgili bir etkinlik olabilir, diğer kadın örgütleriyle eşgüdüm halinde çalışmanız oluyor mu?** Şey, biz zaman zaman onları ziyaret ediyoruz. Kadın Kolları başkanımız hemen hemen hani zaman bulduğu her fırsatta bu kadın örgütlerine ziyaretler yapıyor. Hem Karşıyaka'da hem burada yeni başladık zaten hani iki ay oldu ilçede ziyaretlerimiz başlayalı. Hem burada yoğunlukta çalışmalar var hem ilçede onlardan gelen talepler var. Bence eskiden benim hani daha önceki yıllarda hatırladığım bu sivil toplum kuruluşları (STK) zaman zaman partileri ziyaret eder sadece CHP değil, tüm partileri ziyaret eder kadın politikaları hakkında bilgi alırlardı. Şimdilerde onlar da kendi kabuğuna çekildiler. Hani görüyor musunuz siz hiç hani Türk Kadınlar Birliği şu alanda bir eylem yapmış. Ya da ne bileyim şu şu alanda bir eylem yapmış. Duyuyor musunuz hiç? Duymuyorsunuz. Herkesin üzerine bir ölü toprağı serpilmiş gibi. İşte gidiyorlar geliyorlar ama kadın örgütlerinin bir eylemin içinde olduklarını sanmıyorum. Hani haksızlık yapmak istemiyorum da. Öyle bir öngörüm var.”²⁰⁷*

Selen'in söylediklerine paralel bir çizgiyi Serra'nın anlatısında da görmekteyiz. Kadın örgütlerine üyeliğinin olup olmadığına ilişkin soruya sadece CHP'nin kadın birimlerinde, semt evlerinde çalışmalar yaptığı yönünde karşılık vermiştir. Serra, İzmir'de eskiden Türk Kadınlar Birliği ve Türk Anneler Birliği'nin etkin olduğunu ama şu an kadın örgütlerinin yetersiz kaldığını düşünmektedir. Bunun dışında Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD)'yi kadın örgütleri kapsamında değerlendirmeleri ve örgütlenme fazlalığının gücü azalttığına yönelik düşünceleri, görüşmecilerimizin feminist dinamiklere mesafesini göstermektedir. Bununla birlikte, Serra'nın parti çalışmaları sebebiyle kadın örgütleriyle temas kuracak zamanının olmadığını belirtmesi dikkat çekicidir.

“ADD var, kendi ilçemde kadın şeyleri var. Benim semt evlerine daha çok katkım oldu. Öyle derneklerin çok iş yaptığına inanmıyorum ben. O yüzden derneklere üye olmayı yani kadın derneklerine üye olmayı yararlı bulmuyorum.

²⁰⁷ Selen, CHP Kadın Kolları Üyesi, 22.03.2016, İzmir.

Şu an İzmir’de çok fazla başarılı olarak gördüğüm dernek yok. Eskiden Türk Anneler Birliği vardı, ismi duyulurdu ben yeni yetiştim. Türk Kadınlar Birliği vardı, İzmir’de ses çıkarırdı. Dernekler çoğaldıkça güç azaldı. Zaten parti adına çalışınca derneklerde çok fazla koşuşturmaya zamanınız yok. Çünkü yedi yirmi dört buradayız.”²⁰⁸

Tanırma ve tanınma ilişkisi karşılıklılık ilişkisi temelinde yeniden üretilmektedir. Selen ve Serra’nın, kadın örgütleri olarak sadece Türk Kadınlar Birliği’ni veya Türk Anneler Birliği’ni ele alması, CHP Kadın Kolları’nın genelinde feminist örgütlerle olan bilgi ve kaynak paylaşımının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden İzmir içinde aktif faaliyet gösteren kadın örgütlerinin belirli politikalarından haberdar olmamakta ve kadına yönelik eylem ve faaliyetlerin sadece CHP ekseninde gerçekleştiğini düşünmektedirler. Sosyal sermayenin ana kaynaklarından biri olan bilgi dolaşımı aynı ağ mekanizması içinde gerçekleşmekte; bu sebeple işlevselliği yine küçük gruplar içinde etkin olup, çapını genişletmemektedir.

“Vallahi ben kadın örgütlerine yönelik şu anda öyle bir şeyin içinde değilim ama bence bütün kadın örgütleri kendilerine en yakın olan, politikalarını sağlıklı üreten her partinin yanında olmalı diye düşünüyorum. Şu an her alanda kadına değer veren, kadın politikaları üreten tek parti CHP’dir. CHP’nin dışında bir parti göremiyorum ben. Keşke görsem hani ben severek giderim. Mademki kadınla ilgili bir şey yapıyorlar parti ayırımı yapmam. Sonuçta kadınlar önemliyse eğer giderim ama yok.”²⁰⁹

Kadın sorunlarına ilişkin bilincin yükseltilmesi ve farkındalığın oluşturulması için farklı ideolojideki kadınların bir araya gelmesi ve fikir alışverişi yapması gerekmektedir. Serpil Sancar Üşür, farklı partideki kadınların üzerinde uzlaşıp ortak paydada buluşabileceği belli başlı konuları söyle sıralamaktadır; siyasal yaşamı düzenleyen yasaların kadın-erkek eşitliğini sağlayacak biçimde değiştirilmesi, her partiden parlamentoya girecek temsilciler içinde kadınların oranının ve niteliğinin yükseltilmesi, parlamentodaki farklı partilere mensup kadın milletvekillileri arasında iletişim ve işbirliğinin oluşturulması, kadın taleplerini kamuoyuna ve siyasal parti yönetimlerine duyurmak için ortak kampanya yapılması.²¹⁰ Bu kapsamda CHP Kadın

²⁰⁸ Serra, CHP Kadın Kolları Üyesi, 30.12.2015, İzmir.

²⁰⁹ Selen, CHP Kadın Kolları Üyesi, 22.03.2016, İzmir.

²¹⁰ Serpil Sancar-Üşür, “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset” **Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000.’den aktaran. Mustafa Çadır, **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)**, (Uzmanlık Tezi), T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, s.141.

Kolları üyesi görüşmecilerimizden birkaçı kadın sorunlarıyla ilgili diğer partiden kadınlarla işbirliği yapma fikrine sıcak baksa da bunun etkin olarak pratiğe dökülmediği ve faaliyetlerin yetersiz kaldığı görülmüştür. Sosyal sermayenin kamusal olmayan kimlik ekseninde dışlayıcı olan özelliğini vurgularken alıntıladığımız Feriha'nın anlatısı bu durum için de geçerlidir; Feriha'nın bu ifadesini hatırlatmak gerekirse şöyledir;

“Özellikle şuna dikkat ediyorum. Bazı kadın örgütlerinin altında siyasi partinin bir şeyi var tabanı oluyor, onlara özellikle dikkat ediyorum. Yani şu anda dillendirmeyeyim ben onları, önemli değil o. Ben gerçekten kadına kadın gibi bakan yani kadının yaşamda var olması için çalışan özgürleşmesi için çalışan bütün derneklerin yanındayım. Özellikle yani bu HDP yanlılarının falan olana asla katılmam.”

Kadının siyasi anlamda güçlenmesi ve görünür kılınması adına yapılabilecek çalışmalarda hem diğer partilerle hem de bazı kadın örgütleriyle işbirliği yapmama sebebinin “kadın kimliği”nden öte “ideolojik kimlik” çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bu durum *kapalı ve homojen bağların* yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

Görüşülen CHP Kadın Kolları üyelerinin çoğunluğunda sosyal sermayenin yapısal boyutu olan grup içindeki kişilerle bağların güçlü olduğu, ancak parti dışı bağlantıların ve iletişimin yani diğer örgütlerle bağlantılarının düşük düzeyde tutulduğu gözlemlenmiştir. Bu noktadan hareketle, ilişki ağları yakın çevre ya da parti ilçe örgütleri temelinde gerçekleştiği için kapalı ve homojen bağlar farklı bilgi kaynaklarına ulaşmakta sıkıntı yaşanmaktadır. Bilgi akışını sağlayan kanallar aynı düzenek üzerinde tekrar etmektedir; bir bakıma dışsallaştırıcıdır. Bu doğrultuda, yapısal boşluklardan yararlanarak farklı kaynak ve kişilere ulaşma noktasında CHP’li kadınların köprü işlevi gören sosyal sermayesinin etkisiz olduğu görülür. Bununla birlikte, birbirine benzer kişilerle (aynı ideolojiye veya kamusal olmayan kimliğe sahip olma açısından) ilişki kurma ve sürdürme eğiliminin açığa çıktığı ve bağlayıcı bağların hakim olduğu kapalı grup ilişkisinin varlığı söz konusudur. Bir grubun paylaştığı değerler ve kültür mirası üzerinden kurulan yakınlık, o gruba mensup kişilerin iletişimini güçlendirmektedir. Bu anlamda CHP Kadın Kolları’nda bağlayıcı sosyal sermayenin varlığına ilişkin örnekler görmekteyiz. Aynı organizasyon içinde sıkı bağlarla birbirine bağlı insanların ilerideki ilişkilerine yön vermesi yine aynı ağbağ düzeneği çerçevesinde yatay düzeyde gelişmekte, bilgiler yapısal boşluğun az

olduğu alanlarda paylaşılmakta ve elde edilen faydalar yapısal boşluğun çok olduğu farklı kişilere ulaşmaktan daha kısa zamanda ve az maliyette elde edilebilmektedir.

“Örneğin geçen yıllarda burada bir gönüllü örgüt istediler benden kurar mısın diye. Partiye üye olmayan ama partiye sempati duyan parti için çalışabilecek insanları toparlar mısın dediler. Ben bir parti emekçisiyim ya da nereye gidersem oranın emekçisi oluyorum. Tabi kurarım dedim, bir sürü onlara gönüllü insan topladım. Yani partili değil ama sizinle çalışırız evet inanıyoruz diyen kişileri topladım. E: Bunları yapmak da sizin ilişki ağlarınıza etkisi oluyor. Yani onları kullanmanın bir faydası oluyor. Evet ve ÇYDD’den artık elini eteğini çekmiş evinde oturan arkadaşlarıma bu konudan söz ettim. Çok güzel bir şey, kur dediler. Kurayım mı yardım eder misiniz dedim. Tabi ederiz, ne yapabilirsek dediler. Önce Aziz Kocaoğlu ile konuştum o istemişti ve burada Karabağlar’a kurdum. Partiye üye olmayan genç bir sürü insan topladım otuz dört kişi kadar falan düşün. İşte bu yaz okulunu falan hep oradan çocuklarla yaptım. O dışarıdaki 68 kuşağından işte ÇYDD’deki arkadaşlarıma da bize yardım edin şimdi dedim.”²¹¹

Güçlü bağların temelinde yer alan sık tekrar eden uzun süreli ilişkiler taraflara maddi, manevi destek sağlar. Kısa haberleşme ağı sayesinde kolektif harekete geçmek kolaylaşır, duygusal ve sosyal destek bulma, hayattan tatmin olma gibi dayanışmacı sosyal sermayenin getirileri açığa çıkar.

“Arkadaşımızın babası hasta mesela Ankara’da yoğun bakımda kan ihtiyacı var. Biz de sürekli duyuruyoruz sayfalarımızda. Kadın kolları genel başkanımız Ankara il kadın kollarından kadınları da alarak ona kan vermek için gelmiş. Ben onu görünce çok duygulandım. Çünkü biliyorum ki hastanede böyle insanları ziyaret etmek elini tutmak çok önemli. Görünce onu dayanamadım ağladım ve yazdım da. Dedim ki Çağla Ankara’da bir başına çırpınıyor babasına kan bulmak için. Ama o kadını görünce yani içim böyle bir rahatladı. Ama ağladım dedim ki o kız orada yalnız değil. Toplamış kadınları işte elini tutmuş sarılmış. Yani parti içinde de böyle bir dayanışma olması beni çok mutlu etti. Dedim ki kadınlar birbirini koruyorlar, kolluyorlar.”²¹²

Dayanışmacı sosyal sermayenin somut faydası, bilgiye kolay erişilmesi, güven ve itibar ilişkisi çerçevesinde yardımlaşma ve dayanışmanın yoğun olmasıdır. J. Coleman bunu, aynı mahallede yıllarca oturan ve birbirini yakından tanıyan kişilerin (etnik ve dini cemaatler için de geçerli olacak şekilde) ağbağ yoğunluğunun yüksek olmasıyla açıklamaktadır. Dayanışmacı sosyal sermayenin daha çok etnik ve dini kimliklerin benzer olduğu kişiler arası ağlarda açığa çıktığı ve ağa kolektif fayda sunduğu bilinmektedir. Aracı sosyal sermaye ise dayanışmacı sosyal sermayenin bir türü olarak nitelendirilebilir. Aracı sosyal sermaye, aktöre kişisel birtakım faydalar sunar. Siyasi fayda olarak iktidar ve yükselme, sosyal boyutta itibar ve saygınlık CHP Kadın Kolları üyesi görüşmecilerimizin elde ettiği aracı sosyal sermaye

²¹¹ Ayşe, CHP Kadın Kolları Üyesi, 17.04.2016, İzmir.

²¹² Selen, CHP Kadın Kolları Üyesi, 22.03.2016, İzmir.

kazanımlarıdır. Etkileşimin sık temaslar halinde olduğu yapılarda beklenti ve yükümlülüklerle paralel olarak güven ve itibar duygusu da yüksektir. Ancak, bu durum yatay ilişki ağlarının paralelliği sebebiyle kapalı ve dışsallaştırıcı boyuta da dönüşebilmektedir.

3.3. HDP KADIN MECLİSİNİN KADIN ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNŞASI: FEMİNİZMİN DOKUNDUĞU ALANLAR

Kadınların milli ve etnik süreçleri nasıl etkilediğine, süreçten nasıl etkilendiklerine ve devletle ilişkilerine bakılırken devlet ve milli projelerin salt merkezinde yer alan bir kadın kategorisinden bahsedilemez. Lale Yalçın Heckman ve Pauline Van Gelder, kadınların süreçte sınıfsal, etnik ve yaşam döngülerindeki ayrımlar boyunca farklılaşabileceğini ifade etmektedirler.²¹³ Kadınları siyasal anlamda güçlendiren etkenler sınıfsal, etnik ve gündelik yaşam pratikleri çerçevesinde değerlendirilir ve her kadının siyasi anlamda güçlenmesi farklı seyreder. Etnik ve sınıfsal göstergeler, ülkenin siyasi konjonktürü ve gündelik yaşam pratiklerinde karşılaşılan durumlar kadınları belirli dönemlerde kadın hareketinin savunucuları haline getirmiştir. Sosyal farklılık teorisinin kendi içinde yaşadığı çelişki bu tür dönemlerde kadınların, kendilerine dayatılan kadınsı standartlar dışına çıkamazken nasıl güç kazandıkları hususundadır. Buna göre, kadınların kolektif stratejileri, bireysel çözüm yerine kadınların kadınsı değerlerine ve kadın işine yeniden değer yükleyerek birbirleriyle dayanışacağı, bağlanacağı bir kolektif süreci tercih eder.²¹⁴ Kolektif hareket etmenin faydaları ve nedenleri grup ve örgütlere ilişkin pek çok teoride ele alınmıştır. Kurt Lewin, grup süreçlerinin tutum ve davranış değişimini kolaylaştırdığını, düzenli olarak bir araya gelen bireylerin grup ve aidiyet mantığıyla kendilerini o gruptan saymalarıyla birlikte grup normlarını kolaylıkla benimsediklerini ifade etmektedir. Ayrıca bu şekildeki grup etkilerinin uzun süre korunmasını sağlayan güçlenme, bireysel hareket etmektense bir grubun hedefi doğrultusunda hareket etmenin istenilen sonuca ulaşmaya olan katkısını da

²¹³ Yalçın-Heckman ve Van Gelder, s.342-343.

²¹⁴ Ann Ferguson, “Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist Bir Teori”, **Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem**, (Der.Serpil Çakır ve Necla Akgökçe), çev. Ayşe Durakbaşı, 1.Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.193.

pekiştirmektedir. Grup üyeleri grubun içinde olmadıkları zaman bile grup desteğini hissettikleri için diğer insanların olası muhalefetine karşı direnme konusunda sadece kendi bireysel kararlarını uygulama durumundan daha güçlü oluyorlar.²¹⁵

“Mücadele, örgütlenme bu kimliği kazandırdı. Yan yana gelip mücadele etme kültürünü kazanmış olduk. Yani işte bir sürü farklı farklı aidiyetten kadınlar, farklı toplumsal yapılardan kadınlar kadın kimliğinde ya da bir emek kimliğinde yan yana gelme ve mücadele etme kültürünü bize kazandırdı. Onun için çok değerlidir. Kesinlikle çok büyük bir güç yani sözünü örgütlü söylemek, sistem karşısında daha örgütlü bir duruş sergilemek, seni hem yalnızlık duygusundan kurtaran bir şey hem de mücadele için bir araç aslında ve o aracın hem kişiye kattığı çok şey var hem de o mücadeleye kattığı çok şey var. O anlamda çok değerli”²¹⁶

Arzu’nun anlatısı çerçevesinde, örgütlü bir yapıda yer almanın kazanımları bağlamında örgütsel ilişki ağlarının kadınların bireysel sosyal sermayelerine katkı sunduğunu görmekteyiz. Aynı ya da benzer sorunları paylaşan kişilerin aynı amaç uğruna mücadele etmeleri örgüt kuramları çerçevesinde kabul gören bir tutum ve hareket biçimidir. İnsanlar, bir topluluk hissi duyduklarında başkalarına yardım elini uzatmakta daha rahattır ve bilgiyi paylaşmaları daha olasıdır.²¹⁷ Bu anlamda feminist örgütlere üye olmak kadının kişisel olarak sesli dillendirmekten çekindiği pek çok talep ya da amaçlarını yüksek şekilde söylemelerine katkı sunmakta; onları bireysel anlamda güçlendirmekte ve doğasında ortaklaşılan konulara dayanarak daha fazla kişiye ulaşmalarını sağlamaktadır.

“Yani sonuçta çevremizde bireysel ilişkilerimiz var. Yani etkilenmemeleri imkansız bir şey çünkü aynı sorunları aslında kendileri yaşamalarına rağmen, dillendiremeyebiliyorlar. Bir kadının tek başına mücadele etmesiyle örgütlü mücadele etmesi arasında inanılmaz farklar var. Yani bir grupla birlikte mücadele ettiğin zaman doğal olarak sözünün üzerine söz katmış oluyorsun, daha güçlü hissediyorsun kendini ve bu hem bir özgüven geliştiriyor hem de emeğinin bir karşılığı oluyor. Yani tek tek konuştuğunuzda bütün kadınlarla aynı sorunları yaşadığınızı görebiliyorsunuz... Yani biz örneğin bu 25 Kasım eyleminden öncesinde önlüklerimizi giydik SKM önlüklerini giydik, metroya bindik. Metronun bir vagonu boyunca bildirimizi verdik. Kadınları eyleme çağırdık. Kadınların hepsinin tepkisi çok güzeldi. Hiç kimse yani bu nedir deyip almamak istemedi. Karşılığı olan bir şey oluyor. O insanların bir çoğunluğu eyleme gelmemiş olsalar bile o günkü eyleme gelmemiş olsalar bile elindeki o bildiriye okumuş oluyor bir kez. Böyle bir hareketi, böyle kadınların olduğunu

²¹⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.214.

²¹⁶ Gaye, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 19.01.2016, İzmir.

²¹⁷ Lynda Gratton ve Tamara J. Erikson, “İşbirlikçi Ekipler Oluşturmanın 8 yolu”, **Harvard Business Review İşbirliği Kuralları**, çev. İlker Gülfidan, Mess Yayınları, İstanbul, 2009, s.33.

*görüyorsunuz. Yani bazı kadınların cesurca metro içerisinde bunu haykırabildiğini görmüş oluyor. Bu ona güç veriyor. Çünkü o aslında kendi sesi. Bizim o anki sesimiz o kadının sesi aslında. Yani bunu fark ediyor. E, doğal olarak da bir şekilde iletişim adresi var orada. O iletişim adresine ulaşan olabiliyor. Yani telefonunu verenler olabiliyor. Bir tanesi örneğin aktif çalışmak istiyorum telefonumu versem arar mısınız demişti...*²¹⁸

Feminist örgütlere üyelik bir yana bırakıldığında aktif üyelik dışında söz konusu feminist örgütlerdeki kadınlarla arkadaşlık bağı kurmak ya da tanışık olmak bile bireylerin sosyal sermayesini güçlendirmektedir. Bu anlamda kadın örgütleriyle temas halinde olan kadınlar örgütsel hareket etmek, aidiyet duygusu kazanmak ve kendisi gibi olan pek çok kadına ulaşip sorun alanlarına dair birlikte mücadele etmek gibi kazanımlar elde etmekte; dolayısıyla örgütün kolektif ilişki ağları kadınların bireysel sosyal sermayesine katkı sunmaktadır. Örgüt ve cemaatlerde kazanılan tecrübeler, bireylerin siyasi kaynaklara ulaşmasını ve daha çok siyasallaşmasını hızlandırırken, siyasal mekanizma içerisinde aktif görev istegine ve beklentisine sahip olmalarını teşvik eder.²¹⁹ Örgütün aidiyet duygusunu yüceltmesi, kolektif hareketin bireysele göre zaman, işlerlik ve işlev açısından anlamlı olması ve üyelerine siyasi ve sosyal sermaye birikimi kazandırması sosyal sermaye literatürü açısından önemli görülmektedir. Bununla birlikte kişinin siyasi ya da sosyal anlamda deneyimlenip kaynak, bilgi ve çevreye ulaşması için bir yere/örgüte aktif üyelik dışında arkadaşlık, dost ilişkisinden doğru gelen ağlarının var olması oldukça önemlidir.

*“Üyelik değil ama Amargi’deki kadınlarla, Kadın Dayanışma Vakfı’ndaki kadınlarla bir araya geldiğim bir dönem olmuştü üniversitede. Arkadaşlıklarım tabi sebep oldu ama hani onun dışında da okudukça gördükçe ya da tanıştıkça yakınlaştım, o kadınlarla bir araya geldim. Tabi ki insanlarla tanışmak çok önemli ama daha sonra okul bittikten sonra zor bir süreç olduğu için uzaklaştım. Ama o zamanlar hani perşembe toplantıları olurdu. Onlara katılırdım. İzmir Kadın Dayanışma’daki kadınlarla ve Amargili kadınlarla yakınlaşma içindeydim. Böyle şey gibi bağım yoktu üyelik gibi ama bir arkadaşlığımız var yani. Bir şey sormam gerektiği zaman onlara danışabiliyorum. Mesela bir kadınla tanışmıştım, onu yönlendirmem gerekiyordu o zaman hani en azından şeyi yapabiliyorum, neyi nasıl yönlendirebileceğimi falan o konuda iletişim bağlarımı kullanabiliyorum.”*²²⁰

²¹⁸ Arzu, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 06.01.2016, İzmir

²¹⁹ Vahit Tane ve Kemal Varol (Der.), **Uluslararası Kürt Kadın Kongresi (1-5 Ekim)**, Hakkari Üniversitesi, Hakkari, 2011, s.164.

²²⁰ Bilge, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 24.04.2016, İzmir.

Sosyal ilişkiler güç kaynaklarından birisidir. Güçlü sosyal ilişkiler, görece fazla kişiyle tanışık olma hem bireylere hem de gruplara güç sağlar. Sosyal ilişkiler formel yapı içerisindeki arkadaşlık bağları vasıtasıyla da gelişir. Arkadaşlık sosyal etkileşim için önemlidir çünkü bireyler karşılıklı ödüllendirme, karşılıklı hareket geliştirme biçiminden hoşlanırlar ve genelde güçlerini birleştirmeyi ve bunu devam ettirmeyi arzu ederler.²²¹ Bu da karşılıklı ya da ortak talep edilen isteklerin daha hızlı ve programlı şekilde gerçekleşmesini sağladığı gibi yine daha fazla kişiye ulaşmayı kolaylaştırabilir.

3.3.1. Mağduriyet, Ezilmişlikler, Günlük Yaşam Deneyimlerinin Etkisi

Türkiye'deki feminist kadın örgütlerinde Kürt kadınlarının varlığı göze çarpan etkidir. Uzun yıllar boyu verilen kimlik mücadelesinin artık örgütlü mücadeleye evrilerek kadınların Kürt ve kadın kimliğini bir arada savunmaya alışkın olmaları çalışmamız açısından sınırlı olarak yer verilen odaklardan birisidir. Kadınların feminist örgütlerle olan ilişkisi kaynakların benzerliği ölçüsünde gelişmektedir. Bu grupların benzer eğitim seviyelerine sahip olmaları, benzer aidiyeti hissetmeleri, benzer mağduriyet ya da ezilmişlikler hissetmeleri, dış bağlarının zenginliği ve benzerliği ortak kaynakların kişileri aynı organizasyon içine çekmesi açısından önemsenmelidir. Deneyimler, bellek tarafından sınıflandırılıp yorumlanmış, duyguyla yüksenmiş, bir eylem sürecine bütünsenmiş olarak gelir.²²² Dolayısıyla kadınları bir araya getiren mağduriyet deneyimleri aynı zamanda paylaşılan ortak duygu ve eylemleri yansıtır.

HDP ile gerçekleşen görüşmelerde, kadınların ilişki ağlarını yapılandırırken ev ziyaretleri, kent konseyleri, sosyal yardım ve sosyal etkinliklerde buluşma gibi CHP'li kadınların kullandığı yöntemleri kullanmadıkları görülmüştür. Görüşmecilerin yaşam öykülerinde dikkat çeken etnik aidiyet konusu, cinsiyetçi ve dini kimliğe yönelik ayrımcı söylemler kadınları bir direnç mekanizmasını oluşturan dinamikler şeklinde bir araya getirip yakınlaşmalarına etki etmektedir. Bunun

²²¹ Çiğdem Kirel, **Örgütlerde Güç Kullanımı, Çalışanların Algıladıkları Güç ve Tepkileri Üzerine Bir Uygulama**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Sayı:1031,1998, Eskişehir, (Güç) s.22.

²²² Adam Zenan, **Bilinç Kullanım Kılavuzu**, 1. Baskı, çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s.39.

dışında, cezaevi deneyimleri, yaşanan travmalar, yakın çevrenin yaşadığı acılara ve baskıya şahit olma gibi deneyimler de, kadınlık rollerine ilişkin bilinçlenme ve sorgulamayı hızlandırıp feminist örgütlerle ilişki kurmayı mümkün kılmıştır.

Yaşam öykülerinde açığa çıkan bu noktalar kadınların ilişki ağlarını etkileyip bağ kurulan örgütlerin de kendiliğinden belirleyicisi olmaktadır. Özellikle Kürt siyasal hareketinde cezaevleri sıklıkla siyasal angajmanın ve aktivizmin yeniden üretildiği ve güçlendiği mekanlar olup bu süreçte genellikle örgütten ya da siyasal alandan ayrılma değil, örgütle ve siyasetle bağları güçlendirme söz konusudur.²²³ Leyla'nın feminist örgütlerle ilişki ağlarının yoğunluğu değerlendirilirken yaşadığı cezaevi deneyimi ve orada tanıştığı feminist kadınların etkisi göz ardı edilemez. Cezaevinde kurduğu dostluk bağlarının etkisi ikincil sosyal çevrenin önemini ortaya koymaktadır. Dostluğun en az iki kişiyi gerektiren en basit ilişki olması onu aile gibi karmaşık yapılardan daha temel, daha yakın ve dolaysız bir düzeleme yerleştirir.²²⁴ Bu basit türdeki ilişki yapısı kişiyi birincil sosyal çevresi dışındaki etkileşimlere açık hale getirir. Hem cezaevinde yaşadığı travmalar hem de oradaki kadınlarla etkileşimi ve onlardan öğrendikleri, Leyla'yı kadın çalışmaları alanında eğitim almaya ve feminist örgütlerde çalışmaya teşvik etmiştir.

“Bir ev baskınıyla gözaltına alındım ve tutuklandım, altı ay kaldım cezaevinde. Ulucanlar cezaevinde, yasa dışı slogan atmaktan. Cezaevinde çok güzel kadınlarla tanıştım, altı kişiye. Benimle birlikte tutuklanan arkadaş ve dört kişi daha ve üçü de müebbet almıştı. Ama üçü de bana özellikle yaşam enerjileriyle teorik birikimleriyle benim hayatımın böyle çok önemli noktalarından birini oluşturdular. Çünkü hem bir kadın olarak aslında bazı şeyleri bilmeden de olsa el yordamıyla da olsa doğru yapmaya çalıştığımı fark ettirdiler. Benim aslında pek çok yönümü daha çok törpüledi, biletti. Bir yandan kendi kararlılığımı değiştirdi, bir yandan hayatımın yönüne nasıl karar vereceğime de aslında etkide bulundu. Çünkü sürekli kelepçeli halde küçücük bir aracın içinde oturuyor olmak bile insanı yoruyor aslında git gel altı ay boyunca. Öyle, sonra okulu bitirdim ben ve biraz daha hem kadın mücadelesine odaklanabileceğim bir şey aradım bu süreçte. Çünkü hani 8 Mart eylemleri, 25 Kasım günleri gibi takvimsel şeylere dönük çok fazla şey yapıyorduk ama bunların bana yetmediğini, bunların çok da böyle beni doyurmadığını fark ettim. Aslında gündelik hayatımızda, gündelik olan şeylerle daha fazla müdahale edebileceğim bir alan olarak gördüğüm için özellikle kadın mücadelesini çalışmak istedim. O yüzden yüksek lisansımı da o dönem kadın çalışmalarında yapmak istedim. Sonra buraya geldim, İzmir’e, ailem burada olduğu için ve İzmir’de aslında feminist hareketle bağlarım daha hızlandı, daha

²²³ Ayşen Uysal, “Devlet Şiddetinin Biyografik Sonuçları: 1970’li Yılların Militanlarının Siyasal Yol Haritaları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:127, 2013, s.180.

²²⁴ Ulus Baker, **Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme**, Kendi Yayınları, 2014, s.64.

hareketli hale geldi. Burada Kadın Platformu'ndaki feministlerle karşılaştım önce gelir gelmez zaten ve akademiden doğru da bir beslenme sürdüğü için kadın hareketiyle mücadeleye dair bağlarım güçlenmiş oldu. Kadın çalışmaları konusunda hem burada bir radyoda çalışıyordum, yerel radyoda ve üniversite programı yapıyordum işte. Hem de her gün zaten kadın alanına dair bir sürü şey öğrendiğim güzel bir eğitim süreci geçirdim. Bu süreçte de burada feministlerle örgütlendim.”²²⁵

Yakın çevrenin yaşadığı ya da maruz kaldığı işkence, şiddet olayları, baskılar bireylerin siyasal angajmanını güçlendirici etkide olabilmektedir. HDP'li kadınların politikleşmesine etki eden bu tür örnekler mevcuttur. Aynı zamanda bireysel anlamda güçlendirici etkisiyle birlikte yeni farkındalıklara ulaşmayı sağlamaktadır. Leyla, onu kendisiyle ilgili birtakım farkındalıklara ulaştırması ve çevresiyle ilgili sorgulamaları yapabilmesi açısından cezaevi deneyiminin önemli olduğunu düşünmektedir. Ayrıca kurduğu ilişkiler yoluyla güçlenen sosyal sermayesinin kültürel sermayesine katkı sunduğunu görmekteyiz. Cezaevinde feminist kadınlarla tanışması, yakınlık duyduğu kadın hareketine daha da yakınlaşıp farklı açılardan meseleye bakmasını sağlamıştır.

“Sonra cezaevi tabi beni biraz değiştirdi çünkü o süreçte işte aşık olmuştum, aşık olduğum kişiden ayrılmıştım, duygusal olarak bir yıpranmışlık söz konusuydu, hem de işte okul beni bir yandan bastırıyordu. Hani benim bölümüm biraz da ağırdır, çok fazla kitap okuman, çok fazla incelemen gerekir falan. Ben artık okulumu bitireyim şeyindeydim, bir yıl da uzatmıştım okulumu. Hani böyle kişisel kaygılarımın da yoğunlaştığı bir süreçti. Cezaevinde tanıştığım kadınlar hani kendi değerimin farkına vardırıttılar bana. Aslında çünkü ondan önce daha naif, daha böyle pek çok açıdan daha yumuşak daha aslında taviz vermemem gereken bir kadın olarak çok böyle dur demem gereken noktalarda ne yapmam gerektiğine dair epey ilişkilerimi incelediğim bir dönemdi. İşte başkalarıyla annemle babamla ilişkilerimi irdelediğim falan böyle epey bir okul gibi bir süreç geçti benim için.”

Cezaevi, şiddet ortamı, işkenceler, kadınları aslında belli bir ideolojiye yönlendirmiş, kimlik kazanımlarını sağlamış ve mücadelede bilenmelerine yol açmıştır.²²⁶ Yakın çevreden kadınların yaşadığı şiddet (aileden yana olabileceği gibi devlet şiddetini de kapsayacak şekilde) kadın hareketine duyulan sempatiyi arttırabilmektedir.

²²⁵ Leyla, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 09.11.2015, İzmir.

²²⁶ Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, s.375.

“Çünkü sonuçta zaten biz büyük bir aileyiz ama etrafımızda da daha büyük bir çevre var. Benden birkaç yaş büyük dayı ve amca kızları 1990’lı yıllarda üniversite mücadelesinde yer almış ve birkaçı işkence görmüş. Birkaçı yardım ve yataklıktan cezaevinde yatmış amca ve dayı kızlarının etkisiyle aslında ben örgütlendim. Mesela onların hikayesini ben hiç bilmiyordum. Sadece hani onların bir bölümünün böyle çok cesur olduklarını, hikayelerini duyuyordum ama hiç yüzlerini görmemiştim zaten. Oradan da örgütlenme anlamında bir etki oldu.”

Leyla’nın cezaevinde kaldığı sürede feminist kadınlarla tanışması onun, bireysel sorgulamalar yapmasına ve düşünsel anlamda dönüşümler geçirmesine etki etmiştir. Cezaevi sonrasında eğitimini kadın çalışmaları alanına yöneltmesi ve feminist örgütlenme arayışı sürecinde akademiden gelen bu bağları kullanması ilişki ağlarını yapılandırırken benzer kaynaklara sahip olmanın avantajını gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte cezaevi deneyimleri hem siyasi anlamda birtakım farkındalıklara ulaşmasında hem de feminist bilincin uyanmasında etki etmiştir.

“Benim mektuplarımı gardiyanlar okur bildiğiniz üzere bir okuma komisyonu vardır, o okuma komisyonundan bir gardiyan okur bunu. O dönemde benim bir sevgilim var. İşte mektuplar yazıyor bana her gün mektubu geliyor falan. Bir yıl sonra tekrar cezaevine girdiğimde aynı memurla karşılaştık. Aradan birkaç ay geçmiş ben böyle cezaevine girdikten sonra durdu bir gün bana dedi ki koğuşun kapısında, hayırdır dedi, senin de sevgilin sana mektup yazmıyor artık dedi. Ben ayrılmışım, ilişkim bitmiş falan ama o an dedim ki bu adam niye bunları biliyor yani? Nasıl bilebilir, bu benim mahremim yani. Çoğu zaman örgütümün bile karışmasını istemediğim bir şey... Ya neden bilsin ki koruma memuru benim mektubumu sevgilimin mektubunu neden bilsin mesela çok lüzumsuz bir şey. Mesela içerideki hiç bir arkadaşım bunu bilmiyordu. Sonra işte bu konu böyle onların bilmediği devletin bildiği bir şey haline geldi...(gülüyor). Sonra bu benim aslında kişisel olan politiktir, özel olan politiktir diyoruz ya sürekli. Aslında bunun ne kadar politik bir şey olduğunu görmemi sağladı tekrardan.”

Kadınların sosyal sermayeleri kimlik, ortak geçmiş mirası, mağduriyet, ezilmişlik gibi unsurların etkileşimi doğrultusunda şekillenirken bu eksenlerden hareketle kurdukları ilişki ağları da örgütsel kaynaklara katkı sunar. Benzer kaynaklara sahip kadınlar bir araya gelerek örgütler arası etkileşimi kolaylaştırırlar. Çeşitli kadın örgütlerine üye olan ve/veya bu örgütlerle yakın temas halinde olan kadınlar farklı bilgi, destek vb. kaynaklara ulaşip dahil oldukları örgütlere bu verileri aktarabilirler. Örgütler arası işbirliği, dayanışma ve eylem pratikleri kadınların sosyal sermaye kaynakları aracılığıyla desteklenmektedir. Bu doğrultuda köprü görevi gören, aracı, zayıf ve dayanışmacı ilişki ağları hem bireysel hem de örgütsel sosyal sermayeye işlerlik kazandırır. HDP Kadın Meclisi’nde yer alan kadınların şiddet,

cezaevi, mağduriyet, sosyal dışlanma deneyimleri ekseninde ortaklaştığını söyleyebiliriz. HDP Kadın Meclisi'nin, üyesi olan her kadının şiddet, mağduriyet, ayrımcılık gibi sorun alanlarına yönelip çalışmalar yürütmesi görüşmecilerimizin önemsendiği bir konudur. Bununla bağlantılı olarak kadınların birtakım kişisel farkındalıklara ulaşması ve bilinçlenmesi kadın meclisinin çalışma ve etkinlikleriyle desteklenmektedir.

Arzu'nun kendisi gibi sosyalist kimliği taşıdığını söylediği eşi tarafından uzun yıllar şiddete maruz kalması onu kadın sorunlarına daha duyarlı hale getirmiş, bireysel ve politik sorgulamaları çeşitlenmiş ve bu bağlamda şiddet deneyimi, onun kadın örgütleriyle temaslarında ve sonradan gelişecek ilişkilerinde önemli bir paydayı oluşturmuştur. Arzu kendisiyle aynı örgütte yer alan eşinden uzun yıllar şiddet ve baskı görmüş. Evli kaldığı süre içinde siyasetle olan bağları zayıflasa da boşandıktan sonra örgütsel bağları tekrar güçlenmiştir. Şiddet, Arzu'nun aktivizmini yeniden üreterek kadın kimliği ile ilgili farkındalıklarını arttırmıştır.

“Eşim, bizim yine yoldaşımızdı. Sonra iki çocuğum oldu ama evlilik hayatı tam bir cezaevi gibiydi yani şöyle bir cezaevi açık cezaevi ama içerisinde kendi benliğimi kaybettiğim bir cezaeviydi. Çünkü yoldaşımız dediğimiz bu insan kendi içindeki feodal duyguları hiçbir şekilde öldürmemiş, onları yastık altı yapmış. Evlendikten bir süre sonra onlar tek tek çıkmaya başladı. Ben buna katlanamadım derken onun yaşam tarzı tamamen dejenere oldu. Bu evlilikten kurtulmak baya bir uzun zaman aldı. Çünkü karşıdakinin baskısı ve şiddeti artmaya başladı. Ben ayrılmak istedikçe o şiddete yönelmeye başladı ki bildiğin fiziksel şiddeti de gördüm yani sonuçta. Hani duygusal şiddetin yanında en sonunda fiziksel şiddet de görmeye başladım. On üç yıl sonrasında ancak boşanabildim yani üç dört kez teşebbüs ettikten sonra boşanabildim Ciddi böyle tehditlerle, ölüm tehditleriyle karşılaştım. Yani işte ayrılırsan şunu yaparım ya da işte ayrıl ama çalışmayacaksın evde oturacaksın ben sana getireceğim parayı iki çocuğuma bakacaksın sadece gibi. İşte kimseyle görüşmeyeceksin, seni herhangi birisiyle çay içerken bile görürsem vururum gibi. İşte bunlar olabiliyor. Çıkabiliyor gerçekten. En azından örgütlü mücadele içerisinde kazanmış olduğum değerleri hiçbir zaman yitirmedim zaten ve böyle bir sürecin ardından tekrar ilişkilendim yoldaşlarımla. Kaybettiğim yılların belki de hıncını almak ister gibi mücadele içerisinde daha çok emek vermeye daha çok enerjimi oraya akıtmaya çalıştım elimden geldiğince”²²⁷

Leyla, politikleşme sürecinden ve ilişki ağlarının bundan nasıl etkilendiğinden bahsederken dikkat çekici bir noktaya değinmiştir. Cezaevi deneyimi dışında çevresinde yaşanan cinsel taciz ve şiddet olaylarını öğrenmesi onun siyasal aktivizmini pekiştirmiştir.

²²⁷ Arzu, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 06.01.2016, İzmir.

“Doksanlı yıllarda geçti benim çocukluğum. İskenderun küçük bir yerdir, küçük bir sahil kasabasıydı o zamanlar. Biraz da böyle endüstriyel, demir çelik endüstrisinin çok yoğun olduğu bir yer ve orada bir yandan da mücadele dönemi vardı aslında toplumsal muhalefet açısından. Orada en son işte çok böyle bir de yalnız da bir çocuktum ben, böyle biraz içine kapanıktım falan. Ben bir de şeyi öğrenince Eğitim-Sen²²⁸ şube başkanlarından birinin kızının işkence gördüğünü ve işte bu süreçten dolayı da bir dava başladığını polislerle karşı öğrendim. Duyduğum ilk toplumsal olay buydu yani. Hatta sonra gazetelere falan yansıdı çünkü bir cinsel saldırı da vardı, öyle bir dönemde küçük bir yerde özellikle sarsıcı bir şok aslında. Benim için de öyle oldu.”²²⁹

Kaynak benzerliğinin bir örneği olarak yakın çevrenin yaşadığı acı olaylara küçük yaşlarda tanıklık etmek, kişinin siyasal anlamda aktivist olmasına kapı aralamaktadır. Bu noktada Nevin’in anlattıkları, yakın çevresinin yaşadığı olaylara tanıklık etmesi siyasi yol haritasını belirleyen taşlardan biri olmakla birlikte onun ilişki ağlarına da etki etmiştir. Gözlemlediği acı olaylar onun kadın meselesinden ziyade sosyalizm mücadelesine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu noktada kadın örgütleriyle ilişkiselliği az yoğunudur ama parti içi kadın çalışmalarından kaynaklı ilişkileri yüksek yoğunluktadır.

“Anne tarafımda siyasal yaşamda devrimci akımdan etkilenen çok kesim var. Annemin amcasının oğlu doksan, çok özür dilerim, seksen üç yılında Tokat Emniyet Müdürlüğü’nden atıldı ve orada şehit oldu işkence sonrasında. Yine bir amcaoğlu Devrimci Yol zamanında çatışmada öldü. Var böyle şeyler, yok değil, etkileniyorsunuz tabi. Siyasal yaşam böyle başlıyor zaten. Ondan sonra çok ilginç bir noktaya değineceğim. Hiçbir zaman, hiç bir şekilde belki zaman mekan sorunundan kaynaklı kadın yapılanmasında, kadın örgütlenmesinde yer almadım. Ama mesela HDP’nin Kadın Komisyonunun doğal üyesiyiz. Ama mesela o olmasa kadın kolları, CHP’nin kadın kolları olmuş olsaydı onun gibi bir şeyde içinde olur muydum bilmiyorum. Yani olamam belki de. Belki geri kalmıştım, belki tercihim siyasal yaşamda kesinlikle erkeklerle omuzdaş olmaktan yana olduğu için. Aynı ortam, aynı mekan, aynı hava üzerine kendimi bir cins olarak önde veya arkada hissetmediğimden mi veya öyle görülmesini istediğimden mi bilemiyorum. Öyle bir tercih meselesi...”²³⁰

Şiddet, mağduriyet, ezilmişlik deneyimleri kadınların siyasal angajmanını ve aktivizmini yeniden üretmektedir. Bu deneyimleri yaşayan kadınların kimliklerini ve politik tercihlerini temsil edecek örgüt arayışına girdiklerini ve/veya siyasetle bağlarını güçlendirdiklerini söyleyebiliriz. Farklı örgütlerdeki kadınlar benzer kaynakları ve ortak kimlikleri aracılığıyla bir araya gelerek örgütsel ve bireysel sosyal sermayelerini yeniden üretmektedirler. Kolektif olarak yapının bütününe ve

²²⁸ Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

²²⁹ Leyla, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 09.11.2015, İzmir.

²³⁰ Nevin, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 27.12.2015, İzmir.

bireysel olarak kişisel ilişkilere katkı sunan sosyal sermaye, diğer sermaye türleriyle ve ortak değerlerle etkileşim içindedir.

3.3.2. Farklı İlişki Ağlarının Yapılanmasında Kaynak Benzerliğinin Rolü

Enformel ilişki ağlarının önemi, sistemin izin verdiği sınırları aşarak kendiliğinden büyüyeble ve büyürken yeni anlamları içine katabilen bir alan oluşturmastır. Bir grubun oluşum aşamasında ve eklemlenerek büyürken onun homojen kalması mümkün olmaz. Çünkü yeni ilişki kalıpları sürece dahil olup, farklı tabandan pek çok insanı buluşturmaya sağlar. Enformel ilişki ağları heterojen yapıya sahiptir. Enformel ilişkilerin bu yönü, kişiler arası ilişkilerin uzun ömürlü ve güvenilir olmasına hizmet eder. İnsanlar, grup içerisinde kendi taleplerine cevap arayışındadır. Bu yüzden farklı kimlik ve ihtiyaçlardan doğru gelen gereksinim ve temsillerin bulunduğu bir alana ihtiyaç vardır. Alberto Melucci'nin kolektif kimlik teorisine göre, insanların aralarında hissettikleri bağ, sadece ortak çıkarı paylaşımlarından doğmaz; yaptıkları şeylere anlam vermek için bu bağ önemlidir, dayanışma bireyleri amaçları uğruna güçlendirir.²³¹ Ayrıca A. Melucci, kolektif kimlikle bireysel kimliğin iç içe geçmiş bir şey olduğunu ve süreç içinde kimliğin boyut kazandığından bahsetmektedir. Ona göre, kolektif kimlik, kendi eylemlerinin yönlendirilmesinin yanı sıra eylemlerinin cereyan ettiği fırsatlar ve kısıtlamalar alanıyla ilişkili olan, etkileşim içindeki birden fazla birey tarafından üretilmiş etkileşimsel ve müşterek bir tanımdır.²³² Bireyler kolektif olarak eylemde bulunarak hedeflerine ve beraber oluşlarına anlam yüklerler ve eylemlerini inşa ederler; ortak bir takım şeyler farklı eğilimlerin çatışmasıyla üretilir.²³³ Yani dış etkilerin temas etmesiyle birlikte kimlikler çok boyutluluk kazanır. Böylece farklı eğilimleri tek bir potada eritmek yerine o farklılıkların temsil edilmesine kucak açan platformlar kolektif kimliği yaratarak kişilerin ilişkilerini ve kendilerini güçlendirir.

²³¹ Handan Çağlayan, **Feminist Perspektiften Kürt Kadın Kimliğinin Üzerine Niteliksel Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.16

²³² Alberto Melucci, **Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society**. (Der. John Keane ve Paul Mier), Londra: Hutchinson Radius, 1993, s.34'den aktaran Hüseyin Çelik, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları ve Medyanın Rolü: Kosova Örneği", **Global Media Journal**, Cilt:2, Sayı:4, 2012, ss.21-44, s.32.

²³³ Çağlayan, s.19.

Mülakat yaptığımız kadınların HDP’de yer almasında partinin farklı dinamikleri bir tabanda buluşturma vizyonu etkili olmuştur. Hem ortak bir vizyon paylaşımları hem de aralarındaki kültürel, kimlik, yaşam deneyimleri açısından farklılıkları eritmekten ziyade, bu farklılıkların temsil edildiği bir ortam istemeleri bir anlamıyla onları HDP’de yer almaya iten sebeplerden birisi olmaktadır.

“Zaten HDP’de aslında bir çatı örgütü, çatı partisi tartışması başlamıştı. Benim de zaten özellikle içinde bulunduğum sosyalist hareket aslında ülkedeki tüm muhalif güçleri birleştirecek bir devrimci, öncü ve bunun süreceği sosyalist mücadele hattı bakışına sahip bir örgüttür. O yüzden de hani zaten benim bakışma sahip olduğu için ben HDP ile ilişkiliyim.”²³⁴

HDP’nin parti yapılanması içinde Özgür Kadın Kongresi/ Kongra Jinen Azad (KJA) olarak bağımsız karar alabilen ve yönetimini kendi tayin edebilen bir birimi mevcuttur. KJA tıpkı Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP) ve ESP’li kadınlardan oluşan Sosyalist Kadın Meclisleri (SKM) gibi HDP’nin bir bileşenidir. Yani HDP’yi bir çatı olarak düşünebiliriz. HDP üyesi her kadın HDP Kadın Meclisi’nin de doğal üyesidir. HDP Kadın Meclisi KJA ile birlikte kadın meselelerine dair politikalar üreten bir organdır. Kadın örgütleriyle HDP’nin ilişkisi bu anlamda SKM, KJA, Barış için Kadın Girişimi (BİKG) etrafında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca KJA’nın İzmir’deki bütün kadın örgütleriyle eşgüdüm halinde olduğundan bahsedilmiştir.

“Yani İzmir’de bütün kadın örgütleriyle zaten KJA’nın bir diploması alanı var farklı kadın örgütleriyle işbirliği geliştirmek üzerinden. Mesela Kadın Dayanışma Derneği var. Orada Beril Ablalar, Sema Ablalar falan var. Mesela onlarla ilişki kurmamız rahat olabiliyor. Sosyalist Feminist Kadınlar (SFK)’a üye olan kadınlar var. Yani zaten hepsi Barış İçin Kadın Girişimi’nde yer aldıkları için şimdi zaten sanıyorum ortak platform orası. Bizim için de yani eğer bir protesto yani bir etkinlik konulacaksa da biz genel olarak Halkların Demokratik Kongresi (HDK) daha geniş olduğu için orada tartışırız meseleleri. HDP’nin yapısı yine biraz daha sınırlı ama HDK daha geniş bir yapı olduğu için sendikaları da içinde barındırdığı için öyle yapıyoruz. Biz genel olarak yani daha üst bir çatı olarak HDK’nin Kadın Meclisinde o etkinlikleri tartışırız ve planlarız. Hani KJA, HDP HDK’ye götürür.”²³⁵

ESP, HDP’nin bir bileşenidir. ESP’de yer alan kadınların ideolojilerini ve kimliklerini HDP’de temsil edebilmesi için heterojen yapıdaki farklı eğilimlerin birbiriyle uyumlu bir sentez oluşturması gerekmektedir. Bu noktada kaynakların benzerliği işler olmalıdır. Görüşülen kadınların bakış açısından HDP, hem sadece

²³⁴ Leyla, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 09.11.2015, İzmir.

²³⁵ Sezen, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 01.03.2016, İzmir.

Kürt olanların yer aldığı bir parti olmayarak hem de sadece Kürt hareketine kendini adanmış insanlar ve ideolojilerden oluşan bir yapı olmayarak pek çok boyutu tabanında barındırabilen bir partidir. Bireysel pek çok farklı kimliğin bulunduğu yerde farklı ilişki ağları ve tanışıklıkların da var olması kaçınılmazdır.

“Sonuçta kendim özellikle dediğim gibi Gezi sırasında ESP içerisinde bütün eylemlerde ESP bayrağı altında, SKM bayrağı altında mücadelemi yürütiyordum. HDP’ye geçişimle birlikte HDP içerisinde sosyalist bakış açısının biraz anlatılması gerekiyor. Yani birtakım kararlarda, birtakım faaliyetlerde, birtakım politik tartışmalarda doğal olarak bir sentez oluşturmak gerekiyor ve bu sentez içerisinde bizim bakış açılarımızın da önemi var. Yani bunu anlatmamız gerekiyor. Aslında HDP proje olarak çok iyi bir proje. Bu projenin zaten ilk öne atılması ve hayata geçirilmesinde ESP ciddi çabalar harcamıştır ve bunun yaratacağı şöyle bir durum da var. Yani insanların kafasında özellikle böyle şoven bakan insanların kafasında sürekli HDP bir Kürt partisi olarak yani halen daha Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)’nin devamı olarak görülüyordu. Ama sosyalistlerin içerisinde aktif olmaları daha aktif görünmeleri birçok insanın bakış açısını değiştirmeye başladı. Ben gittiğimde örneğin onlarda ayrı bir sevinç gözlemliyorsunuz yani bir Türk’ün kendilerini anlamaları, sahiplenmeleri onların çok hoşuna gidiyor... Bu karşılıklı konuşmalar aslında HDP içerisinde bir arada olmamızdan kaynaklandı. Yoksa bu empatiler de kurulamayabilirdi yani. Dışarıdan konuşma olarak kalırdı. Örneğin biz bunların hepsini masaya yatırıp tartışabiliyoruz konuşabiliyoruz HDP içerisinde. E burada ayrıca kadın çalışmasının da ayrı bir yeri var. Yani HDP içerisinde bir kadın çalışması yaptığınız zaman ilçe örgütlerindeki bağımsız bir kadın Türk bir kadın örneğin içerisine girebiliyor ve itiraf ettiği şeyler de olabiliyor. Ben daha yakın zamana kadar Kürtlere böyle bakmıyordum yani benim kafamdaki artık Kürt imajı değişti, o çerçevede değişti, bunun özeleştirisini veriyorum ben diyebiliyor örneğin.”

Arzu’ya göre HDP, farklı kimlikleri bir arada tutup sentez oluşturması ve kadın mücadelesine önem vermesi açısından önemli bir partidir. SKM ile HDP Kadın Meclisi’nin işleyiş açısından benzerliği her iki oluşumdaki kadınları birbirine yaklaştırmaktadır. Kaynakların sosyal ilişki ağlarını örme noktasında ne kadar önemli olduğunu düşündüğümüzde, her iki partinin kadın örgütlenmesinin bir kol yapılanması ya da partiye bağımlı bir birim gibi değil de kararlarını kendi tayin eden, yönetiminde kendi söz sahibi olan ve kararları parti organlarını bağlayan güçlü bir mantığa oturtulduğunu görürüz. Kadın Meclisi’nin bu özgün yönü SKM ve HDP’yi yakın tutmaktadır. Aynı perspektife sahip kadın örgütlenmeleriyle de bu doğrultuda yakınlık kurulmaktadır.

Emel’in hem HDP’nin bileşeni olan SKM ile hem de BİKG ve pek çok yerel kadın örgütleriyle ilişki kurmasına dair anlattıkları bu açıdan aydınlatıcıdır.

“Sosyalist Kadın Meclislerinde kadın mücadelesi yürütmeye çalışıyorum. Bu hem SKM’deki bakış açımız hem genel olarak kol yapılanması gibi olmamamız açısından önemli. Partinin yarısı gibi işletmeye çalışıyoruz. Yani işte bütün alanlarda söz söyleyebilen, aldığı bütün kararlar partinin işte organlarını bağlayan, hayata geçirilmesi zorunlu olan bir kadın partisi gibi işletmeye çalışıyoruz. Ayrıca bir örgüt gibi işletmeye çalışıyoruz Sosyalist Kadın Meclislerini. Bunun da iki perspektifi var. Bir yandan hem kendi adına yani sosyalist kadın meclisleri olarak kadına dair her alanda söz söylemeye çalışması ve var olmaya çalışması bir de toplamda kadın mücadelesini büyütme çabası. Yani o yüzden kendini diğer kadın örgütlerinden ya da diğer alanlardan soyutlayan bir şekilde değil, tam aksine tüm kadın örgütlerini birleştirebilen, ortak bir kadın mücadelesini yürütmeyi hedefleyen bir yerde duruyor. Bu açıdan yani böyle bir perspektifimiz olduğu için hem HDP’de hem bunun dışında oluşturulan bağımsız kadın örgütlerinde yer almaya çalışıyoruz. Böyle bir perspektifimiz olduğu için yani HDP’nin Kadın Meclislerinde, HDK’nin Kadın Meclislerinde yer alıyoruz. İşte örneğin genellikle bu şeyden sonra özellikle Barış için Kadın Platformu var birçok ilde oluşturulan, burada yer alıyoruz. Genelde yerellerin özgün kadın platformları oluyor. İşte örneğin İzmir Kadın Platformu, Denizli Kadın Dayanışma Platformu gibi yani yerelde oluşturulan Kadın İnisiyatifine dayanan bütün kadın örgütlerinde yer almaya çalışıyoruz. Temel bazı ilkelerimiz var, onlarda eğer bir sıkıntı yaşamıyorsak yer alıyoruz yani.”²³⁶

Birden çok yapı içerisinde formel ya da gönüllü olarak yer almak, kadınları güçlendirmektedir. Bireysel anlamda güçlenen kadınların sosyal sermayesi de gelişmektedir. Gaye, uzun yıllar sendikal mücadelede aktif biçimde yer almanın kadın mücadelesinde bilinçlenmeye ve farklı kadınlarla bir araya gelip ortak birtakım faaliyetlerde bulunmaya katkı sağladığını düşünmektedir. Örgütlü mücadele yürütmenin politik bilinci yükselttiğini düşünmektedir. Aynı zamanda, Gaye’nin HDP’ye yaklaşmasının sebebi, sendikal mücadelede yakaladığı benzerliğin yansımaları bu partide bulmasıdır.

“HDP biraz daha aslında nasıl diyeyim, bu işin çitasını büyüten bir şeydi. Yani geçmişte Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) ya da BDP geleneği daha böyle Kürtlerle sınırlı, Kürt Özgürlük Mücadelesinin tabanıyla sınırlı bir şeydi. Ama HDP bu çitayı da bu sınırlamayı da aşan bir şeye dönüştü ve biz HDP’ye baktığımız zaman ben nasıl sendikal alandan farklı farklı ideolojilerle yan yana gelip aynı sesi aynı sözü söyleyebiliyorsam, mücadele ediyorsam HDP de aslında onun siyasal alandaki izdüşümü gibi geldi. Onun için çok rahatlıkla kabul edebileceğimiz, çok rahatlıkla mücadele edebileceğimiz ve oyumuzu verebileceğimiz, çalışmasını yürütebileceğimiz bir parti aslında. Hiç de yabancı olduğum bir yer değil.”

Gaye’nin kadın örgütleriyle olan ilişkisinin inşasında, öncelikle sendikal yaşamında toplumsal cinsiyete karşı durduğu noktanın ve kadın haklarıyla ilgili

²³⁶ Emel, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 03.12.2015, İzmir.

verdiği mücadelenin önemli bir payı vardır. Bu geleneğin kendisine kazandırdığı bakış açısı onunla ortak şekilde kadın mücadelesi yürütme amacı taşıyan çoğu kadınla bir araya gelmesini kolaylaştırırken hem ilişkilerini hem de kadın kimliğini güçlendirmektedir. Yani karşılıklı bir kazanım söz konusudur.

*“KJA üyesiyim ben. Ama tabi ki onun dışında da Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) var dahil olduğum. KESK kurumsallaşmaya da çalışan hani kadın çalışmalarını özgün yürüten bir yer. Eskiden kadın komisyonları vardı, sonra kadın sekreterliklerine dönüştü. Şimdi kadın meclisleri var. Artık KESK’in de kadın meclisi var vesaire derken bir sürü kadının kendini özgürce ifade edebilecekleri mekanizmalar kurduk sendikalar içerisinde. Bunu tüzüksel güvencelere kavuşturduk vesaire ve bunların her birisi zaten sizde bir farkındalık yaratıyor. Çünkü sendikada da olsanız, partide de olsanız şunu görüyorsunuz. Bu toplum erkek bir toplum ve bu erkek topluma karşı mücadele etmek lazım ama buna en yakınındakilerle mücadele ederek başlamak lazım. Çünkü yakınınızdakinin zihniyetini değiştirmeden, yakınınızdaki o feodal işte ataerki yaklaşımı yıkmadan ya da işte o cinsiyetçi kalıpları yıkmadan uzağınızdakine çok söz anlatma şansınız yok, ne yazık ki yok. Bunun için mesela ilk örgütlü alanım dersem sendikada bunun mücadelesini verdik ve bu anlamda da ben ilerlediğimizi düşünüyorum. Hala çok eksiği var ama herkes bilir işte kadınların gücünü ve sözünü sendika içerisinde farkındadırlar. Tabi ki sendikal alandaki bu kendi içerisindeki özgün mücadele ister istemez sizin kadın örgütleriyle de temas etmenizi sağlıyor ve ortak iş yapmanızı sağlıyor. İşte biz her dönem İzmir’de ya da işte 25 Kasımlarda 8 Martlarda kadın platformlarıyla beraber sonuçta eylem örgütliyoruz ya da farklı süreçlerde eylem örgütliyoruz. Farklı süreçlerdeki eylem örgütlenmeleri farklı kadın örgütleriyle teması getiriyor. İşte... **E: Sendikal olarak değil mi?** Tabi, tabi sendikal olarak. Feminist Kolektif’ten, Amargi’den, farklı işte antikapitalist kadınlardan vesaire bir sürü çevreyle oturuyoruz ve bir kadın eylemi örgütliyoruz. İşte bir 8 Mart ya da bir işte 25 Kasım ya da bugün için işte Barış için Kadın Girişimi var. Orada bir eylem örgütliyoruz işte. Barış için barış mücadelesi veriyoruz ve bunlar her birimizin farklı farklı yerlerde dursak da ortak bir mücadele ortak bir alanda yan yana gelmemizi ve aynı sözü söylememizi sağlıyor çok da keyifli bir şey.”*

BİKG ve KJA, HDP’de görüşülen neredeyse tüm kadınların bireysel ilişki içinde olduğu yapılanmalardır. Bunun dışında benzer kaynak olarak alabileceğimiz sendikal ve sivil toplum geçmişi bulunan Gaye gibi kadınların ilişki ağları Amargi, Feminist Kolektif gibi feminist örgütlenmelerle çeşitlenebiliyor, gelişiyor. Bu durum, ilişkinin heterojen yönde ilerlemesini sağlarken, kadın kimliğine, kolektif kimliğine de çok boyutluluk katmaktadır. Bu durumun en belirgin örneğini CHP’li Suzan’da da görmüştük.

3.3.3. Güçlendirilmeyi Sağlayan Unsurların Birlikteliği ile Gelişen Sosyal Sermaye

Kadınların potansiyel olarak sahip oldukları gücü ortaya çıkarıp haklarını savunmaları, hayatlarına yön verme noktasında karar verme gücüne sahip olmaları, gerek iş gerek özel yaşamlarında bireysel kontrolü ele geçirip yetkilerini arttırmaları için güçlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Güçlendirme, kadınların kendilerini motive olmuş hissettikleri, bilgi ve becerilerine olan güvenin arttığı, inisiyatif kullanarak harekete geçme arzusu duydukları, olayları kontrol edebileceklerine inandıkları, hem bireysel hem de aile üyelerinin amaçları doğrultusunda uygun ve anlamlı buldukları işleri yapmalarını sağlayan koşulları ifade etmektedir.²³⁷ Kadınların politik süreçlere katılıp aktif rol oynamalarında önemli olan güçlendirme olgusu, kendi kendine yetebilen bireylerin hem yaşam ritüellerini yerine getirmede hem de siyasal birikim sağlayıp özne olarak alanda yer almayı sağlamada önemlidir.

Ekonomik, sosyolojik, psikolojik pek çok boyut insanların yaşamını etkiler ve bu süreçlerin etkisiyle kadınların kendi hayatlarındaki kontrolü ele geçirmeleri ivme kazanarak hızlanabilir. Bir anlamda, kadınlar kendi ayakları üzerinde durarak ve özgüven kazanarak birçok alanda girişimci ve aktif özneler olabilirler.

Ruth Dixon-Mueller, güçlendirilmenin sübjektif boyutunu ele alarak bilinç gelişimiyle ilgili bir sürece işaret eder. Buna göre, adaletsizliğin var olduğuna dair bir bilinç, adaletsizliğin nereden kaynaklandığına dair bilinç, daha eşit koşulların olabileceğine dair bilinç ve adaletsizliğe meydan okuma bilinci güçlenmeyi sağlamaktadır.²³⁸ Buna göre, yaşanan mağduriyet deneyimleri ve adaletsiz uygulamalar buna karşı çıkma ve direnme dinamiklerini zihinde yaratarak farkındalığa zemin açmaktadır. Zihinsel süreç ve bilinç oluşumu sağlandıktan sonra, güçlenmeye dair adımlar atılmaktadır. Feminist kuramsal tartışmalar eğitim, sosyoekonomik durumun iyileştirilmesi yoluyla kadın güçlendirilmesinin sağlanacağını öngörmekle birlikte politik anlamdaki güçlendirmeyi de önemsemektedir. Politik güçlendirme, kadınların formel ya da enformel olarak eşit

²³⁷ Emine Özmete, “Kırsal Kalkınma için Kadınların Güçlendirilmesi: Sosyal Hizmet Modelleri”, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2012, (Kadınların Güçlendirilmesi), s.117.

²³⁸ Çağlayan, s.47.

bir şekilde karar verme süreçlerine katılmalarını ve toplumu etkileyen politikaların oluşmasında seslerini duyurmayı içermektedir.²³⁹

Handan Çağlayan, Kürt kadınlarının yakın zamana kadar resmi dil ve kimlik politikalarından kaynaklanan engellemelere maruz kaldığını söylemektedir.²⁴⁰ H. Çağlayan, Kürt kadınlarının 12 Eylül döneminde doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşanan cezaevi deneyimleri, hak ihlalleri, gözetim ve tutuklamalar, şiddet olayları ile birlikte “anne” kimliklerini kamusal alana taşıdıklarını ifade etmektedir. 1990’ların sonunda Kürt kadınlarının yerel ve genel seçimlerde Kürt siyasal partilerinden milletvekili adayı olarak çıkmaları legal siyasette yer almaya başladıklarını göstermektedir. Bu noktada feminist kuram değerlendirmeleri, Kürt kadınlarının siyasal özneler olarak varlıklarını, görünürlüklerini “anne” kimliği dışında başka şekillerde de sürdürebildikleri yönündedir.²⁴¹ Bu doğrultuda, Kürt kadınların uzun yıllar süren mücadeleleri ve deneyimleri sonucunda parti yapılanmalarında ve diğer örgütlenmelerde aktif siyasal çalışma içine girmeye başlaması siyasal anlamda güçlenmenin bir örneğidir. HDP Kadın Meclisi’nde yer alan kadınlarla yaptığımız görüşmelerin genelinde özellikle politik anlamdaki güçlendirme bilincine yakın çizgide hareket ve politikaları benimsedikleri görülmektedir. Sözü geçen görüşmecilerimiz hem kadın örgütleriyle eşgüdüm haline çalışarak hem de parti içindeki feodal yapılanmaya karşı direnç göstererek güçlenmenin emsalini ortaya çıkarmaktadırlar. Aynı şekilde kadın örgütleri haricinde çeşitli sivil toplum örgütlerinde yer alarak çalışmalar gerçekleştirmek, politika üretmek, üretim sürecinde aktifleşmek, yönetimde ve karar mekanizmalarında söz sahibi olmak, toplumsal cinsiyet ve kadın sorunları ile ilgili duyarlılığı bireysel ve çevresel etki gücüyle yükseltmek güçlenmenin hem kaynağı hem de sonucu olmaktadır. Kadınlar bu alanlarda aktifleşerek güçlenmekte, güçlendikçe bilinçleri yükselmekte ve çevrelerini de kontrol etmeye ve etkilemeye başlamaktadırlar.

Kadın örgütleriyle temas haline olmanın ve genel olarak partinin kadınlara sağladığı kazanımların neler olduğu konusunda verilen cevaplar güçlendirmenin bu iki yönlü ilişkisini ortaya koymaktadır.

²³⁹ Özmete, (Kadınların Güçlendirilmesi), s.123.

²⁴⁰ Nagehan Tokdoğan, “Kürt Kadınlarının Sesi: Bir Karşıt Kamusal Pratiği Olarak *Héviya Jiné* Dergisi”, **Fe Dergi**, Cilt:5, Sayı:2, 2013, ss.38-52, s.41.

²⁴¹ Tokdoğan, s.41.

“Şunu görüyorsunuz yani demek ki yaptığınız mücadele görülüyor ya da durduğunuz yer takdir ediliyor. Yani ne kadar sizi politik olarak benimsemeseler de yaptığınız şeyin aslında toplamında bir haksızlığa hukuksuzluğa karşı bir mücadele olduğunu çok net bir şekilde anlaşılmış. Bu benim için en değerli deneyimlerden biri oldu, onu söyleyebilirim. Tabi o süreç zaten başlı başına bir deneyim. Yani kendi içinizde de bir sürü şey kazanıyorsunuz yani evet, biz bir toplumda yaşıyoruz, bir sokakta, bir kentte, bir iş yerinde yaşıyoruz ama gündelik hayatımız o kadar sıkı bir temasla olmuyor. Aslında algılarımız çoğu zaman birbirine de çok kapalı, ne kadar politik olsak da kapalı. Böyle bir şey var. Yani evet çok politikleşmişiz, çok politik bir yaklaşımımız var. Geneli çok iyi görüyoruz ama küçük küçük detaylara, küçük küçük gündelik hayatlara değemiyoruz. O süreç benim için hep o gündelik hayata değme deneyimi oldu yani insanların gerçekte aslında nasıl sorunları olduğunu biraz daha bilince çıkardığımız bir dönem. Öbür süreçler sanki daha benim için çok ezbercilermiş gibi geliyor. Yani dönüp kendime de baktığım zaman evet söylüyordum ama ne kadar farkında olarak söylüyordum kısmı soru işareti. Bugün de söylüyorum ama evet daha çok farkındayım. Çünkü birebir deneyimledim, birebir gördüm. Birebir konuştuk, insanlar birebir anlatıyorlar. Bu o anlamda çok önemli benim için... Biz kendimizi ifade edebilecek mekanizmalar bulabiliyoruz ama yetiyor mu, yetmiyor daha da yükseltmek lazım yani. Parti içerisindeki demokrasi, parti içerisindeki kadın mücadelesini de daha yükseltmek gerekiyor. Hani göreceli olarak baktığımızda bizim partimiz birçok sistem partisinin çok çok ilerisinde, belki Türkiye demokrasisinin çok çok ilerisinde yasa ve anayasal mevzuat açısından da. Ama bizim açımızdan hala yetersizlikleri var. Bunun için çalıştık işte HDP yeni konferanslar süreci yaptı. Orada özgün bir kadın konferansı yaptı. Kendinden ayrı kararların hepsini kendisi aldı ve genel konferansa gittiğinde sadece bilgilendirme yaptı. Yani oradan tekrar bir onaya sormadı, sunmadı yani. Benim kararım budur dedi Kadın Meclisleri olarak Kadın Konferans Bileşimi olarak bu kadar. Hani bu mekanizmaların hepsi tabi ki bize bir güven kazandırıyor ve mücadeleyi büyütüyor. Bunu söyleyebilirim.”²⁴²

Yaklaşımın hedeflediği nokta, ötekileştirilmiş grup ya da kişilerin kendi değer ve becerilerinin farkına vararak, kendilerini tanımlarına olanak sağlayarak ve başkalarıyla birlik olarak güçlenmeyi sağlamaktır. Eğitim, sosyoekonomik statünün iyileştirilmesi, politik bilgi ve deneyim kazanma, kadın çalışmalarında aktif olma, güçlenme için olmazsa olmaz şartlardan olup, gerçekleşmesi halinde kadınlar kendi değer ve becerilerini tanıyıp bir takım farkındalıklara ulaşacaklardır.

“Yani kadın çalışmalarının bana yaptığı katkılar hani daha çok kendimi keşfetmeme yönelik şeyler oldu. Dediğim gibi Amargi’yle ya da İzmir Kadın Dayanışmadaki kadınlarla bir araya gelip, onların yaptığı toplantılara dahil olmak şeklinde katılıyorum diyebilirim ve verimlilik bence bu şekilde oluyor. Yani insanların birbirleriyle, kadınların birbirleriyle konuşarak ortaya bir şey çıkarması, fikir paylaşımı ile oluyor. Deneyim paylaşımı zaten bir insanın

²⁴² Gaye, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 19.01.2016, İzmir.

gözünü mü açıyor, ne bileyim fark etmesini sağlıyor, güçlendiriyor, güçlenmesini sağlıyor. Kadınlar bir şey olduğu zaman konuşacağı anlatacağı şeyleri diğer kadınlarla paylaşabiliyor hani kadın çalışmasının bence en anlamlı yeri burası. Elbette hukuksal yani işte yasal yani, sosyolojik yani olabilir ama bu içsel yani en önemli yani diye düşünüyorum. Daha güçlendiren ve hepsini etkileyen bir şey oluyor. **E: Mesela Amargi'ye girdikten sonra belli dönüşümler yaşadın kafanda, yaşam tarzında, okuduğun şeyler artabilir ya da ona yönelik şeyler olabilir, algıda seçicilik olabilir. Mesela izlediğin filmler daha kadına yönelik olabilir. Böyle şeyler oluyor mu?** Evet, evet. Mesela şey oluyor, erkek arkadaşımla bir film izliyoruz. Ben hemen eleştiriye başlıyorum. Bir feministlik yapma diyor o da bana. Hani film çok güzeldi değil mi, ama şu böyleydi, ama şu şöyleydi. Hani direk böyle bir eleştirel bir şey bulabiliyorsun. Farklı bir bakışla bakılıyor.”

Kadınların yeteneklerinin, becerilerinin, deneyimlerinin ve enerjilerinin teminat altına alınması, planlı hareketleri ve müzakereler sonucunda üzerinde uzlaşmış politikaları gerektirir.²⁴³ Toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkmaya yönelik yapılan çalışmalar ve faaliyetler empati duygusunu geliştirerek karşılıklı dönüşümü yaratmaktadır.

Emel'in bahsettiği erkeklik atölyesi çalışmaları, kadının politik güçlenmesini sağlama adına önemli bir örnektir. İfadelerinde aynı zamanda adaletsizliğe dair bilinç ve eşit koşulları oluşturma bilincinin mevcut olup buna yönelik çalışmaların başlamış olduğu yer almakta ve kadın güçlenmesi kavramının sübjektif boyutu yansıtılmaktadır.

“Erkeklik atölyelerinde bir tane kadın moderatör oluyor. Örneğin geçen hafta 25 Kasım'ın yaklaşması nedeniyle bunu ben yapmıştım. Şiddet üzerinden şiddet nedir ve şiddet biçimleri üzerinden konuşuyoruz. Tabi ki, kendi aramızda, içimizdeki erkek arkadaşlarımızın fiziksel şiddeti ya da cinsel olarak şiddeti taciz, tecavüz gibi durumları yok ama şiddet sadece bunlardan ibaret değil. Yani işte söz kesmek sözlü şiddettir. Sesini yükseltmek sözlü bir şiddettir. Yani amacımız erkeklerin çok kaba baktığı şiddet algısına biraz değişiklik getirmek ve günlük hayatta bunu biraz daha törpülemek yani bakış açılarını değiştirmek. Sadece bu anlamda değil yani birçok anlamda bu algıyı değiştirmekten bahsediyorum. İşte o yaptığımız atölye şiddetle alakalıydı ama birlikte yaşarken işte aynı evi paylaşırken erkeğin temizlik konusunda gösterdiği, temiz titiz olma konusunda gösterdiği hassasiyetle ilgili sorgulamaları yapsınlar istedik. Örneğin biz SKM olarak ilk kurulduğumuz yıllarda bir karar aldık, kadınlar mutfakları terk ediyor diye ve kadınlar olarak özellikle o günden sonra daha farklı bir algı yaratmaya çalıştık ve daha çok erkekler yapıyorlar temizlik işlerini vesaire. Tabi ki ortak yaşamı paylaşıyoruz, birlikte de yapıyoruz ama

²⁴³ BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi ve BM Küresel İlkeler Sözleşmesi Ortaklık İnisiyatifi, 2. Baskı, 2011, http://weprinciples.org/files/attachments/TR_WEPs_2.pdf, (25.08. 2016).

kadınların politik olarak kendilerine daha çok zaman ayırmasını kendilerini geliştirmesini istiyoruz. Zaten birçok anlamda gerideyiz, geride bırakıyoruz. Bizim bu arayı kapatmak için daha çok zamana ihtiyacımız var. O yüzden yıllardır yaptığımız işleri biraz da siz yapın ve biz biraz hem kendimizi geliştirmeye hem de daha görünür olmaya gidiyoruz dediğimiz bir dönem başlatmıştık. Bunu hepsi içselleştiremeyebiliyor. İşte reddedebiliyor, kavga edebiliyor. Kabullenmiş gibi görünüp yapmayabiliyor. Birçok erkeklik yanlarıyla bu tür erkeklik atölyeleriyle mücadele etmeye, değiştirmeye çalışıyoruz. Bir devrimci erkek olarak bundan sorumlu, değişmek zorunda değişmeye mahkum yani. Biz nasıl ki kadın mücadelesini yürütüyorsak, kadın devrimi yapmak için bir mücadele yürütüyorsak onlar da içindeki erkekliği öldürmekle yükümlüler. Biz de kadınlar olarak bir yandan da onların erkeklikleri ile mücadele etmelerini sağlıyoruz. Erkeklik atölyeleri bu işe yarıyor.”

Kadını politik alanda daha aktif hale getirmek, politik güçlenmenin esas amacıdır. Buna yönelik somut çalışmalar parti içi düzende yapılandırılmaya çalışılmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve iş bölümü konusunda parti içi verilen eğitimler, fiziki ve psikolojik şiddetin yok olması amacıyla erkeklere yönelik tasarlanan parti içi uygulamalar güçlendirilmenin şartlarına hizmet etmektedir.

“Belli bir dönem çalışmalara gittim, Diyarbakır’da, Van’da, Batman’da eğitmen olarak. İşte kadın toplumsal cinsiyet eğitimlerinde kadın eğitmen olarak gidiyordum. Biz genelde cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimlerine bir kadın, bir erkek gideriz. Mesela kadın üreme organlarını bir erkek anlatıyorsa, erkek üreme organlarını bir kadın anlatıyordu. Böylece o rolleri yıkmaya dair bir çalışma yapıyorduk... Çok fazla okumalar ve tartışmalar kendi aralarında yürütüyor arkadaşlar. Çok fazla alana dair okunacak kitap var mesela. Jinolojiyi²⁴⁴ bizim erkek arkadaşlarımızın hepsi hemen hemen okumuştur... Mesela kadına yönelik toplumsal cinsiyet, Jinoloji atölyeleri falan yapıyoruz. Çünkü mesela şey oluyor, Kürt kadınları bölgeden göç etmiş kadınlar zaten hepsi doğasında bir sosyolog gibi. Ama kendilerini ifade etmekte hep şey yapıyorlar eksiklik yaşıyorlar çünkü şey, belki birçoğunun okuma yazması yok. Yanlış bir şey söylemekten çekiniyorlar. Bu yüzden mesela bazı atölyeler yapılır, Jinoloji atölyesi yapılır toplumsal cinsiyet atölyeleri yapılır ve şey, bir kadın arkadaş eş başkan olacaksa onun hitabet gücünün yükselmesiyle ilgili arka plan sağlanır. İşte ona destek olacak bir kadın ayağı örülür. Yani yalnız bırakılmaz. Yalnız başına konulmaz falan. Böyle çalışmalar yapıyoruz. Bir ara daha yoğundu Jinoloji atölyeleri.”²⁴⁵

Eğitim, sosyoekonomik statünün iyileştirilmesi ve politik bilincin yükseltilmesi unsurlarının haricinde güçlenmenin pratikte iyi işlemesi ve görünür olması için kadınların işbirliği ve eşgüdüm halinde çalışmaları ve temas etmeleri gerekmektedir. Kadınların kendilerini ötekileşen grup olarak hissedip bu kalıba karşı

²⁴⁴ Kürtçede kadın bilimi demektir.

²⁴⁵ Sezen, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 01.03.2016, İzmir.

çıkacak ve direnecek gücü kendi içlerinde bulduktan sonra kendilerini tanıma ve farkında olmaları için başkalarıyla birlikte işbirliği yapmaları, sosyalleşmeleri gerekir. Kadın örgütleri ya da sivil toplum kuruluşlarının yeri bu noktada çok önemlidir. Birleşmiş Milletler'in (BM) Kadınların Güçlenmesi Prensipleri ile ilgili yaptığı çalışmada sivil toplum kuruluşlarının etkin ve etkileşimli ortamlar yaratarak sürece dahil olmasının güçlenme açısından önemli olduğuna dikkat çekilmiştir.²⁴⁶

Kadınların üye olduğu ya da üye olmaksızın etkinliklerine katıldığı, arkadaşlıklar kurduğu, çalışmalarını takip ettiği sivil toplum kuruluşlarının ya da kadın örgütlerinin çeşitliliği kadın sorunlarına dair bilinç gelişimine katkı sunar, kadınların kendi güçlerini tanıyıp fikir üretebilmelerine yardım eder ve dolaylı yollarla onları özgürleştirir. Dayanışma ağının güçlenmesi kadınlara bireysel tatmin duygusu da sağlamaktadır. Ortak sorunlar ya da amaçlar için çeşitli alanlarda buluşup tanışan kadınların ilişki ağları büyüyerek işbirliği sürecini hızlandırır ve ağlara süreklilik katar.

*“Yani etkileşiyorsunuz, beraber iş yapıyorsunuz, oturuyorsunuz dostluklar geliştiriyorsunuz hani bu zaten çok kaba anlamıyla şöyle bir şey de değil. Yani biraz böyle de yaklaşımlar var, işte kadın örgütleri var yan yana gelirler, karar alırlar, giderler eylemi yaparlar hani sanki böyle çok mekanikmiş gibi dışarıdan bakıldığında ama öyle değil yani. Kadın örgütleri de öyle değil kadınlar da öyle değil kadınların eylem tarzı da öyle değil aslında. E: **Çok yaratıcı şeyler de çıkabiliyor.** Evet, hem çok yaratıcı hem dostluk boyutu gelişen, duygusal boyutu gelişen bir sürü ilişki yakalıyorsunuz ve bu çok güzel bir şey. E: **Hiç mesela bunun dışında, sizden veya sizin çevrenizden böyle bu şekilde aktifliğinizi görüp bundan etkilenen oldu mu? Mesela hiç eyleme katılmamış birisinin sizden etkilenip daha sonra yapılan etkinliklere katıldığı oldu mu?...** Evet, oluyor. Mesela bunu aile çevremde çok yaşıyorum. Ya ne güzel işte sen her gün gidiyorsun işte şunu yapıyorsun, bunu yapıyorsun diyorlar. Hani o özgürlüğe aslında kadınların çok büyük bir özlemi var. Yani bir yeri eğitmek bir eyleme gitmek bir şekilde kendi sözünü söyleyebilmek, evde özgür olmak, evde daha net bir duruş takınabilmek aslında bütün kadınların ortak özlemi. Yani şu çok net, yetmiş yaşındaki anayla da konuştuğunuzda aslında o tahakkümcü ilişkiyi reddettiğini görebiliyorsunuz ama kendi farkında değil. Ama cümlelere döktüğü zaman aslında reddettiğini ya da bunun onu ne kadar ezdiğinin farkında. Tabi ki, bugünkü mücadelenin getirdiği bir sürü kazanım var yani kadın mücadelesinin getirdiği bir sürü kazanım var. Onun dışında örgütlü mücadelenin getirdiği bir sürü kazanım var. Evet, yani mesela şeyi biliyorum seçim döneminde bir arkadaşın evine gitmiştik işte kızı bizimle çalışıyordu. Sonra yemek yedik işte sohbet ettik. Dedim niye gelmiyorsun çalışmalara falan? Ya, dedi aslında çok gelmek istiyorum. Biraz sohbet ettik ve*

²⁴⁶ http://weprinciples.org/files/attachments/TR_WEPs_2.pdf, (25.08.2016), s.1.

en son konu söz geleceğim şekline geldi ve sonra biz bir toplantı yaptığımızda işte Karşıyaka'da, o toplantıya da gerçekten geldi. Hatta komşusunu da alıp gelmişti böyle eğitim gibi bir çalışma yapmıştık. Yani doğru iletişim kurduğumuzda bunun aslında bir ihtiyaç olduğunu, yan yana gelmenin bizim için çok değerli bir şey olduğunu söyledikimiz zaman insanlar bunun için koşullarını zorluyorlar. Ama gitmek, temas etmek, anlatmak gerekiyor yani. Hani hiçbir şey kendiliğinden olmuyor çünkü sistem insanlara şunu veriyor, evde dur, pembe dizi seyret ve var olanla yetin. Hani insanlara kabuğunu kırma, dışarı çıkma, komşunla temas etme mümkünse hiç sorgulama, verilenleri olduğu gibi kabul et gibi bir şey var. Ama bir gittiğinizde, o insanlarla konuştuğunuz zaman evet ya, bir şey yapmalıyız duygusu, bir şey yapmam lazım duygusu, ben de dışarı çıkmalıyım duygusu kendini çok net ortaya koyuyor.”²⁴⁷

Ne kadar fazla örgütle temas halinde olunursa politik bilgi ve öğretilerin pratiğe aktarılma imkanı o kadar kuvvetlenir. Bir araya gelen kadınlar birbirlerinden bir şeyler öğrenir, politikanın nasıl yapılacağına dair tecrübeli kişilerden tavsiye alabilirler ya da bizzat işin içinde yer alarak zamanla öğrenebilirler. Bunun haricinde örgütlü olmanın avantajlarını, güven ve dayanışma duygusunu arkalarında hissederek girişimci ve yenilikçi işler ortaya çıkarabilirler. Kısacası ekonomik ve eğitim statüsünün güçlendirilmedeki etkilerinden öte politik bilgi ve deneyim kazanmak için kadın örgütleri önemlidir.

Farklı sosyoekonomik ve demografik özelliklere sahip kadınlar panel, sempozyum, eylem gibi platformlarda bir araya gelerek bilgi akışına hız verirler. Kadınların kadın örgütleri ile iletişim ve ilişki yoğunluğu yüksek olduğunda ortak sorun alanlarına ilgileri artar ve yenilikçi fikirler açığa çıkar. Kamusal ve özel alanda yaşanan sorunların çözümü için bir araya gelen farklı statüdeki birçok kadın, dayanışmanın verdiği özgüven duygusuyla yeni ilişki ağlarını inşa ederek sosyal sermayeyi geçişli hale getirir. Böylece heterojen ilişkilerde köprü kuran sosyal sermaye yeniden üretilerek ağların ilişkisel boyutu görünür kılınır.

Kadınların siyasal alanda güçlenmesi için eğitim olanaklarının ve sosyoekonomik statünün iyileştirilmesi gerekmektedir. Aynı doğrultuda kadın örgütleriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapan kadınların hem güçlendiği hem de diğer kadınların güçlenmesine yardım ederek feminist amaçlara hizmet sunduğu ortaya çıkan verilerden biridir. Bu sürecin iki yönlü, karşılıklı ilişki temeline düşünülmesi gerekmektedir.

²⁴⁷ Gaye, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 19.01.2016, İzmir.

3.3.4. HDP Kadın Meclisi'nin Ağbağı: Dayanımcı, Köprü Kuran, Birleştirici Sosyal Sermaye

Yukarıdaki bölümlerde değinildiği üzere, HDP’de görüşülen kadınların geçmişte ve şu an yer aldıkları örgütlerin genel çerçevesi şunları kapsamaktadır: KJA, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, SKM, Sosyalist Feminist Kadınlar, Kadın Dayanışma Derneği, Barış için Kadın Girişimi, KESK’li Kadınlar, Feminist Kolektif, Amargi, LGBT, Van Kadın Dayanışma Derneği, Antalya Kadın Dayanışma Derneği, İzmir Kadın Platformu, Emekçi Kadınlar Derneği, vs.

J. Coleman, sosyal sermayenin faydacı yanına eğilerek, yoğunluğu yüksek ağbağların hem ağın parçası olan aktörlere kişisel olarak hem de aktörlerin parçası olduğu gruplara bütünsel olarak katkı sağladığını öne sürmektedir. Sık temasın olduğu yapılarda ortak davranış normları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ortak davranış ve eylem sergilemeye yakın olan insanların benzer kaynaklara erişimini mümkün kılarak birbirlerinden haberdar olmalarına ve iletişimlerini kuvvetlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Şebeke (ağ) yoğunluğu birçok teoremin açıkladığı üzere yakın aile, akraba ve arkadaşlık ilişkilerinin sürdüğü homojen ilişki yapılarında mevcut olmakla birlikte heterojen ilişkilerde de kendini gösterebilmektedir. Yoğunluğun sık olduğu ilişki ağlarında güven ve itibar duygusu pekişmekte ve dayanımcı sosyal sermaye daha işlevsel hale dönüşmektedir.

Sosyal sermayenin büyümesine katkı sunan alanlardan olan gönüllülük esasına dayalı dernek ya da platformlara üye olmak, üyeler arası güvenilirlik ve karşılıklılık duygusunu tesis etmek sosyal ağların büyümesini mümkün kılar.

Kadınların gönüllü olarak yer aldıkları sivil toplum kuruluşları, kadın dernekleri, platformlar;

- 1) Siyasi bilinç ve kadın meselelerine olan duyarlılıkları arttırarak bireysel fayda sağlamaktadır.
- 2) Farklı kesimden birçok kadınla tanışmayı sağlayarak dikey hareketliliği meydana getirmektedir.

- 3) İletişim ağlarına aktif katılımı kolaylaştırarak siyasi başarı elde etmelerini sağlar; ilişkilerde açığa çıkan güven ve itibar duygusu kişisel tatmin sunmaktadır.

Kadınların yoğunluğu yüksek ağlara sahip olmaları gerek temas edilen platformlara (ya da yapılara) gerekse partilerine pozitif etki etmektedir.

“Benim mesela şeyden farklı olarak yani örgütlü kadınlardan farklı olarak sivil toplum geçmişim var. Zaten sadece İzmir’de değil Türkiye’de de çok fazla kadın örgütüyle çalıştım. Mesela Van’da Van Kadın Dayanışma Derneği (VAKAD) ile çalıştım. Antalya’da Antalya Kadın Dayanışma Derneği’yle çalıştım. İstanbul’da yine hem af örgütüyle çalıştım hem oradaki kadın dernekleriyle çalıştım. Yani işte proje bazlı ya da hak temelli çalışmalar yaptığım için salt şey değil, siyasi konjonktürden bakmıyorum meseleye. Kadın meselesi üzerinden baktığımda evet, birçok kadın örgütüyle ilişkim var ve sonrası için de iyi güzel dostluklarım da olmuştur. Hatta Antalya’da Kadın Dayanışma Derneği’ndeki birçok kadının bizim siyasi partimizle aslında çok ciddi ayrışması varmış. Ben iki hafta önce Antalya’daydım HDP’nin bir çalışması vardı, destek atmak için gitmiştim o zaman öğrendim mesela. Benim Antalya Kadın Dayanışma Derneği’yle iyi ilişkilerim var. Oradaki kadınları da birebir çok seviyorum ve çok fazla dayanıştık karşılıklı. Onlar İzmir’e geldi buradaki çalışmayı desteklediler, ben oraya gittim...”²⁴⁸

Sezen’in kadın örgütleriyle ilişkisinin sıkı ve yoğun olmasının bir sebebi sivil toplum kuruluşlarında aktif şekilde yer almasından kaynaklanır. Çeşitli sivil toplum ve sosyal sorumluluk projelerinde yer alması kadın örgütleriyle ve üyesi olan kadınlarla olan yakınlığını pekiştirerek dayanışmacı sosyal sermaye birikimini sağlamıştır. Bu kapsamda, çeşitli illerden farklı kadın örgütlerinin etkinlik ve çalışmalarına tanıklık ederek ve onlarla temas ederek ilişki ağını genişletmiştir, farklı birimlerin bilgilerine erişim sağlayarak farkındalığını arttırmıştır. Aynı şekilde, temas ettiği kişileri etkileme olanağına sahip olarak karşılıklılığı ve dayanışmayı sağlamıştır.

“Ben mesela şeye çok inanıyorum, bir şeyleri anlatmak ya da okumaktan ziyade doğrudan temas etmeye. 2011’de miydi Van depremi olmuştu. Mesela bir proje yazmıştım o dönem Umuda Yolculuk diye Türkiye’nin farklı yerinden bir sürü insanla ilişki geliştirdim ve Türkiye’nin farklı yerlerinden Kıbrıs da dahil olmak üzere insanlarla ekip oluşturmuyorduk. On üç on dört kişilik bir ekip kurup Van’a gitmiştik ve şey olmuştu yani orada bir dönüşüm yaşanmıştı... Sen oraya dayanışma göstermeye gitmişsin elinden geldiğince yardım etmeye çalışıyorsun ama şeyin altında eziliyorsun. Onlarla temas ettiğinde onlardan gelen ilgi ve alakanın altında eziliyorsun. Biraz işte şeye sahip olduğum için temas etmenin bir şeyleri dönüştürdüğüne inandığım için genelde insanları dönüştürmek adına

²⁴⁸ Sezen, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 01.03.2016, İzmir.

belli projeler yapmışımdır. Mesela Ermenistan'a gitmiştik birkaç arkadaşla. Yine Türkiye'nin farklı yerinden buradan Antalya'dan, Adana'dan, Mersin'den yine Kıbrıs'tan arkadaşlarla Ermenistan'a gitmiştik. Yine Diyarbakır'da farklı bir çalışma yapmıştık. Türkiye'nin farklı yerlerinden arkadaşları davet etmiştik. O zaman oradan ayrıldığımızda birbirimize notlar yazmışız. Ben yakın zamanda taşındım, evimi taşıdım, o defterlerimi buldum okurken ağladım. Yani bildiğin sana ayrımcılık uygulayan insanları dönüştürmeme şahit oldum. Ama bu dönüşüm biraz böyle temas etmekten geçiyor. Doğrudan temas ettiğin zaman birinin elini tuttukları zaman, birine dokundukları zaman o dönüşüm daha değerli oluyor.”

Dayanışmacı sosyal sermaye hem kişiye hem de üyesi olunan yapının bütününe kolektif hareket edebilme kolaylığı, önemli ortam ve kaynak kapasitesi gibi avantajlı alanlar sunmaktadır. Sezen'in anlatılarında dikkat çektiği üzere, yeni bir plan, proje tasarlandığında, faaliyet gösterecek kişilere zahmetsiz yoldan ulaşım işi verimli şekilde yapma fırsatı yakalanır. Bu durum dikine siyasi hareketliliği de sağlayarak örgüte bütünsel avantaj sunar. Dayanışma, yardımlaşma ve güvenin getirdiği ortak iş yapabilme kapasitesinin artması, dayanışmacı sosyal sermayenin en önemli özelliğidir.

HDP'de görüşülen kadınların dayanışmacı sosyal sermaye birikimlerinin yanı sıra birleştirici ve köprü kuran sosyal sermayelerinin de işlevsel olduğu dikkat çekmiştir. Farklı birimlerin çalışmalarına ve vizyonuna tanık oldukça oradan elde edilen bilgi ve deneyimler kişilerin kendi içinde bulundukları yapıyı değerlendirmelerine olanak sağlar ve böylece sosyal sermaye farklı bilgi ve deneyimlere zemin açarak köprü görevi görür.

“Buraya geldim, İzmir'e, ailem burada olduğu için ve İzmir'de aslında feminist hareketle bağlarım daha hızlandı, daha hareketli hale geldi. Burada önce Kadın Platformu'ndaki feministlerle karşılaştım gelir gelmez zaten ve akademiden doğru da bir besleme sürdüğü için kadın hareketiyle mücadeleye dair bağlarım güçlenmiş oldu. Kadın çalışmalarında da hem burada bir radyoda çalışıyordum, yerel radyoda ve üniversite programı yapıyordum işte. Hem de her gün zaten kadın alanına dair bir sürü şey öğrendiğim güzel bir eğitim süreci geçirdim. Bu süreçte de burada feministlerle örgütlendim. O süreçte de yine tabi kendi örgütümdeki faaliyetim devam ediyordu. Tabi, kendi örgütümün de nasıl bir kadın örgütlenmesi olduğunun o dönemki ihtiyaçların farkına varmıştım, onları tartışmaya başlamıştık. O zaman Emekçi Kadınlar Derneği vardı Türkiye'nin dört, beş ilçesinde kurulu olan. İzmir'deki epey güzel işler yapıyordu. Onunla çalışmaya başladım bir yandan da ve yüksek lisansımın bitmesine az kalmıştı. Hani bir yıl kalmıştı. Derslerim bitmişti, devam etmeyi düşündüm hani akademide kalayım ama bir yandan da dernekte çalışmaya devam ederim diye düşündüm. O sırada o örgüt için bahsettiğim tartışmalar başka bir yere evirildi ve yasal bir parti kurmaya, Ezilenlerin Sosyalist Platformu, birden partiye geçmeye karar verdi. O süreçte de kadın hareketindeki kurumların bir kısmı bir meclis şeklinde örgütlemeye karar verdi

ve ben o süreçte zaten feminist mücadele ile de bağlarım daha farklılaştığı için meclis tipi örgütlenmeyi çok doğru bulmadım ve bu tür derneklerin sürmesini istediğim için o süreçte ayrıldım aslında. Biraz ilişkiyi kopardım. Ama dostluk ilişkilerim ve ideolojik hat olarak halen saygı duyduğum ve halen bir pusula olarak gördüğüm bir örgüt olarak kaldı.”²⁴⁹

Sosyal sermayenin yapısal ve ilişkisel boyutu HDP Kadın Meclisi üyelerinde gelişkindir; hem grup (örgüt içi) iletişim hem de örgüt dışı diğer kişilerle bağlantı kurma konusunda yaşanan sorunlar asgari düzeydedir.

Sosyal iletişim ağı, güven, etkili iletişim, ortak değerler, aidiyet ve aynılık duygusunun birikimi ve bir potada buluşması sonucu gelişir. Ortak amaç için eyleme geçmek üzere, aynılıkları taşıma açısından daha kolay ve kısa yoldan kurulan ilişki ağları homojen olabileceği gibi farklı birimlere ulaşarak köprü görevinde de olabilir. Farklı sosyoekonomik statü, farklı kuşak ve farklı gruplardan gelen, aralarında mesafe bulunan bireyler, arkadaşlar ve dostlar arasındaki ilişkiler gibi insanların daha uzak bağlarını çevreleyen, köprü kuran sosyal sermayedir.²⁵⁰

Birleştirici sosyal sermaye, birey ve toplulukların yakın çevre dışındaki yapılardan sağladığı bilgi, kaynak, fikir alışverişi iletişimlerinde açığa çıkar. Çalışmamızda, köprü kuran ve birleştirici sosyal sermayenin HDP Kadın Meclisi üyelerinin kadın örgütleriyle ilişkisi değerlendirildiğinde, sosyal kaynaşmayı hızlandırdığı tespit edilmiştir. Avrupa Komisyonu’nun sosyal kaynaşmayı tanımlayıcı nitelikleri; ortak bağlılık ve dayanışma, ortak değerlerin gücü, ortak kimlik duygusunu taşıma, kişinin kendine, diğerlerine ve kurumlara güveni, eşitsiz koşulların azaltılması istemi şeklinde sıralanabilir.²⁵¹ Bu kapsamda güvenin tesis edildiği, ortak değerlerin, ortak bağlılık ve dayanışmanın sağlandığı koşullarda sosyal sermaye işlerlik kazanacaktır. Enformel sosyallikler ve gönüllü örgütlerin yoğunluğu, sivil entegrasyon düzeyinin yüksek olması yapısal sosyal sermayeyi güçlendirir.²⁵²

Köprü kuran sosyal sermayenin, heterojen ilişkilerde açığa çıkmasından hareketle, farklı etnik kökene sahip, farklı örgütlerde yer alan, farklı sosyoekonomik statüye ve eğitime sahip kişiler arasında iletişim ve etkileşimi tesis ettiği söylenebilir.

²⁴⁹ Leyla, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 09.11.2015, İzmir.

²⁵⁰ Emine Özmete, “Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik-Gönüllülük”, **Aile ve Toplum**, Cilt:6, Sayı:22, 2010, (Sosyal İletişim Ağı), s.85.

²⁵¹ Betül Duman ve Osman Alacahan, “Sosyal Kaynaşma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2010, ss.103-128, s.111.

²⁵² Duman ve Alacahan, s.112.

Zayıf bağlar, köprü kuran sosyal sermayeye benzer şekilde az yoğunluklu ve yapısal boşlukların olduğu bir sosyal sermaye türüdür. Yapısal boşluklar arasındaki kesintiler, yapının farklı taraflarında bulunan aktörler arası bilgi akışını gerçekleştirerek yenilikçi fırsatları oluşturur. Bu anlamda bazı durumlarda zayıf bağlar, az yoğunluklu bağlar, homojen ve yatay ilişkilerin açığa çıktığı güçlü bağlardan daha işlevsel olabilmektedir.

“Şimdi örneğin birçok kadın örgütlenmeleri var. Örneğin BİKG gibi bir örgütlenme var. Bunun içerisinde yine birçok kadın söz konusu. Biz de içerisindeyiz, işte whatsapp grubumuz var örneğin BİKG olarak. Bunun içerisinde işte her türlü örgütten kadın da var. SDP’lisi de var işte, biz varız işte girmek isteyeneye açık olan bir grup. Bu ortak eylemsellikleri yaptırmak üzerine orada hani oluşmuş bir şey var, bir grup var yani. Birçok eylemde hani ortaklaşıyor insanlarla... Yani BİKG daha çok 25 Kasım kadına yönelik şiddetle mücadele gibi eylemlerde hani burada daha kitlesel olmamızı sağlıyor. Birlikte örgütlenerek daha kitlesel olmaya çalıştığımız ve bunu başardığımız bir girişim. Örneğin kadına yönelik bir şiddette, kadın cinayetinde anında refleks gösterebileceğimiz bir oluşum. Yani biz burada yazdığımız zaman örneğin hani böyle bir durum olmuş, ne yapalım diye hemen yazışmalarla bir şekilde bir eylem planı çıkabiliyor. Toplanılıyor, toplantı alınıyor örneğin hani işte bu eylemde ne yapalım, yürüyelim mi işte dövizlerimize ne yazalım, pankart yapalım pankarta ne yazalım gibi yani refleks göstermek üzerine olan bir şey, amaç bu. Sonuçta SKM var, KJA var, yani bağımsız kadınlar var, birçok kadın var yani.”²⁵³

Arzu, farklı grup ve yapılardaki kadınlarla yapılan plan ve faaliyetleri kendisinin de yer aldığı BİKG üzerinden örneklemiştir. Sosyal kaynaşmayı sağlayan ortak amaç ve değerlerin varlığı çerçevesinde BİKG, çatı olarak pek çok kadını birleştirerek yenilikçi refleks ve faaliyetlere kapı aralamakta; buna dahil olan kadınlar için de birleştirici olmaktadır.

Farklı statü ve sosyal konumdaki kişileri birleştirerek bilgi, kaynak açısından avantaj sunan birleştirici sosyal sermayenin varlığını görüşmecilerimizin ifadelerinde görmekteyiz. Görüşmecilerimizden aktif olarak kadın hareketiyle ilgilenip kadın örgütleriyle ilişkisi olan kadınlar, farklılıklara rağmen asgari düzeyde anlaşma düzeyinin yaratılmasını önemsemektedirler. Buna göre, farklı ideoloji, kimlik ya da statüdeki her kadın asgari ortaklıklarda birleşebilirse ortak amaç doğrultusunda kadın hareketine hizmet edeceklerdir; sosyal sermayeleri de bu tabanda genişleyecektir. Bir diğer nokta, ortak bağlılık, değer, aynılıkları taşıyan kadınların yatay ilişki ağının örülmesinde oldukça önemli olduğunu kabul ederek, bir araya gelen farklı kadınların,

²⁵³ Arzu, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 06.01.2016, İzmir.

kadın hareketini güçlendirmek, dayanışmayı arttırmak ve eşitliği tesis edebilmek gibi ortak amaçlar için köprü kuran, dayanışmacı ve birleştirici sosyal sermayeye katkı sundukları göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu, gruplar ya da kişiler arası dikey hareketliliği sağlayarak iletişim kanallarını çeşitlendirir.

Emel'in aşağıda yer alan düşüncesi ortak amacın kadın meselesi olduğu durumlarda asgari düzeyde anlaşmaya önem verildiğini ve bunun farklı kadınları buluşturmak için önemli olduğunu destekler niteliktedir. Bu durum, ilişki ağlarını tesis ederken hem örgüte hem kişiye kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda kadın örgütlerinin esnek kurallarla işleyebilmesi ve üyelik için gönüllülüğün yeterli görülmesi kadınların bir araya gelmesinde mühim bir kolaylıktır.

“Yani hem bireysel fikrim hem de tabi, örgütsel fikrimiz buluşabildiğimiz asgari düzeyde, anlaşabildiğimiz bütün şeyleri indirgeyerek her alanda anlaşmaya çalışıyoruz. Önemli olan çünkü kadınların zaten sosyalizm mücadelesi, sisteme karşı bir mücadele verirken kadın olarak da güçlü durmalarıdır. Her zaman bir kadın olarak ayrıca bir mücadele yürütüyorsun ve zaten çok güçlü olmayan bir kadın mücadelesi var. Bunu yükseltmek, derinleştirmek, tam bir kadın devrimi yaratmak için birleşmek ve sürekli birlikte hareket etmek, bir güç oluşturmak önemli bir şey. O yüzden çok ayrıntıya takılmadan, asgari düzeyde her alanda buluşmaya çalışıyoruz... Barış için Kadın Platformunun aktif üyesiyim. İlişkiliyim yani. Bu hani çok partiler kadar, partiler gibi bir şey olmadığı için öyle zaten... Parti gibi işlemediği için böyle yazılı bir formu tutanağı falan yok. Gönüllülük esasına dayanıyor zaten. Bireysel olarak ya da parti olarak içinde yer almak istiyorsan önemli olan istikrar göstermek ya da işte ne bileyim belli başlı yani o platformun belirlediği ilkeler etrafında anlaşıyor olmak azami derecede önemli olan bunlar. Onun dışında üye olmak için herhangi bir şey gerekmiyor. Her kesim bileşeni olabiliyor. O yüzden kadın örgütleri bu anlamda esnek yani çünkü hani dert bu yani mesele bu. Herkesin kendini rahat ifade edebildiği herhangi bir kaygı duymadan dayanışabileceği, en kötü dayanışabileceği yani aktif olarak çalışma yürütmüyor olsa bile gelip bir kadınla dayanışabileceği bir ortamı yaratmak amaç olduğu için öyle bir üyelikler ya da işte bir parti kurmak, dernek kurmaklar vesaire öyle çok keskin şeyler aranmıyor yani. Var olan bütün platformlar hemen hemen bu şekilde işliyor.”

Köprü kuran ve birleştirici sosyal sermaye düzeneğinde yer alan zayıf bağların faydacı yönü, kişilerin yakın çevreleri ya da kendi sosyal çevreleri dışındaki kişilere ulaşmayı içermektedir. Emel'in aşağıdaki anlatısı, kendi politik çevresinin dışında apolitik insanlarla (farklı kadınlara örnek olarak düşünülebilir) temasa geçip, ortak duygulara sahip tanımadıkları kadınlara ulaşması açısından önemlidir; zayıf bağların birleştirici ve faydacı yanını açığa çıkarır.

“Mesela bazen işte eylem yapıyoruz ya da sokakta herhangi bir kadınla ilgili bir stant açmış oluyoruz bir şey yapmış oluyoruz. Bazı insanlar gelip

numaralarını verebiliyorlar. Normalde herhangi bir yerde örgütlü değil, kadın mücadelesi yürütmüyor ama işte hoşuna gitmiş oluyor, bir yerden dokunduğunu hissediyor ve gelip numarasını ya da iletişimini bir şekilde veriyor. Bana da haber verirsiniz sevinirim diyor. Ya da işte neler yaptığımızı, yapacağımızı soranlar oluyor. Böyle insanlarla daha sık görüşmeye, iletişime geçmeye çalışıyoruz ama belli kaygıları olabiliyor. Tamamen belki yapmak istese de yapamadığı şeyler olabiliyor. Ama özellikle sokakta bir yerde görünür bir yerdeyse kapısına gittiysek, bazen evde çalışma yapabiliyoruz, kapılarına gidebiliyoruz. Orada daha rahat oluyor kadınlar, sokakta çekinebiliyorlar. Kapısına gittiğin zaman eve davet edebiliyor, sohbet edebiliyor. Yani şöyle şeylerde yapmaya çalışıyoruz yani eşi tarafından şiddete uğrayan bir kadını kendini daha güvenli yerlere almaya çalışmak, onu hukuksal ya da işte sağlık olarak yardım etmeye çalışmak gibi temel görevlerimiz var yani. Bize de bu taleplerle gelen ya da bizim yapabileceğimizi düşündüğümüz tüm kadınlara bir şekilde gidiyoruz. Zaman zaman da oluyor bunlar yani. Onları ayrılması için ikna etmeye çalışmak ya da ne bileyim bir bilinç kazandırmak ya da işte bunu yapmak için belli dayanakları yoksa imkanlarımız ölçüsünde dayanaklar oluşturmak. Belki maddi olarak çok kısıtlı örgütlerimiz sonuçta istediğimiz her şeyi yapamıyoruz ama eğer o kadının kurtuluşu olacaksa tüm imkanlarımızı sağlayıp ona başka bir hayat sunmaya çalışırız.”

Bu kapsamda yapısal boşluklar arası kurulan ağlarda, farklı kadınlara ulaşmak, kaynakları harekete geçirmek, örgütün kısıtlı imkanlarını zorlayarak yardım için farklı kaynak ve desteğe erişmek kolaylaşmaktadır.

“Bir şey sormam gerektiği zaman mesela bir kadınla tanışmıştım. Onu yönlendirmem gerekiyordu o zaman hani en azından şeyi yapabiliyorum, neyi nasıl yönlendirebileceğimi falan o konuda iletişim bağlarımı kullanabiliyorum.”²⁵⁴

Görüldüğü üzere, kadın örgütleriyle olan yakınlık ya da kazanılan iletişim ağları kadınlara kaynak, bilgi, sosyal destek, sosyal çevre, yardım ve dayanışma sağlayarak aracı görevi görmektedir. Çalışmamızın sahasını oluşturan CHP Kadın Kolları ve HDP Kadın Meclisi üyelerinin anlatılarından hareketle ulaştığımız sonuçlar şöyledir;

Kadınların Alevi, Kürt, feminist, sosyalist, Atatürkçü, laik vb. sosyal kimliklerde ortak noktayı bulup mümkün olduğunca aynı değerleri içselleştiren kişilerle ilişkilerini yapılandırdıklarını görmekteyiz. Bu aynı zamanda örgütsel sosyal sermaye ile kişisel sosyal sermayenin etkileşimini anlamlandırmak adına da önemlidir. Çünkü örgütsel ilişkilerde büyük, yoğun ve kendi kendini düzenleyen bir ilişki ağı vardır. Güven, işbirliği ve dayanışma kişisel ve kolektif hareket etmenin ön koşulları arasındadır. Dayanışmacı, birleştirici ve köprü kuran sosyal sermayede

²⁵⁴ Bilge, HDP Kadın Meclisi Üyesi, 24.04.2016, İzmir.

ortak değerlerin varlığı farklılıkların daha az görünür olmasına yardım eder. Görüşmecilerimizin anlatılarından hareketle, HDP’de dayanışmacı, köprü kuran, zayıf ve birleştirici türde sosyal sermaye ne çıkmakta; CHP’de ise aracı, güçlü ve bağlayıcı sosyal sermaye türleri belirgin olmaktadır.

nc bölümde ulaştığımız diğer bir veri, CHP’nin kadın örgütleriyle ilişkisinin sınırlı olduğudur. Ancak sivil toplum örgütleriyle ilişkiler yoğundur. HDP Kadın Meclisi yesi görüşmecilerimizin sivil toplum örgütlerinin yanı sıra kadın örgütleriyle de ilişkisi vardır. Kadın örgütlerine aktif üyelik olmasa bile feminist örgütlerdeki kadınlarla arkadaşlık bağı kurmak ya da sadece tanışık olmak kadınların sosyal sermayelerini güçlendirmekte, birleştirici ve köprü kuran sosyal sermayeyi açığa çıkarmaktadır. Bununla birlikte cezaevi deneyimi, travmalar, şiddet olayları ve sosyal dışlanma vesilesiyle kurulan ilişkiler HDP’deki kadınların ağlarını homojen düzenekten uzaklaştırmıştır. Kadın rgtleriyle ve sivil toplum kuruluşlarıyla eşgüdüm halinde çalışan ve işbirliği yapan kadınlar hem bireysel olarak güçlenmekte hem de diğer kadınların güçlenmesine yardım ederek feminist amaçlara katkı sunmaktadır. Ortak bir amaç etrafında toplanıldığında farklılıklar asgari düzeye inmekte; böylece hem kişisel hem kolektif bağlar güçlenmektedir.

SONUÇ

Birey doğumundan itibaren çevresiyle iletişim kurmaya başlar ve bu süreçte ailesi başta olmak üzere pek çok insanla etkileşim içindedir. Aile fertleri, akran grupları, okul arkadaşları, iş arkadaşları şeklinde çeşitlenebilecek topluluklara dahil olan birey, kişisel algı, tutum ve davranışlarına yön verir, kendine özgü sosyal bir mizaç geliştirir. Birey, sosyalleştiği çevreyi oluşturan insanları sevip sevmeme, onlardan hoşlanıp hoşlanmama kriterlerini belirler ve içselleştirir. Bu ayırım süreci onun kişisel ağlarını, zevklerini, ilgi alanlarını, sosyal ve politik tercihlerini belirlemesine yardımcı olur.

Sosyal faktörlerin algı, tutum ve eylemleri etkilediği düşünüldüğünde, bireyin kuracağı ilişkiler mantıksal ve stratejik bir seçim ya da bilinç dışı gelişen bir bağlantı olabilir. Kişi, mantıksal bir kurguyla bazı kişilerle işbirliği yaparak ve bireysel iletişim ağlarını amaçları doğrultusunda inşa ederek geleceğe yönelik ilişkisel yatırımlar yapabilir. Bunun aksine, kişi içinde yetiştiği ya da sonradan dahil olduğu sosyal çevrenin etkisiyle rastlantısal bağlara da sahip olabilir. Bu iki durumun örneklerini görüşmecilerimizin toplumsal profilleriyle ilgili verilerde ve anlatılarında görmekteyiz. Stratejik ilişki ağları, iş arkadaşlıkları, eğitim çevresi, çeşitli platform ve dernek üyelikleri gibi daha çok ikincil sosyal çevrenin dahil olduğu bir yapıyı kapsamaktadır. Aile ve akrabalar ise birincil sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Aileyi diğer sosyal kurumlardan ayıran faktör üyeler arasındaki duygusal bağların son derece kuvvetli olmasıdır.²⁵⁵ Bu doğrultuda aile, bireyin güven ve dayanışma duygusunu yüksek hissettiği ve birincil anlamda toplumsallaştığı sosyal bir kurumdur. Birey çoğu zaman ailesinden gelen toplumsal statüyü devam ettirici roldedir. Aileden kazandığımız sosyal davranışlar, kişiliğimizin derinlerine işleyerek farkında olmadan kurduğumuz ilişkilere yön verebilir. Dolayısıyla, algı, tutum, davranış, tercih ve eylemler üzerinde etkili olan aile kurumu, kişisel ilişkilerin inşasında da belirleyicidir. İkincil sosyal çevrede yeni davranış biçimleri, algı ve tutumlar oluşturarak stratejik ilişkiler inşa edebiliriz. Bu anlamda ilişki ağının yoğunluğu ve türü sosyal değerler, normlar, güven ve sosyal çevre gibi unsurlar tarafından belirlenir.

²⁵⁵ Suat Sunar, “Aile ve Toplumsallaşma”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları**, Cilt:3, Sayı:1, 1990, Eskişehir, ss.29-42, s.32.

Yüksek yoğunluklu ve homojen bağlar güven ve işbirliğine ihtiyaç duyulan ilişkilerde önemlidir. Dayanımcı ve güçlü bağların olduğu sosyal sermaye, aile, akrabalık ve yakın arkadaşlık ilişkilerinden etkilenecek dar ve sınırlı bir ortamda yayılır. Köprü kuran, birleştirici/bağlayıcı ve zayıf bağlar ise ağdaki yapı boşluğundan yararlanarak farklı kişilere ulaşma ve farklı kişiler tarafından tanınma fırsatını yaratır. Örgüt içi ilişkilerde ortaya çıkan ilişkisel ve bilişsel sosyal sermaye ise, örgüt kimliği, bağlılık, vizyon ve örgüt normları çerçevesinde kolektif amaçlara hizmet eder. Örgüt içi ilişkiler bilişsel ve ilişkisel sosyal sermaye üzerinden tasnif edilir.

Algı, tutum, davranış ve tercihlerin kişisel ve kolektif ilişkilerdeki önemli çalışmamız boyunca göz önünde bulundurduğumuz bir konudur. Aile gibi sosyal kurumların ve sosyal faktörlerin de ilişki ağlarına etkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda tutum, davranış ve eylemlere yön veren sosyal faktörler, bireylerde bir topluluğun üyesi olma veya bir gruba ait hissetme isteğini belirginleştirebilir. Siyasal ya da sosyal tutumların oluşmasında ailenin yanı sıra eğitim, yaşanılan yer, etnik ve dini köken, cinsiyet vb. demografik göstergeler de belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, sosyal faktörlere bağlı olarak gelişen sosyal ve toplumsal kimlikler kişilerin algı, tutum, davranış ve eylemleriyle bağlantılı olarak ilişki ağlarını etkilemektedir. Güven, işbirliği, normlar ve ortak değerler sosyal sermayenin bileşenleridir. Aynı zamanda sosyal sermaye bu unsurlar üzerinden tanımlanmaktadır. Çalışmamızda bu unsurlar arasından özellikle ortak değerlerin ve kimliklerin sosyal sermaye üzerindeki etkisine odaklandık. İlişki ağlarının niteliği ve sosyal sermaye türü belirlenirken diğer unsurlara nazaran ortak değerlerin ve kimliklerin daha önemli olduğuna dikkat çektik. Ortak değerler bir gruptaki sembollerin ve tutumların paylaşılmasını sağlayarak toplumsal ve kültürel birlikteliği oluşturur. Kültürel, ekonomik statüleri, sosyal değerleri benzer olan ve/veya benzer sosyal dışlanma, ayrımcılık, ezilmişlik vb. yaşam deneyimleri üzerinden algı ve tutumlarına yön veren, siyasal aktivizmlerini üreten bireylerin sosyal sermayelerinin de benzer olacağı çalışmamızın problematiği çerçevesinde öne sürdüğümüz savımızdır. Bununla beraber, sosyal sermayenin hem şebekenin bütününe hem de parçalarına katkı sunduğundan hareketle kişisel ve kolektif sosyal sermayenin karşılıklı ve pozitif bir etkileşim içinde olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

Çalışmamızın savından hareketle, görüşmecilerimizin sosyal, toplumsal, kamusal kimlikleri ve yaşam öykülerinde açığa çıkan ezilmişlik, dışlanma, şiddet vb. deneyimleri değerlendirilerek karşılaştırmalı şekilde benzerlik ve farklılıklara odaklanılmıştır. Kadın ve erkeğin toplumda farklı rollere sahip olmaları, onların olaylara bakış açıları ve dolayısıyla siyasal tutumları arasında da bazı farklılıklar bulunması sonucunu doğurmuştur.²⁵⁶ Bir sosyal kimlik türü olan cinsiyet kimliğinin kadınların siyasal tutumlarına ve ilişki ağlarına erkeklerden farklı şekilde etki edeceği düşüncesi çalışmamızın savına yön vermiştir. Bu düşünceden hareketle, ağın bütünü olan kolektif ve parçası olan kişisel sosyal sermaye üzerindeki kimlik ve ortak değerlerin rolünü analiz edebilmek için araştırmamızın sahasını kadınlardan oluşturduk.

Bu bilgiler ışığında birinci bölümde araştırmanın ana eksenini oluşturan sosyal sermaye kavramı açıklandı. Sosyal ilişkilerin tarihsel süreçte nasıl yatırım stratejisi olarak bir sermayeye dönüştüğü, hangi unsurları barındırdığı, türlerinin ne olduğu tartışıldı. Bu tezde, sosyal sermaye kavramına yönelik kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde sosyal sermayenin en önemli işlevi olarak faydacılık karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, sosyal sermayenin ağın bütününe ve parçalarına kolektif ve bireysel fayda sunduğu James Coleman'ın kuramsal değerlendirmelerinden hareketle öne sürüldü. Ayrıca sosyal sermayenin tanımlayıcı unsurları J. Coleman'ın çalışmalarında önemle vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, savımıza yön veren bu unsurları J. Coleman'ın değerlendirmelerinden yararlanarak ele aldık. Güven, işbirliği, normlar, geleneksel ve kültürel kodlar, tanıma/tanınma, karşılıklılık ve ortak değerler sosyal sermayenin tanımlayıcı unsurlarıdır. Bir ilişki ağı içinde aktörün başka kişiler tarafından tanınması, yeteneklerinin bilinmesi, bağlantılarının rahat ve kolay yayılması o ilişkinin yüksek yoğunluğa sahip olmasıyla gerçekleşir. Tanınma bu yönüyle başka kişiler tarafından değer atfedilen bir statü merkezi olmaktadır. Sıkı ve güçlü bağların olduğu ilişkilerde tanınma daha kolay gerçekleşebilir. Tanınma ise, tanınma gibi sembolik ve karşılıklılığı içeren bir değer olarak ele alınmaktadır. Pierre Bourdieu, karşılıklılık ilişkisi kapsamında ele aldığı tanıma/tanınmayı simgesel sermayenin bir tezahürü olarak nitelendirmektedir. Buna göre, kişinin eylemlerinde

²⁵⁶ Ahmet Taner Kışlalı, “Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:31, Sayı:1, 1976, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054164/5000051479>, (20.09.2016), s.124.

çevresi tarafından başarılı görülmesi onun sembolik gücünü yaratırken, başarısız anılması simgesel tanınmasına negatif etki eder. Sayıca fazla ve işe yarar bağlantılarda yer almak aynı zamanda sembolik güç bağlamında nitelikli iletişim ağlarına sahip olmaktır. Bu durum kişinin sembolik gücünü gösterir. Tanınma da, aynı doğrultuda kişisel bağlantıların kalitesi hakkında çevreye fikir sunan bir değerdir. Sosyal sermayenin diğer unsurlarından olan güven ve işbirliği, örgüt teorilerinde öne çıkar ve kolektif sosyal sermayenin özünü oluşturur. Karşılıklı beklenti ve zorunluluğun hissedilmesini pekiştirir. Güven, bilgi akışının hızlı ve kesintisiz işlemesi için grupların ihtiyaç duyduğu bir kaynaktır. Bir ilişkide güvene dayalı işbirliği ve eylemler gerçekleştiğinde ağın üyeleri güçlü, dayanışmacı ve bağlayıcı sosyal sermayesini yeniden üretir. Normlar ise geleneksel ve kültürel kodların bir tezahürü olarak toplumsal birlikteliği ve topluluk bağlarını güçlendirmeye hizmet eder. Normlar, toplum kurallarına göre bir davranışın uygun olup olmadığını belirten kriterlerdir; sosyal ilişkilerde hangi davranışın onaylandığını ve beklendiğini gösterir. Enformel ilişkilerde normlar, yasal prosedürleri azaltarak bağlantının güven ve dayanışma temelinde yürütmesine yardım eder.

Ortak değerlere sahip olmak ve ortak noktalar üzerinden birlikteliği sağlamak çalışmamızın problematiği çerçevesinde önemle altını çizdiğimiz sosyal sermaye değeridir. Bu kapsamda tezimizin ikinci bölümünde sosyal ve ortak değerlerin sosyal sermayeye etkisi görüşmecilerimizin demografik özellikleri ve yaşam öyküleri ile bağlantılı olarak değerlendirildi. Ailenin ve ikincil sosyal çevrenin siyasal algı ve düşüncelerin oluşmasındaki rolü göz önünde bulundurularak bireyin kimlik sermayesi ve sosyal kimliklerinin sosyal sermayesine etkisi odağa alındı. Kimlik sermayesi, ortak birtakım benzerlikleri taşıyan insanları aynı platformda buluşturarak bireysel ve kolektif sosyal sermayeyi geliştirir. Toplumsallaşma, genel olarak, bireyin içinde yer aldığı grubunun normlarını, değerlerini, tutumlarını ve karakteristik dilini edinmesi yönündeki etkileşim sürecine gönderme yapar.²⁵⁷ Birey, toplumsallaşma sürecinde aileden sonraki ikincil sosyal çevresinin etkisiyle birden fazla toplumsal ve sosyal kimlik edinir. Sosyal ve toplumsal kimliklerini içselleştiren birey, algı, tutum, düşünce, eylem ve tercihlerini benimsediği değerler ve kimliklerden hareketle şekillendirir; böylece benzer değer ve kimliklere sahip diğer

²⁵⁷ Yakup Coştu, “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3, 2009, s.120.

kişilerle etkileşimi ve buluşması kaçınılmaz hale gelir. Bu bilgiler doğrultusunda, ikinci bölümde benzer ortak değerlere ve ortak sosyal kimliklere sahip bireylerin sosyal sermayelerini de benzer yönde ve türde yapılandıracaklarını öne sürmekteyiz. Görüşmecilerimizin kimlik sermayesi Alevi, Kürt, Atatürkçü, laik, feminist, sosyalist, kadın kimliği etrafında birikmektedir. Kadınların kamusal, sosyal, toplumsal kimlikleri üzerinden ilişki ağlarını geliştirdikleri düşüncesinden hareketle birtakım verilere ulaştık. Öncelikle sosyal sermayenin türü, yönü, gelişimi açısından HDP Kadın Meclisi ve CHP Kadın Kolları arasında farklılıklar bulunur. HDP Kadın Meclisi ve CHP Kadın Kolları üyesi kadınların sosyal sermayeleri birbirinden farklılaşmaktadır. CHP Kadın Kolları'nda görüştüğümüz tüm kadınlar evlidir. Eğitim unsuru kimlik sermayelerine yön veren bir unsur olmamakla birlikte Serra, Feriha ve Suzan bu genellemenin dışında kalan kadınlardır. Serra, Feriha ve Suzan lise ve ortaokul dönemlerinde siyasal algı ve tutumlarını şekillendirmeye başlamışlardır. Ailenin baskıcı tavrı, eğitim çevresinin etkisi, sosyal çevre etkisi gibi etkenlere bağlı olarak okul yıllarında sol örgütlere yakınlık duymaya başlamışlardır. Ayşe, Serra, Feriha ve Suzan kolektif sosyal sermaye birikimlerini sadece CHP tabanında değil, başka parti ve örgütlenmelere de temas ederek oluşturmuşlardır. Kadın Kolları'ndaki görüşmecilerimizin kimlik sermayeleri Atatürkçülük ve laiklik üzerinde ortaklaşmaktadır. Necla, Serra, Selen ve Nadide Atatürkçü ve laik kimlikleri üzerinden kendilerini tanımlıyorlar, ilişki ağlarını da aynı kimlikleri taşıyan kişiler üzerinden inşa ediyorlar. Buna göre, Atatürkçü, cumhuriyetçi, laik olmayanlar ve benimsedikleri ideolojiye ve örgüt normlarına uygun görülmeyen kişiler ilişki ağlarının dışında kalmaktadır. Bununla birlikte, ailelerinin siyasi geleneğinin CHP olduğu ve aynı siyasi geleneği taşımaktan gurur duydukları öne çıkan verilerdendir. Necla, Serra, Selen ve Nadide için CHP'li olmak ailelerinin geleneğini devam ettirmek açısından önemlidir; böylece parti için çalışmak manevi bir görevdir. Suzan, CHP'deki görüşmecilerimiz arasından en yüksek kültürel sermayeye sahip kişidir. Ailesinin siyasal geleneği karışık ve heterojen yapıdadır. Suzan'ın aile, sosyal çevre ve sosyal faktörlere bağlı olarak edindiği sosyalist ve feminist kimlikleri öne çıkmakta, ilişki ağları ise bu kimlikler üzerinden şekillenmektedir. Buna göre, üyesi olduğu sivil toplum kuruluşları, kadın örgütleri, sendikalar, yerel siyaset çalışma grupları vb. örgütler kolektif kimliğine katkı sunmuş, hem bireysel sosyal sermayesi

hem kolektif sosyal sermayesi karşılıklı etkileşime girerek genişlemiştir. CHP Kadın Kolları'nda öne çıkan diğer bir veri ise, bazı meslek gruplarının parti kimliğine katkı sunduğu ve/veya siyasi ideoloji ve kimlik kazanımında etkili olduğudur. Bazı kadınlar öğretmen kimliğiyle özdeşleşmişlerdir. Ayşe, Selen ve Nadide'nin mesleki kimlikleri aracılığıyla kişisel bağlantılarını geliştirdikleri görülmektedir.

HDP Kadın Meclisi'ndeki görüşmecilerimizin anlatılarından ve demografik özelliklerinden elde ettiğimiz verilerden hareketle, etnik ve dini kimliklerin tanımlayıcı bir unsur olduğu tespit edildi. HDP'de Nevin ve Gaye dışında evli olan görüşmecimiz yoktur. CHP'deki görüşmecilerimizin yaşları elli ile altmış arasında seyrederken, HDP'de daha genç bir profilin olduğu dikkat çekmektedir. HDP Kadın Meclisi üyesi görüşmecilerimizin Alevi, Kürt, feminist ve sosyalist kimlikleri öne çıkmakta ve kendilerini bu kimlikler üzerinden tanımlamaktadırlar. Etnik ve dini kimlik çoğu görüşmecimiz için ortak bir sosyal değerdir. HDP'deki kadınların etnik ve dini kimliklerinin temsil bulduğu sivil toplum örgütleriyle bağlantısı yoğundur. Dolayısıyla ilişki ağları heterojen ve geçişli yapıdadır. Aile ve akrabalık ilişkilerinde açığa çıkan homojen bağların sosyal sermayelerine etkisi sınırlıdır. Nevin ve Emel için feminist kimlik tanımlayıcı bir unsur değildir. Kadın kimliklerini sahiplenip toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmalar yürütmelerine rağmen cinsiyet kimlikleri sosyalist kimliklerinin gölgesindedir. Nevin dışındaki tüm görüşmecilerimizin kadın örgütleriyle ilişkisi vardır. Bu durum, HDP'deki kadınların cinsiyet kimlikleri üzerinden sosyal sermayelerini geliştirdiklerine örnek teşkil eder. Leyla ve Sezen için Kürt kimlikleri öne çıkmakta; Arzu, Gaye ve Nevin için ise Alevi kimlikleri tanımlayıcı olmaktadır. Bu kapsamda, kadınların HDP dahil olmak üzere üye oldukları ve/veya temas halinde oldukları tüm örgütlerde Kürt, Alevi ve feminist kimliklerinin temsil edilmesine önem verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda çeşitli sosyal kimliklerinin temsil bulduğu örgütlenmelerle temas kuran HDP'li kadınların sosyal sermayeleri de çeşitlenmekte ve birikmektedir.

Tezimizde öne çıkan diğer bir veri, kadınların kendilerine atfettikleri feminist, sosyalist, Atatürkçü gibi kimliklerde ortak noktayı bulup mümkün olduğunca bu değerler doğrultusunda aralarındaki farklılıkları eritmeye çalışmalarıdır. Farklılıkları eritme çabası CHP'de dışsallaştırıcı iken, HDP'de birleştirici boyuttadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarında ya da kadın örgütlerinde bir araya gelen kadınlar, ortak

kimlikleri ve içselleştirdikleri ortak değerlerden hareketle aralarındaki farklılıkları görmezden gelerek dayanışma ve işbirliğine açık hale geliyorlar. CHP'deki kadınların Atatürkçülük, cumhuriyetçilik, laiklik gibi ortak değerler etrafında birleşmeyen ve benzer ideolojiyi taşımayan farklı kadınlarla ilişkileri sınırlıdır. HDP'deki kadınlar farklılıkların temsil edilmesine önem vermektedirler. Bu da HDP'de yer alan kadınların kolektif kimliğine katkı sunarak kişisel ilişkilerini birleştirici yönde geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak bu farklılıkların etnik ve dini yönden bir çeşitliliği kapsadığı belirtilmelidir. Her iki parti açısından kadınların ekonomik ve/veya sosyal statü farklılıkları önemli değildir.

Üçüncü bölümde çeşitli kamusal, sosyal ve toplumsal kimlikleri kazanan kadınların hangi dinamiklerden beslenerek sosyal sermaye türlerini oluşturdukları ele alındı. Bu bağlamda görüşmecilerimizin kadın örgütleriyle olan ilişkisi değerlendirilerek sosyal sermaye birikimlerinin yönü ve türü tespit edilmiştir. İkinci bölümde daha çok demografik özelliklerden hareketle ulaştığımız veriler ön plandayken, üçüncü bölümde kadınların yaşam öyküleri tezimize yol gösterici olmuştur. Üçüncü bölüm ikinci bölüm ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir, dolayısıyla ikinci bölümde ele aldığımız kimlik sermayesi üçüncü bölümdeki ayrımcılık, sosyal dışlanma, ortak yaşam deneyimleri ile etkileşim içindedir. İlişki ağları bu etkileşime göre yönünü ve türünü belirler. Kadın örgütleriyle ve sivil toplum kuruluşları ile kurulan bağların bu sosyal unsurlar ve yaşam deneyimleri ile bağlantılı olduğu görülmüştür. İkinci bölüm her ne kadar ailenin ve aile dışındaki sosyal çevrenin kimlik sermayesindeki rolüne odaklansa da ilişki ağlarının yönünü ve türünü sosyal kimlikler ve ortak değerler olmadan değerlendiremeyiz. Dolayısıyla son bölümde kadınların sonradan edinebildiği sosyal kimliklerinin ve benimsedikleri ortak değerlerin oluşmasına etki eden süreçleri değerlendirdik. Bu süreç, HDP'deki kadınlar açısından şiddet, sosyal dışlanma, cezaevi ve ayrımcılık deneyimleri üzerinden şekillenmiştir. Nevin ve Leyla, cezaevi deneyimi yaşayan görüşmecilerimizdir. İkisinin diğer bir ortak noktası etnik ve dini kimlikleri üzerinden sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır. Nevin, Alevi kimliğine yönelik ayrımcı söylem ve muamelelere maruz kalmış, bunun etkisiyle de örgütsel ve bireysel ilişki ağlarını Alevi kimliği üzerinden inşa etmiştir. Leyla için ise cezaevi, feminist kadınlarla buluşma imkanı bulduğu bir platformdur. Kadın örgütleriyle

kurduğu temas ve ilişkilerde cezaevinde kurduğu bağların rolü önemlidir. Arzu, uzun yıllar yaşadığı şiddet karşısında feminist kimliğini güçlendirerek kadın örgütleriyle temasını sıkı tutmuştur. Şiddet unsuru feminist kimliğin kazanılma sürecinde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkar. Gaye ve Sezen, etnik kimlikleri üzerinden dışlanmayı hissetmişlerdir. Etnik, dini ve cinsiyet kimlikleri üzerinden sosyal dışlanma, ayrımcılık, şiddet vb. deneyimleri yaşayan kadınların ilişki ağları da bu kimliklerini temsil eden ve/veya siyasal mücadelesini bu alanda yürüten örgütler aracılığıyla inşa edilmektedir. Çeşitli siyasal örgütlerde belirli ortaklıklar etrafında buluşan kadınlar işbirliği ve dayanışma sergilemektedirler. Ağın büyüklüğüne ve yapısına göre daha çok kadına ulaşma fırsatı yakalayan kadınlar bireysel çevrelerini de etkileyebilmekte ve yeni kişileri ağa dahil edebilmektedirler. Tüm bu ortak acılar ve ezilmişlikler, kadınları bir araya getirip sosyal sermayelerini geliştirirken bir yandan da farkındalıklara ulaştırıp onları güçlendirmektedir. Bununla birlikte, son bölümde ilişki ağlarında bir sosyal sermaye kaynağı olan mekan fırsatının rolü ele alınmıştır. İlişki ağının çok yönlü ya da tekdüze ilerlemesinde mekan önemlidir. Kadınlar belirli alanlarda buluşarak işbirliğini geliştirebilir ya da aynı kişilerle ağbağını devam ettirebilir. Mekanların bir ortak buluşma alanı olup ilişkileri ilerletmeye yönelik katkısını CHP’li kadınların kent konseyi ile olan ilişkisinde görmekteyiz. CHP’de görüştüğümüz kadınların anlatılarında şiddet, ayrımcılık, sosyal dışlanma deneyimleri görülmemiştir. Dolayısıyla güçlenmeye yönelik dinamikleri ve sosyal bağlarına etki eden ortak değerleri HDP’deki kadınlardan farklılaşmaktadır. CHP’li görüşmecilerimizin örgüt arkadaşlıkları dışındaki sosyal çevresi onlarla benzer kimlikleri taşıyan Atatürkçü, laik, cumhuriyetçi ve bazı durumlarda meslektaş kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlar, dayanışma ve işbirliği yapabilmek için kendilerinden olan bir tabanla yakınlık kurmaya özen göstermektedirler. Bu yönüyle sosyal bağlar dışlayıcıdır. Görüşmecilerimizin anlatılarından hareketle ulaştığımız bir diğer veri, CHP’li kadınların kendilerini feminist kimlik üzerinden tanımlamadıklarıdır. Suzan dışındaki CHP’li görüşmecilerimizin kadın örgütleriyle ilişkisi sınırlıdır. Ancak kadınların sivil toplum kuruluşlarıyla ortak faaliyetler yürüttüğü belirtilmelidir. Ev toplantıları, çat kapı ziyaretleri, kent konseyi etkinlikleri, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, kadın emeğini değerlendirmeye yönelik toplantı ve faaliyetlerle belirli alanlarda kadınlarla buluşup ilişki

geliştirebilmektedirler. Ancak ulaşılan yeni kişiler mevcut homojen bağları devam ettirici roledir. Bu bağlamda kent konseyi toplantılarının düzenlendiği mekanlar CHP’li kadınların sosyal sermayelerini geliştirmelerinin bir aracıdır.

CHP Kadın Kolları üyesi kadınların sosyal sermayeleri aracı, güçlü ve bağlayıcı türdedir. İlişki ağları sıkı ve homojen yapıda olup geçişli olmayan bir niteliğe sahiptir. Ağbağın yoğunluğu yüksektir. Yakın ilişkilerde görülen yoğunluklu yapı şebekedeki yapısal boşluğun derin olmamasına yol açar. Dolayısıyla bireyler arası iletişim sıklıdır fakat bilgi ve kaynaklar sürekli aynı düzenekte tekrar eder. Ortak değerler ve kimlikler üzerinden farklılıkları eritme ideolojisi, bazen bağların dışsallaştırıcı olmasına yol açarak farklı kişilere ulaşmayı engeller. Bununla birlikte güçlü ve bağlayıcı bağlar, CHP’deki kadınların kendi aralarındaki iletişimi güçlendirmektedir. Sosyal sermayenin somut faydaları arasında sayılan itibar ve saygınlık, aracı sosyal sermayenin aktörlere sunduğu kişisel kazanımlardır. Bu kazanımların örneklerini CHP’li görüşmecilerimizin anlatılarında görmekteyiz. Güven ve işbirliği güçlü, dayanışmacı ve bağlayıcı sosyal sermayenin görünür olduğu ilişkilerde yüksektir. CHP Kadın Kollarının kendi içinde sık tekrar eden ve uzun süreli ilişki ağlarının olması ağın üyelerine manevi destek sağlar, parti üyelerinin kolektif hareket etmeleri, duygusal ve sosyal destek bulmaları kolaylaştır.

HDP Kadın Meclisi üyesi kadınların sosyal sermayeleri dayanışmacı, köprü kuran, zayıf ve birleştirici türdedir. Köprü kuran ve birleştirici sosyal sermaye sosyal kaynaşmayı açığa çıkararak HDP’li kadınların kendi aralarında ve farklı kadınlarla iletişimini güçlendirmiştir. Farklı insanları ve grupları bir araya getirerek yeni bilgi ve kaynaklara ulaşmayı sağlayan köprü kuran sosyal sermaye ve zayıf bağlar, HDP’li kadınlara kişisel ve kolektif katkı sunmaktadır. Farklı statü ve kimliklerden pek çok insanla bağ kurmaya önem veren görüşmecilerimizin köprü kuran sosyal sermayesi yüksektir. Zayıf bağlar yapısal boşluklardan yararlanarak farklı örgüt ve birimlerle teması mümkün kılar, böylece HDP’li kadınların sivil toplum kuruluşları ve kadın örgütleriyle olan ilişkilerinde zayıf bağların yapıcı yönünü görmekteyiz. Etnik ve dini birlikteliklerden doğan sosyal sermayenin dayanışmacı boyutu HDP Kadın Meclisine kolektif etkilerde bulunur, işbirliği, güven ve dayanışmayı tesis eder. Birleştirici sosyal sermaye bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayenin özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla her iki sosyal sermayeden keskin bir biçimde ayrılamaz,

farklı sosyal statü ve güçteki insanların ya da grupların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan pozitif hareketlilik. HDP’li kadınların sosyal sermayelerinin dikey hareketliliği içermesi bakımından birleştirici sosyal sermaye birikimlerinin mevcut olduğu gözlemlenmiştir. CHP ve HDP’deki kadınların sosyal sermayelerinin türü ve niteliğinin etnik, dini köken, sosyal kimlikler gibi sosyal faktörlerin ve yaşam deneyimleri gibi eksenlerin çok yönlü etkileşimine bağlı olarak birbirinden farklılaştığını görmekteyiz. Benzer kaynaklara sahip olan kişilerin benzer sosyal sermayeye sahip olduğu CHP ve HDP’de yer alan kadınların kimlik sermayeleri ve yaşam deneyimlerinden hareketle karşılaştırmalı verilerle desteklenmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmamızın savı doğrulanmıştır.

Benzer kaynaklara sahip olan kadınlar daha kısa zamanda ve maliyetsiz şekilde bir araya gelerek örgütler arası etkileşime ve eşgüdümüne katkı sunarlar. Çeşitli kadın örgütlerine üye olan ve bu örgütlerle yakın ilişki içinde olan kadınlar farklı, bilgi, destek ve kaynaklara ulaşarak kendi örgütlerine bu verileri aktarabilirler. Dolayısıyla farklı kanallara ulaşabilen, sayıca fazla kişiyi tanıyan kadınlar tekdüze olmayan heterojen ilişkilerde yer alarak bilgi dolaşımının boyutunu genişletirler, örgütsel ağlara katkı sunarlar. Aynı şekilde, örgütsel ilişkilerin bireysel sosyal sermayeye katkılarını görüşmecilerimizin anlatılarından hareketle tespit ettik. Buna göre, Gaye, Ayşe, Bilge, Aylin ve Suzan örneklerinde görüldüğü üzere, örgütlü hareket etmek kadınları kişisel birtakım farkındalıklara ulaştırmıştır. Böylece kişiyi kendisi gibi olan, ortak sosyal değerleri ve deneyimleri taşıyan diğer kişilere ulaştırması, aidiyet duygusu kazandırması, özgüven ve yaratıcılığı geliştirmesi örgütsel sosyal sermayenin kişisel ağlara katkı sunduğunun bir örneğidir. J. Coleman’a göre sosyal sermaye bireysel kaynak olmakla birlikte, bireyden bağımsızdır.²⁵⁸ Yani kişiye ait bir kaynak gibi görünse de sosyal ilişkilerde var olduğu için kolektif boyutu da içermektedir. Homojen ve güçlü bağların olduğu şebekelerde güven duygusu yükselir. İtibar, saygınlık gibi sosyal kazanım sağlayan aracı sosyal sermaye ve güçlü bağlar aynı örgüte mensup kişiler arasındaki iletişimi kuvvetlendirir. Böylece, köprü görevi gören, birleştirici, bağlayıcı, zayıf/güçlü, dayanışmacı, aracı ilişki ağları hem bireysel hem de örgütsel sosyal sermayeye katkı sunar. Bu doğrultuda, CHP ve HDP üyesi kadınların sosyal sermayelerinin türü ve

²⁵⁸Erselcan, s.249.

gelişim sürecinde beslendiği dinamikler, çalışmamızın örgütsel ve bireysel sosyal sermayenin etkileşim içinde olduğu savını doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

Adler, Paul S. ve Seok-Woo Kwon. “Social Capital: Prospects for a New Concept”, **Academy of Managment Review**, Cilt:21, Sayı:1, 2002, ss.17-40.

Albrow, Martin. “Yerel Kùltürlerin Ötesine Yolculuk”, **Kùreselleşme: Temel Metinler Ekonomi, Siyaset, Kimlik, Kùltür, Medeniyet**, Der. Kudret Bùlbùl, çev. Hakan Arıkan, 1. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

Algan, Rıfat. “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, **Tùrk İdare Dergisi**, Sayı:455, Haziran, ss.223-228.

Altay, Asuman. “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt:7, Sayı:1, 2007, ss.337-362.

Altun, Evşen. **Aile ve Siyasetin Yeniden Üretimi: Siyasal Toplumsallaşmada Ailenin Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2014.

Avcıoğlu, Gürcan Şevket. “Yapısal Kimlikten Seçimlik Kimliğe; Kimliğin Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2011.

Ayata, Ayşe Güneş. “Tùrkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, **1980’ler Tùrkiyesi’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Der. Şirin Tekeli, 5.Baskı, İletişim, Yayınları, İstanbul, 2011.

Aydemir, Mehmet Ali. **Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri: Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Baker, Ulus. **Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme**, Kendi Yayınları, 2014.

Bakıroğlu, Cemile Tokgöz. Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları, İstanbul, <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/228.pdf>, (26.08.2016).

Başak, Suna. “Genelleşmiş Güven ve Toplumsal Cinsiyet”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı:1, 2010.

Başak, Suna ve Nail Öztaş. “Güven ve Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet”, **Gazi İİBF Dergisi**, Cilt:12 Sayı:1, 2010, ss.27-56.

Baştürk, Şenol. “Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman’ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı:45, 2012, ss.75-123.

Betil, İbrahim. “Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, Girişimcilik”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, Cilt:1 Sayı:5, 2010, ss.21-25.

Birkök, Mehmet Cüneyt. **Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi ve BM Küresel İlkeler Sözleşmesi Ortaklık İnisiyatifi, 2. Baskı, 2011, http://weprinciples.org/files/attachments/TR_WEPs_2.pdf, (25.08. 2016).

Bokser- Lıwerant, Judit. “Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler”, **İslami Araştırmalar**, çev. İhsan Çapcıoğlu, Cilt:16, Sayı:2, ss.281-293.

Bourdieu, Pierre. **Devlet Üzerine Collège de France Dersleri (1989-1992)**, çev: Aslı Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015,

Bourdieu, Pierre. The Forms of Capital, 1986, <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Bourdieu-Forms-of-Capital.pdf>, (12.03.2016).

Bozkurt, Fuat. **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2000.

Bruegel, Irene. “Social Capital and Feminist Critique”, **Women and Social Capital**, Ed. Jane Franklin, London South Bank University, London, 2005, ss.4-17, https://www.lsbu.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0007/9439/women-social-capital-families-research-working-paper.pdf, (01.10.2016).

Bullen, Paul ve Onyx Jenny. **Measuring Social Capital in Five Communities in NSW A Practitioner’s Guide**, Managment Alternatives, Mart 1998, <http://www.mapl.com.au/A2.htm#2>, (01.10.2016).

Butler, Judith. “Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri”, **Cogito Feminizm**, çev. Begüm Kovulmaz, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58, 2009.

Burt, Ronald S. “A Note on Social Capital and Network Content”, **Social Networks**, Cilt:19, 1997, ss.355-373.

Burt, Ronald S. “The Network Structure of Social Capital”, **Research in Organizational Behavior**, Cilt:22, 2000, ss.345-423.

Can, Fatma ve Selim Hovardaoğlu. “Romantik İlişkilerde Sosyal Ağ Etkileri”, **Nesne Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2015, ss.43-65.

Castells, Manuel. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Kimliğinin Gücü**, 2. Baskı, çev. Ebru Kılıç, Cilt:2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Coleman, James S. “Social Theory, Social Research and A Theory of Action”, **The American Journal Sociology**, Cilt: 91, Sayı: 6, 1986, ss.1309-1335.

Coleman, James S. “Social Capital in the Creation of Human Capital”, **American Journal of Sociology**, Cilt:94, 1988, ss.95-120.

Coleman, James S. **Foundations of Social Theory**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, 1990.

Coşgun, Melek. “Gençlerin Kimlik Gelişimi ve Sosyalleşme Sürecine Televizyon Dizilerinin Etkisi (Sakarya İli Kocaali İlçesi Örneği)”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:28, 2012, <http://www.akademikbakis.org/eskisine/28/16.pdf>, (27.08.2016).

Coştu, Yakup. “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3, 2009.

Cote, James E. “Identity Capital, Social Capital and The Wider Benefits of Learning: Generating Resources Facilitative of Social Cohension”, **London Review of Education**, Cilt:3, Sayı:3, 2005, ss.221-237.

Çadır, Mustafa. **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)**, (Uzmanlık Tezi), T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

Çağlayan, Handan. **Feminist Perspektiften Kürt Kadın Kimliğinin Üzerine Niteliksel Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Çaha, Ömer. **Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010.

Çalışkan, Durmuş. **Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010.

Çekiç, Tuba İnal. “Türkiye’de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplumun Bölgesel Yapısı”, **Megaron**, Cilt:7, Sayı:3, 2012, ss.181-190.

Çekiç, Tuba İnal ve Ayşe Nur Ökten. “Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış”, **Megaron**, Cilt:4, Sayı:3, 2009, ss.203-213.

Çelik, Hüseyin. “Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları ve Medyanın Rolü: Kosova Örneği”, **Global Media Journal**, Cilt:2, Sayı:4, 2012, ss.21-44.

Dedeoğlu, Saniye. “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Kadınlar Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:66, Sayı:1, 2012.

Demir, Gözde Özdikmenli. “Üniversite Öğrencilerinde Kimlik Gelişimi: Kimlik Statülerinin Sosyal Sermaye ve Kimlik Sermayesi ile Olan İlişkisi”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:2, 2010.

Demir, Gözde Özdikmenli, **Üniversite Öğrencilerinin Kimlik Gelişiminde Sosyal ve Kimlik Sermayelerinin Rolü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Demirtaş, H. Andaç. “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, **İletişim Araştırmaları**, Cilt:1, Sayı:1, 2003, ss.123-144.

Demirtaş, H. Andaç. “Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık”, **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceylan, 1.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Devamoğlu, Sevil. **Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye’de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2008.

Duman, Betül ve Osman Alacahan, “Sosyal Kaynaşma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, 2010, ss.103-128.

Eagleton, Terry. **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

Ege Akademik Bakış, “Bir Kamu Malı olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, Cilt:7, Sayı:1, 2004, ss.337-362, http://www.onlinedergi.com/makaledosyaları/51/pdf2007_1_16.pdf, (19.08.2016), s.342.

Ekodiaolg, “Sosyal Sermaye Nedir, Sosyal Sermaye Kavramı ve Tarihçesi”, <http://www.ekodialog.com/Konular/sosyal-sermaye-kavrami-ve-tarihcesi.html>, (15.07.2016).

Ekşi, Hülya. **Sosyal Sermaye -Önemi, Üretimi ve Ölçümü- Üzerine Bir Alan Araştırması**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009

Erdoğan, Emre. **Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği**, http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (25.12.2015).

Ergun, Doğan. **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1973.

Erselcan, Feray. “Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:35, Sayı:2, 2009, ss.248-256.

Eşkinat, Rana. “Sosyal Sermayenin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:4, ss.75-90

Evans, Philip ve Bob Wolf. “İşbirliği Kuralları”, **Harvard Business Review İşbirliği Kuralları**, çev. İlker Gülfidan, Mess Yayınları, İstanbul, 2009.

Ezgin, Özlem. “Alevi Gençliği, Deneyim ve Talepler: Bir Özne Olarak Alevilik”, **Gençlik Halleri 2000’li Yıllar Türkiye’sinde Genç Olmak**, Der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel, 1. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara, 2013.

Ferguson, Ann. “Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist Bir Teori”, **Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Der. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, çev. Ayşe Durakbaşa, 1.Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Field, John. **Sosyal Sermaye**, çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Fine, Ben. **Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler**, çev. Ayşegül Kars, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

Fukuyama, Francis. “Social Capital and Civil Society”, **International Monetary Found Working Paper**, Sayı:74, 2000.

Fukuyama, Francis. **Büyük Çözülme İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması**, çev. Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir, 1. Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul, 2000.

Fukuyama, Francis. “Tarihin Sonu mu?”, **Küreselleşme: Temel Metinler Ekonomi, Siyaset, Kimlik, Kültür, Medeniyet**, Der. Kudret Bülbül, çev. Yusuf Kaplan, 1.Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

Gauntlett, David. **Making is Conncting: The Social Meaning of Creativity, From DY and Knitting to Youtube and WEB 2.0**. Polity Press, 2011, <http://www.makingisconnecting.org/gauntlett2011-extract-sc.pdf>, (04.02.2016).

Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.

Gökalp, Nuri. “Ekonomide Güven Faktörü”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2003, ss.163-174.

Gökçimen, Semra. “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı:10, 2008.

Göksel, Aykut. Belgin Aydın ve Dursun Bingöl. “Örgütlerde Bilgi Paylaşımı Davranışı: Sosyal Sermaye Boyutundan Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:65, Sayı:4, 2010, ss.87-109.

Gönenç, Ayşenur Akpınar. **Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, 2001, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/sivil-toplum-ayse-nur-akpinar.pdf>, (26.08.2016).

Granovetter, Mark. “The Strenght of Weak Ties: A Network Theory Revisited”, **Sociological Theory**, Cilt:1, 1983, ss.201-233.

Granovetter, Mark. “Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness”, **American Journal of Sociology**, Cilt:91, Sayı:3, 1985, ss.481-510.

Gratton, Lynda ve Tamara J. Erikson. “İşbirlikçi Ekipler Oluşturmanın 8 yolu”, **Harvard Business Review İşbirliği Kuralları**, çev. İlker Gülfidan, Mess Yayınları, İstanbul, 2009.

Habermas, Jürgen. “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak **Siyaset Kuramı Yazıları**, çev. İlknur Aka, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

Heckman, Lale Yalçın ve Pauline Van Gelder. “90’larda Türkiye’de Siyasal Söylemin Dönüşümü Çerçevesinde Kürt Kadınlarının İmajı: Bazı Eleştirel Değerlendirmeler”, **Vatan, Millet, Kadınlar**, Der. Ayşe Gül Altınay, çev. Tanıl Bora, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Hira, İsmail ve Nurullah Altun. “Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrolden Yararlanmak”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011.

Huther, Jacques Coenen. **Durkheim’ı Anlamak**, çev. Serra Akyüz, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Kangal, Nalan. **Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013.

Kapı, Hüsnü. “Sosyal Sermaye Organizasyonlarının Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, Ocak 2008.

Karadeniz, Şenol ve Bülent Yılmaz, “Sosyal Sermaye Bağlamında Kütüphane Kurumu”, **Bilgi Dünyası**, Cilt:16, Sayı:2, 2015, ss.180-203.

Kaya, Ali. “Pierre Bourdieu’nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan, 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014. ss.397-419.

Keleş, Hatice Necla. **Sosyal Sermaye**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.

Kılıç, Nilgün Sofuoğlu. “Toplumsal İlişkiler Alanı Olarak Sosyal Âlem Üzerine Schutzcu Bir Çözümleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:4, 2012, ss.139-150.

Kırel, Çiğdem. **Sosyal Psikoloji 2**, Ed. Sezen Ünlü, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011.

Kırel, Çiğdem. **Örgütlerde Güç Kullanımı, Çalışanların Algıladıkları Güç ve Tepkileri Üzerine Bir Uygulama**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Sayı:1031, Eskişehir, 1998.

Kışlalı, Ahmet Taner. “Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:31, Sayı:1, 1976, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054164/5000051479>, (20.09.2016).

Kitapçı, İsmail. “Motivasyonel Bir Güç Olarak Sosyal Sermaye Kavramı ve Rasyonelitesi”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt:7, No:1-2, 2015, http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_HIA/arsiv/2015/ismail-kitap.pdf, (01.09.2016).

Knorringa, Peter ve Irene van Staveren, “Social Capital For Industrial Development: Operationalizing The Concept”, **UNIDO**, Vienna, 2006.

Koç, Aylin ve Yılmaz Ata, “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2012, ss.199-218.

Korkmaz, Fatoş ve Selma Görgülü, “Hemşirelerin, Meslek Ölçütleri Bağlamında Hemşireliğe İlişkin Görüşleri”, **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2010.

KOSGEB, **Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü**, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Mart, 2005.

Krackhardt, David ve Robert N. Stern. “Informal Networks and Organizational Crises: An Experimental Simulation”, **Social Psychology Quarterly**, Sayı:52, 1988, ss.123-140.

Larrain, Jorge. **İdeoloji ve Kültürel Kimlik Üçüncü Dünya Gerçeği**, çev. Neşe Nur Domaniç, 1.Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Lin, Nan. “Building a Network Theory Of Social Capital”, **Connections**, Cilt:22, Sayı:1, ss.28-51.

Mann, Michael. **İktidar Tarihi Başlangıcından 1760’a Kadar Toplumsal İktidarın Kaynakları**, çev. Esin Saraçoğlu, Soner Torlak, Emre Kalay, Olcay Sevimli, Cilt:2, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012.

Ongan, Nilgün Tunçcan. ”Sosyal Uyum-Sosyal Sermaye Eksenli Kalkınma Yaklaşımının Sınıfsal Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı:36, 2013.

Özdemir, Aytül Ayşe. **Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerine Yapılan Bir Alan Araştırması**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007.

Özgören, Özge. **Sosyal Sermaye, Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.

Özmete, Emine. “Kırsal Kalkınma için Kadınların Güçlendirilmesi: Sosyal Hizmet Modelleri”, **Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi**, 2012.

Özmete, Emine. “Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik- Gönüllülük”, **Aile ve Toplum**, Cilt:6, Sayı:22, 2010.

Özsöz, Cihad. “Pierre Bourdieu’nün Temel Kavramlarına Giriş”, **Sosyoloji Notları**, Sayı:1, 2007.

Öztaş, Nail. “Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanımcı ve Aracı Sosyal Sermaye, **Amme İdare Dergisi**, Cilt: 40, Sayı:3, 2007, ss.79-98.

Öztaş, Nail ve Suna Başak, “Güven ve Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:1, 2010, ss.27-56.

Paşaahmetoğlu, Aysın. **Kültürel Değerlerde Farklılaşmanın Sosyal Sermayeye Etkileri; Ankara Mobilyacılar Sitesi (Siteler) ve Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Üzerine Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Powell, Gary N. ve Jeffrey H. Greenhaus. “Sex, Gender and the Work-to-Family Interface: Exploring Negative and Positive Interdependencies”, **Academy of Management Journal**, Cilt:53, Sayı:3, 2010.

Putnam, Robert. “Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America”, **Political Science and Politics**, Cilt:28, Sayı:4, 1995, ss.664-683.

Putnam, Robert. **Social Capital: Measurement and Consequences**, 2001, <http://www.oecd.org/innovation/research/1825848.pdf>, (03.01.2016).

Ritzer, George. **Sociological Theory**, çev. Ümit Tatlıcan, Third Edition, McGraw-Hill, 1992, ss.1-19, [http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/George-Simmel--\(George-Ritzer-1991\).pdf](http://www.umittatlican.com/uploadsF/1/George-Simmel--(George-Ritzer-1991).pdf), (18.08.2016).

Ritzer, George ve Jeffery Stepnisky, **Sosyoloji Kuramları**, çev. Himmet Hülür, Deki Yayınları, Ankara, 2014.

Sapancalı, Faruk. **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Yayınları, 1. Baskı, İzmir, 2005.

Sargut, A. Selami. “Sosyal Sermaye: Yapının Sunduğu Bir Olanak mı, Yoksa Bireyin Amaçlı Eylemi mi?”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:6, Sayı:12, 2006.

Schwartz, Shalom H. “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?”, **Journal of Social Issues**, Cilt:50, Sayı:4, 1994, ss.19-45.

Seçer, Barış. “İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3, 2009.

Siisiainen, Martti. “Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam”, **The Third Sector: For What and For Whom?**, Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Dublin, July 5-8, 2000.

Silver, Hilary. “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labour Review**, Cilt:133, Sayı:5-6, 1994

Smith, Anthony. **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şen, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Sözen, Cenk. **Türkiye’de İşsizlik ve Sosyal Sermaye Örgütlerin İstihdam Kararları ve Stratejileri Üzerine Bir Araştırma**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012

Storey, John. **Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar**, çev. Koray Karaşahin, 1. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul, 2000.

Sunar, Suat. “Aile ve Toplumsallaşma”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları**, Cilt:3, Sayı:1, 1990, Eskişehir, ss.29-42.

Swartz, David. **Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi**, çev. Elçin Gen, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Şan, M. Kemal ve Rıdvan Şimşek, “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arka Planı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011.

Şimşek, Sefa. “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:3, 2002.

Tane, Vahit ve Kemal Varol (Der.), **Uluslararası Kürt Kadın Kongresi (1-5 Ekim)**, Hakkari Üniversitesi, Hakkari, 2011.

Tajfel, Henri. “Social Pshycology of Intergroup Relations”, **Annual Review of Pshycology**, Cilt:33, 1982, ss.1-39.

Tecim, Erhan ve Mehmet Ali Aydemir, “ Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 28, 2012.

Thébaud, Françoise. “Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları”, **Kadınların Tarihi Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru**, Ed. Georges Duby ve Michelle Perrot, 1. Baskı, çev. Ahmet Fethi, Cilt:5, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Tok, Nafiz. **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003

Tokdoğan, Nagehan. “Kürt Kadınlarının Sesi: Bir Karşıt Kamusalılık Pratiği Olarak *Héviya Jiné* Dergisi”, **Fe Dergi**, Cilt:5, Sayı:2, 2013, ss.38-52.

Topuz, Hüseyin ve Zafer Yıldız, “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı:61, 2011, ss.201-206.

Tsai, Wenpin and Sumantra Ghoshal. “Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks”, **The Academy of Managment Journal**, Cilt:41, Sayı:4, 1998, ss.464-476.

Turan, Aygöl. “Sosyal Sermayenin Bilgi paylaşma Tutumuna Etkisinde Motivasyonun Rolü: Telekomünikasyon Sektöründe Bir Araştırma”, www.journals.istanbul.edu.tr/iuiieyd/article/download/5000033615/5000065562, (18.05.2016).

Turgut, Ercan. **Sosyal Sermaye ve Bilgi Paylaşımı Davranışının Yenilikçilik İklimine Etkisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Turgut, Ercan ve Memduh Beğenirbaş, "Çalışanların Yenilikçi Davranışları Üzerinde Sosyal Sermaye ve Yenilikçi İklimin Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma", **KHO Bilim Dergisi**, Cilt: 23, Sayı:2, 2013.

Turner, Bryan S. **Klasik Sosyoloji**, çev. İdil Çetin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Tüysüz, Nurettin. **Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması**, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2011.

Uygur, Mermi. **Kültür Kuramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984

Uysal, Ayşen ve Oğuz Topak, **Particiler Türkiye’de Partiler ve Sosyal Ağların İnşası**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Uysal, Ayşen. "Devlet Şiddetinin Biyografik Sonuçları: 1970’li Yılların Militanlarının Siyasal Yol Haritaları", **Toplum ve Bilim**, Sayı:127, 2013.

Ünal, A. Zeki. **Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu’nun Kültürel Sermaye Kavramı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Wacquant, Loic. "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", çev. Ümit Tatlıcan, **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan, 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Wedel, Heidi. **Siyaset ve Cinsiyet İstanbul Gecekondualarında Kadınların Siyasal Katılımı**, çev. Can Kurultay, Metis Yayınları, İstanbul, 2013

Woolcock, Michael. **The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes**, <http://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>, (11.01.2016).

Yanık, Celalettin. “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, **Kaygı**, Sayı:20, 2013, ss.225-237.

Yarcı, Selman. “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2011.

Zenan, Adam. **Bilinç Kullanım Kılavuzu**, 1. Baskı, çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.

Zeyneloğlu, Sinan, H. Yaprak Civelek ve Yadigar Coşkun. “Kürt Sorununda Antropolik ve Demografik Boyut: Sayım ve Araştırma Verilerinden Elde Edilen Bulgular”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1, 2011, ss.335-384.

<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-yonetmelikleri-2015-01-12.pdf>, (18.05.2016).

<http://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>, (18.05.2016).

<http://prezi.com/2oonerswc-jc/sosyal-sermaye/>, (02.05.2016).

http://weprinciples.org/files/attachments/TR_WEPs_2.pdf, (25.08.2016).

EKLER

EK 1: CHP Kadın Kolları ve HDP Kadın Meclisi Üyesi Kadınlar ile Yapılan Yarı-Yapılandırılmış Mülakat Formu

Mülakat Yapılan Kişi

Adı Soyadı:

Doğum Tarihi:

1. BÖLÜM

TOPLUMSAL PROFİL

Yaş:

Doğum Yeri:

Meslek:

Eğitim:

Evli/ Bekar:

(Varsa çocuk sayısı:.....)

1) Nerede doğdunuz, büyüdünüz?

- a) Nasıl bir ailede yetiştiniz?
- b) Akrabalarınızla ilişkileriniz nasıldır?
- c) Hane halkı kimlerden oluşuyordu?
- d) Evli ise eşinizle/ Anne babanız ve varsa kardeşlerinizle ilişkileriniz nasıldır?

**2) Evde çalışan kişi sayısı kaçtır? Evi kim geçindiriyor diye sorabiliriz..
Ev bütçesine bu anlamda herkes katkı sunabiliyor mu?**

**3) Eşiniz ya da babanız, erkek kardeşleriniz günlük pratiklerinize
karışıyor mu? Ya da ailenizdeki erkeklerle günlük pratikleriniz**

konusunda fikir alış verişı içinde bulunur musunuz? Size karışır lar mı? Yaşama dair, ülke meselelerine dair, gündem konularına dair bakış açılarınızda farklılıklar yaşıyor musunuz?

4) Nereden mezunsunuz?

5) Ailenizin siyasi bir geleneğı var mı?

6) Partiye üye olmanıza ailenizin/ eşinizin tepkisi ne oldu?

7) Ben kimim sorusuna nasıl cevap verirsiniz? Özellikle hangi kimlik üzerinden kendinizi tanımlamayı tercih edersiniz?

2. BÖLÜM POLİTİKLEŞME SÜRECİ

8) Dünya görüşü olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? Politikleşme süreciniz nasıl oldu?

a) X partiye (mülakat yapılan kişiye göre CHP ya da HDP) üyelik/ yakınlaşma süreci nasıl oldu?

b) Bu partiye üye olmadan önce başka bir partiye ya da siyasal herhangi başka bir platforma yakınlığınız var mıydı?

c) Bu partide yer almayı tercih etme sebebiniz nedir? Neden X partisi (CHP ya da HDP)?

9) Siz partiye dahil olmadan önce partiye üye olan bir tanıdığınız var mıydı? Aynı şekilde şu anda yakın çevrenizden, ailenizden ya da akrabalarınızdan tanıdıklarınızdan partide olan var mı?

a) Eğer tanıdık vasıtasıyla partiye ısınma/girme gibi bir durumunuz varsa bunun avantaj ya da dezavantajlı yönleri olduğunu düşünüyor musunuz?

10) Sizi Kadın Kollarında/ Kadın Meclisinde yer almaya iten sebepler nedir? Günlük yaşamdaki sosyal kısıtlamalardan kurtulma, itibar görme, saygınlık kazanma ya da daha fazla kişiyle ilişki kurma, çevre edinme gibi birçok amaç

çerçevesinde düşündüğümüzde siz hangi saiklerden yola çıkarak ben burada yer almalı ve bu çalışmaları yapmalıyım dediniz?

11) Politikleşme sürecinizde veya daha sonrasında çevrenizi etkilediğinizi düşünüyor musunuz? Diyelim ki siz Kadın Kollarında/ Kadın Meclisinde yer almaya başladıktan sonra bu konumum, benim şu arkadaşımı ya da şu tanıdığımı da etkiledi ve üye oldu diyebileceğiniz bir örnek var mı?

3. BÖLÜM KADIN ÖRGÜTLERİ İLE İLİŞKİLER

12) Kadın örgütlerine üyeliğiniz var mı?

a) Hangilerine üyeliğiniz var?

b) Söz konusu örgüte yakın hissetmenizin sebeplerini nasıl sıralarsınız?

13) Faaliyetlerini desteklediğiniz, çalışmalarının verimli sonuçlar doğurduğunu düşündüğünüz kadın örgütleri var mı? Yani sizin çözümüne odaklandığınız konular için en iyi çalışma yürüttüğünü düşündüğünüz bir kadın örgütü var mı?

a) Soruyu ters açıdan düşündüğümüzde faaliyetlerini yetersiz bulduğunuz ve etkileşim içinde olmayı tercih etmediğiniz herhangi bir kadın örgütü var mı?

14) 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü gibi özel günlerde yapılan etkinliklere katılır mısınız? Bu gibi günlerde veya kadın sorunlarıyla, şiddetle, gündemle ilgili bir eylem, miting, gösteri olduğunda kadın örgütleri ile etkileşimde bulunup ortak bir takım faaliyetler düzenler misiniz? Bunun haricinde bu tür etkinliklere bireysel anlamda katılım sağlar mısınız?

15) Kadın örgütlerinden arkadaş/ahbap olduğunuz kişiler var mı? Siyasi kimliğinizin dışında ve ortak bir takım çalışmalarda bulunmak için bir araya gelmekten öte özel yaşamınızda bu örgütlerden kadınlarla arkadaşlık/ dostluk ilişkisi kurulduğu oluyor mu? Örneğin, ailecek görüşür müsünüz?

a) Bu tür platformlar aracılığıyla kişisel ilişkilerinizin ve bağlantılarınızın geliştiğini düşünüyor musunuz?

4.BÖLÜM KADIN KOLLARI/MECLİSİ'NİN İÇ İŞLEYİŞİNDEKİ İLİŞKİLER

16) Partinizin özgün bir kadın politikası var mı?

17) Çalışmalarınızda daha fazla kadının partiye katılımını cazip hale getirecek politikalar var mı?

a) Pozitif ayrımcılık, kadına yönelik şiddet, siyasi katılımı kadın kotası, kadının siyasal alana katılımının teşviki, kadınları siyasi konularda bilinçlendirme vb. konularda uyguladığınız politikalardan ve etkinliklerden biraz bahsedebilir misiniz?

b) Kadın sorunları ile ilgili meselelerde yürütülen çalışmalara partideki kadınların yenilikçi fikirleri ve katkısı oluyor mu? Bu konuda kadınların etkinlik talebi/isteği var mı?

18) Partinin size dayattığı örtülü ya da açık kurallar var mı? Örneğin, partide kılık kıyafet ile ilgili ya da özel yaşamınız, sosyal ilişkileriniz ile ilgili kadın olmaktan kaynaklı sorunlar yaşıyor musunuz? Bunu hissediyor musunuz?

19) Parti içinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz? Varsa bununla başa çıkma yöntemleriniz neler?

a) Sizin sorumluluğunuzda olan bir işi yerine getirmekte güçlendiğiniz durumlarda diğer kadınlarla fikir alış verişi yapar mısınız, onlardan destek alıp çözme yoluna gider misiniz? Yani bu tür durumlarda Kol/Meclisteki diğer üyelerle ilişkileriniz, iletişiminiz nasıldır?

b) Kendinizi, fikirlerinizi, doğru olmadığını düşündüğünüz politikaları rahatlıkla ifade edebiliyor musunuz? Doğru olmadığını düşündüğünüz hususlara karşı direniş gösterir misiniz?

20) Kadın Kollarında/Meclisi'nde bulunmanın size kazanımları nelerdir?

21) Sizce Kadın Kollarının/Meclisi'nin özgün yönleri nelerdir?

EK 2: CHP Kadın Kolları Mülakat Listesi

Görüşmeci Adı	Doğum Yılı	Doğduğu Yer	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Mülakat Tarihi	Mülakat Yeri
Necla	1964	İzmir	Yüksekokul Mezunu	Evli	30.12.2015	İzmir
Serra	1962	İzmir	Lise Mezunu	Evli	30.12.2015	İzmir
Feriha	1964	İzmir	Lise Mezunu	Evli	30.12.2015	İzmir
Selen	1954	Gümüşhane	Lise Mezunu	Evli	22.03.2016	İzmir
Ayşe	1952	İzmir	Eğitim Enstitüsü Mezunu	Evli	17.04.2016	İzmir
Suzan	1957	İzmir	Yüksek Lisans Mezunu	Evli	02.04.2016	İzmir
Nadide	1965	Erzurum	Lise Mezunu	Evli	05.04.2016	İzmir

EK 3: HDP Kadın Meclisi Mülakat Listesi

Görüşmeci Adı	Doğum Yılı	Doğduğu Yer	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Mülakat Tarihi	Mülakat Yeri
Leyla	1985	Şanlıurfa	Yüksek Lisans Mezunu	Bekar	09.11.2015	İzmir
Emel	1989	İzmir	Lise Mezunu (Üniversite Terk)	Bekar	03.12.2015	İzmir
Arzu	1972	Akhisar	Lise Mezunu	Bekar	06.01.2016	İzmir
Nevin	1970	Tokat	Lise Mezunu	Evli	27.12.2015	İzmir
Sezen	1988	Ankara	Üniversite Öğrencisi	Bekar	01.03.2016	İzmir
Gaye	1978	Dersim	Yüksekokul Mezunu	Evli	19.01.2016	İzmir
Bilge	1989	İstanbul	Üniversite Mezunu	Bekar	24.04.2016	İzmir